

RIIGIKAITSJATE OOTUSED, HOIAKUD JA SUHTED MUUTUNUD JULGEOLEKUOLUKORRAS

Kompleksuuringu 2022.-2023.a.
aruanne

SISUKORD

ARUANDE PÕHIJÄRELDUSED	3
SISSEJUHATUS	8
1. KAS AJATEENISTUS OLI AJARAISKAMINE VÕI SIISKI MITTE?	11
2. PROBLEEMSED SUHTED AJATEENISTUSES.....	25
3. RIIGIKAITSES OSALEJATE KAITSETAHTELISED HOIAKUD	44
4. AJATEENIJATE OOTUSED JA HINNANG SAAVUTATULE.....	59
5. NAISED AJATEENISTUSES: MOTIVATSIOON, HOIAKUD JA KAASAJATEENIJATE SUHTUMINE NAISTE TEENISTUSSE	87
6. AJATEENIJA KEHALINE VÕIMEKUS, TERVIS JA SPORTIMINE SEITSME UURIMISAASTA AEGREAS.....	113
7. KOHAKONFLIKTI MÕJU ÕPPUSEL USSISÕNAD 2023.....	121
LISA 1	130

ARUANDE

PÕHIJÄRELDUSED

Peatükk 1: Kas ajateenistus oli ajaraiskamine või siiski mitte?

- Ajateenistust peab enda jaoks aja raiskamiseks 34% ajateenijatest. Ajateenistusse heameelega või oma kohust täitma tulnud ajateenijate seas on ajateenistuse ajaraiskamiseks pidamine mitmekordselt harvemini esinev seisukoht kui vastumeelselt teenistusse tulnud ajateenijate hulgas.
- Ajaraiskamise hinnang on tugevas seoses madala teenistusmotivatsiooniga, kui aga ajateenistuse jooksul teenistusmotivatsioon kasvas, siis teenistuse ajaraiskamiseks hindamine väheneb.
- Paraja kehalise pingutuse korral on ajateenistuse tajumine ajaraiskamisena kõige madalam, kuid nii väga vähene kui ka raske pingutus kallutab hinnangut ajaraiskamise väite poole.
- Ajateenistust ajaraiskamiseks pidanud ajateenijate valmidus osaleda järgmisel õppekogunemisel on tunduvalt madalam, võrreldes nendega, kes teenistust ajaraiskamiseks ei pidanud. Ainult 15% aja raiskamiseks hinnanud ajateenijatest tuleks meeleldi või kohusetundest õppekogunemisele.
- Ajateenistuse ajaraiskamiseks hindavad ajateenijad jaotuvad kolmeks: 1) ajateenistuses pettunud, 2) ajateenistuse kriitikud ja 3) ajateenistuse suhtes ükskõiksed.
 - „Pettunud“ (33% ajaraiskamise väitega nõustujate rühmast) iseloomustab pigem heameelne ajateenistusse tulek, teenistuse jooksul kujuneb aga välja tugev rahulolematuse teenistusega ning selle põhjal vastumeelsus õppekogunemise suhtes.
 - „Ükskõikseid“ (36%) iseloomustab ajateenistuse alguses vastumeelsus ajateenistusse ja õppekogunemistele tuleku suhtes, teistest madalam motivatsioon nii teenistuse alguses kui ka lõpus, ajateenistuse suhtes seatud ootuste ja saavutatud eesmärkide arvestamine väheolulisena. Sidusus on madal, eriti kaasajateenijate suhtes.
 - „Kriitikud“ (31%) erinevad kahest eelnevast alarühmast ja on teistest enam rahul teenistusega. Ajateenistusse ning tulevastele õppekogunemistele tuleku meeleolu on sarnane üldkeskmisega. Motivatsioon on püsiv ja kõrgem kui teistel ajaraiskamisega nõustujatel. Ka on ootuste ja eesmärkide olulisus keskmisest pisut suurem. Seega tegemist on rühmaga, kes on üldjoontes positiivselt meelestatud, kuid kriitilised ajateenistuse korralduse osas.

Peatükk 2: Probleemsed suhted ajateenistuses

- Ajateenistuses ei valmistata ette mitte üksikuid reservväelasi, vaid terveid reservüksusi. Seetõttu on ajateenistuses väga olulisel kohal horisontaalne ja vertikaalne sidusus ehk head suhted ajateenijate vahel ning erineva taseme ülematega. Küsitlusest selgus, et valdav enamik ajateenijatest (71%) jäi suhetega kaasajateenijatega rahule, suhteid ülematega hindasid aga positiivselt enam kui pooled (58%) ajateenijaist.
- Ajateenistuses tuleb aeg-ajalt ette ka ebameeldivusi: suhetega teiste ajateenijatega ei jäänud rahule 13% ja suhetega ülematega 21% ajateenijaist.
- Kõige sagedamini tuli ajateenistuses ette ebameeldivusi oma seisukohtade avaliku väljaütlemise (pidevalt või üsna sageli 23%), maailmavaatelist veendumuste (14%) ja tervisliku seisundi pärast (17%). Venekeelsed ajateenijad kogevad kõige sagedamini ebameeldivusi oma rahvuse ja riigikeelest erineva keele kasutamise pärast (vastavalt 43% ja 46%).
- Suhtes ülematega toob keskmiselt neljandik ajateenijatest esile igapäevaselt või iganädalaselt esinevaid teenistusala-seid suhteprobleeme: ülesannete täitmise järjepidevat kritiseerimist (25%), vigade ja eksimuste korduvat meelde tuletamist (22%), informatsiooni varjamist (27%). Siiski on võrreldes nelja aasta eest läbi viidud uuringuga olukord teenistusala-se suhteprobleemide osas ülematega paranenud – loetletud olukordi esineb iga päev või kord nädalas 7-11 protsendipunkti võrra vähem ning vastuse „mitte kunagi“ osakaal on kasvanud enam kui 10 protsendipunkti võrra.
- Isiklike suhteprobleeme ajateenijate ja ülemate vahel esineb igapäevaselt või iganädalaselt suhteliselt vähe — keskmiselt igal kümnendal ajateenijal. Kõige sagedamini esineb ajateenija peale karjumist (iga päev või kord nädalas 13%), solvavate märkuste tegemist (10%), tagarääkimist (10%). Võrreldes nelja aasta eest läbi viidud uuringuga on kasvanud vastuse „mitte kunagi“ andnute osakaal.
- Ebameeldivusi tekitavate suhteprobleemide tajumine on kahtlemata individuaalne ja subjektiivne, sõltudes olulisel määral sellest, millise eelhoiakuga ajateenistusse tullakse. Probleemsed suhted võivad vähendada ka positiivsete tunnetega ajateenistusse tulnute rahulolu ajateenistusega, kuid päris kindlasti ei paranda need negatiivsete tunnetega ajateenistusse tulnute suhtumist ajateenistusse ja reservväkke.

Peatükk 3: Riigikaitstes osalejate kaitsetahtelised hoiakud

- Ajateenistuse alguses pidas Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu väga tõenäoliseks 7% vastanutest ning küllaltki tõenäoliseks 39% vastanutest. Ajateenistuse lõpus on märgata, et ohutaju on tunduvalt vähenenud ning Venemaa sõjalist rünnakut pidas ajateenistuse lõpus väga või küllaltki tõenäoliseks 34% vastajatest.
- Ajateenijate koduse keele võrdluses peavad Venemaa sõjalist rünnakut täiesti ebatõenäoliseks 38% vene keelt koduse keelena rääkivates vastajatest ning eesti keelt koduse keelena kõnelevast ajateenijast peab Venemaa rünnakut täiesti ebatõenäoliseks 8%.
- Enamus ajateenijaid peab teenistuse alguses Eestit kindlasti kaitstavaks (24%)

ning tõenäoliselt kaitstavaks (45%). Ajateenistuse lõpus on hinnang Eesti kaitstavusele vähenenud. Ajateenistuse lõpus peab Eestit kindlasti või tõenäoliselt kaitstavaks 65% vastanutest.

- Ajateenijatel on kõrge passiivne kaitsetahe. Vastajatest, kes on nõus väitega „Kui Eestit rünnatakse, peame me riigina osutama relvastatud vastupanu” on nõus 73% vastanutest. Väitega „Kui Eestit rünnatakse, siis ma olen valmis oma riiki kaitsma” on nõus 55% ajateenijatest ning ajateenijate valmisolek tulevikus aktiivselt kaitsetegevuses osaleda jääb 36–39% vahemikku.
- Ajateenijatest näeb napilt üle poole enda rolli reservväelasena riigikaitstes. Ajateenistuse lõpus näevad tulevased reservväelased õppekogunemisi mõnevõrra vähem olulistena kui alguses. Ajateenijate seas tõusis ajateenistuse lõpus osakaal nendes hoiakutes, mis peavad õigeaks, et Eestis on reservarmeel põhinev riigikaitse ning kohustuslik ajateenistus. Hinnangutes, mis näitasid ajateenija valmisolekut rünnaku korral kaitsetegevuses osaleda, olulist erinevust ajateenistuse alguse ja lõpuga ei tekkinud – kindlate väärtuste osakaal jäi mõlemal juhul alla poole.
- Kaitseliitlastest on kindlasti või tõenäoliselt nõus relvastatud kaitsetegevuses osalema 99% vastanutest.

Peatükk 4: Ajateenijate ootused ja hinnang saavutatule

- Ajateenistuse alguses on ajateenijad orienteeritud iseenda individuaalsele arengule, kuid ajateenistuse läbides mõistetakse, et olulisemad eesmärgid, mida saavutati, on seotud reservväelaseks kujunemisega.

- Positiivse teenistusse tuleku meelsusega kaasnevad kõrgemad ootused ajateenistuses omandatavate riigikaitseliste ja enesearenguga seotud oskuste suhtes. Seega toetab selgem arusaam ja teadlikkus ajateenistuse riigikaitsest funktsioonist positiivsema meelsusega teenistusse astumist.
- Parem füüsiline ettevalmistus ja tervis toetavad kõrgemate ootuste püstitamist ja eesmärkide tajutud täitmist.
- Tugev motivatsioon panustada riigikaitsele toob kaasa kõrgemad ootused ajateenistuse suhtes, samuti tajuvad tugeva motivatsiooniga ajateenijad rohkemate eesmärkide saavutamist võrreldes nendega, kelle panustamismotivatsioon oli madal.
- Üldine teenistusega rahulolu on tugevalt kujundatud enesearenguliste eesmärkide kui riigikaitseliste eesmärkide saavutamise kaudu. Seega toetab ajateenistuse-eelne ootuste kasvatamine ja suunamine ajateenistuse eel kui ka saavutatud eesmärkide kõrge väärtustamine edasist reservväelase kohustuste täitmist.

Peatükk 5: Naised ajateenistuses: motivatsioon, hoiakud ja kaasajateenijate suhtumine naiste teenistusse

- Kuigi naissoost ajateenijate osakaal kõigest ajateenijatest on ligikaudu üks protsent, võib eeldada, et lähiaastatel naiste osalus ja roll, mida nad riigikaitstes täidavad, tõuseb. Ajateenistusse astunud naised on rohkem huvitatud tegevväelase karjäärist, vaatamata sellele, et enamus nendest on tajunud nende soost tulenevat kõrgendatud tähelepanu, sh negatiivset.

- Teenistusega rahulolu ei mõjuta nii suuresti kõrge teenistusmotivatsiooniga naissoost ajateenijate soovi jätkata tegevteenistuses võrreldes nendega, kelle motivatsioon teenistuse alguses oli madalam.
- Võrreldes meessoost ajateenijatega on naissoost ajateenijate hulgas teenistuse pidamine ajaraiskamiseks palju vähem levinud.
- 39% meesajateenijatest teenisid samas jaos või meeskonnas naisajateenijatega ning 55%-l noormeestest oli ülemate või instruktorite seas naisi.
- Suurem osa meesajateenijaid ei muutnud ajateenistuse jooksul oma hoiakuid naiste ajateenistusse kaasamise kohta. Ligi kolmveerand ajateenijatest jäid oma seisukohale kindlaks vaatamata sellele, kas neil oli teenistuslaseid kokkupuuteid naistega või mitte
- Ajateenistuse alguses uskus 77% noor-mehi, et naised võiksid osaleda ajateenistuses vabatahtlikult. Teenistuse lõpus, kui ajateenijatel oli teenistuskogemus, langes antud näitaja 8% võrra. Teenistuse lõpus paranes aga suhtumine, et ajateenistus võiks olla naistele kohustuslik, kolme protsendipunkti võrra (22%-le) ning naised ei peaks üldse ajateenistuses osalema viie protsendipunkti võrra (9%-le).
- Ajateenistuse alguses arvas 31% noor-mehi, et naiste osalemine teenistuses toob kaasa probleeme igapäevaelu korralduses, siis teenistuse lõpus tõdes vaid 20%, et see oli probleemiks.

Peatükk 6: Ajateenija kehaline võimekus, tervis ja sportimine seitsme uurimisaasta aegreas

- Keskmine ajateenija vanus on nihkunud tunduvalt nooremasse ikka. Kui 2016. aastal ajateenistust alustanud ajateenijatest 26% olid kuni 19-aastased, siis 2022. aastal teenistust alustanutest 65%. Sellega seoses on muutunud paremaks ka ajateenijate tervisehinnangud ja füüsiline võimekus, kuid see ei tulene üldise vormi paranemisest, vaid nooremaealiste ajateenijate suuremast osakaalust.
- COVID-19 levikuperioodil ehk aastatel 2020-2022 on näha, et ajateenistuse jooksul erinevas vanuses ajateenijate füüsilise vormi enesehinnang ühtlustus, seda peamiselt noorema vanuserühma enesekriitilisuse kasvu tõttu: võrreldes varasemate aastatega oli rohkem neid, kes hindasid tervist ja vormi kehvemaks.
- Kui alates 2016. aastast järjepidevalt spordiga tegelemise sagedus ajateenistuses kasvas, siis pandeemia aastad tõid languse, mis 2022.-2023. aasta aastakäigu puhul küll hakkas taas kasvama. Vaadeldava seitsme aasta jooksul on selgelt paranenud ajateenijate sportimisvõimalused: kui aastal 2016.-2017. aastal olid sportimisvõimalustega rahul 38% ajateenijatest, siis viimasel küsitlusaastal 76%. Seega on rahulolevate osakaal seitsme aasta jooksul kahekordistunud.

Peatükk 7: Kohakonflikkti mõju õppusel „Ussisõnad 2023“

- Ussisõnade õppusel osalenud reservväelaste püsiva elukoha maakond ja maakaitseringkonnas, mille koosseisus osaleti õppusel, langes kokku 69% (N=1149) ja

erines 31% (N=505) vastajatest. Vaatamata suhteliselt suurele mittekattuvusele tajuvad seda probleemina suhteliselt vähesed.

- Kohakonflikt väljendub osadel juhtudel rahulolematuses transpordiga. Kaugemast piirkonnast õppusele tulijate arvates ei olnud korraldajad arvestanud sellega, kuidas osalejad õppusele jõuavad

ning sealt lahkuvad. Transpordikorralduse tõttu raisati pikkade vahemaade tõttu väga palju aega, mistõttu jäi õppusest kokkuvõttes halb mulje.

- Kokkuvõttes siiski ei ilmnenud, et kohakonflikti olemasolu vähendaks või suurendaks märkimisväärselt õppuse erinevate tahkudega rahulolu või valmidust järgmisel õppekogunemisel osaleda.

SISSEJUHATUS

Kairi Kasearu

2022. aasta veebruaris toimus täiemahuline Venemaa sissetung Ukrainasse ning see sündmus on toonud kaasa suured muutused nii maailma geopoliitilistes jõujoontes, tehnoloogilises võidurelvastumises kui ka iga üksiku riigi ja tema kodanike arusaamas vajadusest valmistuda enda kaitsmiseks. Nende kahe aastaga on Eesti ühiskond väga kiiresti suutnud orienteeruda ümber kaitseküsimustele, olgu selle kinnituseks 2022. aasta kevadel kiiresti kasvanud Kaitseliidu liikmete arv, suuremahulised õppused, kaitsekulutuste kasv jne. Selleaastane kompleksuuringu aruanne võtab fookusesse riigikaitsjad — need mehed ja naised, kes sõjaolukorras asuvad esimestena vaenlasele vastu.

Reservarmeel põhineva riigikaitse põhituumiku moodustavad reservväelased, kes on oma väljaõppe saanud ajateenistuse ja sellele järgnevate õppekogunemiste raames. Lisaks on väga oluline roll motiveeritud vabatahtlikel ehk kaitseliitlastel, kes vabatahtlikkuse põhimõttel panustavad oma aega ja ressursse riigikaitseks. Sellist mitmetahulist süsteemi hoiavad koos tegevväelased. Seega

saame me rääkida individuaalsest riigikaitsest „eluteest“, mille jooksul saab kutsealusest ajateenija, ajateenijast reservväelane, reservväelasest soovi korral tegevteenija või kaitseliitlane; võimalikud on nende staatuste erinevad kombinatsioonid ja järjestused.

2023. aasta tõi endaga kaasa mitmeid olulisi arenguid ja sündmusi: loodi diviis, kaitsekuulud tõusid esmakordselt üle ühe miljardi euro piiri, kaitseliidu maakaitseringkondade korraldada oli reservväelaste õppus, kus osalejatest enamuse ajateenistus jäi ajavahemikku 2003–2016, viidi läbi ridamisi lühiajalisi õppekogunemisi.

Selliste suuremate struktuursete muutuste valguses on oluline analüüsida, mil määral peegelduvad sellised muutused tavaliste riigikaitsjate: ajateenijate, reservväelaste ja kaitseliitlaste ootustes, hoiakutes ja hinnangutes. Aruande peatükid tuginevad 2022.–2023. aasta ajateenijate ankeetküsitlusele, õppusel Kevadtorm 2023 osalenud reservväelaste ja kaitseliitlaste ning õppusel Ussisõnad 2023 osalenud reservväelaste ankeetküsitlustele (vt joonis 1).

2022/23 ajateenijate küsitlus (N=3294)

Kevadtorm 2023 reservväelaste ja kaitseliitlaste küsitlus (N=1822)

Ussisõnad 2023 reservväelaste küsitlus (N=1933)

Joonis 1. Aruande alusandmestikud

2022.–2023. aasta ajateenijate küsitluses oli eriteemaks suhtumine naiste osalusse ajateenistuses ja naissoost ajateenijate teenistuskogemus (ptk 5) ning probleemsed suhted ajateenistuses (ptk 2), mis eriteemana oli tähelepanu all ka 2018.–2019. aasta küsitluses. Lisaks käsitleme ajateenijate ootusi ja ootuste realiseerumist ajateenistuses (ptk 4), analüüsime, kas ja kuidas on ajateenijate tervis ja füüsilised võimed seitsme aasta jooksul muutunud (ptk 7) ja kes on need, kes peavad ajateenistust aja raiskamiseks (ptk 1).

Muutunud julgeolekuolukorras on oluline pöörata tähelepanu elanikkonna riigikaitsele valmisolekule ja toetusele laiemalt, mistõttu oleme laiendanud oma fookuse lisaks ajateenijatele ka reservväelastele ja kaitseliitlastele. Aruanne võtab laiemalt vaatluse alla riigikaitsejate ehk ajateenijate, reservväelaste ja kaitseliitlaste riigikaitsealased hoiakud (ptk 3) ning maakaitseringkondadesse määratud reservväelaste teenistuskoha ja elukoha kokkulangevuse küsimuse (ptk 6).

Lühiülevaade uuringute korraldusest

Eesti Kaitseväge inimvara uurimiseks 2015. aastal algatatud kompleksuuringu^{1 2} keskmes on kahes etapis – ajateenistuse alguses ja lõpus reserviarvamise eel – toimuvad ajateenijate küsitlused. 2022.–2023. aastakäigu ajateenijate puhul on tegemist seitsmenda

küsitlusega, kokku on selle aja jooksul Kompleksuuringu ankeedile vastanud enam kui 20 000 ajateenijat. Iga kutse ja ajateenistuse alguses ja lõpus toimuva küsitlusvooru kohta tehakse eraldi kokkuvõtvad slaidiraportid. Alguse ja lõpu küsitluse andmed seotakse omavahel ning teostatakse põhianalüüs, mille tulemused avalikustatakse iga-aastas-tes aruannetes³. Alates 2019. aastast küsitatakse kõiki kutseid ning võrreldes varasemaga viiakse eraldi küsitlus läbi ka talvise eelkutse ajateenijate hulgas⁴, alates 2020. aastast kasutatakse kõikide kutsete puhul identset ankeeti. Uurimisrühma väljakoolitatud küsitlajad viivad küsitlused läbi väeosades, kus ajateenijad täidavad elektroonilise ankeedi Tartu Ülikooli *LimeSurvey* keskkonnas. Uuringus osalemine on vabatahtlik, samuti näeb metoodika ette võimalust soovi korral ankeedi täitmine katkestada.

2022. aastal ajateenistust alustanud ajateenijate uuringu esimese etapi küsitlus toimus talvise eelkutsega teenistusse astunud ajateenijatele ajavahemikus 03.–12.02, juuli eelkutsega 23.07–31.07 ning põhikutsega teenistusse astunud ajateenijatele ajavahemikus 22.10–30.10.2022. Teise uuringuetapi küsitlus toimus talvise eelkutse puhul 23.11–19.12.2022 ning juuli ja oktoobri kutsete puhul 29.05–19.06.2023.

Küsitluses osalenud jagunevad kolme vastajate rühma: 1) osalenud ainult esimesel eta-

¹ Vt Allik, S., Talves (2016). Inimressursi kompleksuuringu väljatöötamine kaitsevaldkonnas. L. Oja (toim.) *Inimressurss ja riigikaitse: Tervis, lk. 13–23.*

² Kasearu, K., Murakas, R., Talves, K., Trumm, A., Truusa, T.-T. (2017). Ajateenijate kompleksuuring: metodoloogiline ülevaade. A. Trumm (toim.) *Riigikaitse inimvara kaardistamine: uuringute tulemusi*, lk. 9–14.

³ Aruanded on kättesaadavad: <https://www.kvak.ee/kompleksuuring/>

⁴ Talvise eelkutse ajateenijate 2019. aasta uuringu fookus oli drillseersantidel ning ankeedi küsimused ja ülesehitus ei ole üksühele sama juuli eelkutse ja oktoobri põhikutse ankeetidega. Drillseersantide uuringu kohta on koostatud eraldi raport ja esitatud Kaitsevägele.

pil, 2) osalenud ainult teisel etapil, 3) mõlemal etapil osalenud. Tabelis 1 on esitatud uuringuetappide kirjeldus osalenute arvu

alusel. Vähemalt ühel küsitlusetapil osales 99% 2022. aastal teenistusse asunud ajateenijaist.

Tabel 1. Ajateenijate küsitluses osalejate arv ning osakaal kõigist ajateenijatest erinevates küsitlusvoorudes.

	2022 talvine eelkutse		2022 juuli eelkutse		2022 oktoobri põhikutse		Kokku	
	N	% ⁵	N	%	N	%	N	%
I etapil küsitletute arv	296	76,1	1806	93,4	973	96,2	3075	92,2
II etapil küsitletute arv	305	78,4	1567	81	840	83	2712	81,3
I ja II etapil küsitletute arv	235	60,4	1450	74,9	808	79,8	2493	74,7
Vähemalt ühel etapil küsitletute arv	366	94	1923	99	1005	99	3294	98,7
Ajateenistust alustanute arv	389	100	1934	100	1012	100	3335	100,0

Kevadtorm toimus 15.-26.05.2023, peale õppuse lõppemist paluti õppusel osalenud reservväelastel täita elektrooniline ankeet. Küsitlusankeeti oli võimalik täita õppuse lõppedes ajavahemikus 26.05-04.06.2023, uuringus osalemine oli vabatahtlik. Õppusel osalenutest 1822 vastas ankeetküsitlusele. Küsitlusele vastanutest 55% osales või oli õppusele kutsutud reservväelastena Kaitseväe üksuste ja 45% kaitseliitlastena maakaitseringkonna üksuste alt. Ussisõnad 2023 õppuse järgselt saadeti küsitluskutsed välja igale maakaitseringkonnale (edaspidi MKR) peale

õppuse lõppu vastavalt: 12. september Põhja MKR, 26. september Kirde MKR ja Lõuna MKR Sakala malev, 2. oktoober Lääne MKR ja 9. oktoober Lõuna MKR Tartu, Põlva, Võrumaa ja Valgamaa malevad. Küsitlusele oli võimalik vastata kuni kolm nädalat peale viimase MKR-i (Lõuna) õppekogunemise lõppu ehk 30. oktoobrini. Küsitlusele vastas 1933 õppusel osalenud reservväelast. Mõlemas uuringus osalesid ka õppusel mitteosalejad, kuid kuna vastajate arv oli väike, ei ole neid antud raporti analüüsisse kaasatud.

⁵ % näitab siin vastamismäära ehk kui palju teenistust alustanutest vastas küsitlusele esimeses ja teises etapis ning mõlemas etapis.

1. KAS AJATEENISTUS OLI AJARAISKAMINE VÕI SIISKI MITTE?

Kairi Kasearu, Liina-Mai Tooding

Ajateenistuse vajalikkust saab lahti mõtestada nii riigi ja ühiskonna kui indiviidi vaatest. Kompleksuuringus on sellele küsimusele aastate jooksul tähelepanu pööratud ning leitud, et ajateenistuse jooksul hinnang teenistuse vajalikkusele riigi ja ühiskonna vaates suureneb, kuid isikliku arengu vaates teenistuse jooksul pigem väheneb (Müürsoo 2018⁶). Ajateenistusel on kindel funktsioon riigikaitse vaates, mis demokraatlikus ühiskonnas eeldab omakorda enamuse elanikkonna toetust ja vastavalt ühiskondlikule kokkuleppele ka selles osalemist ja oma rolli täitmist (Kasearu, Lillemäe, Ben-Ari 2023⁷).

Indiviidi tasandil tuleb arvestada ka ajateenijate isiklike huvide ja eesmärkidega ning pöörata tähelepanu sellele, kui hästi ajateenija suudab oma rolli teenistuses mõtestada ja pöörata teenistuse enda jaoks kasulikuks kogemuseks.

Sellest tulenevalt uurime selles aruande peatükis täpsemalt ühte väga spetsiifilist ajateenistusega seonduvat (eel)arvamust — ajateenistus on aja raiskamine.

1.1. Ajateenistuse kasulikkuse hinnangud

Vastuseks küsimusele „*Kuidas hindate ajateenistuse kasulikkust Teile endale?*” oli ajateenijatel võimalik teenistuse lõpus seitsme ette antud väitega nõusoleku kaudu avaldada ajateenistuse kasulikkuse hinnangut (skaala: 1-olen täiesti nõus, 2-olen nõus, 3-ei ole nõus ega vastu, 4-ei ole nõus, 5-ei ole üldse nõus). Väited olid positiivse sisuga, välja arvatud üks: ajateenistus oli minu jaoks aja raiskamine.

Selle väite alusel jagunesid ajateenijad ligikaudu kolmeks:

- a) *väitega täiesti nõus või nõus olijad* – uuringu aastate 2016–2023 eri aastail 31%–41%, 2022/23 – 34%,

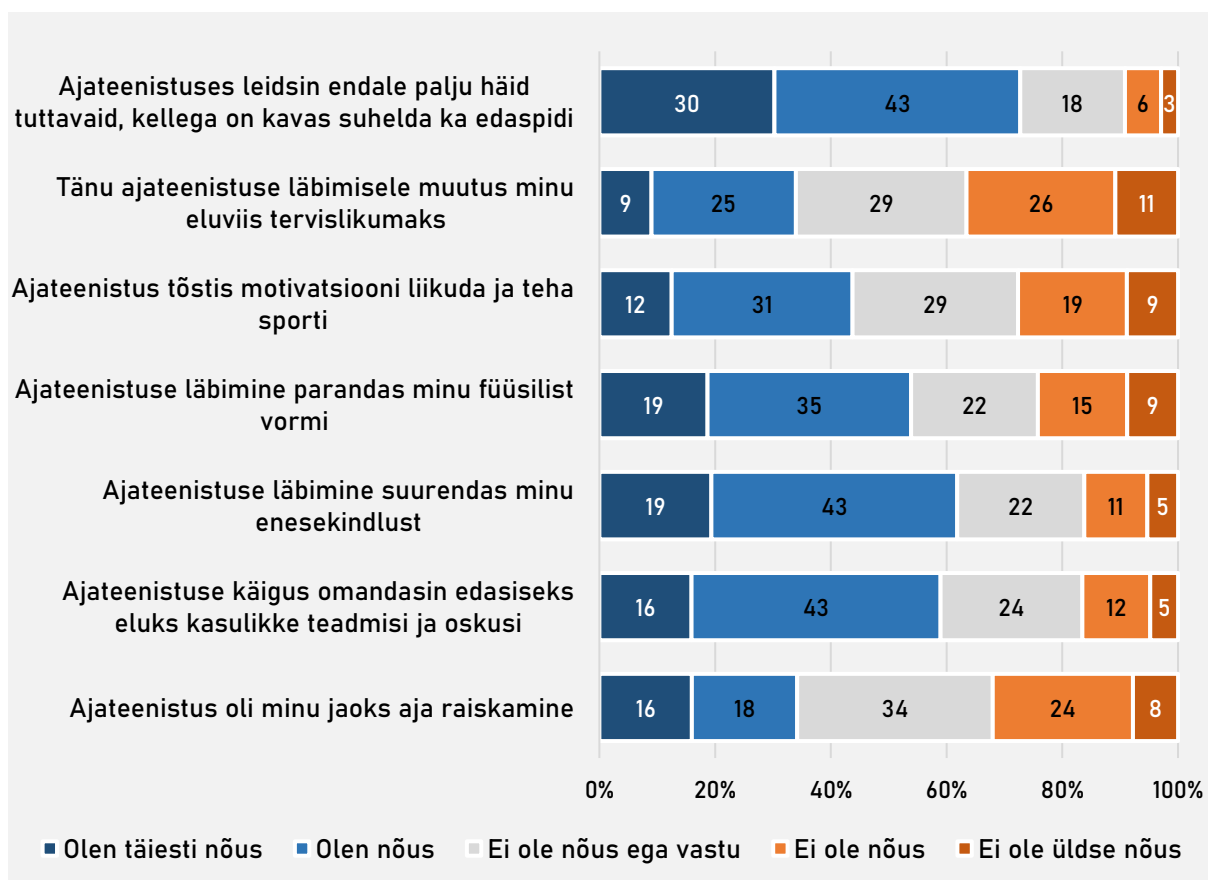
⁶ Müürsoo, A. (2018). Kui vajalikuks peavad ajateenijad ajateenistust? Mõjutegurid ja hinnangu muutus teenistuse jooksul. *Sõjateadlane*, nr 6, lk 52–107.

⁷ Lillemäe, E.; Kasearu, K.; Ben-Ari, E. (2023). Conscription and Social Transformations: Estonia Between Security Needs and Social Expectations. *Journal of Baltic Studies*, DOI: 10.1080/01629778.2023.2212914

- b) *neutraalsel seisukohal olijad* (ei nõus ega vastu) – 30%-36%, 2022/23 – 34%,
 c) *mitte nõusolijad või üldse mitte nõusolijad* – 27%-36%, 2022/23 – 32%.

Seega leidis kogu senise uurimisperioodi vältel kolmandiku ringis neid, kes selle väite kohaselt keeldusid kinnitamast ajateenistuse kasulikkust iseenda jaoks. Saaksime pealkirja küsimusele anda selge eitava vastuse ja panna punkti, aga leiame, et see intrigeeriv tunnus võiks siiski pälvida enam tähelepanu.

Kasulikkuse ploki tunnuseid ja nende protsendilisi jaotusi on tutvustatud joonisel 1.1. Sagedasemad „kasud“, mida kinnitab üle poole küsitletuist, on sotsiaalsete sidemete tekkimine (83% nõustub, et leidis heade ja edaspidise suhtluse perspektiiviga tuttavaid), enesekindluse suurenemine (62%) ja eluks kasulike teadmiste ja oskuste saamine (59%). Füüsilise vormi paranemist ning sportliku ja tervislikkust soosiva meelelaadi süvenemist kinnitab vähemalt kolmandik.

Joonis 1.1. Küsimusele „Kuidas hindate ajateenistuse kasulikkust Teile endale?“ antud vastuste protsentjaotus

Kas emotsionaalse värvinguga ajaraiskamise väide peab üldse vett? Valideerimiseks toome esile, et korrelatsioon kasulikkuse ploki ülejäänud väidetega on negatiivne, seejuures on korrelatsioonikordaja väite „Ajateenistuse käigus omandasin edasiseks eluks kasulikke teadmisi ja oskusi“ puhul

-0,43 ja väite „Ajateenistuse läbimine suurendas minu enesekindlust“ puhul -0,40, st seos on pigem mõõdukas kui nõrk. Ajateenistusega üldine rahulolu (1-ei olnud üldse rahul, 2-pigem ei olnud rahul, 3-ei rahul ega mitte rahul, 4-pigem rahul, 5-väga rahul) ja ajaraiskamise väitega nõusolek osutusid korreleeri-

tuks kordajaga 0,59 ning rahulolu väljaõppega (sama skaala) ja ajaraiskamise väide - kordajaga 0,48. Seega näib väide mõõtvat ootuspärast sisu.

Silma jäi ka vastuolulist. Nendest, kes on nõus, et teenistus oli ajaraiskamine, kinnitab 34%, et ajateenistuse käigus sai edasiseks eluks kasulikke teadmisi ja oskusi (üldiselt kinnitas seda 59%), et suurenes enesekindlus – 39% (üldiselt 62%) ning ajateenistus parandas füüsilist vormi – 40% (üldiselt 54%). Seega — ajaraiskamine küll, aga osaliselt ka kasulik.

Allpool toome kirjeldavalt esile teenistusaja selle negatiivse hinnanguga nõus olnud ajateenijate iseloomustuse mitmete nii ajateenija teenistuseelset tausta ja tollaseid arvamusi kui ka teenistust vaadeldes. Püüame selgusele jõuda, kuivõrd on negatiivne hinnang pigem kaasatoodud eelarvamus ja kuivõrd pigem teenistuskäigust ajendatud.

1.2. Hoiakud teenistuse eel ja hinnang teenistusajale

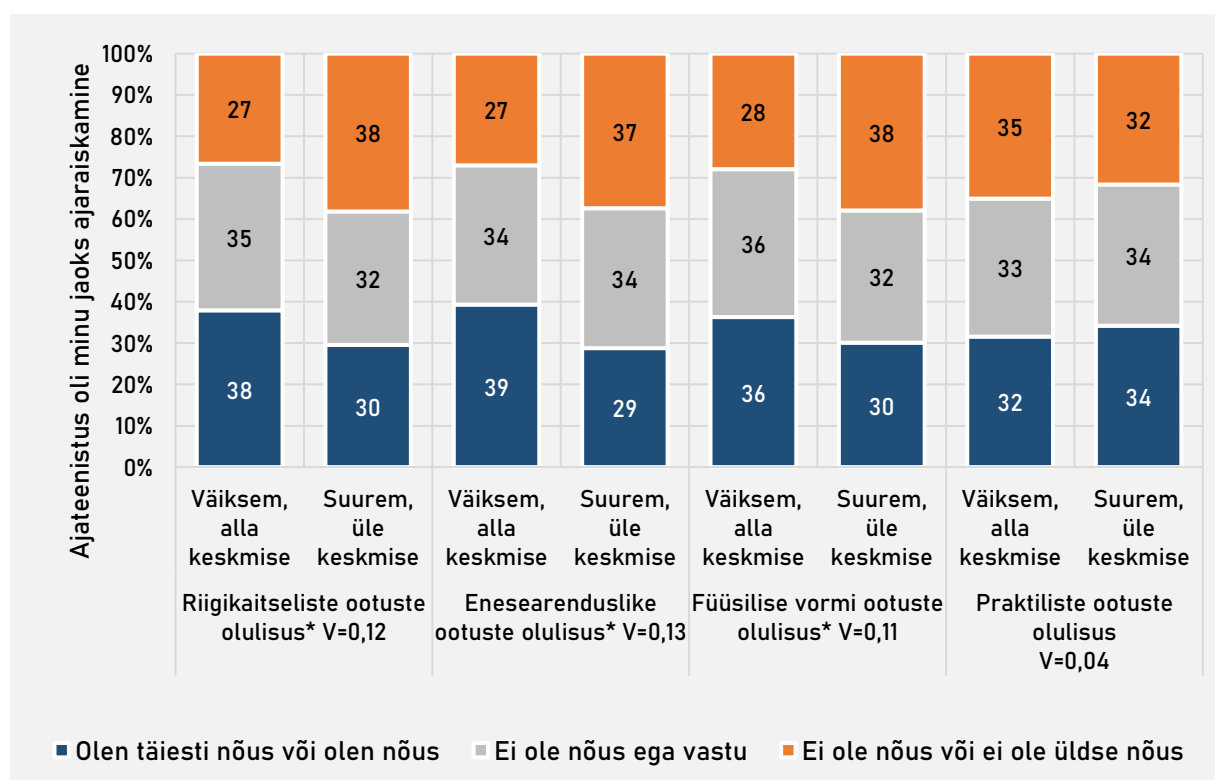
Ajateenija **ootusi teenistuse suhtes** ja saavutatud eesmärkide subjektiivset olulisust on lähemalt käsitletud peatükis 4. Analüüsist selgus neli peamist ootuste olulisust kokku võtvat mõõdikut (riigikaitse, enesearenduslikud, füüsilise vormi ja praktilised ootused, lk 64) ja neile vastavalt neli saavutatud eesmärkide mõõdikut (lk 64–65). Eesmärkide saavutamises mängib rolli ajateenistusse panustamise motivatsiooni „tüüp“, mis seob motivaatorite teenistuse alguses prognoositavat ja teenistuse lõpus tagasisivaatavalt hinnatud tugevust.

Ootused peegeldavad ajateenija teenistusest elust kaasa võetud plaane ja soove

seoses teenistusega, aga ka hinnangut võimalustele, mida ta ajateenistuses enda jaoks arvestab olulistena. Võib arvata, mida olulisemaks arvestas ajateenija meie poolt ette antud loetelus olevaid ootusi, seda aktiivsemalt kavatses ta lülituda teenistusse. Ootuste kokkuvõtliku mõõdiku alusel jagame ajateenijad igas ootuste liigis kaheks: ootuse olulisus alla keskmise ja üle keskmise, vastavalt väiksem ja suurem ootuste olulisus (ootuste olulisus on standarditud, keskmine 0 ja standardhälve 1).

Jooniselt 1.2 nähtub, et kui ootusi arvestatakse keskmisest enamoluliseks, siis lükkatakse ajaraiskamise väide vähemoluliste ootustega võrreldes umbes 10% võrra sagedamini ümber (tärn tunnusenime taga viitab siin ja edaspidi sellele, et erinevus oleks statistiliselt oluline, kui andmestikku käsitleda valimina, olulisuse nivoo 0,05; enamasti sellest väiksem). Erand on praktilised ootused, kus vahe on väga väike. Suurimad erinevused ilmnevad riigikaitse ootuste osas. Seega võimaldab teenistuseelne hoiak ennustada, kuhu kaldub teenistuse lõpus teenistusaja hinne — väiksemate ootuste olulisuse korral negatiivse poole.

Koostasime ka teenistusaja hinde regressiooniprognnoosi nelja ootuste mõõdiku alusel (tulemusi ei ole siin esitatud, huvi korral võib lisamaterjali küsida töörühmast). Analüüsist tuli esile, et ajaraiskamise kinnituse suhteline tõenäosus neutraalse hinnangu andmise suhtes on riigikaitse ootuste väiksema olulisuse puhul 1,2 korda suurem kui suurema puhul (neutraalse hinnangu osakaal on ühetaoliselt kolmandiku ringis kõigis vaadeldavates liigendustes).

Joonis 1.2. Teenistusaja hinnangu jaotus ootuste olulisuse järgi (olulisuse skaala standarditud, üldkeskmine 0 ja standardhälve 1)⁸

Vähemolulised enesearenduslikud ootused toovad enamoluliste ootustega võrreldes kaasa 1,4-kordse vahe ajaraiskamise kinnituses neutraalse vastusega võrreldes. Praktilised ja füüsilise vormi ootused ei erista neutraalset vastust ja nõusolekut. Ajaraiskamise väitega mittenõustumise suhteline tõenäosus neutraalse vastuse taustal näitab kõigi ootuste puhul sama mustrit: olulisemateks arvestatud ootustega kaasneb kallak mittenõustumise poole (suhteliste tõenäosuste suhe 1,3-1,5-kordne).

Ootustega samalaadse mõjuga eelhoiakuks osutub teenistuse alguses avaldatud hinnang ajateenistuse vajalikkuse kohta. Reservi minnes ajateenistust ajaraiskamiseks arvestavatest ajateenijatest pidas teenistuse alguses

ajateenistust pigem või täielikult mittevajalikuks Eesti riigi julgeoleku seisukohalt 31% (neutraalsel seisukohal oliaist 16% ja väidet eitajaist 8%) ja isikliku arengu seisukohalt 45% (neutraalsel seisukohal oliaist 25% ja väidet eitajaist 14%). Seega teenistusaja halva lõpphinnangu juured on osaliselt teenistuseelses ajas.

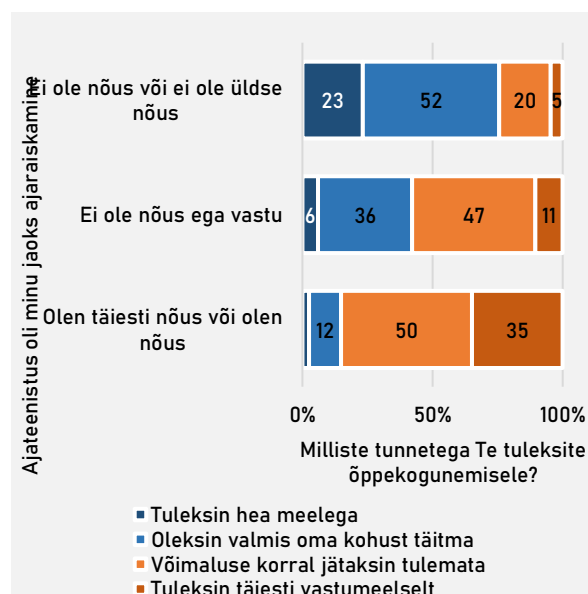
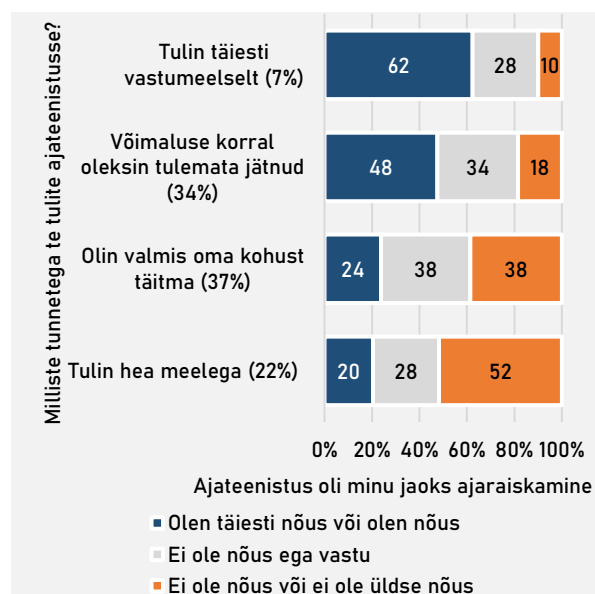
Ajateenistusse **tuleku meelsus** on teenistuseelseid arvamusi ja hoiakuid kokku võtva hinnanguna osutunud meie analüüsides heaks ajateenijaid liigendavaks tunnuseks. See näitaja on tähenduse poolest seotud ajateenistusele seatud ootustega ja seda võiks nimetada ootuste emotsionaalseks kokkuvõtteks. Jooniselt 1.3 näeme, et ajateenistusse heameelega või oma kohust täitma

⁸ Craméri V mõõdab statistilise seose tugevust kahe kategooriate kaudu mõõdetud tunnuse ühisjaotuses, saavutades lae 1 üksühese vastavuse korral. Siin kõne all seos kaheastmelise ootuse taseme tunnuse ja väitega nõustumise määra vahel.

tulijate seas on ajaraiskamise väide mitmekordselt harvem kui vastumeelselt tulijate seas (vasakpoolne diagramm, $V=0,25$). Teenistuse alguse positiivne hoiak kandub edasi teenistuse lõpu hinnangusse.

Võttes ajaraiskamise väite lähtekohaks, et iseloomustada tulevastele õppekogunemistele tuleku meelsust, näeme selget vahet: tulek oleks meelepärane või oma kohusena tõl-

gendatav kolmveerandile ajaraiskamise eitajatest ja 15%-le ajaraiskamisega nõustuvatest (parempoolne diagramm, $V=0,40$). Lisame veel, et ajateenistusse meelsasti või kohust täitma tulijaist tuleks õppekogunemisele heameelega või oma kohust täitma 61% ja vastumeelselt tulijaist 21%. Ajaraiskamise väitega nõustumine-mittenõustumine tekitab suhtumises oma tulevastesse reservväelase kohustustesse tugevama veelahkme kui tulekumeeleolu.

Joonis 1.3. Ajateenistusse ja õppekogunemisele tuleku meeleolu ning ajaraiskamise väide

Ootused teenistuse suhtes, selle vajalikkus ja meelestatus teenistusse tulekul leiavad väljenduse **teenistusmotivatsioonis**. Osutus, et ajateenija hindas küsimustikus ette antud kümne motivaatori tugevust ajateenistusse panustamisel tugevas omavahelises seoses, mistõttu vaatlesime kompaktsuse huvides ajateenija keskmist individuaalset motivatsiooni (lähemalt vt osa 4.2), motivaatori tähendust arvestamata. Jagasime skaala taas üldkeskmise alusel kaheks – madalam ja kõrgem motivatsioon (hinne anti nii teenistuse alguses kui ka lõpus).

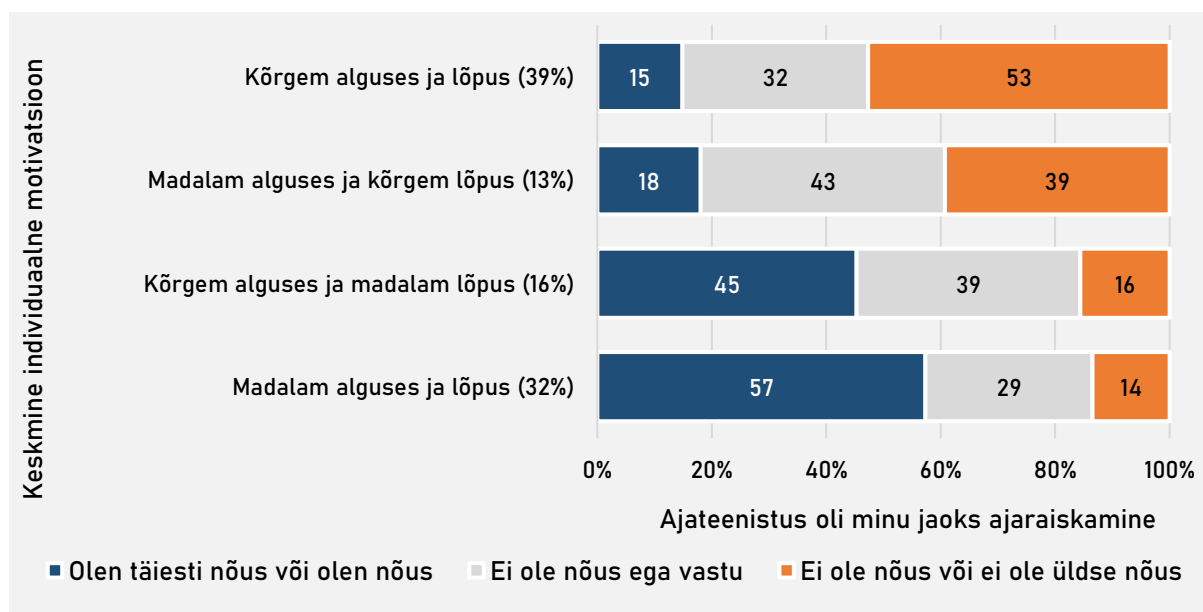
Neist, kel teenistuse alguse motivatsioon oli madalamas pooles, kinnitas ajaraiskamise

väidet 46% (neutraalsel seisukohal 33% ja eitaval 21%) ja neist, kel kõrgemas – 24% (neutraalsel seisukohal 34% ja eitaval 42%). Teenistuse lõpu motivatsiooni hinde, st motivaatorite tagasivaatava hinde järgi on pilt veel selgem: madal motivatsioon ja kehv teenistusaja hinnang käivad käsikäes. Neist, kel teenistuse lõpu motivatsioon oli madalamas pooles, kinnitas ajaraiskamise väidet 54% (neutraalsel seisukohal 33% ja eitaval 14%) ja neist, kel kõrgemas – 16% (neutraalsel seisukohal 35% ja eitaval 49%).

Joonisel 1.4 on näidatud teenistusaja hinnangu jaotus teenistuse alguse ja lõpu kaht motivatsiooni taset omavahel kombineerides

saadud liigenduses ($V=0,33$ hinnangu ja liigenduse tunnuse vahel). Üldmulje on, et lõpu motivatsioon loeb rohkem kui alguse motivatsioon. Ajaraiskamise kinnitajate osatähtsus on neil, kel motivatsioon teenistuses langes, püsivalt madalama motivatsiooniga ajateenijatele vastava osatähtsuse lähedal (vastavalt 45% ja 57%, st poole ringis). Neil,

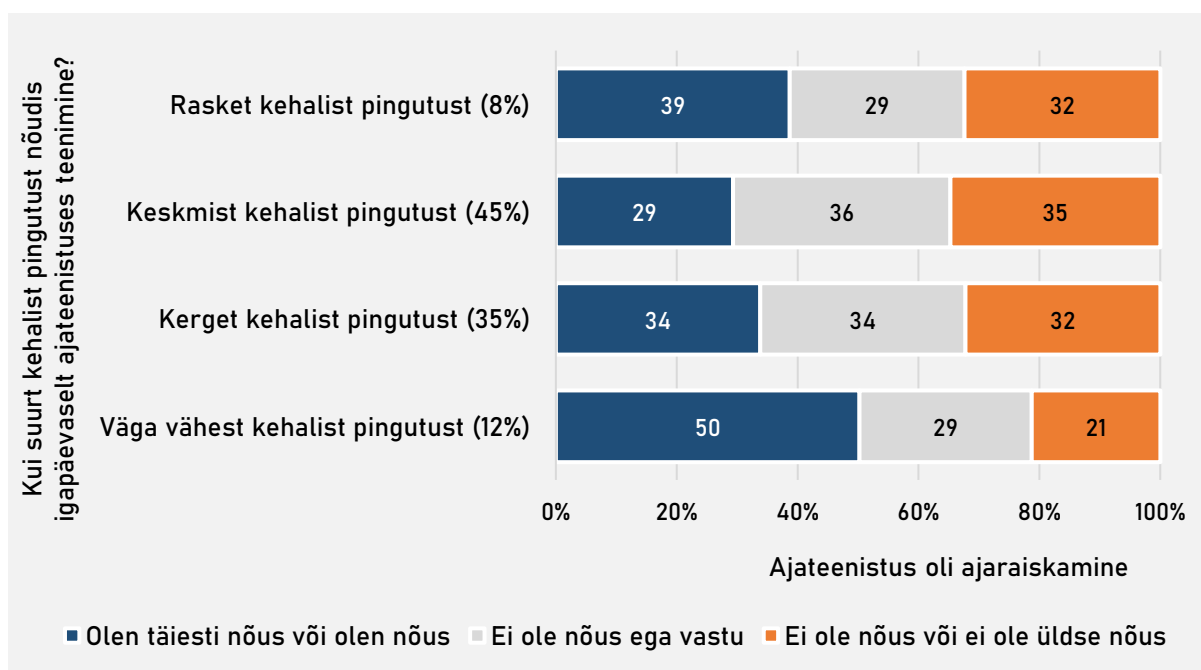
kel motivatsioon tõusis, on kehva hinde tõenäosus püsivalt kõrgema motivatsiooniga ajateenijatele vastava osatähtsuse lähedal (vastavalt 18% ja 15%, st kuuendiku ringis). Neil, kel motivatsiooni tugevus muutus, on neutraalse hinde osakaal teistest pisut suurem.

Joonis 1.4. Teenistusaja hinnang alguse ja lõpu keskmise individuaalse motivatsiooni järgi

Üheks meie poolt hindamiseks nimetatud motivaatoriks oli ka väljakutset ja põnevust pakkuv tegevus ajateenistuses. Kui seda mõista teenistuses vajamineva kehalise pingutuse võtmes, siis näeme siin teenistusaja lõpphinnangu kujunemise üht tegurit (joonis

1.5, $V=0,10$). Ajaraiskamise kinnitus antakse kõige harvemini keskmise (paraja?) kehalise pingutuse korral, alla kolmandiku, kuid nii väga vähe kui ka raske pingutus kallutab hinnangut ajaraiskamise väite poole. Väga vähest pingutust vajanud ajateenijast eitab ajaraiskamist ainult viiendik.

Joonis 1.5. Teenistusaja hinnang rakendatud kehalise pingutuse järgi

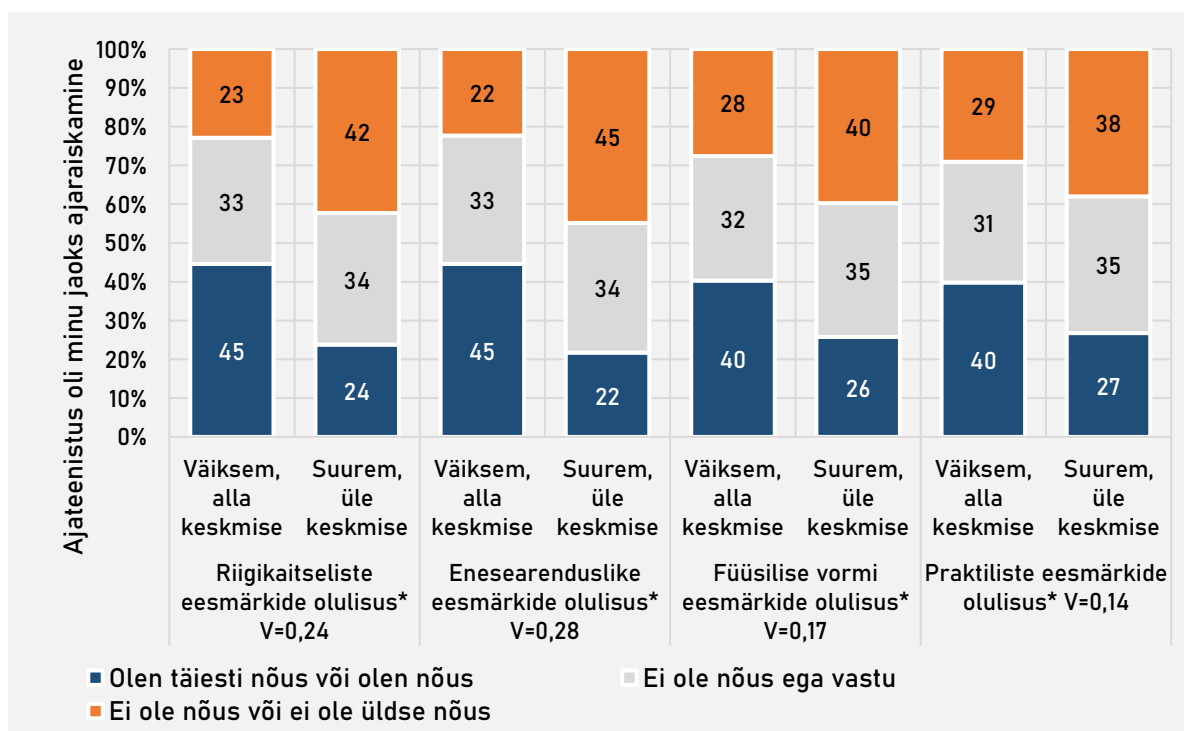
1.3. Saavutatud eesmärkide olulisus, teenistuskeskond ja teenistusaja hinne.

Teenistuses **saavutatud eesmärkide** olulisus on meie uuringus subjektiivne, st ajateenija enesekohane nägemus sellest, kui oluline oli üks või teine teenistuses saavutatud eesmärk. Joonisel 1.6 on analoogiliselt ootustega näidatud eesmärkide olulisuse astme järgi, kuidas jaotuvad ajateenijad teenistusaja hinne alusel. Tulemus on ootuspärane, sest ajaraiskamise väide tähendab nähtavasti suures osas seda, et ei väärtustata teenistuses saavutatut, ei tunta seda ära või see ei ühildu loodetud eesmärkidega.

Toetudes teenistusaja hinnangu regressioonimudelile eesmärkide olulisuse kaudu, saame joonisel illustreeritud seoseid iseloomustada nõusoleku ja mittenõustumise suhtelise tõenäosuse kaudu neutraalse vastuse suhtes järgmiselt (neutraalse vastuse osakaal on väheste kõikumistega ka siin kolmandiku

ringis). Ajaraiskamisega nõusoleku suhteline tõenäosus on vähemoluliste enesearenduslike eesmärkide korral 2,3-kordne võrreldes enamolulistega, riigikaitseliste eesmärkide puhul 2-kordne ja füüsilise vormi ja praktiliste eesmärkide korral 1,6-kordne. Väheoluliseks arvestatud eesmärkidega kaasneb nõusoleku ja neutraalse vastuse vahelises valikus suhteliselt sagedamini kui oluliseks arvestatud eesmärkide korral ajaraiskamise väide. Tugevaim erinevus ilmneb enesearenduslike eesmärkide korral.

Analoogilist tulemust näeme ajaraiskamist eitava vastuse tõenäosuses neutraalse vastuse suhtes: enamoluliste ja vähemoluliste eesmärkide vahel on suhe ajaraiskamist eitava vastuse kasuks enesearenduse eesmärkide puhul 2,1-kordne, riigikaitseliste eesmärkide puhul 1,8-kordne ja füüsilise vormi eesmärkide puhul 1,3-kordne ja praktiliste eesmärkide puhul 1,2-kordne.

Joonis 1.6. Teenistusaja hinnangu jaotus saavutatud eesmärkide olulisuse järgi (olulisuse skaala standarditud, üldkeskmise 0 ja standardhälve 1)

Eeltoodust võiks üldistatult järeldada, et kui ajateenija jaoks on ootused ebamääraseks ja ta ei suuda mõtestada oma teenistuse eesmärke ning anda hinnangut nende täitmisele, siis väljendubki selline apaatsus lõpuks ajateenistuse tajumisenä ajaraiskamisena. Teiste sõnadega, ajateenistusega hõlmatud eluetappi ei suudeta enda jaoks mõtestada. Ajateenistuse planeerimise ja läbiviimisel on seega oluline mõtestada läbi ka ajateenistusele eelnev aeg ehk kuidas me saame noori paremini valmistada ette teenistuseks läbi nende ootuste juhtimise. Teiselt poolt tuleb aga välja ka see, kui ajateenistus kui keskkond ei ole piisavalt stimuleeriv ehk on liiga lihtne, siis seda tajutakse samuti ajaraiskamisena. Lisaks eelhäälestusele ja keskkonna stiimulitele on oluline pöörata tähelepanu kui

hästi teenistuses ennast tuntakse. Seetõttu vaatleme teenistuskeskonna laiemaks kaasmiseks teenistusaja hinnangut teenistuskeskonna sidususe nelja mõõdiku – organisatsioonilise⁹, horisontaalse positiivse, horisontaalse negatiivse ja vertikaalse sidususe alusel. Taas on tegemist standarditud mõõdikutega ning taas vaatleme ajateenijaid kahes jaos: alla ja üle keskmise vastava mõõdiku järgi.

Joonisel 1.7 on näidatud teenistusaja hinnangu jaotus olenevalt sidususe astmest. Madalama sidususega teenistusrühma jaotus erineb kõrgema sidususega teenistusrühma jaotusest kõigi sidususe liikide puhul, kusjuures neutraalse arvamuse osatähtsus on kõigis liigendustes üsna püsivalt kolmandiku ringis.

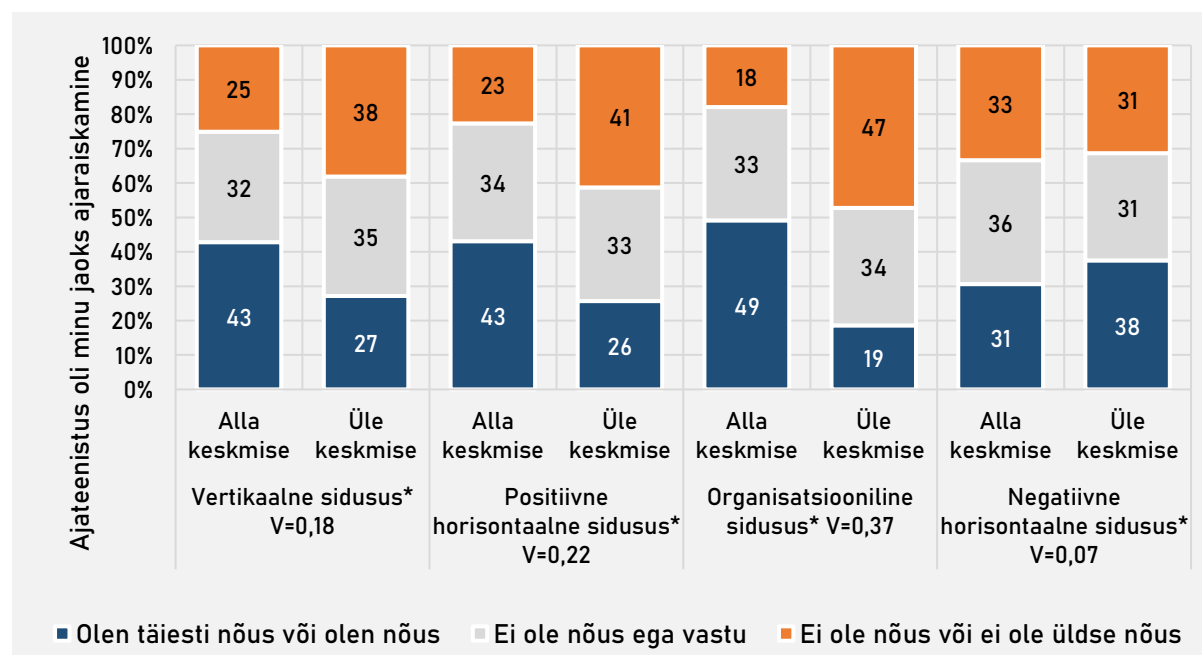
⁹ Konspektiivselt meenutuseks: organisatsiooniline sidusus mõõdab lähedust Kaitseväge väärtustega ja osalustunnet Kaitseväes, positiivne horisontaalne sidusus mõõdab ajateenijate vahelist sõbralikkust ja

ühtehoidmist teenistusrühmana, vertikaalne sidusus mõõdab suhete laadi ülematega, negatiivne horisontaalne sidusus mõõdab ajateenijate vahelise konfliktisuse astet.

Suurem vahe väitega nõustujate vahel (ja püsiva neutraalsete osa tõttu ka mitte nõus olivate vahel) tuleb esile organisatsioonilise sidususe ja positiivse horisontaalse sidususe tasemeid võrreldes (vrd kordaja V väärtusi väitega nõustumise ja sidususe taseme vahelise seose kohta).

Neid seoseid saab tõlgendada ka nii, et ajaraiskamisega nõusoleku tõenäosus neutraalseks jäämise tõenäosuse suhtes on madalama organisatsioonilise sidususe korral 3,1 korda suurem kui kõrgema sidususe korral. Sama kordsus positiivse horisontaalse sidususe korral on 1,7, vertikaalse sidususe korral 1,9 ja negatiivse horisontaalse sidususe korral 0,7 (st kõrgema negatiivse horisontaalse sidususe korral 1,5-kordne võrreldes madalamaga).

Ajaraiskamise väitega mittenõustumise tõenäosus neutraalseks jäämise suhtes on kõrgema organisatsioonilise sidususe korral 2,8 korda, vertikaalse sidususe korral 1,5 korda ja positiivse horisontaalse sidususe korral 2 korda suurem kui madalama sidususe korral. Mittenõustumine vs neutraalsus negatiivse horisontaalse sidususe kahel tasemel on praktiliselt sama suhtelise tõenäosusega. Seega kokkuvõtlikult saab järeldada, et ajateenistuse ajaraiskamisena tajumine on selgelt seotud sidususe erinevate dimensioonidega. Kuna tegemist on läbilõike andmetega, siis me ei saa siin teha kindlaks põhjuslikku seost, kuid võime üheselt kinnitada, et madalam sidusus ehk madalam ühtekuuluvustunne rühma, ülemate ja kaitsevägega väljendub hinnangus, et ajateenistus on ajaraiskamine.

Joonis 1.7. Teenistusaja hinnangu jaotus teenistuskeskonna sidususe järgi

Head suhted ülematega, teenistusele ja Kaitsevägele pühendumist soosiv sõbralike kolleegisuhetega teenistusrühm kallutab teenistusaja positiivse hinde poole. Lisaanalüüs näitas, et sidususe mõju muster teenistusaja

hinnangu suhtes on küllaltki sarnane teenistusse meelsasti ja vastumeelselt tulijail (puudus koosmõju). Seega oleme leidnud teenistusaja hinnangu niihästi teenistuseel- sest ajast pärit kui ka teenistusaegseid mõju- reid.

1.4. Ajaraiskamise väitega nõus olijate liigitus

Võtame eraldi vaatluse alla teenistusajale negatiivse hinnangu andnud ajateenijad ja uurime, milline on selle rühma sisemine liigendus, kui võtta arvesse hinnangu eespool vaadeldud mõjureid. Kaasasime 13 näitajat nii teenistuseelse aja kui ka teenistuse lõpu kohta ja rakendasime klasterdust k-keskmise meetodil¹⁰ linnulennukauguse (eukleidilise kauguse) alusel (n=429, näitajad standarditud kujul kõiki küsitletuid arvestades, üldkeskmine 0, standardhälve 1).

Joonisel 1.8 on esile toodud klasterdamisel kasutatud tunnuste keskmised väärtused moodustunud klastrite kaupa. Klastrite arv 3 on valitud ülevaatlikkust ja tõlgenduse võimalusi silmas pidades ning nimetused kokkuleppelised (rõhutame seda jutumärkidega).

Jooniselt torkab kohe silma, et näitajate keskmised on teenistust iseloomustavate tunnuste järgi pigem miinuspoolel (standarditud andmed tervikuna paiknevad 0 ümber tasakaalus), mis on ootuspärane, sest liigendatav rühm on andnud teenistusele negatiivse - lausa äärmusliku - hinnangu. Meie huvi on võrrelda kolme alarühma omavahel, vaatamata sellele, millises skaalaosas arutleme.

Ajateenijad, kes peavad teenistust ajaraiskamiseks jagunevad kolme klastrisse ehk tüüpi suhteliselt võrdselt.

„Pettunuid“ (33% ajaraiskamise väitega nõustujate rühmast) iseloomustab pigem heameelne ajateenistusse tulek, tugev rahulolematkus teenistusega ning selle põhjal kujunev vastumeelsus õppekogunemise suhtes.

Ka kaldub vertikaalne sidusus (usaldus ülema vastu ja rahulolu) miinuspoolele ja negatiivne horisontaalne sidusus (ehk teenistuskonnas konfliktisuse mõõdik) plusspoolele. Motivatsioon on langenud, ootuste olulisus on üle keskmise, eesmärkide olulisus – alla keskmise.

„Ükskõikseid“ (36%) iseloomustab ajateenistuse alguses vastumeelsus ajateenistusse ja õppekogunemistele tuleku suhtes, teistest madalam motivatsioon nii teenistuse alguses kui ka lõpus, ajateenistuse suhtes seatud ootuste ja saavutatud eesmärkide arvestamine väheoluliseks. Sidusus on madal, eriti kaasajateenijate suhtes.

„Kriitikud“ (31%) erinevad kahest eelnevast alarühmast ja on teistest enam rahul teenistusega. Ajateenistusse ning tulevastele õppekogunemistele tuleku meeleolu on sarnane üldkeskmisega. Motivatsioon on püsiv ja kõrgem kui teistel väitega nõustujate rühmas. Ka on ootuste ja eesmärkide olulisus keskmisest pisut suurem. Seega on tegemist rühmaga, kes on üldjoontes positiivselt meelestatud, kuid nad tajuvad teenistust siiski ajaraiskamisena.

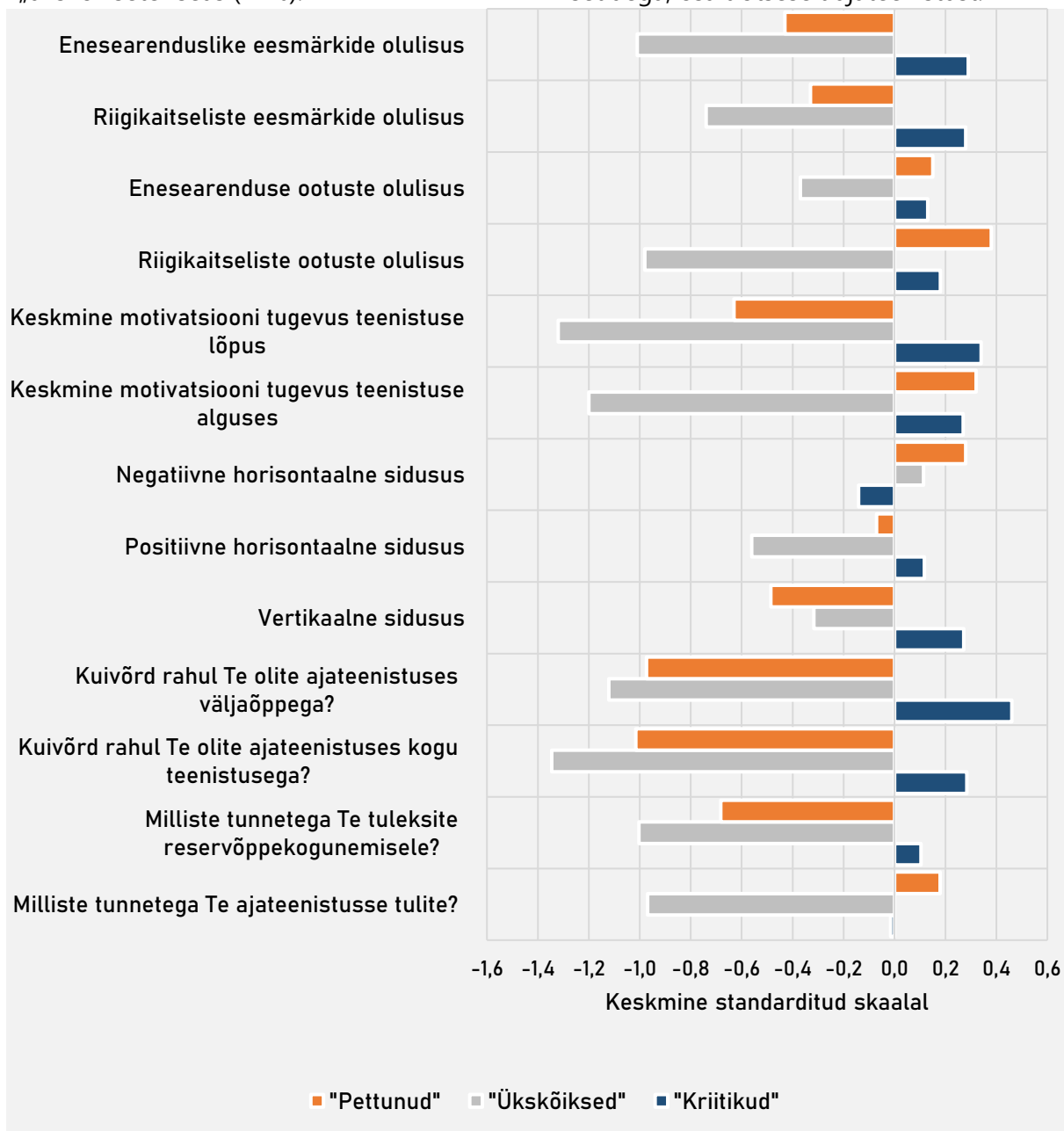
Lisaanalüüs tõi esile, et „kriitikute“ hulgas on veidi enam kui ajaraiskamise väitega nõustujate seas üldiselt riigikaitseliste või sisejulgeoleku organisatsioonidega seotud ajateenijaid (23%, „pettunute“ seas 19% ja „ükskõiksete“ seas 12%). Samuti selgus, et enam kui poolel on nii teenistuse alguses ja kui ka lõpus keskmine teenistusmotivatsioon üle üldkeskmise. Ajaraiskamise väite kinnitus võib seega tuleneda nõudlikumast pilgust teenistusele.

¹⁰ k-keskmiste meetodil paigutatakse objekt klastrisse, mille keskpunkt kõigi näitajate järgi

arvestatult on lähim; tekkinud klastrid on seesiselt võimalikult tihedad ja üksteisest tsentritega võimalikult kaugel.

Peamist kodust keelt aluseks võttes ilmnes, et eesti keel kodukeelena on „kriitikute” ja „pettunute” seas sagedasem (vastavalt 89% ja 91%) kui ajaraiskamise väitega nõustujate seas üldiselt (85%) ja harvem kui üldiselt „ükskõiksete” seas (77%).

Seega moodustavad ajaraiskamise väitega nõustujad heterogeense rühma, kus ajendid nõustumiseks on erisugused. Võimalikud tegevused, millega ajateenijate sellist hinnangut ennetada, hõlmavad osalt teenistuseelset aega, osalt otseselt ajateenistust.

Joonis 1.8. Näitajate keskmine¹¹ ajaraiskamise väitega nõustujate jaotuses kolmeks rühmaks klasteranalüüsi abil

¹¹ Küsimuste „Kuivõrd rahul Te olite ajateenistuses kogu teenistusega?” ja „Kuivõrd rahul Te olite ajateenistuses väljaõppega?” vastuste skaala: 1-ei olnud üldse rahul, 5-väga rahul, standarditud; küsimuste „Milliste tunnetega Te

ajateenistusse tulite?” ja „Milliste tunnetega Te tuleksite õppekogunemisele?” vastuste skaala vastavalt 1-tulin/tuleksin täiesti vastumeelselt, 4-tulin/tuleksin hea meelelega, standarditud.

1.5. Ajateenija taustaandmed ja teenistusaja hinnang

Esitame lõpuks tabeli 1.1 abil ülevaate teenistusaja hinnangust lähtudes ajateenija sotsiaal-demograafilisest taustast, tervisest, eluviisist. Erinevused sotsiaaldemograafilise tausta järgi ei ole suured, kuid kallakuna ilmneb, et negatiivse väitega nõustuvad pigem vanemad kui nooremad ajateenijad, pigem mitte keskharidusega, pigem mitte-eesti kodukeelega ajateenijad. Sotsiaaldemograafiline taust on seotud teenistusse tuleku meelsusega, mis siis omakorda kujundab ajaraiskamise hinnangut.

Halvem subjektiivne tervis (meditsiiniline ja subjektiivse heaolu indikaator üheskoos) ja halvem füüsilise vormi enesehinnang käivad sagedamini kui hea tervis ja füüsiline vorm ajaraiskamise väitega koos. Need, kelle sõnul füüsiline vorm ja kehaline võimekus ajateenistuses paranes, pigem ei nõustu ajaraiskamise väitega (on saavutatud tulemus). Neile, kes ajateenistuses spordist hoiduvad, on sagedamini kui sporti harrastavatele ajateenijatele omane arvestada teenistus ajaraiskamiseks.

Tabel 1.1. Kuivõrd nõustute: ajateenistus oli minu jaoks ajaraiskamine?

	Olen täiesti nõus või olen nõus, %	Ei ole nõus ega vastu, %	Ei ole nõus või ei ole üldse nõus, %
Üldiselt	34	34	32
Peamine kodune keel, V=0,09			
Eesti keel	32	35	33
Vene keel	43	31	26
Vanuserühm, V=0,08			
Kuni 19	30	35	35
20-21	38	32	30
22 ja vanemad	47	30	23
Haridusrühm, V=0,08			
Põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil	38	32	30
Keskharidus	29	35	36
Keskhariduse järel omandatud haridus	42	33	25
Kas Te kuulute või olete varem kuulunud mõnda riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooni, nagu näiteks Kaitseliit, Noored Kotkad, Naiskodukaitse, Kodutütred, Vabatahtlikud päästjad, abipolitseinikud? V=0,08			
Jah	27	35	38
Ei	36	33	31
Kas olete koolis läbinud riigikaitseõpetuse? V=0,09			
Jah	29	36	35
Ei	38	32	30

Tabel 1.1. (järg). Kuivõrd nõustute: ajateenistus oli minu jaoks ajaraiskamine?

	Olen täiesti nõus või olen nõus, %	Ei ole nõus ega vastu, %	Ei ole nõus või ei ole üldse nõus, %
Kuidas Te hindate oma füüsilist vormi võrreldes ajateenistuse eelse ajaga?, V=0,17			
Olen oluliselt paremas vormis, tunnen end füüsiliselt tugevamana	21	33	46
Mõningane positiivne muutus on tunda	31	37	32
Eriti pole midagi muutunud	45	34	21
Olen pigem halvemas füüsilises vormis, kui enne ajateenistusse asumist	46	28	26
Kuidas Te hindate oma füüsilist vormi/kehalist võimekust käesoleval hetkel (teenistuse lõpus)? V=0,10			
Hea	33	28	39
Üsna hea	30	33	37
Keskmine	35	38	27
Üsna halb või halb	46	31	23
Milliseks hindate oma tervist üldiselt (teenistuse lõpus)? V=0,12			
Hea	30	31	39
Üsna hea	30	35	35
Keskmine	39	38	23
Üsna halb või halb	54	22	24
Kui sageli harrastasite ajateenistuses vabal ajal sporti (iseseisev treening korraga vähemalt poole tunni vältel, nii et hakkasite hingeldama ja higistama)? V=0,10			
2-3 korda nädalas või sagedamini	30	33	37
Kord nädalas või 2-3 korda kuus	32	36	32
Mõned korrad või üldse mitte	44	34	22

1.6. Kokkuvõte

Ajateenistust peab enda jaoks aja raiskamiseks kolmandik ajateenijatest, kuid tegemist ei ole homogeense grupiga, vaid selgelt eristub kolm eriilmelist ajateenijate gruppi, kelle puhul ajateenistuse aja raiskamiseks hindamine põhineb erinevatel alustel.

Ligikaudu üks kolmandik on neid ajateenijaid, kes peavad teenistuse aja raiskamiseks, kuna nad on tulnud teenistusse vastumeelselt, nende rahulolu teenistusega on madal ja neil puudub igasugune soov reservteenistusse panustada. Nende puhul ei muuda teenistuse kogemus nende arvamust ajateenistusest ning selle grupi puhul on küsimus selles, mil määral on juba enne ajateenistust

võimalik nende arusaamu ja ootuseid kujundada.

Ülejäänud kahte rühma kuuluvad aga need ajateenijad, kes nendivad teenistuse lõpus, et see oli nende jaoks aja raiskamine, kuid teenistusse tulles ei olnud nende eelhäälestus sugugi nii kriitiline. See rühm jaguneb omakorda veel kaheks: „pettunuteks“ ja „kriitikuteks“.

„Pettunute“ puhul tuleneb teenistuse ajaraiskamiseks pidamine nii-öelda ootuste mitte-realiseerumisest, teenistusega rahulolematusest, mis päädib sellega, et nad ei soovi tulla edaspidi õppekogunemistele. Antud rühma puhul on oluline selgitada täpsemalt välja, mis on pettumise põhjused, analüüs viitab, et

selleks võib olla pettumus ülemates ja väljaõppes. Kriitikud on need, kes näevad aja-teenistust aja raiskamisena ilmselt ühelt poolt seetõttu, et nende ootused ja eesmärkide täitmine on suhteliselt kõrge, nad on võrreldes teise kahe grupiga teenistusega rohkem rahul ja valmis tulema ka keskmisest enam õppusele, samuti on nende seas rohkem neid, kes on olnud enne ajateenistust seotud riigikaitseliste organisatsioonidega, seega võib öelda, et nad hindavad ja väärtustavad teenistust teiste kriteeriumide järgi ja vaatamata aja kasutuse suhtes kriitiline olemisele, on neil siiski suundumus riigikaitsesse panustada. Seega võib öelda, et tegemist on

grupiga, kelle potentsiaali saaks nii teenistuses kui õppekogunemistel senisest rohkem sihipäraselt rakendada.

Kokkuvõtlikult võibki öelda, et on nii eelarvumusi, sealjuures püsivaid, kui ka teenistuskäigu mõju. Kui motivatsioon kaob ja saavutatust mitte midagi ei tundu lõpus oluline, siis mis see muud on kui raisatud aeg. Suuremad ootused ja positiivne eelhäälestus võiks kasu märkamist toetada, samuti peab olema pingutusaste nii-öelda paras, füüsiliselt väga kerge teenistus tundub tühine.

2. PROBLEEMSED SUHTED AJATEENISTUSES

Juhan Kivirähk

Ajateenistuse eesmärk on välja õpetada Eesti kaitseks vajalikud reservüksused ja luua eeldused elukutseliste kaitseväelaste teenistusse võtmiseks. Reservväelased peavad olema valmis vajadusel osalema õppekogunemistel ning vaenlase sõjalise rünnaku korral reageerima mobilisatsioonikutsele ning asuma relv käes Eestit kaitsma.

Selleks, et ajateenistus suudaks välja õpetada motiveeritud reservväelasi, on vaja ajateenistuse igakülgset õnnestumist. Õnnestunud ajateenistus tähendab, et ajateenistuse läbinud jäävad sellega rahule ning peavad ajateenistuses oldud aega vajalikuks ja kasulikuks. Ajateenistuse õnnestumisele avaldavad mõju mitmed tegurid: see, milliste ootustega ajateenistusse tuldi ning mil määral need ootused täitusid, milline oli väljaõppe korraldus ja kvaliteet, millised olid igapäevased olmetingimused jms. Ajateenijate kompleksuuring võtabki vaatluse alla kogu protsessi, mille käigus kaitseväge saabunud ajateenijast kujuneb väljaõppe käigus reservväelane.

Üheks oluliseks teguriks, mis mõjutab rahulolu ajateenistusega ning suhtumist tulevasse kohustustesse reservväelasena, on suhted ajateenijate vahel ning suhted erineva taseme ülematega – nimetagem seda vastavalt horisontaalseks ja vertikaalseks sidususeks. Aruande neljandas peatükis on näidatud,

kuidas madalam sidusus soodustab negatiivse hinnangu andmist ajateenistusele. Selles peatükis analüüsime seda, millised ajateenistuses esinenud probleemid mõjuvad sidusust kahjustavalt.

Viimati uuriti probleemseid suhteid ajateenistuses 2018.-2019. aasta kompleksuuringu. Tookord olid eraldi vaatluse all suhted kaasajateenijatega ning suhted ülematega. 2022.-2023. aasta küsitluses probleemseid suhteid ajateenijate vahel eraldi välja ei toodud – vastav küsimus oli sõnastatud selliselt, et sellele vastates võis silmas pidada nii teiste ajateenijate kui ka ülemate poolt põhjustatud probleeme ja ebameeldivusi. 2018.-2019. aastaga võrreldavad on tunnused, mille abil ajateenijatel paluti hinnata ülemate poolset problemaatilist käitumist.

Enne, kui hakata uurima probleemseid suhteid ajateenistuses, tasub vaadata, kuidas hindavad ajateenijad suhteid oma kaaslastega ja ülematega üldiselt. Milline on nende rahulolu nende suhetega, kuidas iseloomustatakse erineva taseme ülemaid ning kirjeldatakse suhteid kaasajateenijatega oma allüksuses.

Varasemad uuringud on näidanud, et nii rahulolu ajateenistusega kui ka probleemsete suhete tajumine sõltuvad ajateenija eelhälestusest - tema suhtumisest ajateenistusse

tulekusse. Kas need ajateenijad, kes tulid ajateenistusse positiivsete ootustega, kuid ei jäänud ajateenistusega rahule, on oma hinnangutes mõjutanud ajateenistuses kogetud probleemsetest suhetest või on probleemsete suhete tajumine ning rahuolematuse ajateenistusega seotud eelkõige negatiivse eelhäälestusega ajateenistuse suhtes. On ju ootuspärane, et vastumeelselt ajateenistusse tulnud näevad probleeme ka seal, kus positiivse suhtumisega ajateenistusse tulijad neid ei näe.

2.1. 2022.-2023. aasta uuringu tulemused

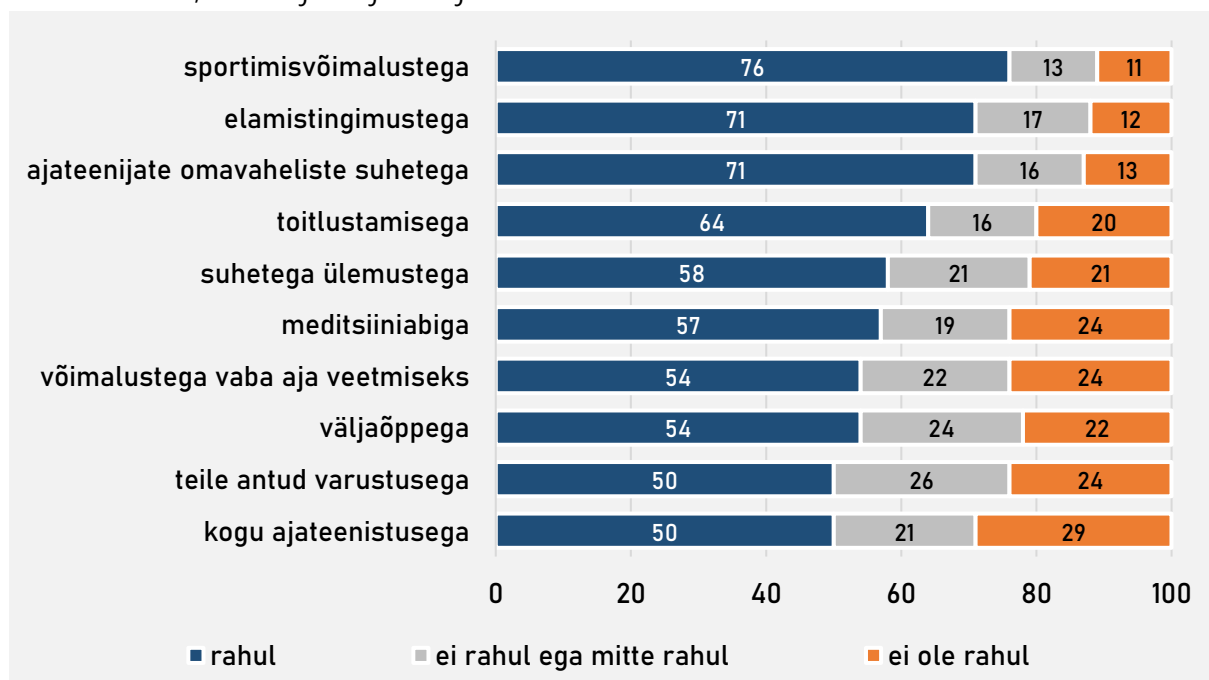
2.1.1. Rahulolu ajateenistusega ning suhetega kaasajateenijate ja ülematega

Enne, kui asuda lahkama ajateenistuses esinenud probleemseid suhteid, tasub vaadelda, kuidas kirjeldavad ajateenijad suhteid kaaslaste ja ülematega üldiselt.

Ajateenistuse lõpus läbi viidavas küsitluses tuntakse huvi, kuidas jäid ajateenijad läbitud

ajateenistuse ja selle erinevate külgedega rahule. Ehkki ajateenistusega rahulolu ei ole selle peatüki põhiteema, on kõik muud ajateenistusele antud hinnangud, sealhulgas ajateenistuses kogetud ebameeldivusi puudutavad hinnangud, seotud üldise rahuloluga ajateenistusega.

Pooled selles aastakäigus ajateenistuse läbinud jäid ajateenistusega tervikuna rahule, rahulolematuid oli vähem kui kolmandik (joonis 2.1.). Selle peatüki teema seisukohalt on oluline, et ajateenijate omavaheliste suhetega jäi rahule 71 protsenti ajateenijatest ning suhetega ülemustega 58 protsenti, rahulolematuid oli vastavalt 13% ja 21%. Seega võib isikute vaheliste suhete olukorda ajateenistuses pidada üldiselt positiivseks. Sellises suurusjärgus on need näitajad olnud ka varasematel aastatel. 2020.-2021. aasta kompleksuuringus oli ajateenijate omavaheliste suhetega rahul 75% ja suhetega ülematega 65%; 2021.-2022. aasta uuringus vastavalt 71% ja 56%.

Joonis 2.1. Rahulolu ajateenistusega tervikuna ja selle üksikute külgedega (%) (küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

Mõistagi on kõik küsitlusega mõõdetavad üksikud rahulolunäitajad tugevas korrelatsioonis rahuloluga ajateenistusega tervikuna, mis kujunebki lõppkokkuvõttes ajateenistuse erinevatele külgedele antud hinnangute baasil. Väiksemad, ehkki olulised, on korrelatsioonikoefitsiendid nende ajateenistuse külgedega, mille puhul domineerib suurem rahulolu – toitlustamine, sportimisvõimalused, suhted ajateenijate vahel. Nende külgedega

võidakse küll väga rahul olla, kuid see rahulolu ei saa määravaks ajateenistusele üldise hinnangu andmisel.

Kõige tugevamini korreleerub rahulolu kogu ajateenistusega rahuloluga väljaõppega ja suhetega ülematega (vt. tabel 2.1). Väljaõpet ajateenistuses viivad läbi erineva taseme ülemad ning nende suhtumisest ajateenijatesse ning oma ülesannetesse sõltub olulisel määral see, kui rahule ajateenistusega jäädakse.

Tabel 2.1. Korrelatsioonid kogu teenistusega rahulolu ja üksikute külgedega rahulolu vahel

	Pearson	Spearman
Väljaõppega	0,709	0,689
Suhetega ülemustega	0,577	0,558
Võimalustega vaba aja veetmiseks	0,481	0,472
Elamistingimustega	0,454	0,446
Teile antud varustusega	0,413	0,399
Ajateenijate omavaheliste suhetega	0,405	0,384
Sportimisvõimalustega	0,361	0,356
Meditšiiniabiga	0,277	0,265
Toitlustamisega	0,275	0,269

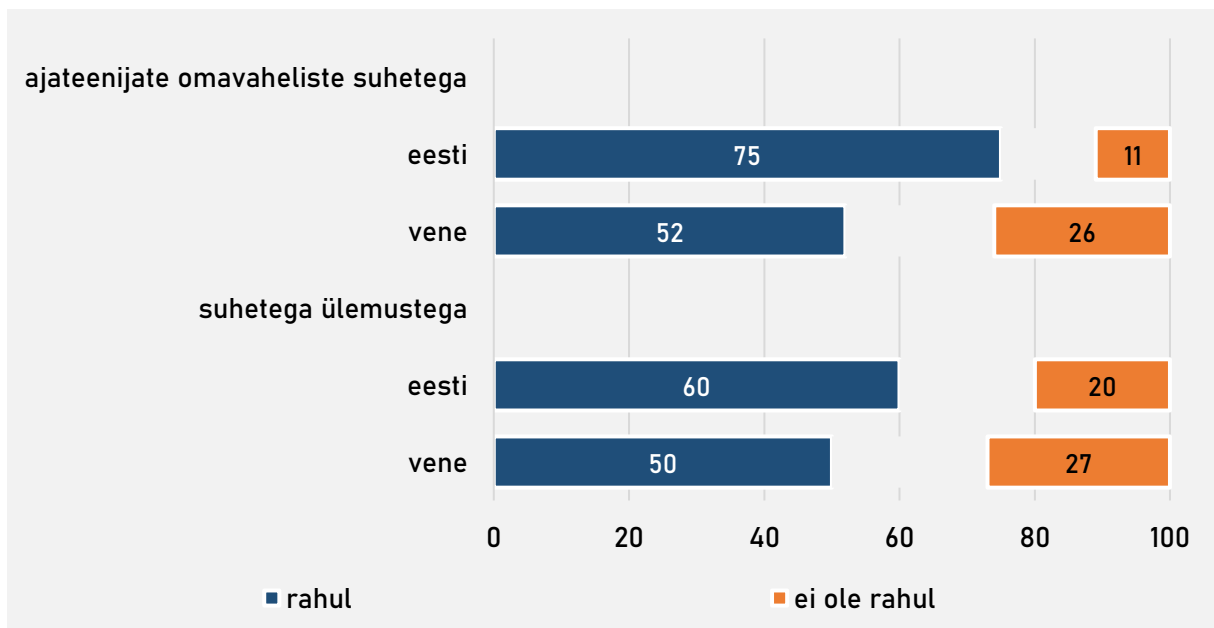
* Korrelatsioonikoefitsiendid on statistiliselt olulised.

Rahulolu ajateenistuse ja selle üksikute külgedega erineb olulisel määral sõltuvalt ajateenija kodusest keelest. Vene koduse keelega ajateenijate puhul on nii üldine rahulolu kui ka üksikute valdkondade rahulolud mõnevõrra madalamal tasemel kui eestikeelsetel ajateenijatel.

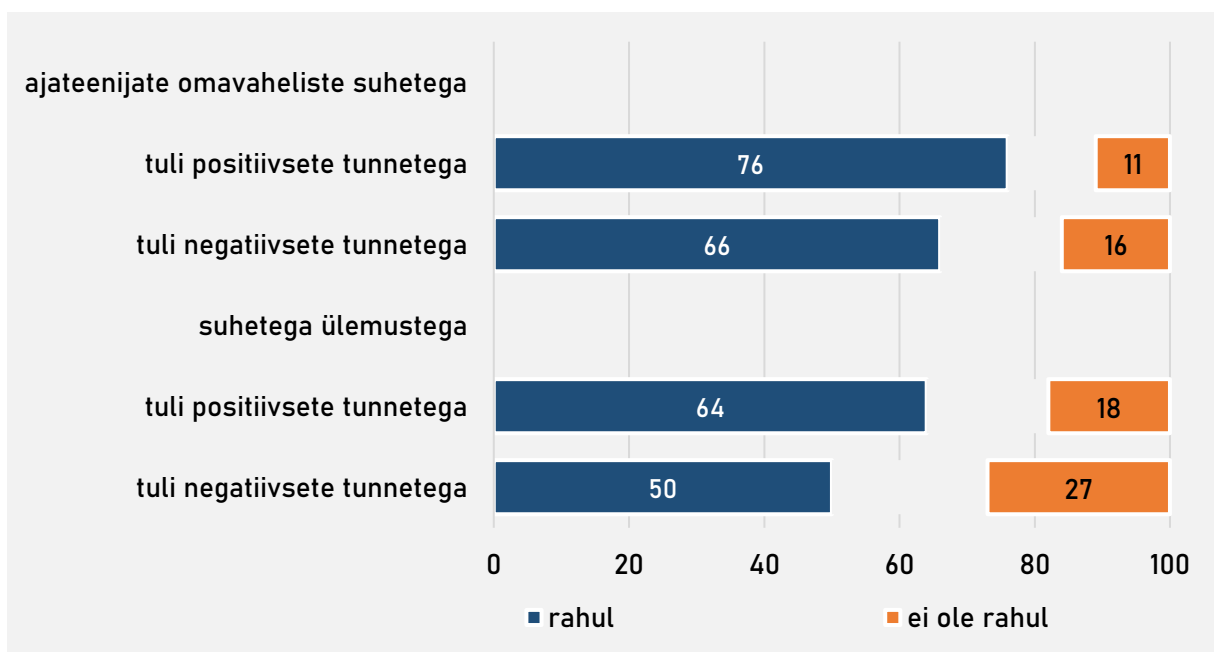
Eriti oluliselt erineb ajateenija koduse keele lõikes rahulolu ajateenijate omavaheliste suhetega. Eestikeelsetest ajateenijatest on ajateenijate omavaheliste suhetega väga või pigem rahul 75 protsenti, venekeelsetest aga vaid 51%. Pigem ei ole või ei ole üldse ajateenijate omavaheliste suhetega rahul vastavalt 11 protsenti ja 26 protsenti. See viitab asjaolule, et venekeelsete ajateenijate seas on rohkem neid, kes kogesid oma igapäevastes suhetes kaaslastega teatud ebamugavustunnet.

Seevastu suhetes ülemustega jääb eesti- ja venekeelsete ajateenijate hinnangute erinevus kümne protsendi piiresse nagu ka enamiku teiste ajateenistuse külgede hindamisel. Kui eestlastest ajateenijatest on suhetega teiste ajateenijatega rahulolematuid vaid kümnendik, siis suhetega ülemustega tervelt viiendik. Venekeelsetel ajateenijatel on aga nii ülemustega kui ka teiste ajateenijatega suhetega rahulolematute osakaal võrdne (vt. joonis 2.2).

Samas on võimalik, et küsimus pole mitte nii võrd koduses keeles, kui võrd suhtumises ajateenistusse tulekusse. Kui eestikeelsetest ajateenijatest tuli ajateenistusse hea meelega või valmisolekust oma kohust täita 62 protsenti, siis vene koduse keelega ajateenijatest 47 protsenti. 53 protsenti venekeelsetest ei oleks parema meelega ajateenistusse tulnud.

Joonis 2.2. Rahulolu ajateenijate omavaheliste suhetega ja suhetega ülemustega koduse keele lõikes (%). (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

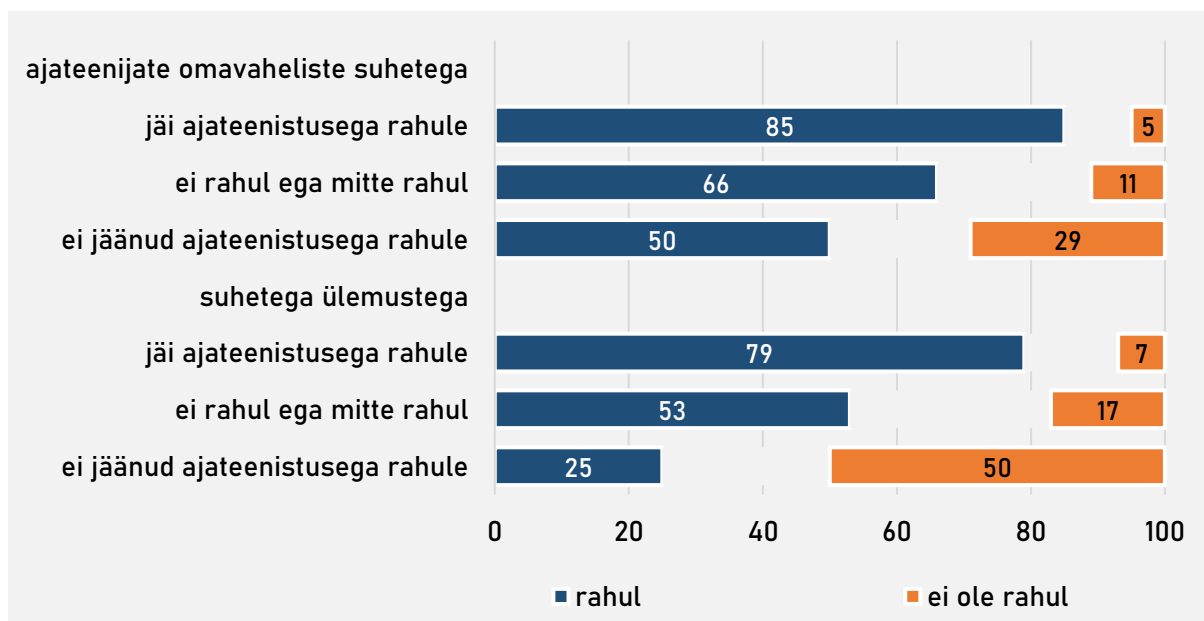

Joonis 2.3. Rahulolu ajateenijate omavaheliste suhetega ja suhetega ülemustega ajateenistusse tulekusse suhtumise lõikes (%) (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

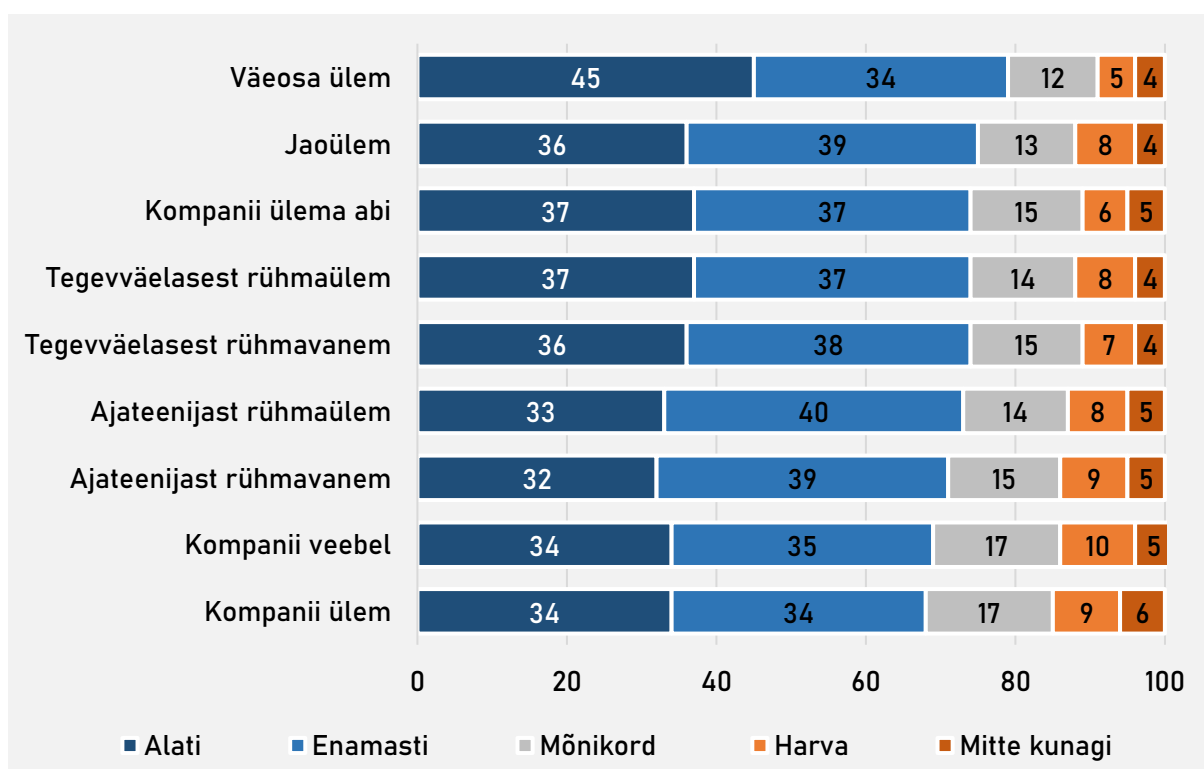
Kui koduse keele lõikes erinesid eesti- ja venekeelsete ajateenijate hinnangud kõige enam suhete osas teenistuskaaslastega, siis negatiivsete meeleoludega ajateenistusse tulnud väljendasid suuremat rahulolematust just ülematega (joonis 2.3). Nagu eelnevalt

nägime, oli ülematega rahulolematuid ka viiendik eestikeelsetest ajateenijatest.

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et ajateenistusega rahulolu saavutamiseks on väga olulisel kohal allüksuse sisene mikrokliima ning eriti see, kui professionaalselt ja empaatiliselt ülemad ajateenijatega suhtlevad (vt. joonis 2.4).

Joonis 2.4. Rahulolu ajateenijate omavaheliste suhetega ja suhetega ülemustega rahulolu lõikes ajateenistusega tervikuna (%) (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

Joonis 2.5. Hinnang väitele „Minu ülemad on minu suhtes õiglasel ja ausad“ (%) (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

Ajateenijatel paluti anda hinnang ka erineva taseme ülematele, hinnates väite „Minu ülemad on minu suhtes õiglasel ja ausad“ paikapidavust. Nagu näeme jooniselt 2.5, antakse erineva taseme ülematele küllaltki

võrdselt valdavalt positiivseid hinnanguid. Nende ajateenijate osakaal, kelle arvates ülemad harva või mitte kunagi õiglaselt ja ausalt ei käitu, ei ületa ühegi hinnatava kategooria puhul 15 protsenti.

Muidugi on neil, kes ei jäänud ajateenistuses ülematega rahule, asjast erinev arvamus. Kui võrrelda keskmisi hinnanguid sõltuvalt ülemustega rahulolust, saame järgmised tulemused (vt. tabel 2. 2).

Tabelist nähtub, et ülemustega mitte rahule jäänud ajateenijad suhtuvad kõige kriitilise-

malt mitte vahetutesse ajateenijatest ülematesse, vaid hoopis tegevvälastesse: kompanii ülemasse (keskmine 2,96), tegevvälasest rühmaülemasse (3,05) ja kompanii veeblisse (3,10). Tabeli viimases veerus on toodud ülematele antud hinnangute „harva“ või „mitte kunagi“ osakaal.

Tabel 2.2 Keskmised hinnangud väitele „Minu ülemad on minu suhtes õiglased ja ausad“ ülematega suhetega rahulolu lõikes. Ülemate aususe ja õiglusega harva või mitte kunagi nõustunud ajateenijate osakaal (% , tabeli viimane veerg)

	Rahulolu suhetega ülemustega (keskmine)				Vastuse „harva“ või mitte kunagi“ andnud ajateenijate %
	rahul	ei rahulega mitte rahul	mitte rahul	kõik	
Jaoülem (N=2163)	4,13	3,93	3,60	3,98	22%
Ajateenijast rühmavanem (N=2015)	4,11	3,69	3,37	3,86	27%
Tegevvälasest rühmavanem (N=2413)	4,30	3,73	3,31	3,97	29%
Ajateenijast rühmaülem (N=2105)	4,17	3,72	3,32	3,88	28%
Tegevvälasest rühmaülem (N=2419)	4,34	3,78	3,05	3,96	35%
Kompanii veebel (N=2276)	4,15	3,72	3,10	3,84	35%
Kompanii ülem abi (N=1933)	4,24	3,80	3,40	3,98	24%
Kompanii ülem (N=2159)	4,20	3,67	2,96	3,83	36%
Väeosa ülem (N=1769)	4,37	4,01	3,50	4,13	25%

* Hinnangu skaala: „alati“ – 5; „enamasti“ – 4; „mõnikord“ – 3; „harva“ – 2; „mitte kunagi“ – 1. Keskmiste erinevused on statistiliselt olulised

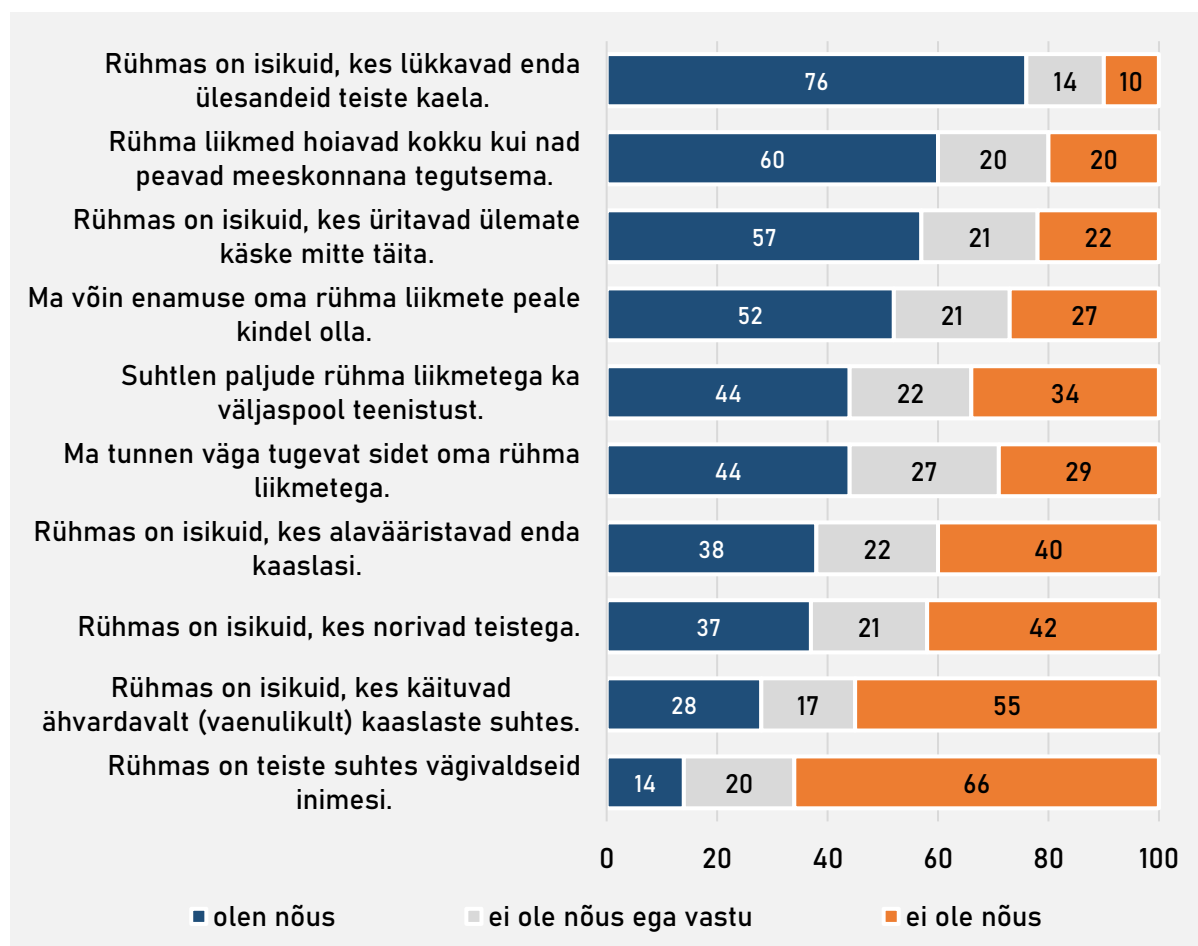
Küsitlustulemuste abil saame ülevaate ka sellest, millise hinnangu annavad ajateenijad oma teenistuskaaslastele (joonis 2.6). Ehkki ajateenijad mõõnavad distsipliiniprobleemide esinemist oma kaaslaste käitumises (üritatakse ülemate kāske mitte täita, lükatakse ülesandeid teiste kaela), siis omavahelisi suhteid iseloomustatakse valdavalt positiivselt (rühma liikmed hoiavad kokku, nende peale võib kindel olla). Väike on nende ajateenijate osakaal, kes toovad esile teenistus-

kaaslaste vägivaldsust, kuid teiste suhtes ähvardavat käitumist nimetab enam kui neljandik ning kaaslaste alavääristamist ja nende kallal norimist enam kui kolmandik vastanutest.

Ajateenistuses ajateenijate omavaheliste suhetega mitte rahule jäänute seas (selliseid oli 352 ehk 13 protsenti kõigist ajateenistuse lõpus küsitlusele vastanutest) on oma allüksuse liikmete negatiivse iseloomustusega nõustujaid muidugi rohkem (vt. tabel 2.3.).

Seega, ehkki omavahelised suhted allüksustes saavad valdavalt positiivse iseloomustuse, ei saa mööda vaadata ka oma kaaslaste negatiivsete iseloomustuste esile toomisest enam kui kolmandiku ajateenijate poolt. Ajateenijate omavaheliste suhetega mitte rahule

jäänute seas (tõsi, neid on vähemus) aga tõuseb negatiivsete omaduste (norimine, kaaslaste alavääristamine) osakaal enam kui kahele kolmandikule. See on taustsüsteem, mille pinnalt saab paremini mõista ka järgmises peatükis kirjeldatavaid ajateenistuses kogitud ebameeldivusi.

Joonis 2.6. „Kuivõrd te nõustute nende väidetega oma allüksuse kohta?“ (%) (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

Tabel 2.3. Väidetega nõustujate osakaal ajateenijate omavaheliste suhetega mitte rahule jäänute seas (N=352)

Väide	Nõustujate %
Rühmas on teiste suhtes vägivaldseid inimesi.	28%
Rühmas on isikuid, kes käituvad ähvardavalt (vaenulikult) kaaslaste suhtes.	61%
Rühmas on isikuid, kes norivad teistega.	70%
Rühmas on isikuid, kes alavääristavad enda kaaslast.	68%
Ma tunnen väga tugevat sidet oma rühma liikmetega.	16%
Suhtlen paljude rühma liikmetega ka väljaspool teenistust.	19%
Ma võin enamuse oma rühma liikmete peale kindel olla.	19%
Rühmas on isikuid, kes üritavad ülemate käske mitte täita.	71%
Rühma liikmed hoiavad kokku kui nad peavad meeskonnana tegutsema.	26%
Rühmas on isikuid, kes lükkavad enda ülesandeid teiste kaela.	85%

2.2. Ajateenistuses kogetud ebameeldivused üldiselt

2018-2019 aasta kompleksuuringus küsiti ajateenijatelt „*Kui tihti olete kokku puutunud järgneva käitumisega ajateenijate vahel?*“, millele järgnes 18 probleemse käitumisviisi (näiteolukorra) kirjeldus. Komponentanalüüsi abil koondati 18 üksiktunnust neljaks faktori: **naeruvääristamine** (ajateenija narri-mine välimuse, naiselikkuse-mehelikkuse, vaimsete ja füüsiliste võimete või seksuaalse sättumuse alusel), **tõrjumine ja halvustamine** (ajateenija madalasse staatusesse suru-mine materiaalse olukorra tõttu või vaimsete ja füüsiliste võimete alusel), **vahendatud kius** (verbaalne ja kirjalik ahistamine elekt-roonsete ja tehniliste meediumite vahendu-sel) ja **füüsiline kius** (füüsiline ebamugavuse ja valu tekitamine, ahistamine, sund ebavää-rikaks käitumiseks). Teatud määral aitab sell-iste probleemide esinemist välja tuua eelne-valt kirjeldatud iseloomustused teenistus-kaaslaste kohta.

2022.-2023. aasta uuringus spetsiifiliselt aja-teenijate vahelistes suhetes esinenud prob-leeme ei käsitletud. Küsimusele „*Kas Teil on ajateenistuse vältel tulnud ette ebameeldi-vusi...*“ lisatud võimalike ebameeldivuste näi-teid oli üheksa ning nende esinemist sai

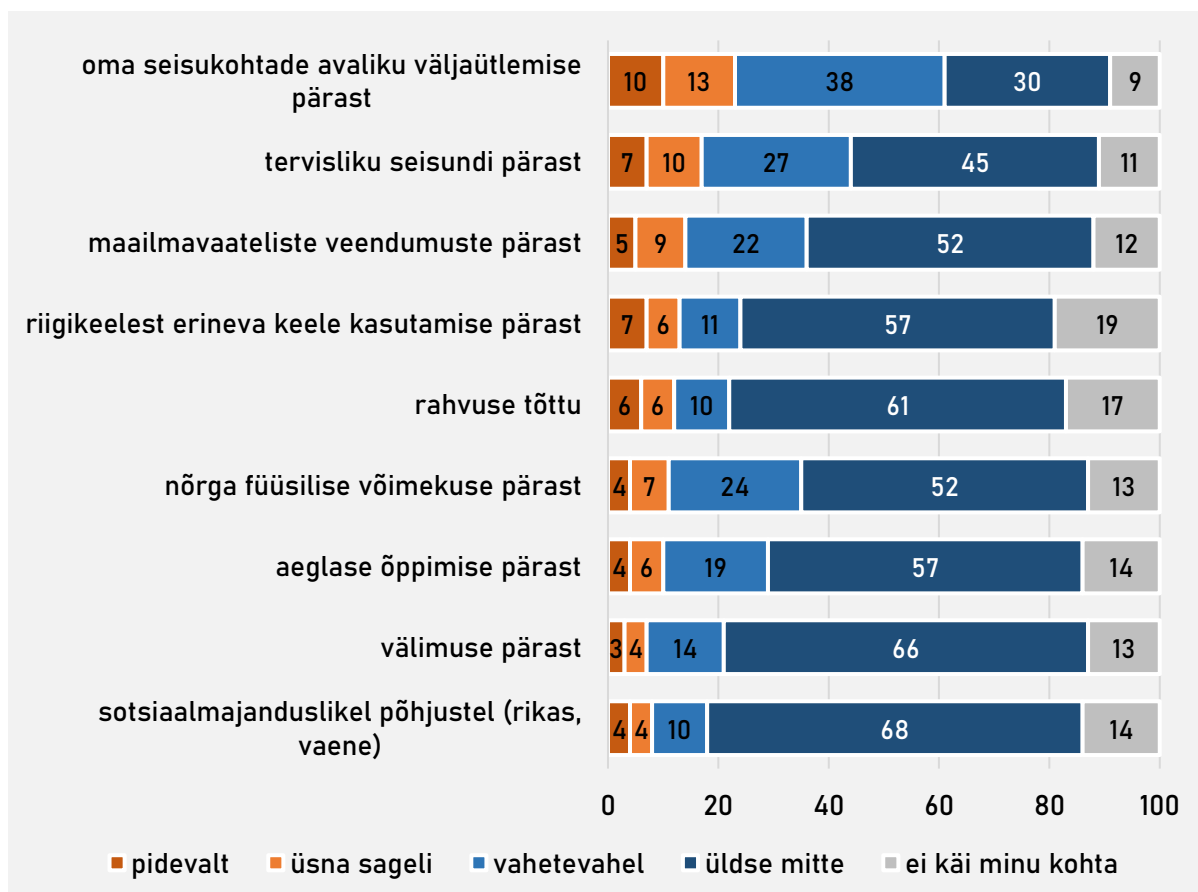
määratleda neljapallise skaala abil: pidevalt, üsna sageli, vahetevahel, üldse mitte. Lisaks oli antud ka vastusevariant „ei käi minu kohta“. Sellele küsimusele antud vastuste ei saa teada, kas kogetud ebameeldivused olid põhjustatud kaasajateenijate või ülemate poolt.

Nende üheksa teguri komponentanalüüs an-dis tulemuseks kaks faktorit (tabel 2.4), mil-lest esimesse kuulusid eelkõige ajateenija **vä-listest tunnustest ja teenistusega toimetulekust** tulenevad probleemid (kirjeldab 32 protsenti tunnuste varieeruvusest) ning teise tema **rahvuse ja emakeelega** seotud prob-leemid (puudutavad eelkõige venekeelseid ajateenijaid, kirjeldades 25 protsenti variee-ruvusest).

Mõlemasse faktoris kuuluvad võrdse kaa-luga ebameeldivused oma seisukohtade ava-liku väljaütlemise pärast. Selline faktoritesse jagunemine on ootuspärane, sest kui välis-test tunnustest ja teenistusega toimetulekust tulenevad ebameeldivused võivad puudu-tada kõiki ajateenijaid, siis rahvusest ja riigi-keelest erineva keele kasutamisest tulenevad vaid mitte-eestikeelseid ajateenijaid. Tun-nuste sagedusjaotused on esitatud joonisel 2.7.

Tabel 2.4. Peakomponentide analüüsi roteeritud tulemus

	Komponent	
	1	2
... oma seisukohtade avaliku väljaütlemise pärast	,473	,431
... rahvuse tõttu	,175	,888
... maailmavaatelist veendumuste pärast	,443	,627
... tervisliku seisundi pärast	,706	,203
... nõrga füüsilise võimekuse pärast	,759	,133
... riigikeelest erineva keele kasutamise pärast	,175	,842
... välimuse pärast	,695	,200
... aeglase õppimise pärast	,700	,211
... sotsiaalmajanduslikel põhjustel (rikas, vaene)	,606	,263

Joonis 2.7. „Kas Teil on ajateenistuse vältel tulnud ette ebameeldivusi ...?“ (%) (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

Kõige sagedamini tuli ajateenistuses ette ebameeldivusi oma seisukohtade avaliku väljaütlemise pärast (pidevalt või üsna sageli 23 protsendil ajateenijatest) ja tervisliku seisundi pärast (17%).

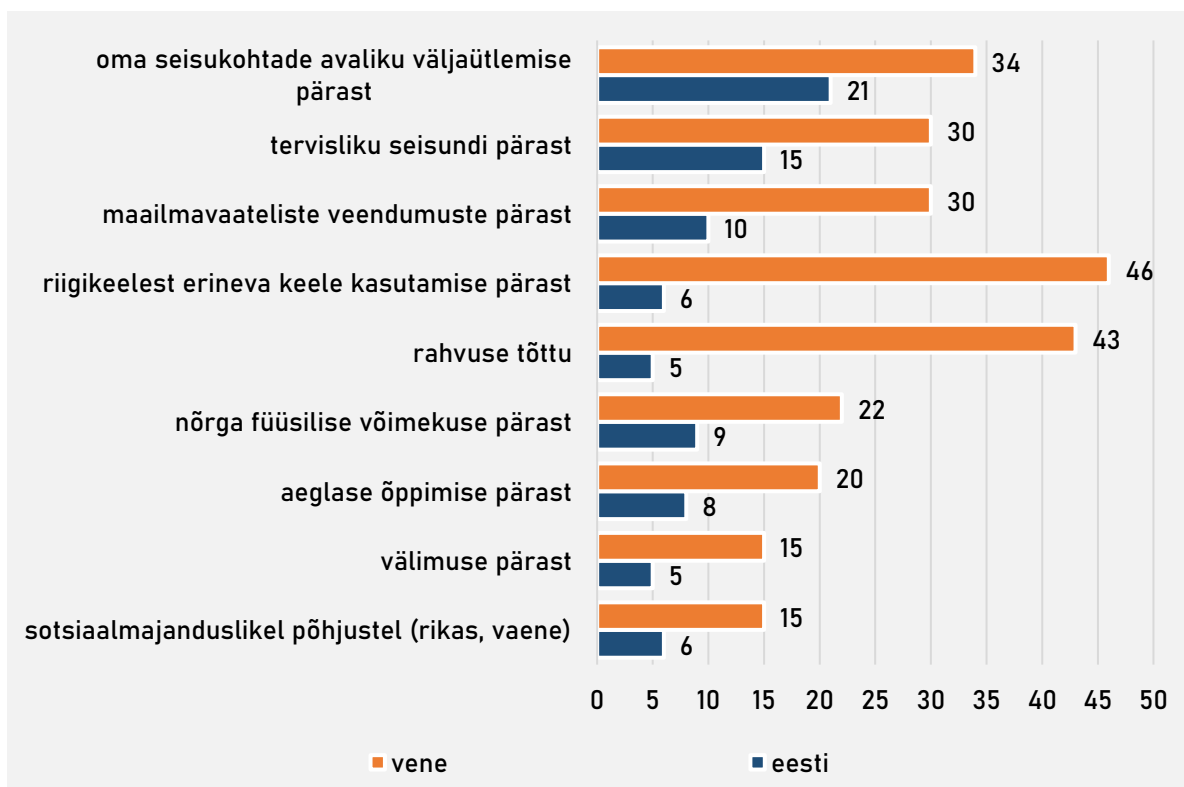
Moodustasime summaarse tunnuse selle kohta, mitut erinevat pidevalt või üsna sageli esinevat ebameeldivust ajateenija oma vastustes esile tõi. 59 protsenti ajateenijatest ei nimetanud mitte ühtegi pidevalt või üsna sageli esinenud ebameeldivust. 16 protsenti tõi välja ühe, 10 protsenti kaks, 6 protsenti kolm, 4 protsenti neli ning 5 protsenti viis või enam pidevalt või üsna sageli esinenud ebameeldivust.

Kõige väiksem on ajateenistuses pidevalt või üsna sageli kogetud ebameeldivuste keskmine arv suvise kutse ajateenijate seas (0,86).

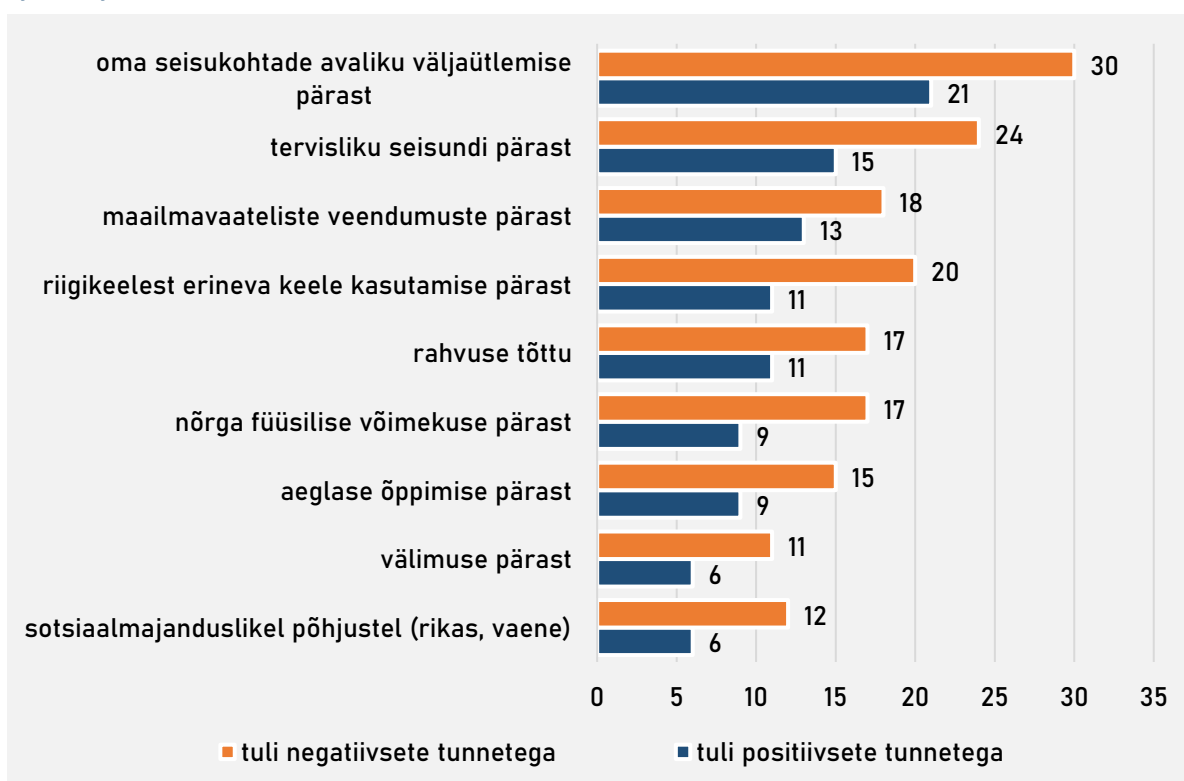
Oktoobrikutse ajateenijate puhul on keskmine 1,23 ja talvise kutse 1,34.

Tasub märkida, et talvise kutse koosseisus on keskmisest enam venekeelseid ajateenijaid ning kui vaadelda vastuseid kogetud ebameeldivustele ajateenija koduse keele lõikes, siis näeme, et vene emakeelega ajateenijad on kogenud ebameeldivusi oluliselt sagedamini kui eestikeelsed (vt. joonis 2.8). Eelkõige on need ebameeldivused seotud rahvusega ning riigikeelest erineva keele kasutamisega.

Ajateenistuses esinenud ebameeldivuste tajumine on tugevalt individuaalne. Väga olulisel määral sõltub see sellest, millise suhtumisega ajateenija teenistusse tuli (vt. joonis 2.9) ja mil määral ta ajateenistusega rahule jäi (vt. joonis 2.10).

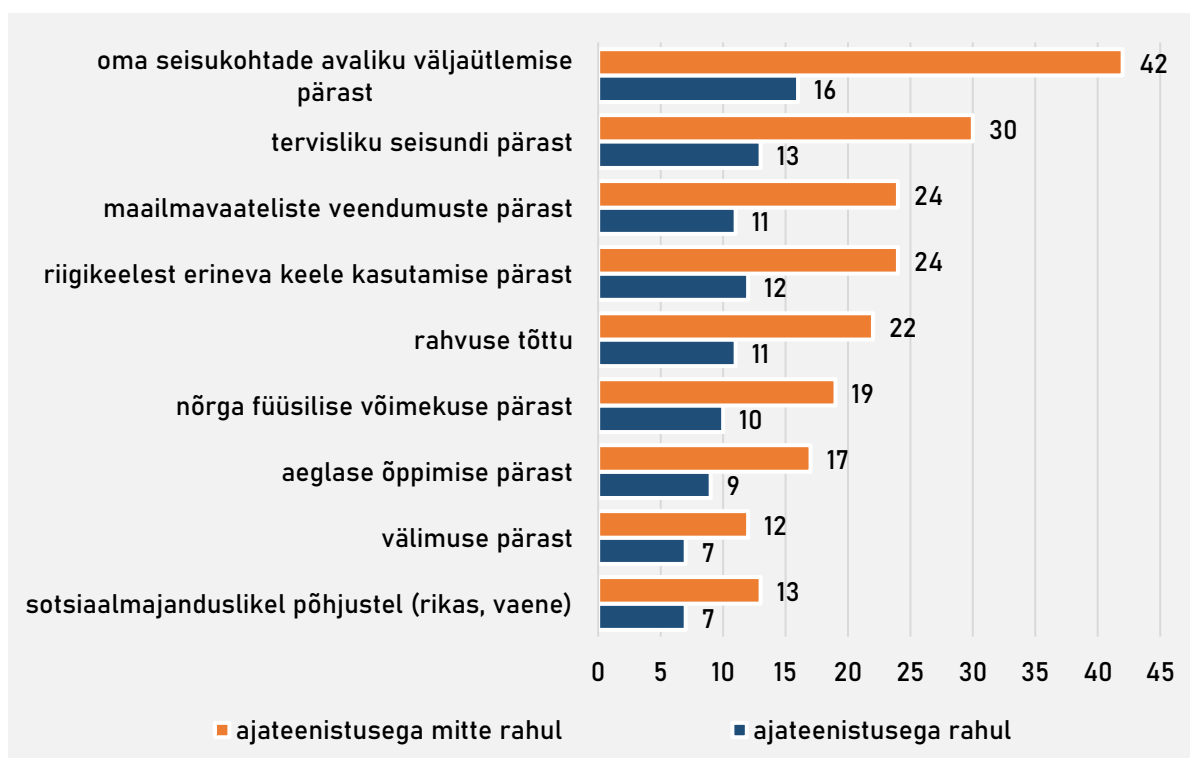

Joonis 2.8. „Kas Teil on ajateenistuse vältel tulnud ette ebameeldivusi ...?“ Vastuse „pidevalt“ või „üsna sageli“ andnud vastajate osakaal (%) ajateenija koduse keele lõikes. (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

Joonis 2.9. „Kas Teil on ajateenistuse vältel tulnud ette ebameeldivusi ...?“ Vastuse „pidevalt“ või „üsna sageli“ andnud vastajate osakaal (%) , ajateenistusse suhtumise lõikes. (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

* Positiivselt ajateenistusse suhtujad on need, kes tulid ajateenistusse hea meeleaga või kohusetundest, negatiivselt suhtujad need, kes tulid vastumeelselt või poleks parema meeleaga üldse tulnud.

Joonis 2.10. „Kas Teil on ajateenistuse vältel tulnud ette ebameeldivusi ...?“ Vastuse „pidevalt“ või „üsna sageli“ andnud vastajate osakaal (%), ajateenistusega rahulolu lõikes. (Küsitluse teisel etapil vastanud ajateenijad n=2712)

Ajateenistuses kogetud ebameeldivuste keskmine on suurem nende vastajate puhul, kes tulid ajateenistusse vastumeelselt ning kes ei jäänud ajateenistusega rahule. Need parameetrid on ka omavahel tihedalt seotud.

Kui moodustada uus tunnus ajateenistusse tulekusse suhtumisest (positiivsete (+) või

negatiivsete (-) tunnetega) ning rahulolust ajateenistusega (rahul (+), ei rahul ega mitte rahul (0), mitte rahul (-), siis saame ajateenistuses kogetud ebameeldivuste kohta järgmised tulemused (tabel 2.5).

Tabel 2.5. Ajateenistuses esinenud ebameeldivuste arv ja keskmine ajateenistusse tulekusse suhtumise ja ajateenistusega rahulolu koordinnuse lõikes

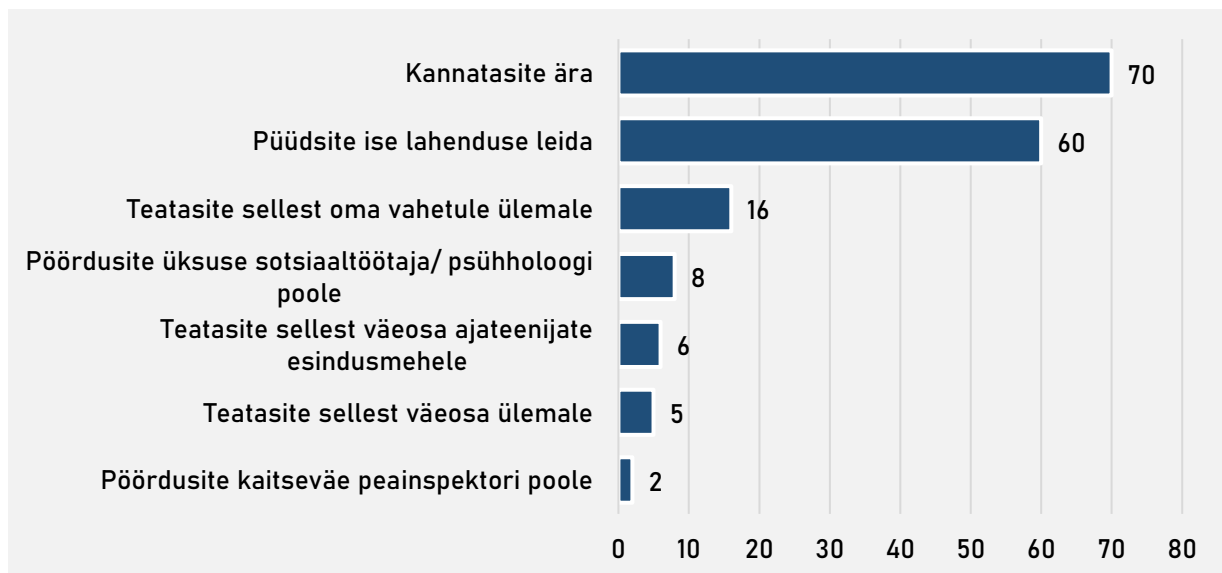
	KÕIK	Suhtumine +, rahulolu +	Suhtumine -, rahulolu -	Suhtumine +, rahulolu 0	Suhtumine -, rahulolu 0	Suhtumine +, rahulolu -	Suhtumine -, rahulolu -
	n=2712	n=840	n=344	n=267	n=197	n=257	n=410
0 ebameeldivust	70%	70%	54%	60%	54%	33%	41%
1 ebameeldivust	15%	15%	17%	19%	16%	22%	21%
2 ebameeldivust	8%	8%	10%	8%	11%	17%	14%
3 ebameeldivust	4%	4%	6%	7%	8%	12%	9%
4 ja rohkem	3%	3%	13%	6%	11%	16%	15%
Keskmine	1,1	0,61	1,31	0,84	1,25	1,78	1,62

Kui vaadata positiivsete tunnetega ajateenistusse tulnuid, kes ei jäänud läbitud ajateenistusega rahule (selliseid on 257 ehk 9 protsenti kõigist ajateenistuse lõpus vastanutest), siis nende puhul on pidevalt või üsna sageli kogetud ebameeldivuste keskmine arv kõige suurem. See annab põhjuse eeldada, et **vaa- tamata positiivsele eelhäälestusele või- vad ajateenistuses kogetud ebameeldivu- sed olla üheks põhjuseks, mis rahulolu hinnangut mõjutavad.** Loomulikult on keskmisest oluliselt rohkem ebameeldivusi kogenud ka need, kes tulid ajateenistusse negatiivsete tunnetega ega jäänud ajateenistusega rahule (keskmine 1,62).

Küsitluses tunti huvi ka selle vastu, mida ajateenijad ebameeldivuste korral ette võtsid. Peamiseks viisiks ebameeldivustega toimetulekul jääb nende ära kannatamine või püüd ise neile lahendust leida (joonis 2.11). Prob-

leemsete suhetega tegelema pidavate institutsioonide ja ametiisikute poole pöördutakse harva. Võimalik, et kogetud ebameeldivused pole piisavalt kaalukad, et nendega ülemate või peainspektori poole pöörduda - iga tögamist või ka solvangut suure kella külge panna pole ju mõtet. Kuid kindlasti väärib põhjalikum uurimist, kui teadlikud on ajateenijad sellest, kelle poole probleemide esinemisel on võimalik pöörduda ning mil määral sellisest pöördumisest abi loodetakse saada.

Mida rohkem erinevaid ebameeldivusi kogetakse, seda enam pöördutakse siiski ka ülemate või sotsiaaltöötajate poole. Näiteks viit või enamat ebameeldivust kogenutest teatas neist oma vahetule ülemale 24% ning väeosa sotsiaaltöötajale/psühholoogile 17%. Kuid enamik valib ikkagi ebameeldivuste talumise ja/või nende ise lahenduse leidmise.

Joonis 2.11. „Mida te ajateenistuse vältel ette tulnud ebameeldivuste korral ette võtsite?“ (%) /Küsitluse teisel etapil vastanud, kellel esines vähemalt üks pidevalt või üsna sageli esinenud ebameeldivus n=1106/

1.3. Ajateenistuses kogetud ülemate poolt tekitatud ebameeldivused

Ajateenijate ja ülemate vaheliste suhte probleemide välja selgitamiseks kasutatud tunnuste plokk oli 2018.-2019. ja 2022.-2023. aasta küsitlustes samasugune, mis võimaldab neid otseselt võrrelda.

Ajateenijate suhteid ülematega uuriti mõlemas uuringus üheksa probleeme sisaldava olukorra esinemissageduse kaudu. Nende näitajate omavaheliste seoste alusel moodustati 2018.-2019. aasta uuringus komponentanalüüsi põhjal kaks koondtunnust, mis kirjeldasid 66% esialgse üheksa tunnuse variatiivsusest. Faktor „**Isiklikud suhte probleemid**“ (kirjeldas 40% algtunnuste varieeruvusest) väljendas probleemide määra, mis tekitab ajateenija arvates ülema negatiivsest suhtumisest tema isikusse. Faktor „**Teenistusalased suhte probleemid**“ (kirjeldas 26% varieeruvusest) väljendas suhete probleemse määra, mida ajateenija seob oma teenistusalase efektiivsusega.

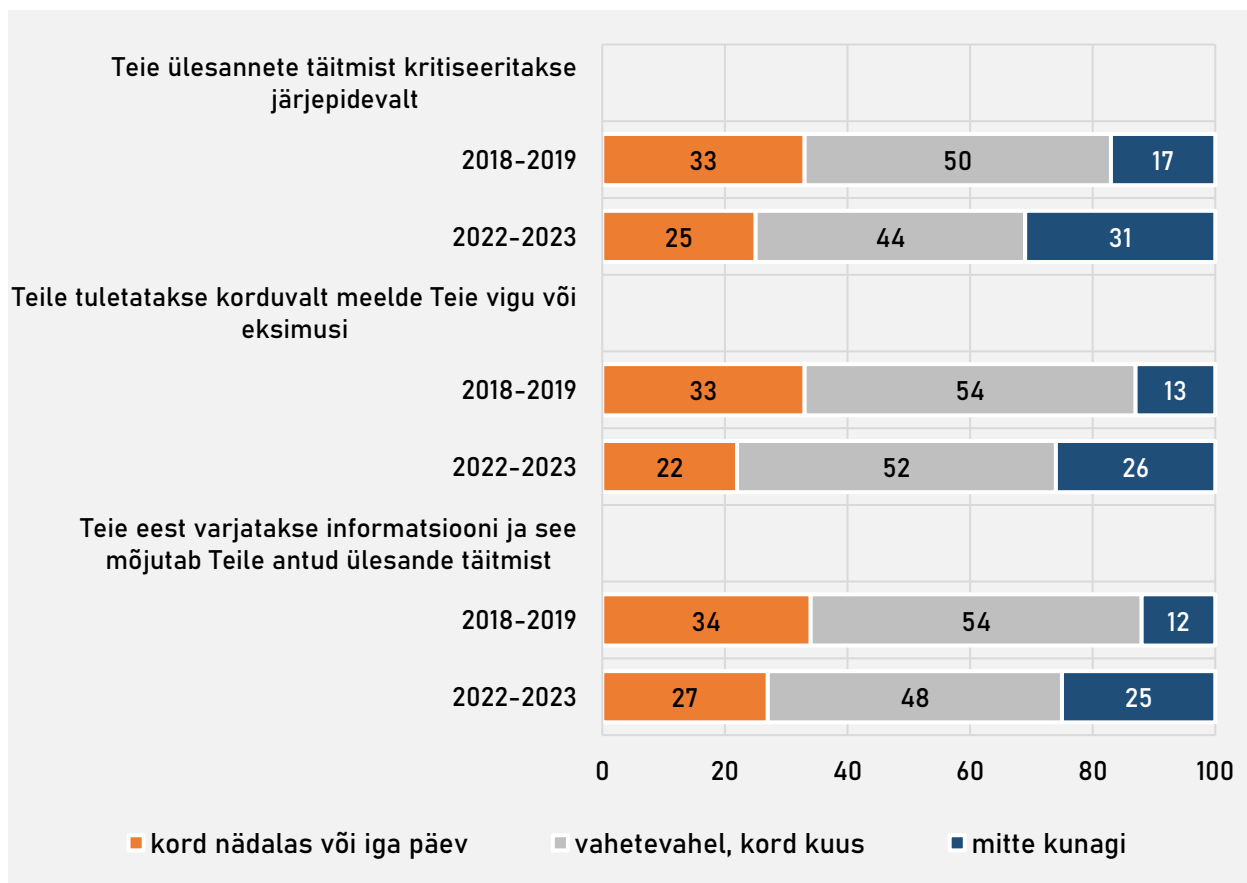
Täpselt sama faktorstruktuuri andis ka 2022.-2023. küsitluse andmete põhjal tehtud komponentanalüüs. Kuna 2018.-2019. aasta küsitluses sisaldasid vaid juulis ja oktoobris ajateenistust alustanute andmed, siis jätsime tulemuste võrreldavuse huvides ka 2022.-2023. aasta andmetest kõrvale talvise kutse ajateenijate vastused.

Esimene faktor (teenistusalased suhte probleemid ülematega) kirjeldab 41% tunnuste varieeruvusest, teine faktor (isiklikud suhte probleemid ülematega) 27% (tabel 2.6).

Tulemustest nähtub, et nelja aastaga on olukord teenistusalaste suhte probleemide osas ülematega paranenud – loetletud olukordi esineb iga päev või kord nädalas 7-11 protsendipunkti võrra vähem ning vastuse „mitte kunagi“ osakaal on kasvanud enam kui 10 protsendipunkti võrra (joonis 2.12). Kuid siiski on ligikaudu neljandik ajateenijatest ülemate taolisest suhtumisest puudutatud kas igapäevaselt või kord nädalas.

Tabel 2.6. Peakomponentide analüüsi roteeritud tulemus

	Faktor	
	1	2
Teie eest varjatakse informatsiooni ja see mõjutab Teile antud ülesande täitmist	,170	,780
Teile tuletatakse korduvalt meelde Teie vigu või eksimusi	,323	,820
Teie ülesannete täitmist kritiseeritakse järjepidevalt	,381	,810
Teid räägitakse taga või levitatakse Teie kohta kuulujutte	,743	,301
Teie suunas tehakse solvavaid või ründavaid märkusi (sh Teie harjumuste, tausta, seisukohtade või eraelu kohta)	,794	,251
Teie peale karjutakse või Te olete spontaanse viha (või raevu) sihtmärk	,681	,397
Teid ignoreeritakse või tõrjutakse	,776	,271
Teid ignoreeritakse või Teisse suhtutakse vaenulikult kui pöördute ülema poole	,793	,244
Tehakse tunga (rumalat nalja) ülemate poolt, kellega Te läbi ei saa]	,748	,197

Joonis 2.12. „Kui tihti olete kogenud ülemate poolt järgmist käitumist?“ (%) (2018.–2019. ja 2022.–2023. aasta kompleksuuringute teenistusalaseid suhteprobleeme käsitlevate tulemuste võrdlus)

Küsitluses paluti ajateenijatel lisada oma poolne kommentaar väljaõppe kohta. Lahtiseid vastuseid annavad enamasti need, kellel on soov endasse kogunenud negatiivseid emotsioone välja öelda. Ometi leiab neist vastustest kriitiliste väljaütlemiste kõrval ka kiitvaid hinnanguid. Nagu näiteks:

Väljaõppega jäin rahule. Kevadtormil oli tunda et oskame oma asja.

Väljaõpe oli mitmekesine ja adrenaliini pakkuv - olin väga rahul.

Väljaõppe tegid huvitavaks meie tegevällastest juhtkond (rühmaülem ja rühmavanem). Meiega oldi karmid, aga väljaõpe oli tasemel.

Kuid hoopis sagedasemad olid kriitikat sisaldavad vastused:

Väljaõppe kvaliteet jäi ülemate taha kinni, sest neil puudus piisav pädevus mingit teemat õpetada või puudus õpetamise oskus. Kõik õpetasid erinevalt ja puudus kooskõla, mis viis tihti selleni, et üks õpetas vastupidiselt eelnevale ja lõpuks oli mingi segadus.

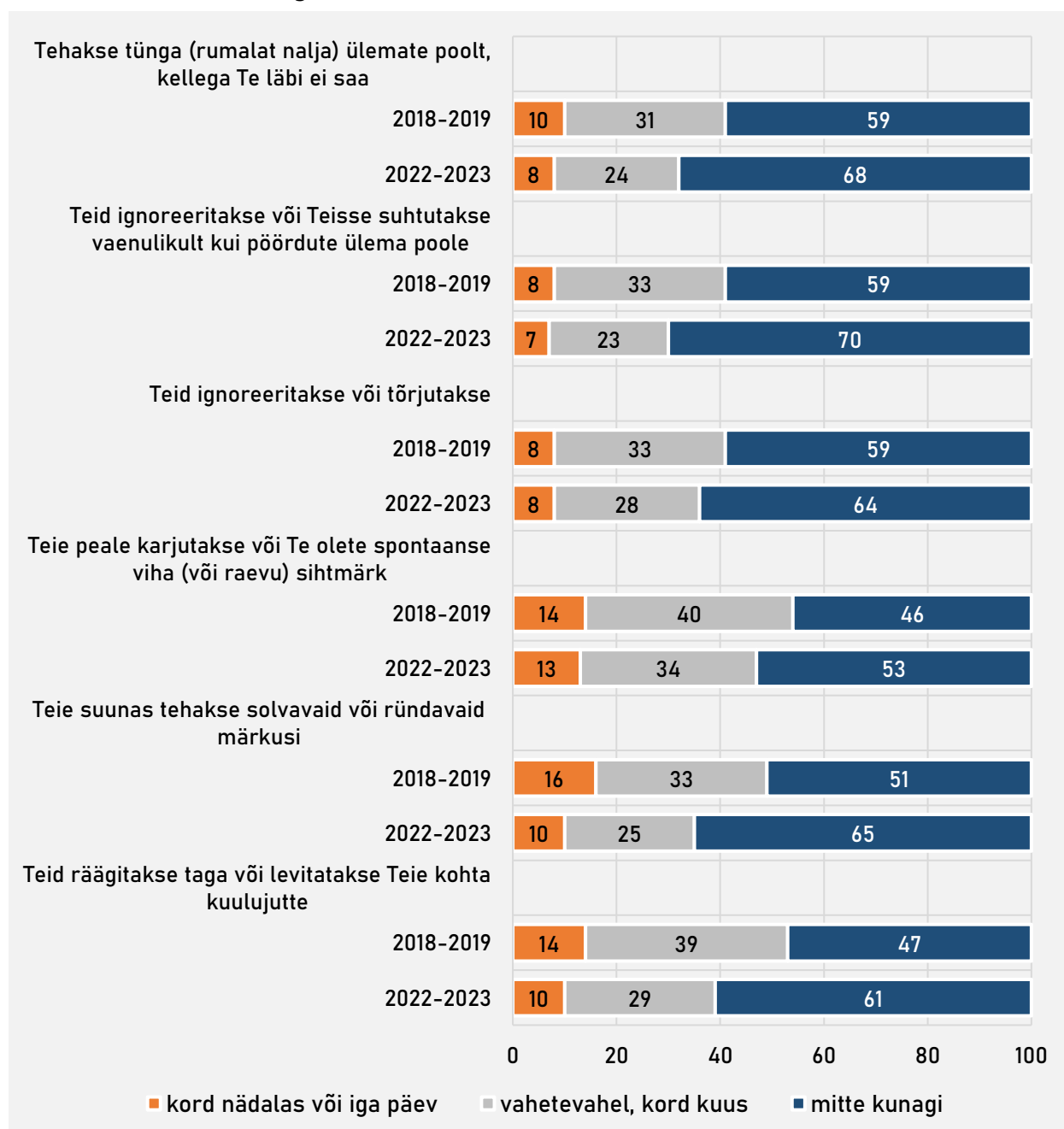
Väljaõpet läbi viivad isikud võiks paremini suhtuda ja austada neid keda nad õpetavad. Seersandid ainult karjuvad ja solvavad terve rühma ees.

On arusaadav, kui Venemaa agressiooni tõttu Ukrainas valitseb kaitseväs negatiivne suhtumine Venemaasse, ent kahjuks suunatakse oma negatiivsed emotsioonid mõnikord ka vene keelt kõnelevate ajateenijate aadressil:

Tegeväelased ei peaks vene keelt kõnelevate isikute suhtes olema ksenofoobsed ja kasutama väljendeid nagu „sibul” ja „tibla”.

Isiklike suhteprobleeme ajateenijate ja ülemate vahel esineb igapäevaselt või iganädalaselt suhteliselt vähe ning võrreldes 2018.-

2019. aasta küsitlusega suuri muutusi vastuste osakaalus ei ole. Küll aga on kõikide olukordade puhul kasvanud vastuse „mitte kunagi” andnute osakaal (joonis 2.13).

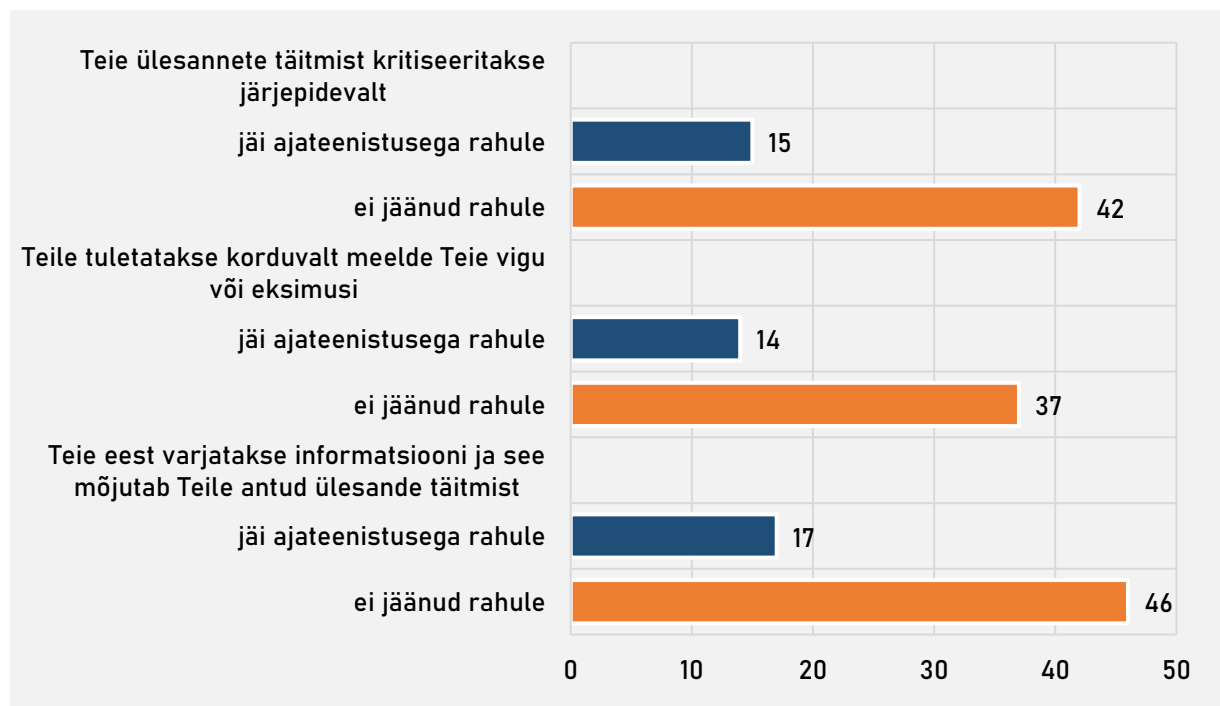
Joonis 2.13. „Kui tihti olete kogenud ülemate poolt järgmist käitumist?” (%) (2018.-2019. ja 2022.-2023. aasta kompleksuuringute isiklike suhteprobleeme käsitlevate tulemuste võrdlus)

Mõistagi on ülemate pooltel ebakohasel käitumisel mõju sellele, kui rahule ajateenija ajateenistusega jäi. Nagu näha jooniselt 2.14,

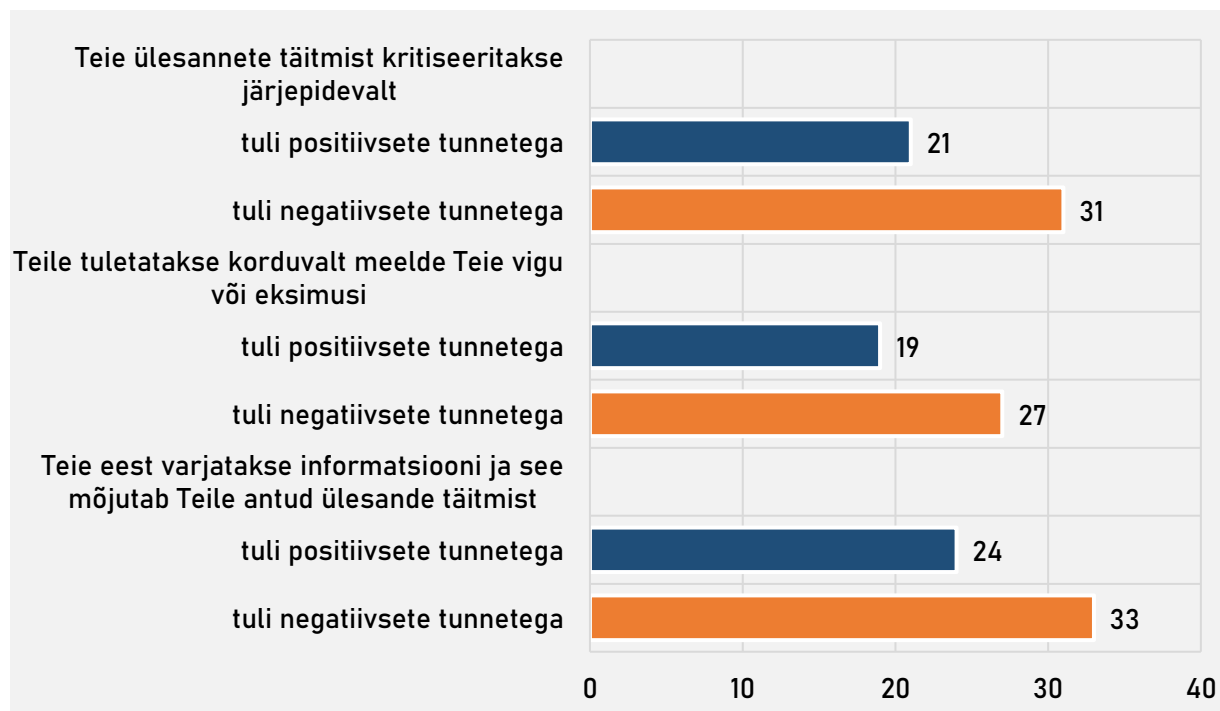
esines ajateenistusega mitte rahule jäänud ajateenijatel teenistuslaseid suhteprobleeme ülematega oluliselt sagedamini kui

neil, kes ajateenistusega rahule jäid. Samuti toovad ülematega esinenud teenistusealaseid probleeme rohkem (ehkki rahuloluga võrreldes vähemal määral) esile need, kes tulid ajateenistusse negatiivsete tunnetega

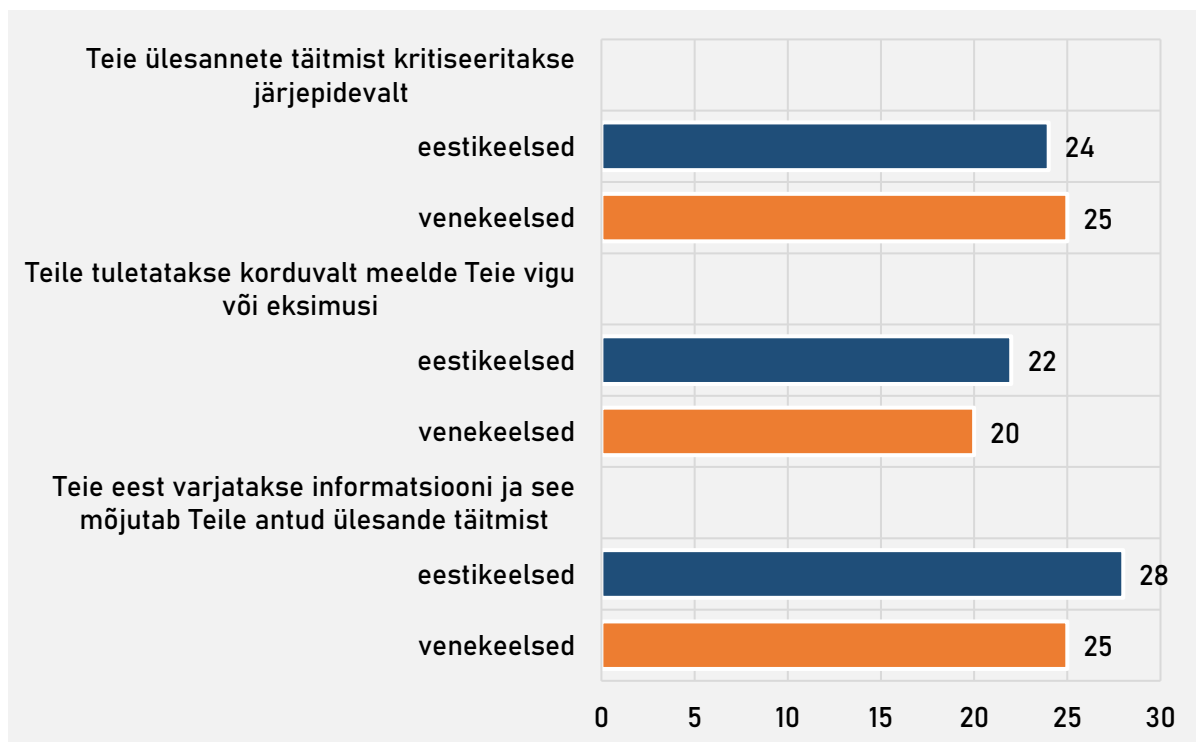
(joonis 2.15). Seevastu ajateenija kodune keel teenistusalaste suhteprobleemide sagedusega seotud ei olnud (joonis 2.16).

Joonis 2.14. Hinnangud ülemate poolsele käitumisele ajateenistusega rahulolu lõikes (%) (kord nädalas või iga päev esinevad teenistusalased suhteprobleemid juuli ja oktoobrikutse ajateenijatel N=2407)

Joonis 2.15. Hinnangud ülemate poolsele käitumisele ajateenistusse tulekusse suhtumise lõikes (%) (kord nädalas või iga päev esinevad teenistusalased suhteprobleemid juuli ja oktoobrikutse ajateenijatel N=2407)

Joonis 2.16. Hinnangud ülemate poolsele käitumisele koduse keele lõikes (%) (kord nädalas või iga päev esinevad teenistusalased suhte probleemid juuli ja oktoobrikutse ajateenijatel N=2407)

Sarnaselt peatüki eelmises osas kirjeldatud ajateenistuses kogetud ebameeldivustele moodustasime ka ülemate ebakohase käitumise kohta summaarse tunnuse selle kohta, mitut igapäevaselt või iganädalaselt esinenud ülema käitumisviisi ajateenija oma vastustes esile tõi. 56 protsenti ajateenijatest ei nimetanud mitte ühtegi sellist käitumisviisi, 16 protsenti tõi välja ühe, 9 protsenti kaks, 7

protsenti kolm, 4 protsenti neli ning 8 protsenti viis või enam igapäevaselt või iganädalaselt kogetud ülema poolset ebameeldivat käitumist.

Vastaja emakeele lõikes kogetud ebameeldivuste keskmine arv ei erinenud, küll aga oli see erinev ajateenistusse tulekusse suhtumise ja ajateenistusega rahulolu lõikes (tabel 2.7).

Tabel 2.7. Ülemate poolse käitumisega põhjustatud ebameeldivuste arv ja keskmine ajateenistusse tulekusse suhtumise ja ajateenistusega rahulolu lõikes

	Kõik	Tuli ajateenistusse positiivsete tunnetega	Tuli ajateenistusse vastumeelselt	Jäi ajateenistusega rahule	Ei rahulega mitte rahul	Ei jäänud ajateenistusega rahule
	n=2712	n=1394	n=984	n=1327	n=544	n=764
0 ebameeldivust	56%	61%	50%	68%	54%	37%
1 ebameeldivus	16%	15%	17%	15%	19%	16%
2 ebameeldivust	9%	8%	9%	7%	10%	12%

3 ebameeldi- vust	7%	5%	9%	5%	7%	10%
4 ja rohkem	12%	11%	15%	7%	10%	26%
Keskmine	1,26	1,09	1,50	0,74	1,12	2,25

Näeme, et seos ajateenistusega rahulolu ning ülemate ebakohase käitumisega kokku-
puutumise sageduse vahel on tugev, mis ilmn-
es ka joonisel 2.14 kujutatud sagedusjaotu-
sest.

Kokkuvõtteks

Andes hinnanguid läbitud ajateenistusele, jäi enamik (71%) ajateenijaist rahule suhetega teiste ajateenijatega. Suhetega ülematega väljendas rahulolu 58 protsenti, nende suhe-
tega ei jäänud rahule 21% ajateenijaist. Enam-vähem sarnasel tasemel on rahulolu suhetega olnud läbi erinevate aastate.

Vaatamata valdavalt positiivsetele hinnangu-
tele suhetele kaasajateenijatega ja ülema-
tega, kogeb teatud osa ajateenijatest ajatee-
nistuse jooksul ebameeldivusi nii suhetes
oma teenistuskaaslastega kui ka ülematega.
Kogetud probleemid vähendavad rahulolu
ajateenistusega ning võivad mõjutada suhtu-
mist kogu kaitsevähke ja valmisolekut vaja-
duse korral täita oma kohust reservväela-
sena.

Ebameeldivusi ja probleeme kogevad sage-
damini need ajateenijad, kelle suhtumine aja-
teenistusse on algusest peale negatiivne. Sel-
line ajateenistust puudutav eelhoiak mõjutab
ootusi ajateenistusele, suhtumist ajateenis-
tuse käigus toimuvasse ning ka rahulolu aja-
teenistusega. Positiivsete tunnetega ajatee-
nistusse tulijad võtavad ka ajateenistuses
ette tulevaid raskusi avatuma meelega, nega-
tiivsete tunnete korral aga kiputakse kõiki
probleeme ja ebameeldivusi üle tähtsustama
ja isiklikult võtma.

Kõige sagedamini tuli ajateenistuses ette
ebameeldivusi oma seisukohtade avaliku väl-
jaütlemise (pidevalt või üsna sageli 23%),
maailmavaatelistele veendumustele (14%) ja ter-
visliku seisundi pärast (17%). Venekeelsed
ajateenijad kogevad kõige sagedamini eba-
meeldivusi oma rahvuse ja riigikeelest eri-
neva keele kasutamise pärast (vastavalt 43%
ja 46%).

Analüüsist selgus, et kogetud ebameeldi-
vuste keskmine arv on kõige suurem nende
positiivsete tunnetega ajateenistusse tulnute
puhul, kes ei jäänud läbitud ajateenistusega
rahule (selliseid on 9% kõigist ajateenistuse
lõpus vastanutest).

Venekeelsete ajateenijate suhtumine ajatee-
nistusse on negatiivsem kui eesti koduse
keelega ajateenijatel, mis omakorda kandub
üle ka hinnangutele suhetele nii kaasajatee-
nijate kui ka ülematega. Siiski mängib ko-
dune keel lisaks suhtumisele ajateenistusse
tulekusse ka iseseisvat rolli probleemsete su-
hete tajumisel. Koduse keelega seotud suh-
tumistes väljenduvad meie ühiskonna lõimu-
misraskused, mis tulenevad segregeeritud
haridussüsteemist ja erinevas informatsioonis el-
amisest. Kaitsevähel on väga keeruline selliseid
ajateenistuse eel tekkinud hoiakuid muuta.

Suur osa ajateenistusse kutsutud vene ema-
keelega noortest ei valda eesti keelt piisaval
tasemel, et läbida ajateenistust võrdse ees-
tikeelsete ajateenijatega. Tõenäoliselt on vii-
mase kahe aasta jooksul oma mõju avalda-
nud ka Venemaa vallutussõda Ukrainas, mis
kipub laiendama negatiivset suhtumist Vene-
maasse kõigile vene rahvusest inimestele.

Ajateenijate suhteid ülematega uuriti nii 2018.-2019. kui ka 2022.-2023. aasta küsitluses sama metoodika alusel üheksa probleeme sisaldava olukorra esinemissageduse kaudu. Tulemustest nähtub, et nelja aastaga on olukord teenistusalaste suhteprobleemide osas ülematega paranenud – loetletud olukordi (ülesannete täitmist kritiseeritakse järjepidevalt, tuletatakse korduvalt meelde tehtud vigu või eksimusi, varjatakse informatsiooni, mis mõjutab ülesannete täitmist) esineb iga päev või kord nädalas 7-11 protsendipunkti võrra vähem ning vastuse „mitte kunagi“ osakaal on kasvanud enam kui 10 protsendipunkti võrra. Kuid siiski on ca neljandik ajateenijatest ülemate negatiivsest suhtumisest puudutatud kas igapäevaselt või kord nädalas.

Isiklikke suhteprobleeme ajateenijate ja ülemate vahel esineb igapäevaselt või iganädalaselt suhteliselt vähe ning võrreldes 2018.-2019. aasta küsitlusega suuri muutusi vastuste osakaalus ei ole. Küll aga on kõikide olukordade puhul kasvanud vastuse „mitte kunagi“ andnute osakaal.

Ülemate poolisel ebakohasel käitumisel on mõju sellele, kui rahule ajateenija ajateenistusega jäi: ajateenistusega mitte rahule jäänud ajateenijatel esines teenistusalaseid suhteprobleeme ülematega oluliselt sagedamini kui neil, kes ajateenistusega rahule jäid. Samuti töid ülematega esinenud teenistusealaseid probleeme keskmisest enam esile need, kes tulid ajateenistusse negatiivsete tunnetega.

Kaitseväge tegevus tugineb käskude vastuvaidlematul täitmisel ja tõenäoliselt lähtuvad sellest reeglist ka ülemad. Siiski nähtub ajateenijate poolt antud lahtistest vastustest, et mõned ülemad suhtlevad alluvatega üleolevalt ja neid alavääristavalt. Tuleb arvestada, et ajateenistusse tulijad on seni elanud hoopis teistsuguste reeglite alusel toimivas keskkonnas tänased noored on harjunud, et neil on palju õigusi ja vabadusi ning kaitseväge rangete reeglitega kohanemine nõuab harjumist.

Küsitlusuuringuga on võimalik kaardistada ebameeldivuste levi, kuid tegelikust tõsidusest aitaks anda parema ülevaate kvalitatii-vuuring.

3. RIIGIKAITSES OSALEJATE KAITSETAHTELISED HOIAKUD

Kristjan Silm

Sissejuhatus

Geopoliitiline olukord ja reaalse sõjalise konflikti oht regioonis on suurendanud vajadust riigi ning ühiskonna valmisolekuks kaitsevõimesse operatiivselt panustada¹². Eesti kaitsestrateegia põhineb laiapindsel riigikaitse kontseptsioonil¹³, milles sõjalise kaitse toimimise üheks eelduseks on valmisolek kriisilukordades tõhusalt ja efektiivselt tegutseda. Julgeolekuohu korral on oluline, et reservväelasel oleks tahe riigikaitse ülesandeid täita ning Kaitseväega erinevates vormides koostööd teha. Seetõttu on kaitsetahe laiapindse riigikaitse strateegia üks toimimise aluseid ja riikliku julgeoleku tagamise vahendeid. Samuti on ajateenistus üks vähe- seid võimalusi sõjaväelise isikkoosseisu efektiivseks suurendamiseks ja riigikaitsefunktsiooni tagamiseks. Kui Eesti Kaitseväge isikkoosseis ei kasva koos riigikaitse vajadus- tega, siis tema funktsionaalsus erinevate kaitseülesannete täitmisel hakkab langema, samas on isikkoosseisu suurendamine palgalise armee näol liiga kulukas ning mõneti ka

ebapraktiline. Seega aitab väiksemat palga- list isikkoosseisu kompenseerida suur tsiviil- kaitsevõime ning elanikkonna kaitsetahe.

Kuna kaitsetahe on riikliku kaitsevalmiduse hindamise üheks peamiseks indikaatoriks, on antud peatüki eesmärk võrrelda elanikkonna erinevate gruppide kaitsetahet ning selle seoseid muude hoiakute, väärtushinnangute ja julgeolekuriskide tajumisega. Fookuses on vabatahtliku riigikaitseorganisatsiooniga lii- tunud ehk kaitseliitlased, äsja ajateenistuse lõpetanud reservväelased (2023) ehk värske reserv, ajateenistuse lõpetanud ajateenijad, kes on reservi arvatud vahemikus 2019-2023 ehk kuum reserv ning ajateenistuse lõpetanud ajateenijad, kes on reservi arvatud aastal 2018 või varem. Uuringu andmed pärinevad 2023. aastal õppustel ja ajateenistuses osale- nute küsitlustest: Ajateenijate kompleksuu- ring (2023 aastal reservi arvatud), Kevadtorm 2023 (kaitseliitlased ja nn „kuum reserv“), Us- sisõnad 2023 (nn „külm reserv“ ehk maakait- seüksuses olev reservväelane). Analüüsis ka- sutatakse ankeetküsitlustest küsimusi, mis puudutavad reservväelase identiteedi tunnu-

¹² Eesti riigikaitse sõjaline areng 2031 | Kaitsemi- nisteerium. (n.d.). <https://kaitseministeerium.ee/et/riigikaitse2031Laiapindne-riigikaitse>

¹³ Kaitseministeerium. (n.d.). <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/laia- pindne-riigikaitse>

seid, ohu tajumist, tahet/nõusolekut osalemaks kaitsetegevuses ning meelsust. Kaitsetahte ja identiteedi puhul analüüsitakse varieeruvust sotsiaaldemograafiliste gruppide lõikes.

1.1. Ajateenijate ohutaju

Kaitsetahte hindamisel vaatleme seda läbi subjektiivse ohu realiseerimise tõenäosuse aspekti. Meie geografiline positsioon ning geopoliitiline olukord piirkonnas võimaldavad kaitsetahet uurida üsna vahetult ning luua võimalikult realistliku pildi hetkeolukorrast. Eesrinderiigina, s.t. olles tajutavas ohu ning konflikti piirkonnas, kus on suur ohu realiseerumise tõenäosus, saame analüüsile lähtuda hoopis suurema kaaluga kui seda teevad toetajariigid ehk ohu ja konflikti piirkonnast eemal asuvad riigid, kus ohu realiseerumise tõenäosus on madal.

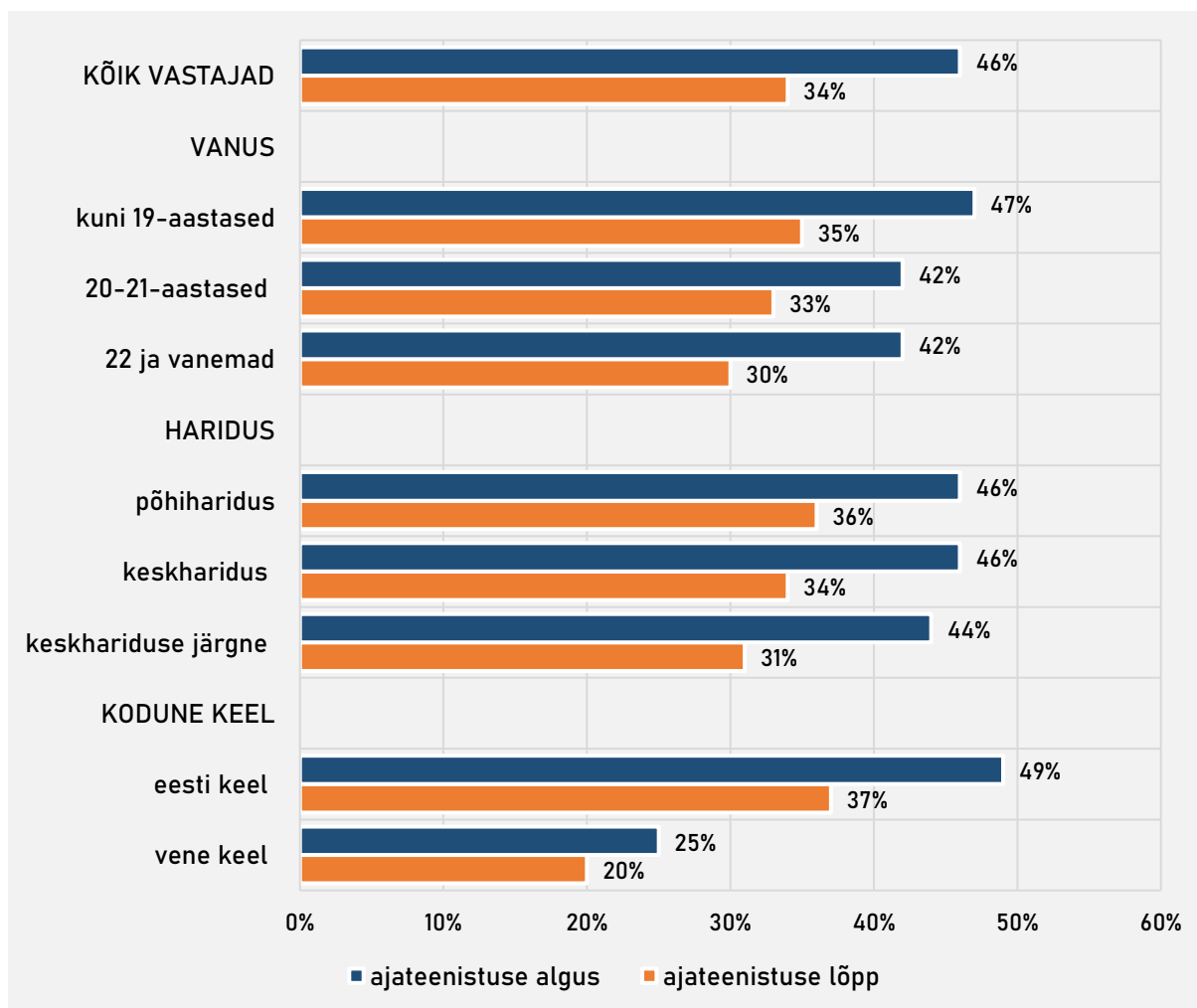
Ohu realiseerumise tõenäosuse paremaks mõistmiseks mõtestame seda riskina. Risk on definitsiooni järgi väga lai mõiste ja seda on mitmed teadusharud erinevalt kasutanud. Üks riski tõlgendusi on "soovimatu sündmuse toimumise objektiivne tõenäosus"¹⁴. Soovimatu sündmus agressiooni kontekstis võrdub aga julgeolekuohuga.

Seetõttu analüüsime esmalt, kuidas tajuvad ajateenijad vahetut julgeolekuohtu Eestis ning kui tõenäoliseks nad peavad selle realiseerumist ajateenistuse alguses ning lõpus. (Ajateenijate küsitluses vastas küsimusele ei oska öelda 12% vastanutest, „ei oska öelda“ vastuseid ei ole allolevas analüüsis arvesse võetud. Lisaks ei olnud seda küsimust talvise kutse esimeses küsimustikus).

Ajateenistuse alguse hinnangutes peab Venemaa rünnakut väga või küllaltki tõenäoliseks 46% vastanutest. Suurem erinevus vastajate seas tõuseb esile koduse keele tunnuse põhjal (vt. joonis 3.1). 49% eesti keelt koduse keelena rääkivatest ajateenijatest peab Venemaa rünnakut väga või küllaltki tõenäoliseks, samas kui vene kodukeelega ajateenijatest hindab ohtu väga või küllaltki tõenäoliseks 25% vastajatest.

Kui võrrelda ajateenijate küsitluse esimese küsitluslaine vastuseid teise laine vastustega, siis saame öelda, et ajateenistus ei võimenda vastajate hirme vaid pigem vähendab neid. Võrdlus erinevate demograafiliste rühmade ja ajateenistuse kutsete lõikes näitab, et vastajate hinnanguis on väga või küllaltki tõenäolise rünnaku osatähtsus vähenenud. Kui ajateenistuse alguses hindas Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu väga või küllaltki tõenäoliseks 46% respondentidest, siis teenistuse lõpus pidas rünnakut väga või küllaltki tõenäoliseks 34%. See viitab võimalikule arusaamade muutumisele ajateenistuse perioodi vältel. Sellel muutusel võib olla kaks põhjust: (1) Kuna sõda Ukrainas ei ole vahepeal eskaleerinud on ühiskonnas ohufohn muutunud madalamaks, st võrreldes 2022. aasta suvega on 2023. aasta suveks tekkinud sõjaharjumus. (2) Teine mehhanism/ seletus on aga see, et ajateenistuse jooksul on ajateenijad omandanud teadmisi ning saanud teavet, mis on vähendanud ohutaju ning nad on heidutuse toimumises rohkem veendunud.

¹⁴ Crowe, R. M., & Horn, R. C. (1967). The meaning of risk. *Journal of Risk and Insurance*, 34(3), 459. <https://doi.org/10.2307/250861>

Joonis 3.1. „Kui tõenäoliseks Te peate Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu?“ (teenistuse alguse ja lõpu küsitluse tulemused, %, n=1988)

Ajateenijate koduse keele võrdluses ilmnevad vastustes suured erinevused. Venemaa sõjalist rünnakut peab täiesti ebatõenäoliseks 38% vene keelt koduse keelena rääkivatest vastajatest. Samas, kui eesti keelt koduse keelena kõnelev ajateenija peab Venemaa rünnakut täiesti ebatõenäoliseks 8%. Mõlema vastajate grupi puhul vähenevad rünnakut küllaltki või väga tõenäoliseks pidavate vastajate osakaalud, kuigi üldjoontes jääb erinevus püsima.

Kokkuvõttes on Venemaa ohu hindamine koduse keele järgi eristataval kahel grupil oluliselt erinev. Erinevate haridustasemetega inimeste loikes on rünnaku ohu tajutav tõenäosus vähene-

nud, eriti madalama haridustasemega vastajate seas. Tajutav tõenäosus väheneb kõigis vanuserühmades, kõige märgatavam muutus on 22-aastaste ja vanemate seas. Kuigi demograafiliste rühmade vahel on erinevusi, on üldine suundumus rünnaku tajutava tõenäosuse vähenemine. Seda võivad mõjutada tegurid nagu muutuv poliitiline või julgeolekulukord, muutused avalikus diskursuses või ajateenistuse ajal saadud kogemused. Lisaks tasub märkida, et ka täiesti ebatõenäoliste hinnangute arv kasvas kõikide gruppide loikes olulisel määral.

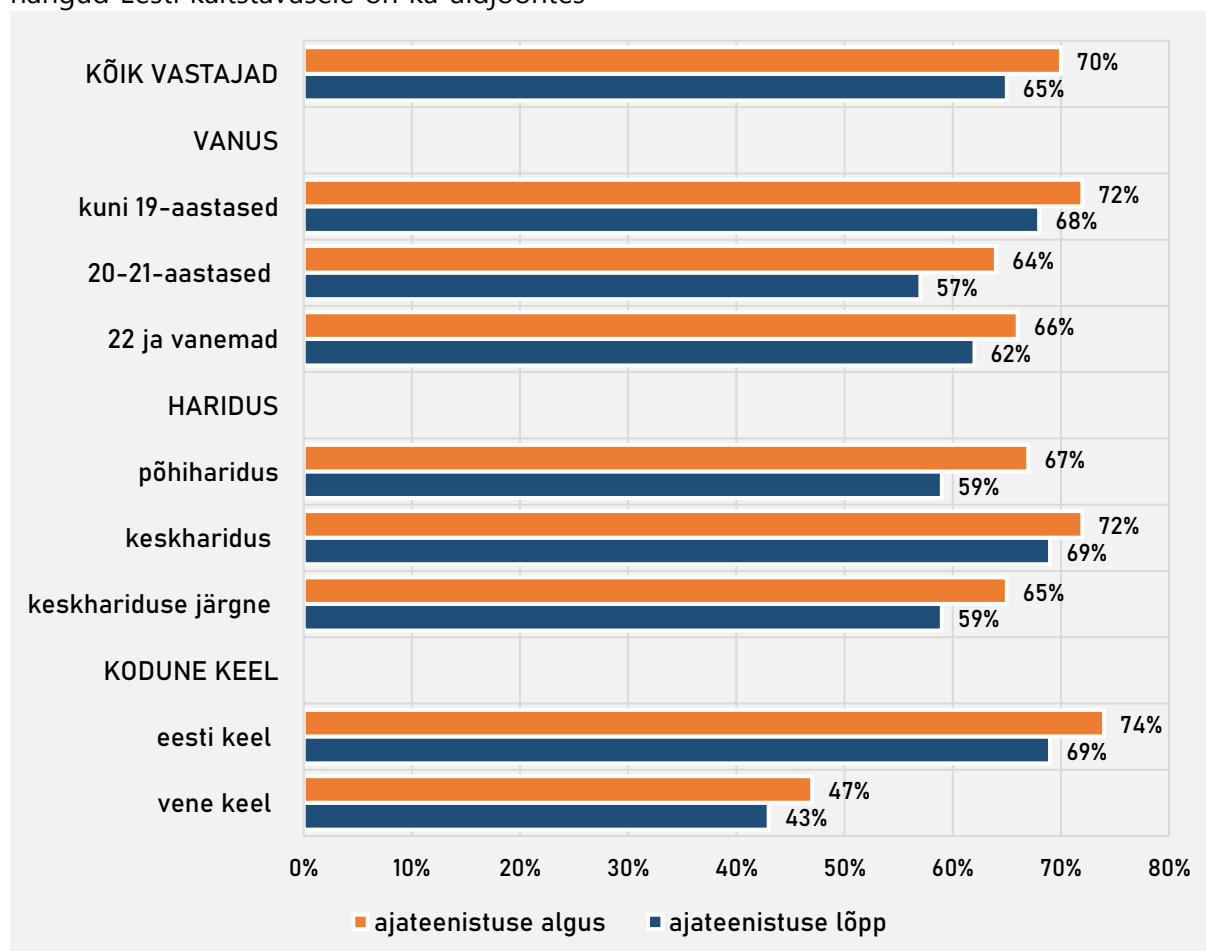
Järgmiseks vaatleme ajateenijate hinnangut Eesti kaitstavusele relvastatud kallale tungi

korral ning võrdleme seda ajateenistuse alguse ja ajateenistuse lõpu küsitluse tulemustega (vt. joonis 3.2).

Ajateenistuse alguses peab 70% vastanutest Eestit võõrriigi relvastatud kallaletungi korral kindlasti või tõenäoliselt kaitstavaks. Teenistusele tuleku kutseid võrreldes annavad kõige kõrgema hinnangu Eesti kaitstavusele juuli- ja oktoobrikutsete ajateenijad, kellest 71% vastanutest hindab Eestit kindlasti või tõenäoliselt kaitstavaks. Talvise kutse rühm on siinkohal tunduvalt madalama hinnanguga (45%) ja seda põhjusel, et (1) talvise kutse vastajate seas on proportsionaalselt rohkem vene keelt koduse keelena kõnelevaid ajateenijaid kui teistes kutsetes ja vene keelt koduse keelena kõneleva vastaja hinnangud Eesti kaitstavusele on ka üldjoontes

madalamad, (2) talvise kutse ajateenijad vastasid küsimustikule veebruarikuus ehk Venemaa agressiooni foonil, mis langetas vastajate seas ka Eesti kaitstavuse hinnangut. Selle mõju on nähtav ka eesti keelt koduse keelena kõneleva vastaja hinnangutes, mis olid samuti teiste kutsete võrdluses tunduvalt madalamad. Kui juuli- ja oktoobrikutse vastajatest pidas Eestit kindlasti või tõenäoliselt kaitstavaks 75-77% respondentidest, siis talvises kutses oli nende hinnangute osakaal 51%.

Neist vastajaist, kes tulid ajateenistusse omal algatusel, peab Eesti kaitstavust kindlasti või tõenäoselt võimalikuks 74% ja kutsega tulnutest 64%.

Joonis 3.2. „Kuidas Teile tundub, kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta?“ (ajateenistuse alguse ja lõpu vastused, %, n=2241)

Vene keelt koduse keelena kõnelevast ajateenijast hindab Eestit kindlasti või tõenäoliselt kaitstavaks 47% vastajatest, samas kui eesti keelt koduse keelena kasutavast ajateenijast peab Eestit kindlasti või tõenäoliselt kaitstavaks 74%. Hariduse tunnuse alusel peavad Eestit kaitstavaks enim keskharidusega ajateenijad (72%). Lisaks on erinevus ka vanuselises lõikes, kus kuni 19-aastased ajateenijad hindavad Eesti kaitstavust teiste vanuserühmadega võrreldes kõrgemalt (vastavalt 72% ja 64-66%).

Teises küsitlusalaines ehk ajateenistuse lõpu võrdluses langes küsimuse, kas võõrriigi kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta „jah, kindlasti” vastuste osakaal. Kui ajateenistuse alguses pidas Eestit relvastatud kallaletungi korral kindlasti kaitstavaks 24% vastanutest, siis ajateenistuse lõpus hindas Eestit kaitstavaks 16% respondentidest. Sarnast langustrendi esines ajateenistuse lõpuküsitluses kõikide gruppide lõikes, välja arvatud talvise kutse puhul, kus hinnangud Eesti kaitstavusele tõusid. Seega saame kinnitada ohufooni tõlgendust.

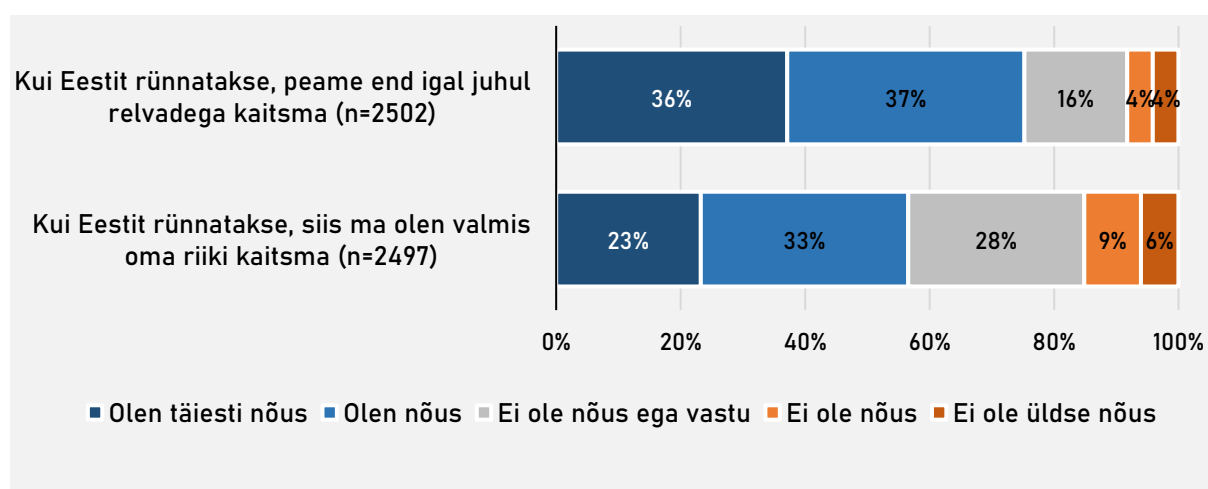
Talvise kutse hinnangute tõus näitab, et Ukraina vastupanuvõime ja Venemaa suutmatkus sõjas edu saavutada, andis ajateenijatele

kindlust ning tõstsid nende hinnanguid ka Eesti kaitstavuse osas, seda näitavad nii eestikeelse kui ka venekeelse grupi vastused. Lisaks näitab see, milline on mõju subjektiivsel ohutajul kaitsetahte Eesti kaitstavuse hinnangute läbi.

Kuigi üldpildis püsib hinnang Eesti kaitstavusele hea, siis positiivsete hinnangute langus (vastused „jah, kindlasti”) ja negatiivsete hinnangute tõus (kindlasti mitte), viitab asjaolule, et ka ajateenistusel on oma mõju kaitstavuse hinnangule.

3.1.1. Ajateenijate kaitsetahe

Järgnevas etapis analüüsimine, milline on ajateenijate kaitsetahe. Kaitsetahte oleme mõtestanud lahti järgmiselt: passiivse kaitsetahetena mõeldakse antud uuringu kontekstis toetust riigi sõjalisele kaitsele ning aktiivne kaitsetahe näitab valmidust ise sõdida või osaleda riigikaitse tegevustes. Esmalt vaatleme kaitsetahte läbi kahe küsimuse, millest esimene väljendab kaitsetahte passiivselt „Kui Eestit rünnatakse, peame end igal juhul relvadega kaitsma (n=2502)” ning teine aktiivselt „Kui Eestit rünnatakse, siis ma olen valmis oma riiki kaitsma (n=2497)” (vt. joonis 3.3).

Joonis 3.3 „Kas Eestit peaks kaitsma ning kas olen valmis Eestit kaitsma?”, %

Esmase võrdluse tulemused näitavad, et passiivne kaitsetahe on ajateenijatel kõrge. Vastajad, kes on nõus väitega, et kui Eestit rünnatakse peame me riigina osutama relvastatud vastupanu jagunevad järgmiselt: 36% täiesti nõus ning 37% nõus. Aktiivset kaitsetahtet väljendava väite puhul on aga vastused mõnevõrra erinevad. Väite „kui Eestit rünnatakse siis ma olen valmis oma riiki kaitsma“ puhul on „täiesti nõus“ vastuste osakaal 23% ning „nõus“ vastuste osakaal 33%.

Selleks, et ajateenijate kaitsetahte mõistele anda juurde sügavust ning vähendada mõiste abstraktset tõlgendamist, lisame antud küsimused võrdlusesse õppekogunemistele tuleku küsimusega. Selline võrdlus lisab kaitsetahtele objektiivsust ning annab meile teadmise selle kohta, milline on ajateenija valmisolek osaleda aktiivses kaitsetegevuses rahuajal. Need vastajad, kes on nõus väidetega Eesti kaitsmise kohta ning nõus tulema õppekogunemisele, väljendavad kindlamalt oma valmidust osaleda kaitsetegevuses, kui need, kes õppekogunemistel osaleda ei soovi.

Õppekogunemisele meelsasti tulijate protsendid jäävad väidetega nõustunutega kõrvutades vahemikku 36%-39% ehk teisisõnu jääb ajateenijate aktiivne valmisolek 36%-39% vahemikku. Võimalusel õppekogunemisel mitteosalejate protsendid jäid väidete võrdluses vahemikku 21%-37%, mis ilmes- tab, kui suur osa on neid vastajaid, kes on andnud püsitatud väitele riigikaitse kontekstis positiivse vastuse, kuid reaalselt aktiivses kaitsetegevuses osaleda ei sooviks. Vastajad, kes ei olnud väidetega nõus, ei soovi osaleda ka järgmisel õppekogunemisel või tuleks

sinna vastumeelselt. See on üsna ootuspärane ja loogiline tulemus ning näitab antud võrdluste asjakohasust.

Kokkuvõttes näitab kolme küsimuse analüüs, et ajateenijad, kes arvavad, et Eestit tuleks kaitsta ning usuvad selle kaitstavusse, on nõus ka ise kaitsetegevuses osalema. Selle il- mestamiseks viisime läbi korrelatsioonana- lüüsi, mille tulemused näitasid, et Eestile suu- natud rünnaku korral kaitset puudutavate ar- vamustega seotud muutujate vahel on statis- tiliselt olulised positiivsed korrelatsioonid (korrelatsioonikordaja 0,5-0,6). See tähen- dab, et kaitsehoiakute kontekstis inimesed, kes väljendavad valmisolekut Eestit relvaga kaitsta, usuvad ka võimalusse riiki relvastatud rünnaku korral edukalt kaitsta. Lisaks nõustu- vad need, kes on valmis oma riiki kaitsma, nii väidetega relvadega kaitsmise kohta kui ka eduka kaitse võimalikkuse kohta.

3.1.2. Ajateenija riigikaitse identiteet

Ajateenijate riigikaitse hoiakute analüü- simiseks vaatleme, kuidas hindavad ajateeni- jad enda riigikaitse rolli. Küsimustik sisal- das nelja vastandlike väidete paari, mille suh- tes vastaja sai end paigutada 10-pallist skaa- lat kasutades. Vastavalt vastus „1“ tähistas täielikku toetust vasakpoolsele seisukohale ja „10“ parempoolsele. Ülejäänud skaalaposi- sioonid näitasid, kumma seisukoha poole vastaja rohkem kaldub (tabel 3.1). nelja vas- tandliku väite alusel.

Analüüsiks koondasime antud vastused skaalal kolme rühma: vastused 1-3 näitavad toetust vasakul skaala poolel olevale seisuko- hale, vastused 8-10 paremal asuvale. Vastu- sed 4-7 näitavad asumist vahepealsel posit- sioonil.

Tabel 3.1. Riigikaitse hoiakuid mõõtvad vastandlikud väidetepaarid kompleksuuringu küsimustikus.

A	(1) Läbin/ läbisin ajateenistuse, et panustada reservväelasena riigikaitse	(10) Läbisin ajateenistuse, kuid ei näe oma pikemaajalist rolli riigikaitse
B	(1) Reservõppekogunemised tagavad reservväelaste väljaõppe taseme säilimise ja tugevdavad riigi kaitsevõimet	(10) Reservõppekogunemised on reservväelaste jaoks aja ja riigi jaoks raha raiskamine
C	(1) Mulle tundub õige, et Eestis on kohustuslik ajateenistus ja reservarmeel põhinev riigikaitse	(10) Minu arvates võiks Eesti loobuda kohustuslikust ajateenistusest ja reservarmeel põhinevast riigikaitsest
D	(1) Kui Eestile tungitaks kallale, oleksin valmis osalema kaitsetegevuses	(10) Kui Eestile tungitaks kallale, hoiaksin kaitsetegevusest pigem kõrvale

Vaadates joonist 3.4 näeme, et ajateenistuse alguses kalduvad vastajad väitele A vastamisel paremale telgjoont ehk suur osa ajateenijatest ei näe teenistuse alguses enda rolli reservväelasena riigikaitse panustades. Neid, kes näevad enda rolli riigikaitse reservväelasena panustades, on ligikaudu kaks korda vähem kui neid, kes seda rolli ei näe. Kutsete lõikes kerkib tugevamalt esile talvise kutse ajateenija, kellest 64% ei näe endid riigikaitse reservväelasena panustamas.

Väitele B vastanutest kaldub enamus (56%) respondentidest vasakule skaala poolele, kuhu koonduvad hinnangud, et reservõppekogunemised tagavad reservväelaste väljaõppe taseme säilimise ja tugevdavad riigi kaitsevõimet. Kutsete lõikes eristub jällegi talvine kutse, millest üksnes 29% leiab, et õppekogunemisi on kaitsevõime tugevdamiseks vaja.

Väide C käsitleb endas ajateenistuse kohustuslikkuse hoiakut, milles vasakpoolne skaala hindab reservarmeed oluliseks ja ajateenistust vajalikuks ning parempoolsed hinnangud näitavad nende osakaalu, kes loobuks ajateenistusest täielikult. Ajateenijast 50% jaoks on õige, et Eestis on kohustuslik ajateenistus ja reservarmeel põhinev riigikaitse. 19% vastajaist seda seisukohta ei poolda.

Väite D tulemustest selgub, et 47% ajateenijast oleks valmis osalema kaitsetegevuses ning 18% hoiaks kaitsetegevusest pigem kõrvale. 35% jääb oma hinnangutes keskmisele positsioonile.

Hoiakute võrdluses ajateenistuse alguse ning lõpu vastuste lõikes näeme, et väite A puhul, kus vastajad hindasid oma rolli peale ajateenistust, on toimunud positiivne nihe vasakule ehk osa neid ajateenijaid, kes teenistuse alguses ei näinud oma rolli reservväelasena, on muutnud oma arvamust.

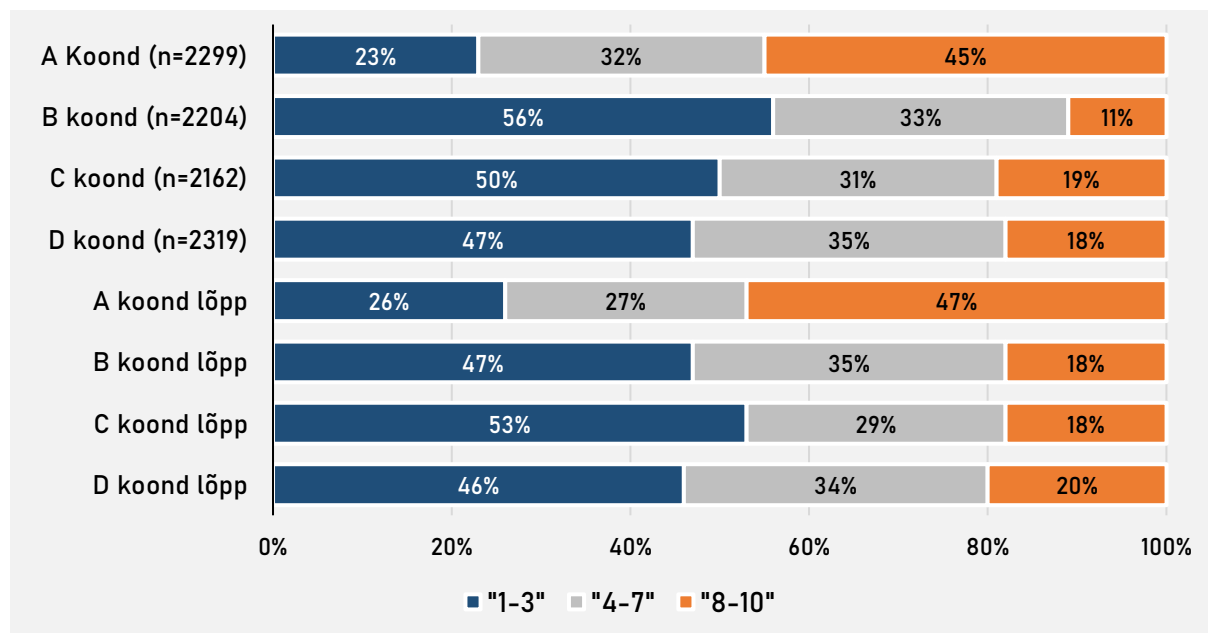
Ajateenistuse lõpus näevad tulevased reservväelased õppekogunemisi mõnevõrra vähem olulisena. Kui ajateenistuse alguses hindas 56% vastajatest kõrgelt õppekogunemiste olulisust, siis ajateenistuse lõpus on selle hinnangu juurde jäänud 47% vastajatest.

Väite C puhul tõusis ajateenistuse lõpus nende hoiakute osakaal, mis peab õigeks, et Eestis on reservarmeel põhinev riigikaitse ning kohustuslik ajateenistus. Kui varem pidas reservarmeed ja ajateenistust õigeks 50% vastajatest, siis ajateenistuse lõpus tõusis positiivsete hoiakute osakaal 53%-ni.

Väite D hoiakutes olulist muutust ei esinenud, see tähendab, et ajateenijad, kes oli ajateenistuse alguses nõus Eestile kallale tungimise korral kaitsetegevuses osalema, on seda

ka jätkuvalt. Kui ajateenistuse alguses oli positiivsete väärtuste osakaal 47% siis ajateenistuse lõpus oli hoiaku osakaaluks 46%. Samas on teenistuse lõppedes jätkuvalt 20%

neid, kes Eestile kallaletungi korral hoiaks kaitsetegevusest pigem kõrvale.

Joonis 3.4 Riigikaitse hoiakud ajateenistuse alguses ning ajateenistuse lõpus, %

3.1.3. Ajateenijate riigikaitse hoiakud ajateenijate tüüpide lõikes

Kuna varasemad uuringud on näidanud, et ajateenistusse tuleku meelestatus ja motiveeritus mängivad suurt rolli suhtumisele ajateenistusse ning ajateenijate teenistuskäigu kogemusele, analüüsimise ajateenijate meelestatust ka riigikaitse hoiakute kontekstis ning võrdleme muutusi teenistuskäigu alguse ja lõpu vastustes. Analüüsis on kasutatud nelja erinevat ajateenija tüüpi¹⁵ ning suhtumist riigikaitse läbi nelja vastandliku väite (3.1).

Aktiivne vabatahtlik on üldjoones väga positiivsete riigikaitse hinnangutega (vt. joo-

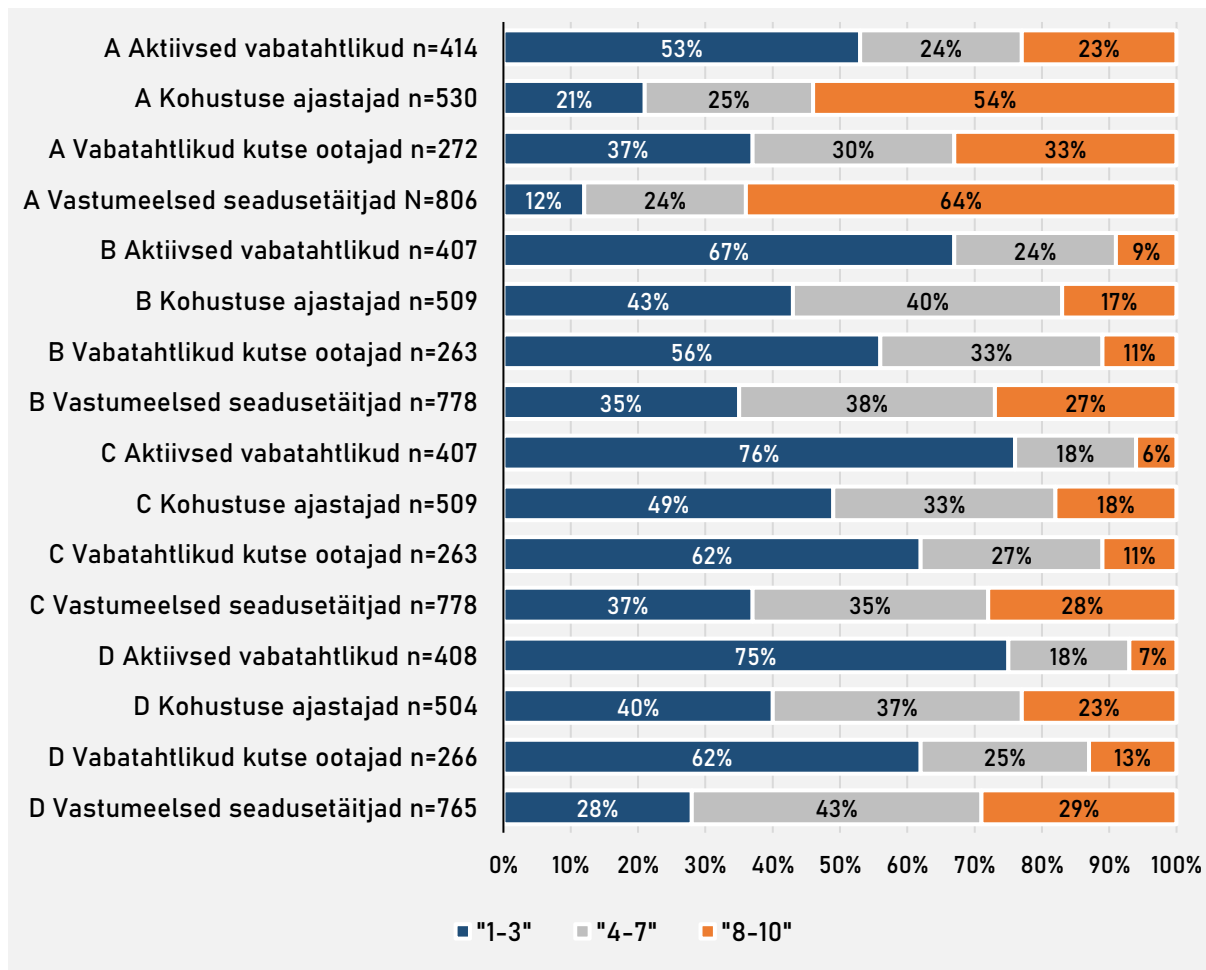
nis 3.5). Kuigi andmed näitavad, et ajateenistuse kogemus võis omada tema riigikaitsele hoiakutele mõningast negatiivset mõju. Kui võrrelda aktiivse vabatahtliku reservväelase panustamise soovi ajateenistuse alguses ja lõpus, siis selgub, et aktiivsetel vabatahtlikel keskmiste väärtuste osakaal ajateenistuse lõpus mõnevõrra langes ning suuremate väärtuste ehk negatiivsete hoiakute osakaal nende arvelt tõusis. Nende ajateenijate osakaal, kes nägid enda rolli ajateenistuse alguses kindlalt, jäi samaks. Lisaks langes ajateenistuse käigus aktiivsel vabatahtlikul oluliselt suhtumine reservväelaste õppekogunemisele. Kui varem arvas 81%, et õppekogunemised tagavad reservväelaste väljaõppetaseme säilimise

¹⁵ vt Kasearu, K.; Truusa, T.-T. (2016). Ajateenistusse asumise mustrid ja motiivid ning seos hoiakutega ajateenistuse jooksul. – *Ajateenijate hoiakute, tervise ja käitumise muutumine ajateenistuse käigus. Ajateenijate kompleksuuringu 2016.*

aasta pilootuuringu tulemuste aruanne. KVÜÖA, TÜ, TAI, SJKK 2018, lk 12–27. https://www.kvak.ee/files/2018/03/Ajateenijate_kompleksuuringu-2016.-2017.aruanne.pdf

ja tugevdavad riigi kaitsevõimet, siis teenistuse lõpus kahanes nende osakaal 61%-ni. 4% võrra langes ka aktiivsetel vabatahtlikel nende vastuste osakaal, kes pidasid reservarmeed ja

ajateenistust õigeks. Lisaks langes ka nende tugevate hinnangute osakaal, mis hindasid valmisolekut rünnaku korral Eestit kaitsta.

Joonis 3.5 Ajateenijate riigikaitsele hoiakud ajateenijate tüüpide lõikes

Kohustuse ajastaja tüüp paikneb hoiakute hinnangutes valdavalt keskel, kuid omades ka teatud väidete juures positiivsemaid hinnanguid. Suurem osas kohustuste ajastajatest ei näe tulevikus oma rolli reservväelase (53%), kuigi tema suhtumine õppekogunemistele on pigem positiivne: skaalal on positiivseid hinnanguid 43% ning keskmisi hinnanguid on 40%. Sarnane jaotus esineb nii ajateenistuse ja reservväe õiguse hinnangutes, kui ka valmisolekus Eestit kaitsta. Võrreldes kohustuste ajastaja seisukohti ajatee-

nistuse alguses ja lõpus, näeme, et ajateenistuse lõpus on muutunud positiivsemaks hinnangud reservväelase rollile (+10%), ajateenistuse ja reservväe õigsusele (+7%) ning tõusnud valmisolek Eestit rünnaku korral kaitsta (+6%). Langenud on positiivsete hinnangute arv reservväelase õppekogunemisele (-10%).

Vabatahtlikud kutse ootajad on enamasti positiivselt meelestatud riigikaitsele hoiakute suhtes ehk neil esineb rohkem positiivsemaid (1-3) hinnanguid antud väidete skaa-

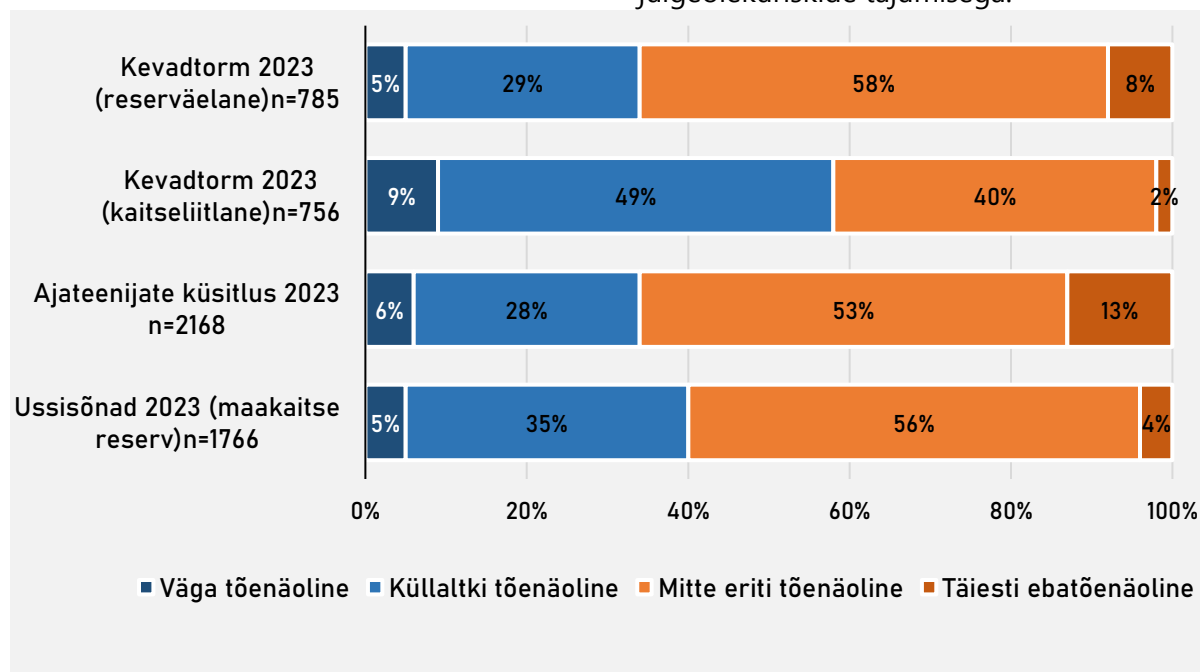
lal, kuigi ajateenistuse alguse ja lõpu võrdluses on kõikide tugevate hoiakute osakaalud langenud. Vabatahtlikest kutse saajatel on üldiselt kõrge tahe Eestit kaitsta („1-3“ 62%), nad peavad enamasti õigeks ajateenistust ja reservarmeed („1-3“ 62%) ning väärtustavad õppekogunemisi (56%). Reservväelase rolli hinnangud jagunevad vabatahtlikel kutse ootajatel hinnangute vahel ühtlaselt (30%-37%) .

Viimase analüüsitava grupina vaatleme **vas-
tumeelseid seadusetahtjaid**, kelle hinnangud riigikaitsele hoiakutele asetsevad paremal pool telgjoont ehk on negatiivsed. Vastumeelsetest seadusetahtjatest näeb kindlasti oma rolli peale ajateenistust reservväelaseks üksnes 12% vastajatest, 35% peab vajalikuks õppekogunemisi ning 37% peab õigeks ajateenistust ning reservväel põhinevat armeed.

Samuti on neil madal valmisolek Eestit ründe korral kaitsta („1-3“ 28%). Ajateenistuse lõpu ja alguse võrdluses on vastumeelsetel seadusetahtjate grupil langenud positiivsete hinnangute osakaal õppekogunemistele (-6%). Suuremal määral on tõusnud ajateenistuse vajalikkuse hinnangute osakaal (+7%) ning väga vähesel määral tõusnud nägemus reservväelase rollist (+2%) ning valmisolek Eestit rünnaku korral kaitsta (+2%).

3.2 Riigikaitse ohutaju

Kaitsetahte analüüsimisel on olulisel kohal konflikti olemus ning üksikindiviidile määratud riigikaitse roll. Järgnevalt vaatleme erinevate gruppide (reservväelaste, ajateenijate, kaitseväelaste) kaitsetahtet ning kaitsetahte seoseid hoiakute, väärtushinnangute ja julgeolekuriskide tajumisega.

Joonis 3.6. „Kui tõenäoliseks Te peate Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu?“ (koondtulemused õpustel osalenute lõikes, %)

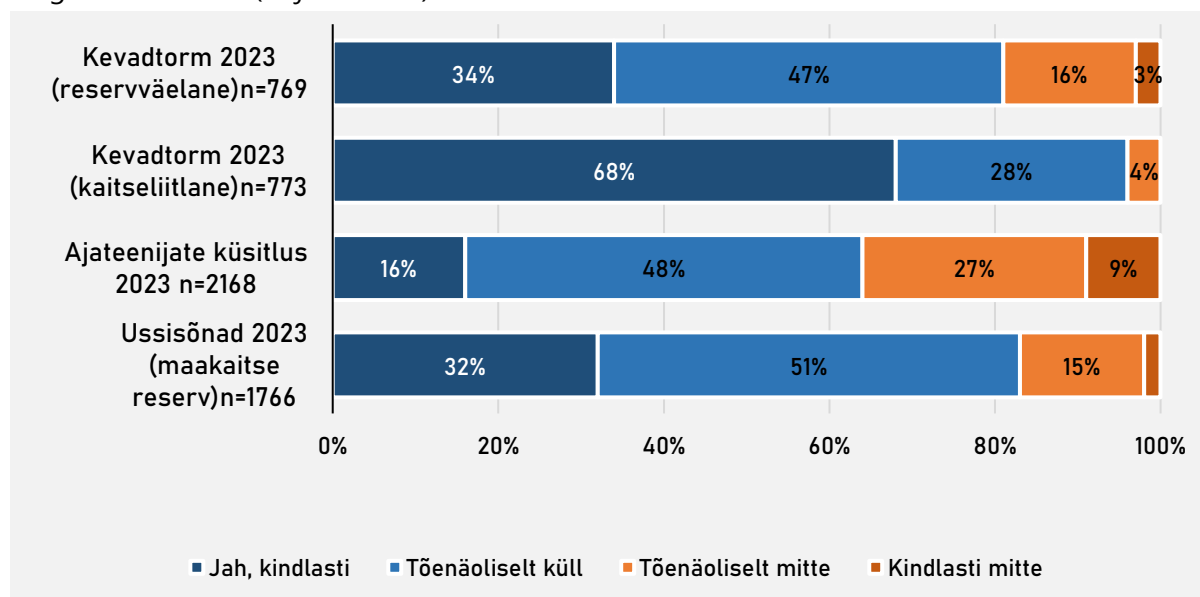
Kõigepealt toome võrdlusesse ohutaju ning vaatleme, kuidas hindavad Venemaa sõjalise rünnaku tõenäosust kaitseväelased, ajateenijad ning reservväelased. Võrrelduna teiste gruppidega (vt. joonis 3.6) peab ajateenija

Venemaa rünnakut suuremal määral mitte eriti (53%) või täiesti ebatõenäoliseks (13%). Nõndanimetatud maakaitse reserv ja kuum reserv on oma hinnangutes üsna sarnased. Kõige enam eristuvad teistest gruppidest

kaitseliitlased, kellest üksnes 2% peab Venemaa rünnakut täiesti ebatõenäoliseks ning väga või küllaltki tõenäoliseks peab seda lausa 58% vastanutest.

Analüüsides hinnanguid Eesti kaitstavusele ajateenijate, reservväelaste ja kaitseliitlaste koondtulemuste lõikes, ilmneb, et ajateenijate hinnangud on Eesti kaitstavuse osas kõige madalamad (vt joonis 3.7). Kui üksnes

16% ajateenijatest peab Eestit kindlasti kaitstavaks, siis nn maakaitse reservist peab Eestit kindlasti kaitstavaks 32% ning kuumast reservist 34% vastanutest. Kõige kõrgema hinnangu Eesti kaitstavusele annab kaitseliitlane, kellest 68% peab Eestit kindlasti kaitstavaks.

Joonis 3.7. „Kuidas Teile tundub, kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta?“ (koondtulemused, %)

Kui vaadelda ohutaju ja usku Eesti kaitstavusse, siis näeme, et kõrgemad väärtused ohuhinnangute ja kaitstavuse suhtes esinevad kaitseliitlastel. Selline seos esineb seetõttu, et Kaitseliit on vabatahtlik organisatsioon ning usk Eesti kaitstavusse peab organisatsiooniga liitumisel olema suur, kuid see näitab ühtlasi ka seda, et selle grupi puhul on liitumist võimendanud suurenenud julgeolekuoht ja kõrgem ohutaju. Enne suurenenud julgeolekuohtu oli Kaitseliidu

liikmete arv pidevas langustrendis, kui 2018. aastal oli Kaitseliidu liikmeskond kokku 26 069 inimest, siis 2021. aastal oli kaitseliitlaste arv langenud 25 355 liikmeni¹⁶. Vahetult peale Venemaa agressiooni kasvas Kaitseliidu liikmete arv ühe kuuga 1428 inimese võrra¹⁷ ning 2022 aasta lõpuks oli kaitseliidu liikmeskond kokku 29 098 inimest¹⁸. Kokkuvõttes, julgeolekuolukorra muutudes astub inimene

¹⁶ https://www.kaitseliit.ee/files/kaitse-liit/img/files/Aruanne_2021.pdf

¹⁷ <https://www.err.ee/1608544477/naiskodu-kaitsjate-ja-kaitseliitlaste-arv-on-soja-algu-sest-kiiresti-kasvanud>

¹⁸ https://www.kaitseliit.ee/files/kaitse-liit/img/files/2022_majandu-saasta_aruanne.pdf

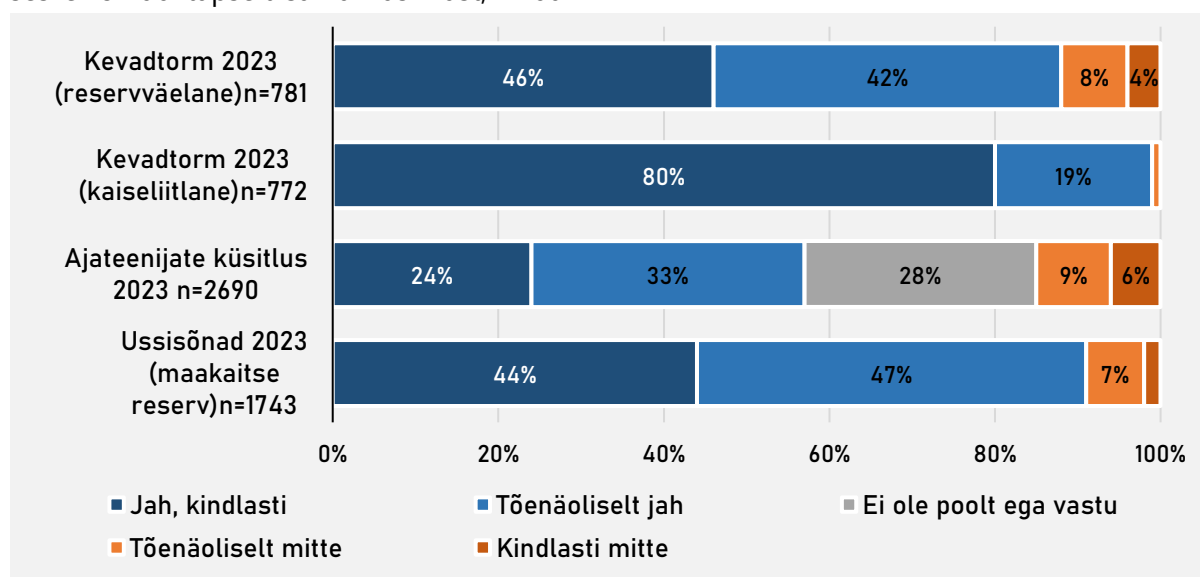
Kaitseliitu, kuna ta usub Eesti kaitstavusse ning tunneb, et tema panus on oluline.

3.2.1. Kaitsetahe

Kui võrrelda tulemusi reservväelaste ja kaitsemiitlastega (vt joonis 3.8), selgub, et kaitsemiitlased on enim nõus osalema Eesti kaitsetegevuses ning ajateenijate tahe osalemiseks on selles võrdluses kõige madalam.

Kaitsemiitlastest on nõus kindlasti või tõenäoliselt relvastatud kaitsetegevuses osalema 99% vastanutest, maakaitse reservväelastest (Ussisõnad 2023) 91% vastajatest ning kuumast reservist (Kevadtorm 2023 reservväelased) on nõus kindlasti või tõenäoliselt relvastatud kaitsetegevuses osalema 88% vastanutest. Ajateenijate küsitluses ei olnud täpselt sama küsimust, mida

kasutati reservväelaste ja kaitsemiitlaste õpuse küsimustikes ning seetõttu kasutatakse nende puhul sisult ja skaalalt samalaadset küsimust „Kui Eestit rünnatakse, siis ma olen valmis oma riiki kaitsma?“ ajateenijatest 24% vastas, et on kindlasti valmis riiki kaitsma ning 33% andis hinnangu, et on tõenäoliselt selleks valmis. 28% vastajatest ei olnud antud väite poolt ega vastu, mida võime tõlgendada samaväärselt „ei oska vastata“ vastusevariandiga. Lisaks tõusis teistega võrdluses esile ka suurem „tõenäoliselt“ ja „kindlasti mitte“ vastuste osakaal. Siinkohal tuleb märkida, et värske reservväelase esimesel õppekogunemisel (Kevadtorm 2023) on riigikaitseline meelestatatus ja usk kaitsevõimesse kõrgem, kui seda on ajateenistuse lõpus.

Joonis 3.8. Kaitsevalmidus (Ajateenijate puhul on kasutatud küsimust: „Kui Eestit rünnatakse, siis ma olen valmis oma riiki kaitsma?“; kaitsemiitlaste ja reservväelaste puhul: „Kui Eestile tungitaks kallale, kas olete valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses relvastatud vastupanuosutades?“, %)

Sellised tulemused on tingitud mitmest aspektist: (1) ajateenistuse lõpus on teenistusest tekkinud teatav tüdimus ning seetõttu antakse negatiivsem hinnang, (2) peale ajateenistust ja õppekogunemise vahel tekivad elulised muutused, mis mõjutavad kaitseta-

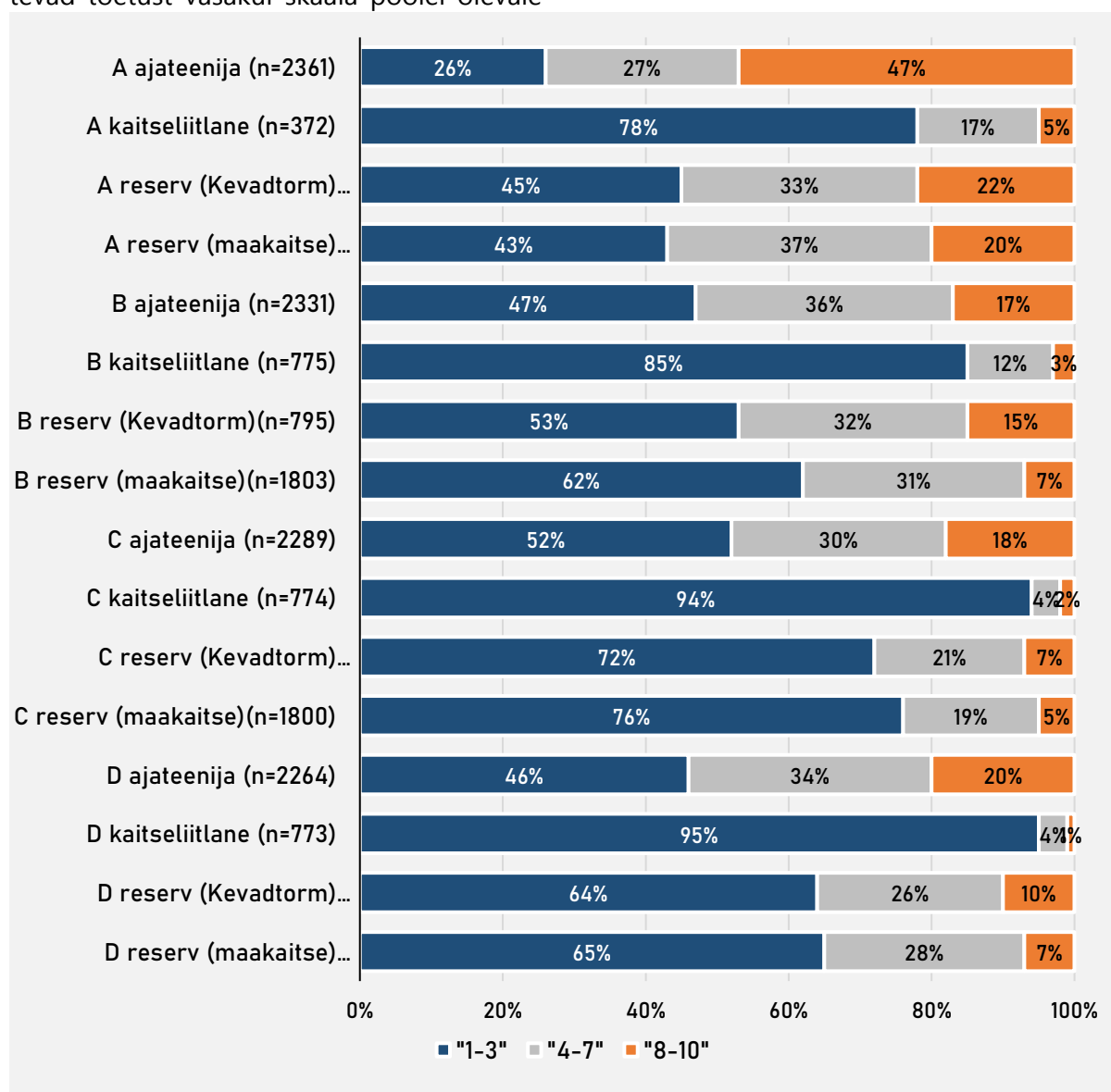
het ning soovi kaitsetegevuses osaleda, (3) lisaks tuleb tulemuste võrdlemisel arvestada asjaoluga, et juba õppekogunemisel osalemine näitab reservväelase kõrgendatud motivatsiooni ning küsimustikule vastanud on samuti teatud mõttes juba motiveeritumad

3.2.2 Riigikaitsja identiteet

Riigikaitseliste hoiakute võrdlemiseks vaatleme, kuidas liigituvad ajateenijad, kaitseliitlased ning reservväelased nelja vastandliku väite alusel (tabel 3.1). Kuna ajateenijate küsitluses oli väidete vastuste skaala pöördvõrdeline reservväelaste ning kaitseliitlaste omaga, tõstisime need ümber selliselt, et vastus „1” tähistas täielikku toetust vasakpoolsele seisukohale (positiivne) ja „10” parempoolsele (negatiivne). Skaalal on koondatud vastused kolme rühma: vastused 1-3 näitavad toetust vasakul skaala poolel olevale

seisukohale, vastused 8-10 paremal asuvale. Vastused 4-7 näitavad asumist vahepealsel positsioonil.

Vaadates joonist 3.9 näeme, et kaitseliitlaste vastused jaotuvad enim skaalapunktidel 1-3, mis tähistavad tugevaid positiivseid hinnanguid riigikaitsesele. Ajateenijate puhul on jaotumine kõigis nendes punktides kõige madalam. Reservväelastel paigutuvad ajateenijate ning kaitseliitlaste vahele, olles pigem kaldu vasakpoolsele teljele ehk tugevamale positiivsemale hoiakule.

Joonis 3.9. Riigikaitselised hoiakud ajateenijate, reservväelaste ning kaitseliitlaste võrdluses, %

Väite A puhul, milles väiksem väärtus (1) tähistab kindlat valmisolekut reservväelasena riigikaitsele panustada ning suurem väärtus (10) tähistab panustamise soovi puudumist, näeme, et üksnes 26% ajateenijatest soovib panustada reservväelasena riigikaitsele.

Nii maakaitse reservväelased kui ka Kevadtormi reservväelased on väga sarnaste hinnangutega ning neist soovib riigikaitsele panustada 43-45% vastajatest. Kaitseliitlased on ennast määratlenud kõige kindlamini, 78% vastajatest paigutub väärtuste „1-3” juures.

Alla poole ajateenijatest hindab õppekogunemisi kõrgelt (47%). Ussisõnade õppusel osalenud maakaitseüksuse reservväelased hindavad reservväljaõppe-kogunemisi kõrgemalt (62%) kui Kevadtormil osalenud reservväelased (53%). Kaitseliitlaste jaoks on õppekogunemiste vajalikkuse osas kõige kõrgem hinnang (85%).

94% kaitseliitlastest peab ajateenistust ja reservväel põhinevat riigikaitset õigeks. Reservväelased hindavad seda samuti kõrgelt: nn kuumast reservist 72% ning maakaitse reservist 76% on oma hinnangutest 1-3 punkti vahemikus. Ajateenijatest peab ajateenistust kindlasti vajalikuks 53% vastajatest.

Neljandaks vaatleme, kuidas paiknevad vastused väite: „*Kui Eestile tungitaks kallale, oleksin valmis osalema kaitsetegevuses*” kohta. Ajateenijate tugevate hinnangute paiknevus antud küsimuses on paremal pool telgjoont, mis tähendab, et enamuse ajateenijaid ei ole kõrgelt motiveeritud osalema Eesti kaitses võõrriigi kallaletungi korral. Kõige kindlamalt hindab oma valmisolekut Eestit kaitsta kaitseliitlane, kellest 95% hinnangud on „1-3” punkti vahemikus ning 4%-il „4-7” juures. Kevadtormi ning maakaitseüksuse reservväelaste hinnangud on antud küsimuses

väga sarnased ning nende tugevad hinnangud jäävad 64-65% vahemikku.

Kokkuvõte

Peatükk võttis kokku ajateenijate, reservväelaste ning kaitseliitlaste riigikaitse ja kaitsetahtelised hoiakud. Analüüsis kasutati uurin-
guküsimusi, mis puudutavad reservväelase identiteeti, ohu tajumist, tahet või nõusolekut osalemaks kaitsetegevuses ning meel-
sust.

Uuringust selgub, et enamuse ajateenijaid peavad Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu ebatõenäoliseks. Ohutaju langes ajateenistuse käigus ning võib olla tingitud asjaolust, et sõjaliseks ohuks peetav Venemaa ei ole Ukrainas suutnud suuremat läbimurret saavutada ning seetõttu ei hinda ajateenijad eriti tõenäoliseks, et sõda võiks laieneda Ukrainast välja. Venemaa rünnaku korral peab Eestit kindlasti või tõenäoliselt kaitstavaks 65% ajateenijatest. Venemaa agressioon Ukrainas avaldab ka selget mõju antud näitajele. Nimelt, talvise kutse ajateenijatel, kes vastasid küsimustikule veebruarikuus, on märgatavalt väiksem usk Eesti kaitstavusse, kui seda oli oktoobri ja juuli kutse puhul. Talvise kutse puhul näeme, et usk Eesti kaitstavusse on ajateenistuse lõpus tunduvalt tõusnud, samas kui teiste kutsete puhul, see mõnevõrra vähenes.

Ajateenijate kaitsetahte analüüs näitas, et ajateenijad, kes arvavad, et Eestit tuleks kaitsta ning usuvad selle kaitstavusse on nõus ka ise kaitsetegevuses osalema. Ajateenijate aktiivne valmisolek kaitsetegevuses osaleda on 36-39% vahemikus. Ajateenijate riigikaitsele hoiakud on valdavalt positiivsed, kuigi kindlate väärtuste osakaal hoiakute jagunemisel jääb kõigi väidete lõikes alla poole.

Ajateenijate tulemusi reservväelaste ja kaitseliitlaste omadega võrreldes ilmnes, et kõrgemad väärtused ohuhinnangute ja Eesti kaitstavuse suhtes esinevad kaitseliitlastel ning kõige madalamad ajateenijatel. Võrrelduna teiste gruppidega hindavad ajateenijad Venemaa ohtu kõige väiksemaks. Reservväelased on oma hinnangutes üsna sarnased, asetudes kaitseliitlaste ja ajateenijate vahele. Kõige enim eristub teistest kaitseliitlane.

Kaitseliitlastest on nõus kindlasti või tõenäoliselt relvastatud kaitsetegevuses osalema 99% vastanutest. Kuumast reservist on nõus kindlasti või tõenäoliselt relvastatud kaitsetegevuses osalema 81% vastanutest ning maakaitseüksuste reservist 83% vastajatest.

Ajateenijatest 24% vastas, et on kindlasti valmis riiki kaitsma ning 33% andis hinnangu, et on tõenäoliselt selleks valmis. Riigikaitseliste seisukohtade võrdluses nähtub, et kaitseliitlaste vastused jaotuvad enim skaalapunktidel

1-3, mis tähistavad tugevaid positiivseid hinnanguid riigikaitseliste hoiakutele, samuti on vasakpoolsele teljele ehk tugevama hoiaku suunas kaldu reservväelased. Reservväelased ning maakaitseüksuse reservväelased on oma hinnangute poolest üsna sarnased. Erinevus tõusis esile õppekogunemisi puudutavas küsimuses, kus Kevadtormil osalenud ei pidanud õppusi niivõrd vajalikuks kui seda tegid maakaitseüksuse reservväelased.

Ajateenijate puhul on jaotumine kõigis nendes punktides gruppide võrdluses madalaim. Uuringust selgub, et enamus ajateenijaid ei ole kõrgelt motiveeritud osalema Eesti kallaletungi korral kaitsetegevuses, jäädes oma hinnangutest pigem keskmiste väärtuste juurde. Kõige kindlamalt hindab oma valmisolekut kaitseliitlane.

4. AJATEENIJATE OOTUSED JA HINNANG SAAVUTATULE

Liina-Mai Tooding, Kairi Kasearu

Sissejuhatus

Ühiskonnas laiemalt on levinud teatud kuvand ajateenistusest, see põhineb nii individuaalsetel kogemustel, meedias kajastatul, kuid ka stereotüüpe taastootvatel mängufilmidel. Selline üldine kuvand, mis võib ka erinevate sotsiaalsete gruppide vahel märkimisväärselt varieeruda, loob aluse ka ootusteks, millega ajateenijad teenistusse tulevad.

Lillemäe ja Tulk (2023)¹⁹ toovad esile, et 2021/22 aastakäigu noormeeste kogemusepõhised ootused varieeruvad ja ebakõla võib tekkida kõrgendatud ootuste puhul, mille aluseks on ühiskondlik kuvand ajateenistusest kui maskuliinsust ja distsipliini rõhutatvast institutsioonist. Lisaks taolisele kuvandile on oluline mõista kuivõrd ajateenijate ootused vastavad ühiskondlikule kokkuleppele²⁰.

Riigikaitse aluseks Eestis on sotsiaalne lepe reservkaitses osalemiseks. Selle oluline osa

on sõjaliste oskuste ja võitlusvalmiduse õpetamine kohustusliku ajateenistuse raames. Mida paremas kooskõlas riigikaitse vajadustega on noorte ootused elukaare sellel etapil, seda tõhusamat panust on oodata reservkaitsesse. **Ootustes** ajateenistuse suhtes väljendavad ajateenijad teenistuse alguses oma soove ligi aasta kestvale teenistusele ja valmidust kasutada ajateenistuse võimalusi ootuste realiseerimiseks, aga teisalt peegeldavad ootused osaliselt ka tähendust, mille ajateenija omistab kaitsevæele. Ajateenijad tulevad teenistusse erinevate eelteadmiste, hoiakute ja oskustega ning nendest ja ka ajateenistuse korraldusest oleneb, millisel määral teenistuse alguse ootused realiseeruvad.

Ajateenistuses saavutatud **eesmärkide** kogum, mida hinnatakse teenistuse lõpus, peegeldab ühelt poolt, ajateenija individuaalseid ettekujutusi teenistusest ja omaenese saavutustest, teiselt poolt aga tingimusi, millesse ootused asetused. Ootuste täitumise indivi-

¹⁹ Lillemäe, E., Tulk, M-L. (2023). Ettekujutus ajateenistusest ja selle muutumine: etnograafilise uuringu tekstikaeve. *EMA Occasional Papers*, 16, 24-42.

²⁰ Kasearu, K., Lillemäe, E., & Ben-Ari, E. (2022). The Military Covenant, Contractual Relations,

and Social Cohesion in Democracies: Estonia as an Exploratory Case Study. *Armed Forces & Society*, 0095327X221100769. <https://doi.org/10.1177/0095327X221100769>

duaalsed motivaatorid ajateenistusse panustamiseks on need „tööriistad“, mille abil saab teataval määral suunata eesmärkide saavutamist. Kui ajateenistus võimendab motivaatoreid, siis on teenistus subjektiivselt tulemuslik; kui aga nõrgendab, siis mitte.

Aruande selles osas uuritakse ootuste, saavutatud eesmärkide ja teenistusse panustamise motiivide vahelisi seoseid, aga samuti ootuste ja eesmärkide peegeldust tulevaste reservväelaste riigikaitsealastes hoiakutes.

Analüüs jaguneb järgmisteks **uurimisülesanneteks**:

- tuua esile ette antud ootuste ja saavutatud eesmärkide hinnangud eesmärgiga võrrelda nende olulisuse järjekorda, osa 4.1.1;
- toetudes hinnangute vahelisele seosele tuletada üksikootustest ja -eesmärkidest kokkuvõtlikud koondnäitajad (statistilised peakomponendid) edasise analüüsi kompaktsena alusena, osa 4.1.2;
- uurida, kuivõrd saab ootusi kirjeldada ajateenija teenistuseelse tausta kaudu, osa 4.1.3;
- selgitada teenistusse panustamise individuaalse motivatsiooni tugevuse ja motivatsiooni muutuse tähendust ootuste edasikandumisel ajateenistuse eesmärkideks, osa 4.2;
- hinnata, kuivõrd seotud on motivatsiooni muutus teenistuse mõnede külgedega ja ühtlasi prognoosida eesmärkide olulisust nende külgede kaudu, osa 4.3;
- tuua esile, kuivõrd toovad suuremad ootused ja olulisemaks arvestatud eesmärgid kaasa positiivsemad riigikaitsealased hoiakud, osa 4.4.

4.1. Ootused teenistusele ja nende realiseerumise tajutud olulisus

4.1.1. Tunnused ja nende jaotus

Ajateenistuse eri külgi puudutava 13 hindamiseks antud ootuse kohta küsiti ajateenijalt teenistuse alguses, kui oluliseks ta arvestab vastavat asjaolu eelseisvas teenistuses, kasutades vastusevariante "jah, see on oluline", "see on samuti oluline", "see ei ole nii oluline", "see ei ole üldse oluline". Ajateenistuse lõpus küsiti samade vastusevariantidega, kui oluliseks osutus teenistuses ootustele vastavate eesmärkide saavutamine. Joonisel 4.1 on näidatud saadud vastuste protsendilised jaotused (kahe esimese vastusevariandi summaarse osatähtsuse järjekorras; kokkuvõtte keskmise ootuse ja eesmärgi keskmise olulisuse alusel annab praktiliselt sama järjestuse; huvi korral küsida andmeid tööühmast).

Väga oluliseks või samuti oluliseks peetavate asjaolude osatähtsus varieerub ootustena piirides 76-95% ja saavutatud eesmärkidena piirides 47-86%. Seega on ootused kõrged ja ei leidu ootust, mida vähemalt kolmveerand vastanuist ei peaks väga oluliseks või samuti oluliseks. Eesmärkide olulisus varieerub laiemates piirides ja olulise-mitteolulise piir on nihkunud allapoole. Siiski on poole ringis ajateenijaist arvestanud ka viimasteks paigutatud eesmarke teenistuse väga olulisteks või samuti olulisteks külgedeks. Üksmeel ootuste olulisuses on suurem kui eesmärkide hindamisel (keskmised vastavalt piirides 3,0 – 3,6 ja 2,4 – 3,3 ning standardhälbed piirides 0,6 – 0,9 ja 0,8 – 1,1; vastusevariantidele omistatud arvulised väärtused: 1 – „see ei ole üldse oluline“, 4 – „jah, see on oluline“).

Kas ootuste järgi olulised teenistuse küljed osutuvad oluliseks ka teenistuses tajutud eesmärkidena? Protsendiliste osakaalude

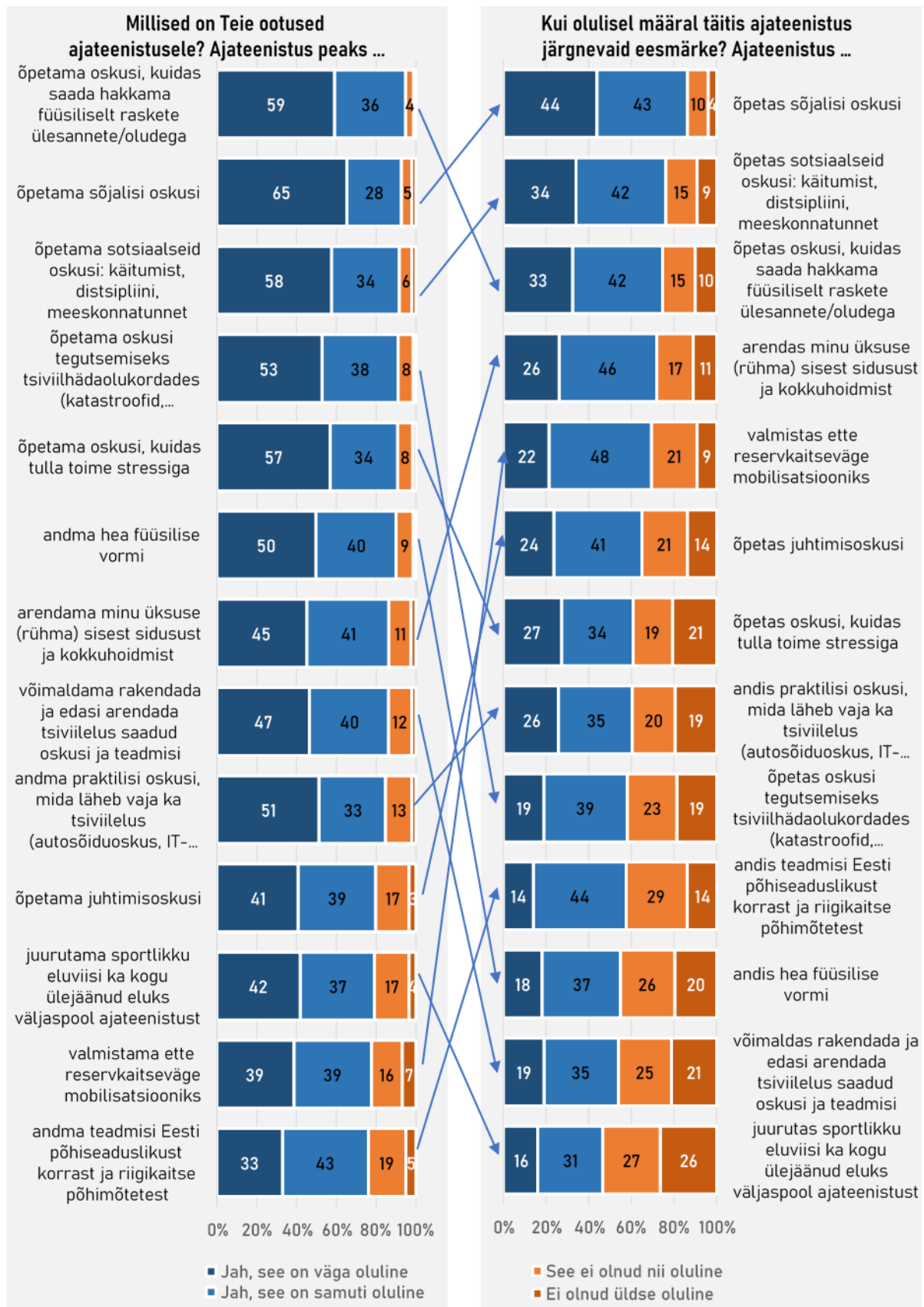
aritmeetiline võrdlus ei tundu nende kahe tunnusrühma puhul õige, sest ootuste ja eesmärkide hindeskaalad ei pruugi formaalsele sarnasusele vaatamata tähenduse poolest langeda kokku. Seepärast kõrvutame ootusi ja saavutatud eesmärke olulisuse järjekorra alusel (erinevust järjekorras näitavad nooled joonise 4.1 kahe poole vahel).

Jooniselt näeme, et olulisuse järgi on otseselt teenistusega seotud asjaolud tajutud eesmärkide seas eespool kui ootuste seas. Ootuste esiviisikus on üks otseselt teenistusega seotud asjaolu (sõjaliste oskuste õpetamine) ja ülejäänud peegeldavad pigem enesearenduse soove, mis kahtlemata on tulevase reservväelase puhul samuti tähtsad. Saavutatud eesmärkide esiviisikusse nihkusid ootuste eelviimaselt kohalt reservkaitseväe ettevalmistamine ja ootuste keskpäigas olnud rühma sidususe ja kokkuhoidmise aren-

damine. Hea füüsilise vormi saavutamine paigutub eesmärkide olulisuse reas lõpupoole nagu ka tsiviilhädaolukordades tegutsemise oskused.

Saame kokkuvõtteks öelda, et ootustes väljendati pigem abstraktseid noore inimese soove edasi liikuda, kuid ajateenistuse tulemustes märgati pigem reservkaitsevälase kujunemiseks olulist.

Korrelatsioonseos ootuse ja tähenduselt sellele vastava eesmärgi vahel on positiivne (mida enamat oodati, seda olulisem keskmiselt vastav eesmärk tundus), kuid nõrk (0,2-0,3 piires, st näitajate vastastikkuse prognoosivõimega kuni kümnendiku piires). See tähendab erisuguseid põhimõtteid olulisuse hindamisel ja viib meid allpool individuaalsete motiivide uurimise juurde, mille toel ajateenistus kulges.

Joonis 4.1. Ajateenistusele seatud ootuste ja teenistuses saavutatud eesmärkide olulisus

4.1.2. Ootuste ja eesmärkide olulisuse kokkuvõtlikud mõõdikud

Kompaktsema käsitluse huvides koondame ootuste ja eesmärkide üksikküljed statistilise peakomponentide analüüsi abil neljaks kokkuvõtlikuks, üldisemaks ootuseks ja eesmärgiks²¹. Tabeleis 4.1 ja 4.2 on näidatud, kui tugevalt korreleeruvad need uued mõõdikud esialgsete näitajatega (tugevam seos tumedas kirjas; koondmõõdikute nimetused on kokkuleppelised, tõlgenduslikud).

Riigikaitse ootused (21% esialgsete tunnuste varieeruvusest) mõõdavad seda, kui oluliseks arvestatakse sõjaliste oskuste õpetamist, rühma sidususe ja kokkuhoidmise arendamist, reservkaitseväge ettevalmistust ja Eesti põhiseadusliku korra ning riigikaitse põhimõtete selgitamist (tabel 4.1).

Enesearenduse ootused (20%) mõõdavad füüsiliselt raskete ülesannete ja stressiga hakkamasaamise, tsiviilhädaolukordades teugutsemise ja sotsiaalsete oskuste ning ka sõjaliste oskuste omandamise olulisust eelseisvas ajateenistuses.

Füüsilise vormi ootused (14%) tähendavad hea füüsilise vormi saavutamise kõrval ka soovi sportliku eluviisi kinnistumiseks ülejäänud eluks väljaspool ajateenistust.

Praktilised ootused (12%) mõõdavad otseselt tsiviilelus vajalike oskuste (autosõidu oskus, IT-alased oskused) saamise olulisust, aga ka juba olemas olevate tsiviilelu oskuste ra-

kendamise ja edasiarendamise, samuti juhtimisoskuste ning tsiviilhädaolukordades teugutsemise oskuste saamise olulisust. Neli mõõdikut kokku annavad edasi 67% esialgsete näitajate variatiivsusest. Mitut esialgset tunnust on erinevate koondnäitajate võtmes tõlgendatud erisuguselt (nt sõjalised oskused on enesearenduslikud ja riigikaitsealased). Riigikaitse ootused ja enesearenduse ootused on ajateenijate üksteisest eristamisel tugevamad mõõdikud kui kaks ülejäänut (kokku 41% esialgsete tunnuste variatiivsusest).

Saavutatud eesmärkide olulisuse järgi eraldasime välja neli ootustega samanimelist kokkuvõtlikku eesmärki, kuid nende seos esialgsete tunnustega ja järjekord eristuvõime poolest on veidi teistsugune (tabel 4.2).

Kõige tugevamini erinevad vastajad üksteisest **enesearenduse eesmärkide** olulisuse näitaja poolest (esialgsete tunnuste variatiivsusest kirjeldatud 24%), mis mõõdab lisaks juhtimisoskuste, stressi, füüsiliselt raskete olude ja tsiviilkatastroofidega toimetuleku oskuste saamise olulisusele ka seda, kui tähtsal kohal oli teenistuses üksuse sidususe ja kokkuhoidmise arendamine. Üksusesiseste suhete arendamist tõlgendavad ajateenijad eesmärkide võtmes seega oma kommunikatiivsete oskuste arendamisena ja mitte niivõrd riigikaitse oskuse osana, nagu oli ootuste kirjeldamisel. **Riigikaitse eesmärkide** olulisuse määrab sõjaliste oskuste

²¹ Peakomponendid leitakse esialgsete tunnuste korrelatsioonseoste alusel variatiivsuse kirjeldusvõime (st, ajateenijate üksteisest eristamise tugevuse) järjekorras. Nende arv määratakse variatiivsuse kogukirjelduse ja tõlgenduse selguse tasakaalu järgi. Peakomponendid ei ole omavahel korreleeritud ja nende individuaalsed väärtused on standarditud (keskmine 0,

standardhälve 1, võimalike väärtuste piirkond hinnanguliselt 3-4 standardhälbe ulatuses keskmise ümber). Peakomponentide alusel ei saa võrrelda ühe ja sama ajateenija eri liiki ootusi (eesmärke), küll aga saab ajateenijaid kõrvutada üht ja sama liiki ootuse (eesmärgi) alusel.

saamise, põhiseadusliku korra ja riigikaitse põhimõtete tundmaõppimise ja reservkaitseväge ettevalmistusega seotud tegevuste olulisus ajateenistuses (kirjeldusaste 17%). **Füüsilise vormi eesmärkide** näitaja (kirjeldusvõime 15%) mõõdab hea füüsilise vormi saamise olulisuse kõrval ka sportliku eluviisi juurutamise olulisust kogu ülejäänud eluks. **Praktiliste eesmärkide** koondnäitaja (13%) mõõdab lisaks autosõiduuskuste, IT-alaste teadmiste jms saamise olulisusele seda, et tsiviilelus varasemalt omandatud teadmisi ja

oskusi sai teenistuses rakendada ja edasi arendada. Neli eesmärkide mõõdikut kokku kirjeldavad 69% esialgsete tunnuste variatiivsusest.

Vaatasime läbi ka kompleksuuringu 2021/22. a ja 2020/21. a uurimuse analoogilised ootuste ja eesmärkide koondnäitajate mudelid. Kokkulangevus siinvaadeldavate mõõdikutega on hea, kaasa arvatud rühma sidususe arendamise tunnuse erinev „asukoht“ ootuste ja eesmärkide mudelile.

Tabel 4.1. Ajateenistuse suhtes püstitatud ootuste olulisuse kokkuvõtlikud mõõdikud: mõõdiku ja esialgse üksikootuse olulisuse vahelised korrelatsioonikordajad (mõõdikute laadungid)

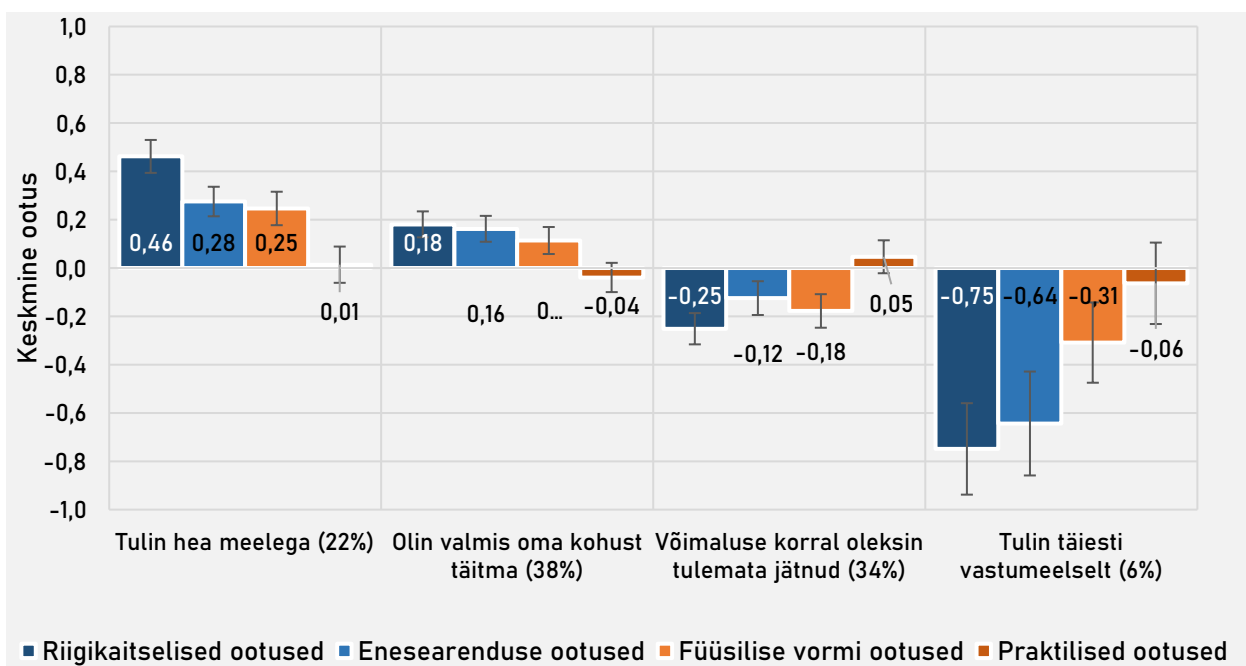
	Riigikaitse- selised ootused	Ene- searen- duse ootused	Füüsilise vormi ootused	Praktili- sed ootu- sed	Tunnuse kirjel- dusaste, %
Palun hinnake, millised on Teie ootused ajateenistusele? Ajateenistus peaks...					
õpetama sõjalisi oskusi	0,53	0,58	0,06	-0,16	65
õpetama oskusi, kuidas saada hakkama füüsiliselt raskete ülesannete/oludega	0,22	0,74	0,36	0,03	73
õpetama oskusi, kuidas tulla toime stressiga	0,09	0,76	0,15	0,23	66
õpetama sotsiaalseid oskusi: käitumist, distsipliini, meeskonnatunnet	0,39	0,62	0,21	0,17	61
õpetama oskusi tegutsemiseks tsiviilhädaolukordades (katastroofid, õnnetused)	0,30	0,56	0,07	0,43	59
õpetama juhtimisoskusi	0,39	0,35	0,20	0,43	50
andma praktilisi oskusi, mida läheb vaja ka tsiviilelus (autosõiduuskus, IT-alased oskused jms)	0,03	0,07	0,15	0,87	78
andma hea füüsilise vormi	0,14	0,26	0,83	0,16	81
juurutama sportlikku eluviisi ka kogu ülejäänud eluks väljaspool ajateenistust	0,25	0,15	0,84	0,16	81
andma teadmisi Eesti põhiseaduslikust korrast ja riigikaitse põhimõtetest	0,76	0,13	0,19	0,21	67
arendama minu üksuse (rühma) sisest sidusust ja kokkuhoidmist	0,66	0,26	0,21	0,22	60
valmistama ette reservkaitseväge mobiilisatsiooniks	0,81	0,24	0,12	0,00	73
võimaldama rakendada ja edasi arendada tsiviilelus saadud oskusi ja teadmisi	0,44	0,23	0,32	0,47	57
Koondmõõdiku kirjeldusaste, %	21	20	14	12	67

Tabel 4.2. Ajateenistuses saavutatud eesmärkide olulisuse kokkuvõtlikud mõõdikud: mõõdiku ja esialgse üksikeesmärgi olulisuse vahelised korrelatsioonikordajad (mõõdikute laadungid)

	Ene-searen-duse ees-märgid	Riigikait-selised eesmär-gid	Füüsilise vormi eesmär-gid	Praktili-sed ees-märgid	Tunnuse kirjeldus-aste, %
Palun hinnake, kui olulisel määral täitis ajateenistus järgnevaid eesmäärke? Ajateenistus ...					
õpetas sõjalisi oskusi	0,30	0,78	0,09	0,02	71
õpetas oskusi, kuidas saada hakkama füüsiliselt raskete ülesannete/ oludega	0,68	0,20	0,41	0,12	68
õpetas oskusi, kuidas tulla toime stressiga	0,68	0,14	0,39	0,06	65
õpetas sotsiaalseid oskusi: käitumist, distsipliini, meeskonnatunnet	0,77	0,22	0,15	0,19	70
õpetas oskusi tegutsemiseks tsiviilhädalukordades (katastroofid, õnnetused)	0,49	0,20	0,22	0,34	44
õpetas juhtimisoskusi	0,61	0,37	0,10	0,23	57
andis praktilisi oskusi, mida läheb vaja ka tsiviilelus (autosõiduoskus, IT-alased oskused jms)	0,18	0,05	0,14	0,86	80
andis hea füüsilise vormi	0,24	0,16	0,85	0,18	83
juurutas sportlikku eluviisi ka kogu ülejäänud eluks väljaspool ajateenistust	0,26	0,16	0,81	0,27	82
andis teadmisi Eesti põhiseaduslikust korra ja riigikaitse põhimõtetest	0,20	0,66	0,20	0,28	60
arendas minu üksuse (rühma) sisest sidusust ja kokkuhoidmist	0,72	0,26	0,07	0,21	64
valmistas ette reservkaitseväge mobiilsatsiooniks	0,22	0,83	0,12	0,07	76
võimaldas rakendada ja edasi arendada tsiviilelus saadud oskusi ja teadmisi	0,27	0,20	0,28	0,75	75
Koondmõõdiku kirjeldusaste, %	24	17	15	13	69

Selle osa lõpetuseks pöörame tähelepanu ühele meie senistes analüüsides hea mõju-rina keskele kohale tõusnud tunnusele, mis saadakse vastusena küsimusele „Milliste tunnetega Te ajateenistusse tulite?“ vastuseva-

riantidega „tulin täiesti vastumeelselt“, „võimaluse korral oleksin tulemata jätnud“, „olin valmis oma kohust täitma“ ja „tulin hea meele-ga“. Joonisel 4.2 on näidatud ootuste koondtunnuste keskmine tuleku meeleolu eri vastuste korral.

Joonis 4.2. Keskmise ootuste olulisus ajateenistusse tuleku meeleolu järgi, standarditud skaala, usaldusvahemik usaldusnivool 95% (N=2617)

Usaldusvahemike kattuvust (õigemini, mitte-kattuvust) tähele pannes saame järeldada, et riigikaitse- ja enesearenduse ootuste poolest erinevad keskmiselt üksteisest kõik neli meeleolu varianti. Positiivsemale meeleolule vastavad keskmiselt suurema olulisusega riigikaitse- ja enesearenduse ootused, negatiivsemale - väiksemad. Füüsilise vormi ootus on hea meelega tulijal olulisem kui ülejäänuil ja kohuse täitmiseks valmis oli- jail olulisem kui võimalusel tulemata jätmutel ja vastumeelselt tulijail (viimased kaks omavahel sarnased). Praktilised ootused tuleku meeleolu alusel kuigivõrd ei erine. Nende tähelepanekute alusel võiksime tulekumeeleolu tõlgendada ootuste emotsionaalse kokkuvõttena.

4.1.3. Kellel on suuremad ja kellel väiksemad ootused?

Ootused on pagas, millega ajateenija teenistusse tuleb ja mis vormub teenistuseelisel ajal tsiviilkeskkonna erinevates mõjuväljades:

kodu, kool, sõbrad, huvitegevused, meedia, üldisem ajaloo- ja kultuurikontekst. Kompleksuuring on eeskätt suunatud ajateenistuse seirele ja seetõttu on meie andmeis teenistuse aja kohta andmeid napimalt (nt on ajateenija noorpõlvest puudu selline hädavajalik liin nagu perekonna riigikaitse alane kogemus).

Ootuste olulisuse prognoos ajateenija teenistuseelse aja ja teenistuse alguse andmete kaudu (seletavad tunnused: vanuserühm, haridustase, peamine kodune keel, osalus riigikaitse- või sisejulgeolekualastes organisatsioonides, riigikaitseõpetuse läbimine koolis, subjektiivne tervis teenistuse eel ja kehalise võimekuse enesehinnang) osutus tagasihoidlikuks (tabel 4.3, lineaarne mudel). Kirjeldusaste riigikaitse ootuste korral on 9%, enesearenduslike ja füüsilise vormi ootuste korral vastavalt 6% ja 5% ning praktilisi ootusi kirjeldavad need seletavad tunnused statistiliselt ülivähe.

Tabel 4.3. Ootuste prognoos ajateenija taustaandmete kaudu: lineaarse regressioonimudeli kordajad usaldusvahemikuga usaldusnivool 95% (N=2707)

Prognoositav tunnus Seletav tunnus, kordaja ²²	Riigikaitse- sed ootused	Enesearen- duse ootused	Füüsilise vormi ootu- sed	Praktilised ootused
Konstant	-0,69±0,17	-0,72±0,17	-0,03±0,17	0,19±0,17
Peamine kodune keel; taustarühm „muu keel“				
Eesti keel	0,63±0,10	0,45±0,10	-0,23±0,10	-0,11±0,11
Riigikaitseõpetuse läbimine koolis; taustarühm „ei läbinud“				
Riigikaitseõpetuse läbinud	0,10±0,07	(0,06±0,08)	(0,00±0,07)	(0,07±0,08)
Kuuluvus mõnda riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooni, nagu näiteks Kaitseliit, Noored Kotkad, Naiskodukaitse, Kodutütred, Vabatahtlikud päästjad, abipolitseinikud; taustarühm „ei kuulu/ei ole kuulunud“				
Kuulub/on kuulunud	0,18±0,09	0,09±0,09	0,11±0,09	(0,06±0,09)
Subjektiivne tervis ajateenistuse alguses; taustarühm „keskmine“				
Hea	0,25±0,11	0,15±0,12	0,25±0,11	(0,04±0,12)
Üsna hea	0,18±0,09	0,14±0,09	0,18±0,09	(0,06±0,10)
Üsna halb või halb	-0,19±0,20	-0,38±0,20	-0,19±0,20	(0,06±0,21)
Füüsiline vorm/kehaline võimekus ajateenistuse alguses enesehinnangu kohaselt; taustarühm „keskmine“				
Hea	(-0,06±0,13)	(0,02±0,13)	0,17±0,13	(-0,04±0,14)
Üsna hea	(-0,04±0,09)	(0,07±0,09)	0,13±0,09	(0,04±0,10)
Üsna halb või halb	(-0,03±0,11)	0,13±0,11	-0,13±0,11	(-0,03±0,11)
Vanus; taustarühm 22-aastased ja vanemad				
Kuni 19-aastased	(-0,03±0,13)	(0,11±0,13)	(-0,03±0,13)	(-0,02±0,13)
20-21-aastased	(-0,06±0,14)	(0,12±0,14)	(-0,04±0,14)	(0,00±0,14)
Haridus; taustarühm „keskhariduse järel omandatud haridusega“				
Põhihariduse või kutsehari- dusega põhihariduse alusel	(0,07±0,11)	(0,05±0,12)	0,10±0,11	-0,18±0,12
Keskharidusega	(0,01±0,10)	0,13±0,10	0,13±0,10	-0,22±0,10
Kirjeldusaste (R-ruut), %	9%	6%	5%	1%

Peamine kodune keel osutub kõigi ootuste mõõdikute mõjuriks (rõhutame lisatingimust, mida arvestada siin ja edaspidi mitme seletava tunnusega mudelis: kui teised mudelis

olevad tunnused on samad). Eesti kodukeelega ajateenijad erinevad muu kodukeelega ajateenijatest suuremate (st olulisemaks arvestatud) riigikaitseliste ja enesearenduslike

²² Tabelis näidatud kordajad tähendavad prognoositava tunnuse (ootus, tabeli veerg) keskmist erinevust seletava tunnuse konkreetsele vastusevariandile (tabeli rida) vastava ja taustarühmale vastava väärtuse vahel, kui ülejäänud seletavad tunnused on ühetaolised; plussmärgiga kordaja tähendab taustarühmast suuremat ja miinusmärgiga kordaja taustarühmast väiksemat väärtust. Nt, ajateenijal, kelle peamine kodune keel on eesti keel, on riigikaitseliste ootused keskmiselt 0,63±0,10 võrra suuremad kui muu kodukeelega ajateenijal, kui ülejäänud mudelisse võetud seletavad tunnused on neil samade väärtustega. Kui kordaja usaldusvahemik katab nullpunkti (tabelis sulgudes), siis on seletav tunnus ootuse nõrk mõjur (nt vanuserühm).

ootuste poolest (erinevus ootuse standardhälbe ühikuis keskmiselt vastavalt 0,63 ja 0,45) ja on keskmiselt väiksemate (st vähemoluliseks arvestatud) ootustega hea füüsilise vormi ja praktiliste oskuste saamiseks (erinevus siiski väike, vastavalt 0,23 ja 0,11). Eesti kodukeelega ajateenijad näevad ootuste alusel otsustades ajateenistust pigem võimalusena arendada riigikaitse alaseid oskusi, muu kodukeelega ajateenijad — pigem tsiviilelus rakendatavat.

Riigikaitse- või sisejulgeolekuorganisatsioonides osalevate või osalenud ajateenijate ootused on keskmiselt pisut suuremad kui mitteosalejatel, va praktiliste oskuste saamine, kus vahe on väike. Riigikaitseõpetuse läbinuul on riigikaitse ootused keskmiselt olulisemad kui mitteläbinuul, aga ülejäänud ootuste olulisus erineb riigikaitseõpetuse alusel väga vähe. Eelnev riigikaitse või sisejulgeoleku alane kogemus ning teadmised sel alal suurendavad mõnevõrra ajateenija ambitsioone teenistuse suhtes.

Teenistuse alguses hea või üsna hea subjektiivse tervisega ajateenijad hindavad ootusi (va praktilised ootused) olulisemaks kui keskmise tervisehinnanguga ajateenijad. Halva või väga halva subjektiivse tervise korral on ootused vähemolulised (va praktilised ootused) kui keskmise tervisehinnangu korral. Füüsiline vorm/kehaline võimekus teenistuse alguses prognoosib ettearvatult füüsilise vormi ootusi, kusjuures hea ja üsna hea hinnangu korral on ootused suuremad kui keskmise hinnangu korral, ja halva või üsna halva tervise korral – väiksemad. Hea subjektiivne tervis ja füüsiline vorm julgustavad ajateenijat tegema suuremaid plaane ajateenistuse võimaluste kasutamisel.

Keskharidusega ajateenijad arvestavad enesearenduse ootused olulisemaks kui põhiha-

ridusega seotud ja keskhariduse järel omandatud haridusega ajateenijad. Vanuserühma osa on ootuste kujunemisel väga väike.

Kokkuvõtteks, ootused kujunevad eelneva riigikaitse alase kogemuse ja etnilise tausta alusel ja hea subjektiivse tervise ning füüsilise vormi toel.

Teenistuseelne taust peegeldub ka ajateenistuse eesmärkide olulisuses, aga statistilist kirjeldusastet aluseks võttes osutub peegeldus nõrgemaks kui ootuste puhul (prognoos ainult 3%-4% ulatuses eesmärkide varieeruvusest; prognoosimudelid samade taustatunnuste kaudu, nagu olid ootuste juures; arvandmeid ei ole siinkohal esitatud; huvi korral küsida töörühmast).

Eesmärkide olulisust kujundab peamine kodune keel sarnaselt ootustele: riigikaitse ja enesearenduse eesmarke hindavad eesti kodukeelega ajateenijad keskmiselt olulisemateks kui muu kodukeelega ajateenijad, füüsilise vormi ja praktilisi eesmarke vähem olulisemateks (kui muud tunnused on sarnased). Riigikaitse ja sisejulgeoleku organisatsioonides osalejad või osalenud tajuvad riigikaitse ja enesearengu eesmarke mõnevõrra olulisemadena kui mitteosalenud, seega kandub omandatud kogemus ka läbi ajateenistuse. Teenistuse alguses hea või üsna hea subjektiivse tervisega ajateenijad arvestavad riigikaitse ja enesearenduse eesmärgid veidi olulisemateks kui ülejäänud, st alguse subjektiivne heaolu toetab saavutusi. Põhihariduse või selle alusel saadud keskharidusega ajateenijad näevad füüsilise vormi saavutamise eesmärki olulisemana kui ülejäänud (ka olid nende ootused suuremad). Keskharidusega ajateenijad arvestavad riigikaitse ja enesearenduse eesmärgid olulisemaks kui ülejäänud haridusrühmade ajateenijad. Tuleb esile nõrk vanuserühma erisus: 22-aastased

ja vanemad hindavad enesearenduse eesmäärke vähemoluliseks kui neist nooremad ajateenijad.

4.2. Motivatsioon, ootused ja eesmärgid

Eelnev analüüs näitas (joonis 4.1), et ootuste ja eesmärkide olulisuse järjekord erineb, mis tähendab teatavate mõjutegurite toimet ootuste realiseerumisel eesmärkidena. Sama kinnitab see, et ootuste mõõdikud on korreleeritud vastavate eesmärkide mõõdikutega küll positiivselt, kuid üsna nõrgalt: tugevaim korrelatsioon 0,33 (ehk vastastikune kirjeldus kuni 11% ulatuses) tuleb esile riigikaitse ootuste ning riigikaitse eesmärkide mõõdikute vahel ja ülejäänud seosed on nõrgemad.

Lisa 1 tabelis 1 on näidatud, kuivõrd ootused (mudelis kõik neli ootuste mõõdikut korraga) prognoosivad eesmäärke. Tugevaima ennustuse saame riigikaitse eesmärkide jaoks, mil kõik neli kokkuvõtlikku ootust osutuvad eesmärgi olulisuse mõjuriks (lineaarse mudeli kirjeldusaste 14%): mida suurem keskmiselt riigikaitse, enesearenduse ja füüsilise vormi ootus, seda olulisem riigikaitse eesmärkide hinne. Suuremad praktilised ootused antud väärtusega võrreldes toovad muude võrdsete asjaolude korral, vastupidi, kaasa riigikaitse eesmärkide pisut madalama hinne. Suurte praktiliste ootustega ajateenija on orienteeritud tsiviilelu oskustele ja seetõttu tähtsustab riigikaitse alaseid saavutusi pisut vähem.

Enesearenduse eesmärkide prognoos ootuste kaudu tuleb nõrgem (kirjeldusaste 6%) ja selles osutuvad positiivseteks mõjuriteks (tugevuse järjekorras) riigikaitse, enesearenduse ja füüsilise vormi ootused, praktilised ootused – vaevumärgatavalt.

Füüsilise vormi ootused kirjeldavad füüsilise vormi eesmäärke väga nõrgalt (2%, peamiselt füüsilise vormi ootuste arvelt), mis tähendab, et selle eesmärgi olulisus kujunes muudel asjaoludel, mitte niivõrd teenistuse alguse kava kohaselt (vt ka üksikootuste joonisel 4.1 füüsilise vormi parandamise ootuse ja eesmärgi asetust olulisuse järgi – üks eesotsas, teine lõpuotsas).

Praktiliste eesmärkide peamiseks prognoosijateks osutuvad praktiliste ootuste tunnus ja mõnevõrra ka riigikaitse ootused (nähtavasti tsiviilelu oskuste osa neis).

Kokkuvõtteks — eesmärkide olulisus sõltub ootuste olulisusest, mitte küll tugevalt, aga siiski määral, mis annab võimaluse teenistuse eelsete ootuste kasvatamise kaudu kindlustada olulisemaid eesmäärke.

4.2.1. Teenistusse panustamise motivaatorid

Et selgitada, millistel ajenditel kandub ootus ajateenija arvestusel oluliseks eesmärgiks, vaatleme allpool ajateenistusse panustamist motiveerivaid tegureid ja nende tähtsuse muutumist teenistuses. Asetame oma käsitluses motivaatorid ootuste ja eesmärkide vahelülis, keskendudes motivatsiooni tugevuse asemel pigem selle muutusele. Motivaatorite tugevust hindas ajateenija ettesuunatult teenistuse alguses („*Kuivõrd motiveerib Teid... ?*”) ja tagasivaatavalt teenistuse lõpus („*Kuivõrd motiveeris Teid ... ?*”) skaalal: 1 – ei motiveeri üldse kuni 5 – motiveerib väga tugevalt.

Loetlesime hindamiseks järgmised osalt ajateenijast lähtuvad, osalt välised, teenistusest tulenevad motivaatorid (teenistuse alguse keskmise hinne järjekorras, detailsemalt andmed lisa 1, joonis 1): võimalus parandada füüsilist vormi (keskmine alguses $3,96 \pm 0,04$

ja lõpus $3,23 \pm 0,05$; usaldusvahemik usaldusnivool 95%), võimalus ennast arendada ($3,88 \pm 0,03$ ja $3,33 \pm 0,04$), väljakutset ja põnevust pakkuvad tegevused, soov kaasajateenijaid mitte alt vedada, soov tõestada endale ja teistele, et olen võimeline ajateenistuse läbima, püstitatud ülesannete selgus, minu väärtustamine ajateenistuse jooksul, minu soorituste tunnustamine ülemate poolt, kohusetunne oma riigi ja rahva ees ($3,04 \pm 0,04$ ja $2,76 \pm 0,04$), võimalus teha karjääri riigikaitse valdkonnas ($2,32 \pm 0,04$ ja $1,98 \pm 0,04$).

Motivaatorite tugevus muutub teenistuse käigus ja teenistuse alguses hinnatakse kõiki motivaatoreid tugevamaks kui lõpus. See ei pruugi tähendada langust formaalse keskmiste vahe määral, sest teenistuse jooksul võib motivaatorite tähendus ja seega hinde skaala muutuda. Motivaatorite järjestus keskmise tugevuse järgi algust ja lõppu võrreldes märgatavalt ei muutu (motiiv „võimalus parandada füüsilist vormi“ nihkub järjekorras tahapoole ja motiiv „kohusetunne oma riigi ja rahva ees“ veidi ettepoole, lisa 1 joonis 1).

Motivaatorite tugevuse muutus ja selle põhjused ning määr ei ole siinse analüüsi keskne teema. Siinkohal vaatleme, kuivõrd võiksime motivaatorite tugevust ja selle muutusi arvestada ootuse „transportijaks“ eesmärgini, mis teatud vaatenurgast võimaldab avada, kuidas ajateenija sisemine valmidus ootusi täita (motivatsioon) kombineerub teenistuskeskonna teguritega. Ootustel ja motivaatoritel on otsesemaid ja kaudsemaid kokkupuutukohti (nt ootus parandada füüsilist vormi ja füüsilise vormi parandamine kui motiveeriv tegur), kuid ka oluline vahe: ootus on kava, soov, aga motiveeriv tegur liikumapanev jõud kava elluviimisel.

4.2.2. Motivatsiooni muutus, eesmärgid ja ootused

Motivaatorite vaheline korrelatsioonseos on positiivne ja nii alguses kui ka lõpus küllaltki tugev (0,4–0,7 piires) peegeldades ajateenija üldist panustamisvalmiduse astet (Cronbachi sisereliaabluse kordaja alguse küsitluse andmeil 0,91 ja lõpus 0,90). Sellele toetudes oleme allpool käsitluse kompaktsuse huvides kasutanud üksikmotivaatorite tugevuse asemel nende aritmeetilist keskmist tugevust, nimetades seda näitajat kokkuleppeliselt ajateenija motivatsiooni tugevuseks teenistusse panustada. Sellega kaotame üksikmotivaatorite eripära, kuid võidame ülevaatlikkuses. Üksikmotivaatorite alusel saadud individuaalne keskmine motivaatorite tugevus on viiepallisel skaalal teenistuse alguses keskmiselt 3,3 (standardhälve 0,9) ja lõpus 2,9 (standardhälve 0,9). Korrelatsioonikordaja alguse ja lõpu motivatsiooni tugevuse vahel 0,53.

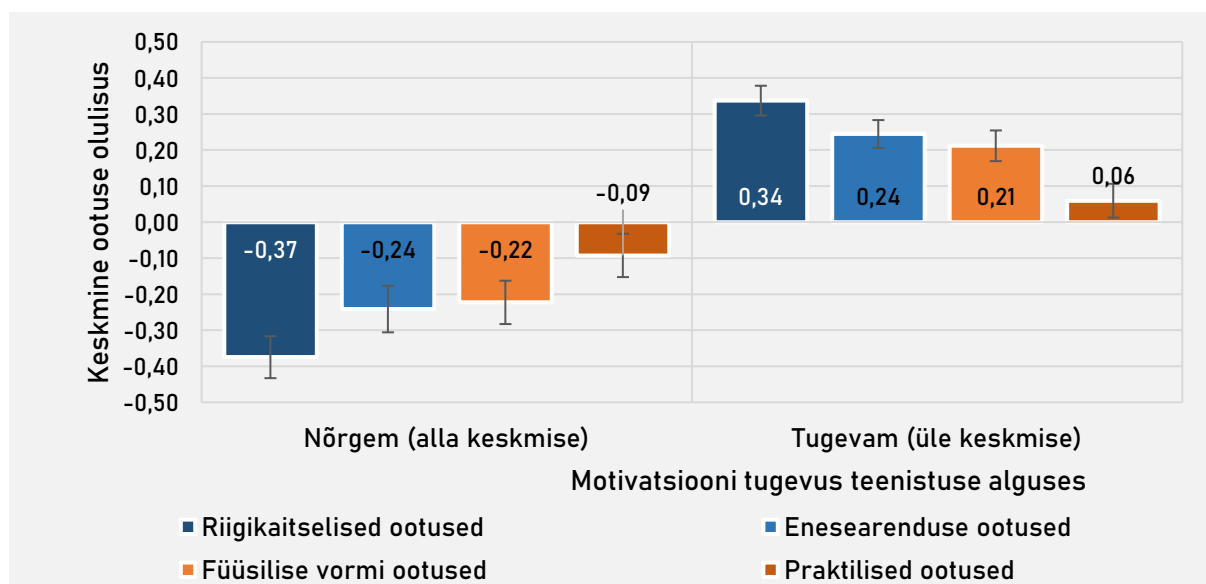
Jagasime (taas käsitluse ülevaatlikkuse ja kompaktsuse huvides) ajateenijad motivatsiooni tugevuse alusel kaheks: allpool keskmist („nõrgem“ motivatsioon) ja üle keskmise („tugevam“ motivatsioon). Alguse ja lõpu jaotust kaheks omavahel kombineerides tekkis 4 motivatsiooni liiki: nõrgem (alguses) – nõrgem (lõpus), osatähtsus 32%; tugevam – nõrgem, osatähtsus 16%; nõrgem – tugevam, osatähtsus 13%; tugevam – tugevam, osatähtsus 39%. Allpool vaatleme ootuste ja eesmärkide olulisust nende liigenduste valgukses.

Tugevama motivatsiooniga teenistuse alguses kaasnevad keskmiselt suuremad (olulisemad) ootused kui nõrgema motivatsiooni korral (joonis 4.3, meenutame, et ootused on standarditud, keskmine 0 ja standardhälve 1). Kõik neli ootuste mõõdikut on tugevamat ja nõrgemat motivatsiooni eristavad näitajad

(keskmise ootuse usaldusvahemikud vastavas kahes motivatsiooni rühmas ei kattunud), kusjuures erineval määral: riigikaitselised ootused kõige suurema ootuste keskmise vahetega (0,7 piires), enesearenduse ja füüsilise vormi ootused veidi väiksemaga (0,5 piires) ja praktilised ootused kõige väiksema vahetega. Seejuures ei ole meie andmeil võimalik kindlaks määrata põhjuslikku ahelat motivatsiooni ja ootuste vahel, kuid tõlgenduslikult kaldume ootusi pidama motivaatorite lähtekohtaks.

Lisame, et ajateenistuse alguse individuaalne keskmine motivaatorite tugevus (kokkulep-

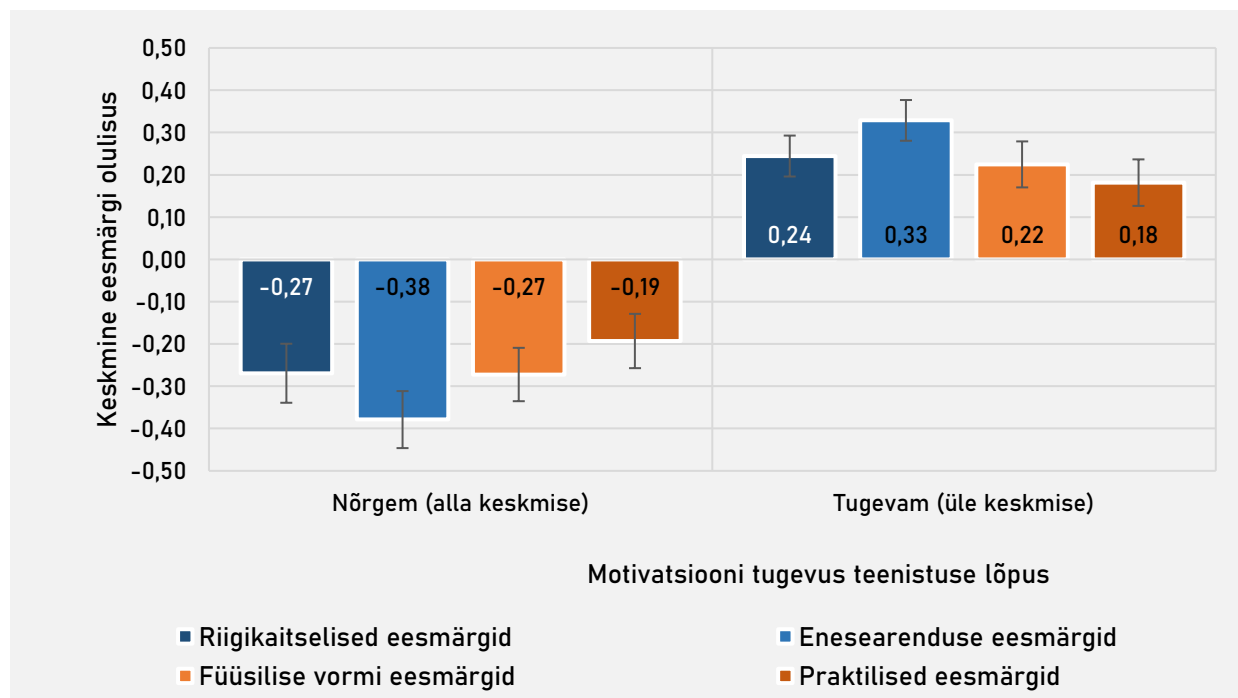
peliselt siin motivatsioon) on positiivselt korreleeritud ootustega: riigikaitseliste ootustega korrelatsioonikordaja 0,44 (tugevaim seos), enesearenduse ootustega – 0,32, füüsilise vormi ootustega – 0,26, praktiliste ootustega – 0,11. Korrelatsiooniseos ei ole tugev ja võime ka joonist 4.3 arvestades kokkuvõtlikult öelda, et ootused ning teenistuse alguse motivatsioon on küll omavahel seotud, kuid kummalgi neist on iseseisev sõnum ajateenija suhtumise kohta tulevaste teenistusse (mingit muud liiki seost peale lineaarse, mida peegeldab korrelatsioonikordaja, ootuste ja motivatsiooni vahel esile ei tulnud).

Joonis 4.3. Ootuste keskmine olulisus motivatsiooni tugevuse järgi teenistuse alguses, usaldusvahemik usaldusnivool 95%

Eesmärkide olulisuse korrelatsiooniseos teenistuse lõpu motivatsiooniga on sarnaselt ootustele positiivne ja pigem mõõdukas kui tugev: riigikaitselised eesmärgid – 0,37; enesearenduse eesmärgid – 0,44 (tugevaim seos); füüsilise vormi eesmärgid – 0,27; praktilised eesmärgid – 0,23. Nende seostega on kooskõlas teenistuse lõpu motivatsiooni kahe taseme võrdlus eesmärkide olulisuse poolest (joonis 4.4).

Erinevalt ootuste juhust on tugevaim motivatsiooni kaht taset eristav tegur siin enesearenduse eesmärkide olulisus, mil tekib vahe 0,7 ringis. Riigikaitseliste eesmärkide ja füüsilise vormi eesmärkide järgi on vahe 0,5 piires ja vahe on märgatav ka praktiliste eesmärkide puhul.

Joonis 4.4. Eesmärkide keskmine olulisus motivatsiooni tugevuse järgi teenistuse lõpus, usaldusvahemik usaldusnivool 95%

Liigendades ajateenijaid mõlema, nii teenistuse alguse kui ka lõpu motivatsiooni järgi korraga, näeme joonisel 4.5 kokkuvõtlikku pilti motivatsiooni muutuse-püsivuse peegeldusest eesmärkide olulisuses, st, ajateenistuses saavutatatu subjektiivseis hinnanguis. Ootuspärane on, et püsivalt nõrgema (st, nii alguses kui ka lõpus nõrgema) motivatsiooni rühmas on eesmärkide keskmine olulisus madalam kui püsivalt tugevama motivatsiooni rühmas. Vahe on riigikaitselistel eesmärkidel 0,7, enesearenduse eesmärkidel 0,9 (suurim), füüsilise vormi eesmärkidel 0,5 ja praktilistel eesmärkidel 0,4 ringis.

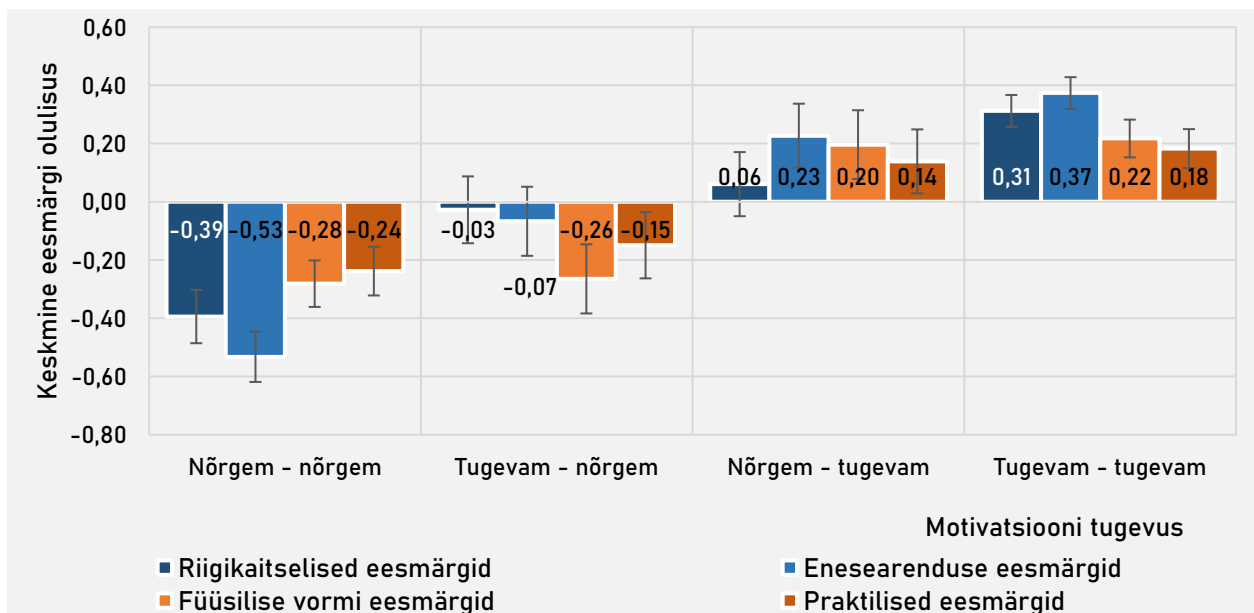
Kahes vahepealses, ülejäänuid arvuliselt väiksemas muutliku motivatsiooni rühmas kujuneb eesmärkide olulisus erinevalt, eesmärgi liigist olenevalt. Riigikaitseliste eesmärkide keskmine olulisus on motivatsiooni languse (tugevam – nõrgem) ja motivatsiooni tõusu (nõrgem – tu-

gevam) rühmas ühtmoodi üldkeskmisel tasemel (nulltase). Enesearenduse eesmärkide puhul arvestatakse langeva motivatsiooni korral eesmärgid siiski olulisemaks kui esimeses, püsivalt nõrgema motivatsiooniga rühmas. Lootusrikas algus peegeldub lõpus positiivse eesmärkide tajus. Tugevneva motivatsiooniga ajateenijad arvestavad enesearenduse eesmärke olulisemana kui kahes esimeses rühmas, kuid siiski vähem olulisena kui püsivalt tugevalt motiveeritud ajateenijad.

Füüsilise vormi eesmärkide ja praktiliste eesmärkide olulisus varieerub keskmiselt ainult selle järgi, kui tugev on motivatsioon lõpus – tugevama motivatsiooni korral tajutakse eesmärke olulisemana kui nõrgema motivatsiooni korral vaatamata alguse motivatsioonile.

Enesearenduse eesmärk on neljast siinvaadeldavast teenistuse küljest kõige isiklikum ja kõige enam omaenese valikutel põhinev ning seetõttu motivatsiooni muutuse suhtes kõige tundlikum. Riigikaitseliste eesmärkide puhul vähendab eesmärgi olulisust võrreldes püsivalt tugevama motivatsiooni juhuga üksnes see, et motivatsioon teenistuse vältel kõigub, arvesta-

mata muudu suunda. Teenistusülesanded kujundavad ajateenija tegevuse kindla välise raamistikku, mis tasandab motivatsiooni nõrgenemist riigikaitseliste eesmärkide arvestuses, kuid mitte enesearenduse puhul. Füüsilise vormi ja praktiliste eesmärkide olulisust arvestatakse pragmaatiliselt, käegakatsutavate tulemuste järgi.

Joonis 4.5. Eesmärkide keskmine olulisus motivatsiooni tugevuse järgi teenistuse alguses ja lõpus, usaldusvahemik usaldusnivool 95%

Lisame veel, et üksikmotivaatorite kaupa tehtud eeltooduga sarnane analüüs tõi esile ka motivaatorite eripära: mis tegurite kaudu konkreetse eesmärgi olulisus varieerub enam ja mis tegurite kaudu vähem (huvi korral küsida töörühmast lisamaterjali).

Kokkuvõtteks, kõrged ootused ja tugev motivatsioon teenistuse alguses on teineteisega

kaasnevad nähtused nagu ka tugev motivatsioon teenistuse lõpus ja eesmärkide suur olulisus. Motivatsiooni languse ja püsivalt nõrgema motivatsiooniga kaasneb eesmärkide arvestamine vähemoluliseks. Motivatsiooni tõusu ja püsivalt tugevama motivatsiooniga kaasneb eesmärkide arvestamine enamoluliseks.²³

²³ Analüüsi käigus oleme struktuurivõrrandite meetodika abil uurinud ka terviklikku seoste süsteemi ootuste olulisuse, motivatsiooni ja eesmärkide olulisuse ümber (huvi korral küsida töörühmast lisamaterjali).

Osutus, et ootused prognoosivad eesmärkide olulisust otse nõrgemini kui kaudselt, teenistuse alguse ja lõpu motivatsiooni kaudu vahendatult. Tõlgendasime seda mõttena, et motivatsioon on üks abivahendeist ootuste teisenemisel eesmärkideks.

Samas tuleb silmas pidada, et eesmärkide olulisuse hinnang kujuneb teenistuse käigus nähtavasti pikema aja jooksul ja põhjuse-tagajärje rolli võimaliku vahetumisega. Kord on motivatsioon liikumapanev jõud eesmärgi poole liikumisel, kord tugevdab õnnestumine teel eesmärgi poole motivatsiooni. Siinkohal vaatleme sellest protsessist ainult kaht kindlat ajamomenti: teenistuse algust ja lõppu. Motivatsiooni muutuse üksikasjalik käsitus ei mahu

4.3. Ajateenistuse kulg, motivatsioon ja eesmärkide olulisus

4.3.1. Motivatsiooni muutus ja hinnangud väljaõppe käigule

Eelnevas osas nägime motivatsiooni muutuse seost saavutatud eesmärkide subjektiivselt oluliseks arvestamisel: püsiva tugevama või tugevneva motivatsiooniga kaasnes eesmärkide olulisemaks arvestus kui nõrgema või nõrgeneva motivatsiooni korral. Vaatleme lühidalt, kuidas seostuvad motivatsiooni muutusega mõned teenistuse tahud: teenistusrühma sidususe erinevad dimensioonid²⁴, hinnangud väljaõppele ja ülemate eestvedamislaad.

Joonisel 4.6 on näidatud **keskmine sidususe aste** nelja eespool kirjeldatud motivatsiooni liigi korral (sidususe empiirilist definitsiooni käesolevas andmestikus vt lisa 1, tabel 2). Tugevaimad erinevused ilmnevad organisatsioonilises sidususes (mõõdab lähedust Kaitseväe väärtustega ja osalustunnet Kaitseväes): kirjeldusaste (nn R-ruut)

selle peatüki raamesse ja piirdume kokkuvõttega, et motivaatorid võivad osutada vahendajateks subjektiivselt oluliste eesmärkide saavutamisel. Allpool vaatleme veel üksnes põgusalt motivatsiooni seost ajateenistuse kulgemise mõnede külgedega.

motivatsiooni liigi kaudu on 26%, st, motivatsiooni liik kirjeldab üle veerandi organisatsioonilise sidususe variatiivsusest.

Organisatsioonilise sidususe mõõdiku vahe püsivalt madalama (nõrgim sidususe keskmiselt) ja püsivalt kõrgema motivatsiooni puhul (tugevaim sidususe keskmiselt) on 1,6 (sidususe standardhälbe ühikutes, sidususe standarditud). Kõik motivatsiooni liigid vastastikku erinevad üksteisest organisatsioonilise sidususe keskmise määra poolest. Tugev motivatsioon ja Kaitseväega kindla seotuse tunne teenistusrühmas on teineteisega kaasnevad nähtused, samuti nagu nõrk motivatsioon ja osalustunde puudumine Kaitseväe suhtes.

Positiivne horisontaalne sidususe (mõõdab ajateenijate vahelist sõbralikkust ja ühtehoidmist teenistusrühmana) varieerub motivatsiooni liigi järgi keskmiselt vähem kui organisatsiooniline sidususe (kirjeldusaste 6%). Püsivalt nõrgema motivatsiooni ja nõrgeneva motivatsiooniga kaasneb keskmiselt nõrgim ja püsivalt tugevama motivatsiooniga keskmiselt tugevaim positiivne horisontaalne sidususe. Siin

²⁴ Meerits, A. (2012). Eesti Kaitseväes kasutatavad juhtimisstiilid ja nende seos soorituse ning sidususega. Magistritöö. Tartu: KVÜÖA

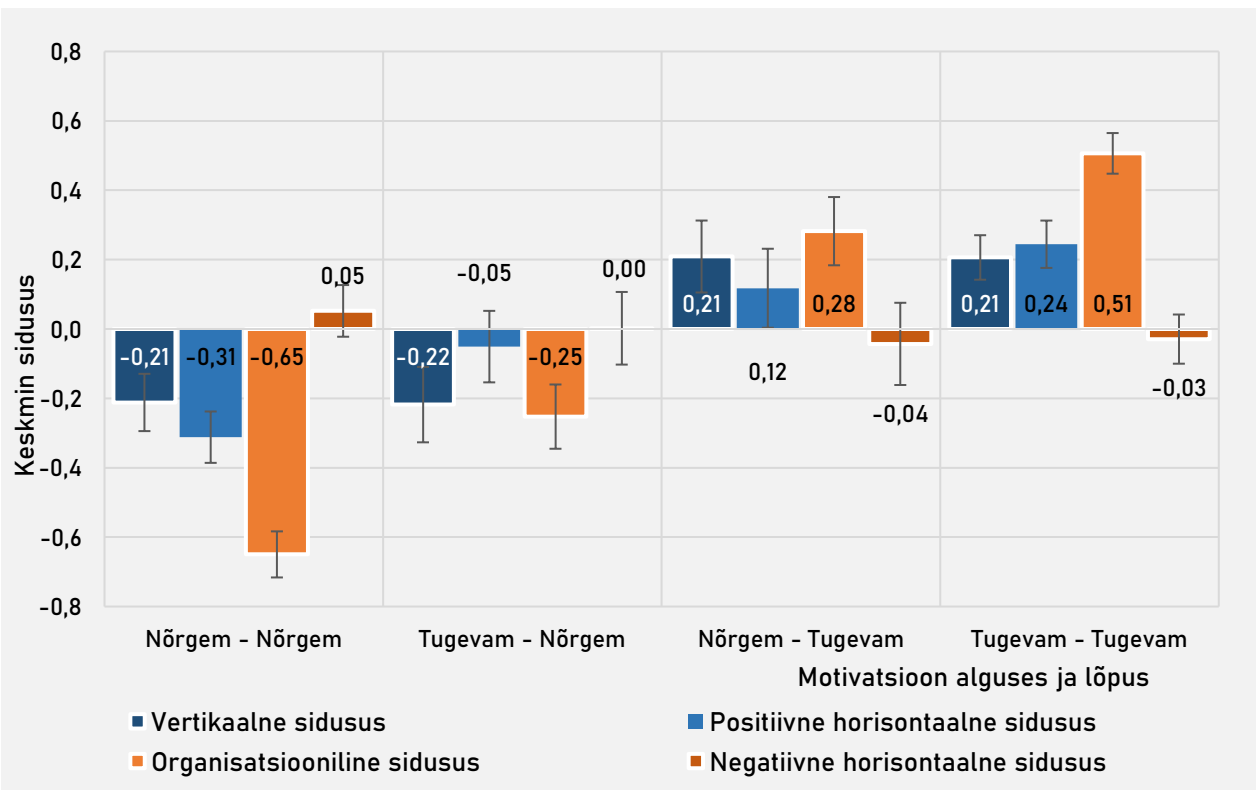
võib, nagu mujalgi, arvata ka teenistuse vältel vahelduvat vastastikust mõju: ajuti positiivsed rühmasuhted tugevdavad motivatsiooni ja ajuti tugev motivatsioon tagab avatud ja isetu rühmasuhtluse.

Vertikaalse sidususe korral (mõõdab suhete laadi ülematega, kirjeldusaste pisut üle 4%) loeb teenistuse lõpu motivatsiooni tase. Teenistuse lõpus nõrgema, allpool keskmist oleva motivatsiooniga kaasneb nõrgem vertikaalne sidusus, ülalpool keskmist oleva motivatsiooniga – tugevam. Teenistuse lõpuks saavutatud või lõpuni säilitatud tugevama

motivatsiooniga kaasneb usalduslikum teenistusala suhe ülematega kui nõrgema või nõrgenenud motivatsiooni korral.

Negatiivne horisontaalne sidusus (mõõdab ajateenijate vahelise konfliktisuse astet) ei varieeru motivatsiooni liigi järgi kuigipalju.

Kokkuvõtteks, motivatsiooni eri tasemete ja muutustega kaasnevad keskmiselt erinevused sidususe kõigis mõõtmetes, ja negatiivne horisontaalne sidusus. Tugeva püsiva või teenistuses tõusnud motivatsiooniga kaasneb suurem sidusus kui nõrga või nõrgenenud motivatsiooniga.

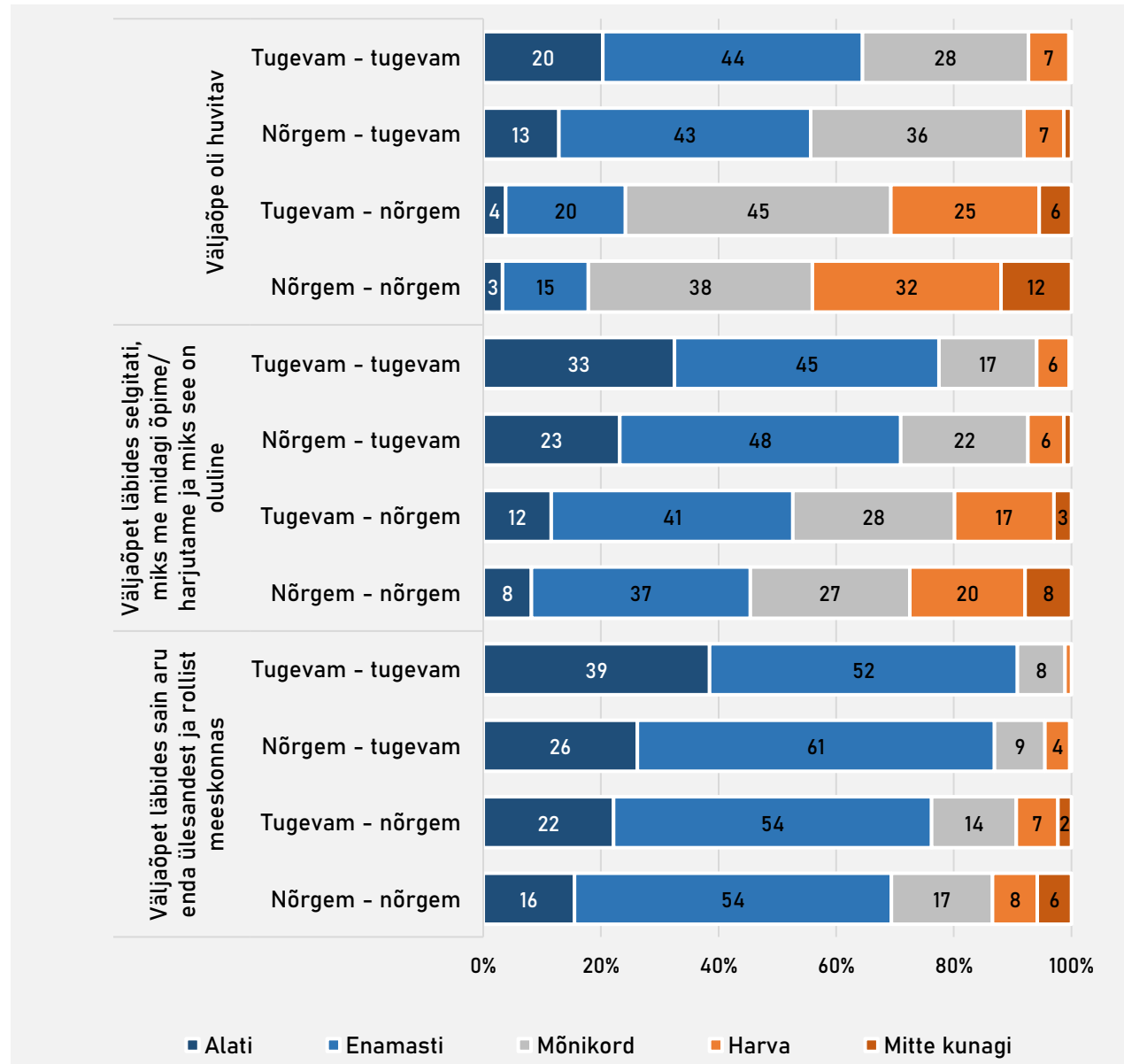
Joonis 4.6. Rühma sidususe mõõdikute keskmine ja teenistusse panustamise motivatsiooni tugevus aja-teenistuse alguses ja lõpus, usaldusvahemik usaldusnivool 95%

Motivatsiooni liik ja **väljaõppe laad** on samuti selgelt seotud (joonis 4.7). Tugevama või tugevneva motivatsiooni korral kinnitavad aja-

teenijad sagedamini kui nõrgema või nõrgeneva motivatsiooni korral, et ajateenistus on kaasav („meile selgitati, miks me midagi õpime/harjutame ja miks see on oluline”;

Craméri seosekordaja motivatsiooni muutuse ja väite kehtimise määra vahel $V=0,18$) ja köitev („väljaõpe oli huvitav“; $V=0,29$) ning rõhutas isiklikku panust („sain aru enda ülesandest ja rollist meeskonnas“; $V=0,22$). Nii näiteks kinnitab alguses ja lõpus tugevama motivatsiooni korral peaaegu 2/3 ajateenijatest (64%), et väljaõpe oli alati või enamasti huvitav, ning

alguses ja lõpus nõrgema motivatsiooni korral alla viiendiku (18%). Ka siinkohal tuleb arvestada vastastikuse mõju vaheldumise võimalusega teenistuse kestel: väljaõpe näib positiivsemas valguses, kui mingi muu tegur on motivatsiooni tugevdanud, ja vastupidi – väljaõppe õnnestunud etapp võib tugevdada motivatsiooni.

Joonis 4.7. Keskmise individuaalse motivatsiooni tugevus teenistuse alguses ja lõpus ning väljaõppe hinnanguid

Kolmanda teenistusega seotud asjaoluna vaatleme motivatsiooni seoses **ülemate eestvedamisstiiliga**. Küsimustikus on 11 positiivset väidet ülemate kohta²⁵, millega nõusolekut aja-teenijad oma teenistuskogemuse alusel hindasid skaalal „1 – ei ole üldse nõus“ kuni „5 – olen täiesti nõus“. Väidete vahel on tugev positiivne korrelatsioon enamjaolt piirides 0,5-0,7 (Cronbachi sisereliaabluse kordaja 0,92).

Näitajate seost arvestades vaatlesime kompaktsama käsitluse huvides väidete individuaalset keskmist nõusolekut, mida allpool nimetame kokkuleppeliselt keskmiseks eestvedamiseks (selle keskmine 3,2, standardhälve 0,9). Tuli välja, et kõik vaadeldavad motivatsiooni liigid erinevad keskmiselt üksteisest eestvedamise alusel. Alguses ja lõpus nõrgema motivatsiooniga kaasneb keskmine eestvedamise hinne $2,80 \pm 0,06$ (usaldusnivoo 95%), nõrgeneva motivatsiooniga $3,02 \pm 0,10$, tugevneva motivatsiooniga $3,39 \pm 0,08$ ja alguses ja lõpus tugevama motivatsiooniga $3,60 \pm 0,05$. Seega on ülemate juhtimislaad oluline teenistusmotivatsiooniga seotud asjaolu.

4.3.2. Eesmärkide olulisuse prognoos teenistuse käigu kaudu

Äsjane käsitlus teenistusmotivatsiooni liigi kaudu lähtus eespool kinnitatud tulemusest, et teenistuse eesmärkide suur olulisus toetub tugevale motivatsioonile. Väljaõppe ja ülemate

positiivset hinnangut ning teenistusrühma tugeva sidususe kinnitust kui motivatsiooni tõusuga kaasnevaid tegureid võib seega arvestada ka eesmärkide subjektiivse olulisuse teguritena, kusjuures nende vahendajaks on teenistusmotivatsioon. Toome eesmärkide teema lõpetuseks ja kokkuvõtteks esile ka otsese seose teenistuskeskonna siinvaadeldud tunnuste ja eesmärkide olulisuse vahel.

Tabelis 4.4 on näidatud eesmärkide olulisuse prognoos **teenistusrühma sidususe** kaudu. Riigikaitseliste eesmärkide prognoosimisel on tugevaim mõjur organisatsiooniline sidusus, järgnevad vertikaalne sidusus ja nõrgemalt positiivne horisontaalne sidusus, kuid praktiliselt ei ilmne negatiivse horisontaalse sidususe mõju. Enesearenduse eesmärkide prognoosimudel on kirjeldusjõu poolest tugevaim (determinatsioonikordaja 0,21) ja selles on olulise mõjuga kõik sidususe komponendid (konflikt-sust mõõtev negatiivne horisontaalne sidusus seejuures eesmärgi olulisuse hinnet vähendav). Tugevaim enesearenduse olulisuse tegur on positiivne horisontaalne sidusus.

Füüsilise vormi eesmärkide olulisuse mudel on kehvapoolne ja ainus mõjur negatiivne horisontaalne sidusus, seejuures eesmärgi olulisust suurendades. Spekulatsioonidest hoidudes võiks siin vihjata üksnes mõnele keerulisemale ja nii napis mudelis varju jäävale mehhanismile – konkurents?

²⁵ Väited on: minu üksuse ülemad ... püstitavad ülesannete andmisel selgeid eesmärke, on huvitatud minu isiklikust heaolust, delegeerivad tööd efektiivselt, tunnustavad head sooritust, hoiduvad korraldusi andes ütlema, kuidas midagi tegema peab (nõrgalt teistega korreleeritud tunnus), on huvitatud sellest, mida ma mingi asja kohta mõt-

len ja tunnen, on motiveeritud ja eeskujuks sõduritele; ülemad on kindlad alluvate võimes teha oma tööd õigesti; alluvatele antakse piisavalt iseseisvust, kui nad oma ülesandeid täidavad; alluvatele antakse nende arengu kohta tagasisidet, alluvaid julgustatakse tegutsema iseseisvalt, vaatamata sellele, et nad teevad vahel vigu.

Praktiliste eesmärkide suurema olulisuse ka-
suks mõjub tugevam organisatsiooniline sidu-
sus ja positiivne horisontaalne sidusus, kuid

model on kirjeldusjõu poolest nõrk, nagu ka
eelmine model.

Tabel 4.4. Eesmärkide olulisuse prognoos sidususe mõõdikute kaudu: lineaarse regressioonimodeli kor-
dajad usaldusvahemikuga usaldusnivool 95% (N=1727)

Tegur	Riigikaitselised eesmärgid ¹	Enesearenduse eesmärgid	Füüsilise vormi eesmärgid	Praktilised ees- märgid
Vertikaalne sidusus	0,18±0,04	0,20±0,04	(0,01±0,05)	(0,03±0,05)
Positiivne horisontaalne si- dusus	0,11±0,04	0,33±0,04	(0,03±0,05)	0,10±0,05
Organisatsiooniline sidu- sus	0,30±0,04	0,25±0,04	(-0,01±0,05)	0,16±0,05
Negatiivne horisontaalne sidusus	(-0,02±0,04)	-0,07±0,04	0,24±0,05	(-0,07±0,05)
Konstant	(0,02±0,04)	(-0,03±0,04)	(0,02±0,05)	(-0,01±0,05)
Kirjeldusaste, %	14	21	6	5

¹ Sulgudesse võetud kordaja oleks statistiliselt null (p=0,05), kui andmestikku tõlgendada valimina.

Väljaõppe hinnangute vahetut peegeldust
eesmärkide olulisuse subjektiivsetes hinnan-
gutes on illustreeritud joonisel 4.8 kolme ees-
pool vaadeldud väljaõppe näitaja kaudu.

Kui väljaõppe oli alati või enamasti huvitav²⁶
(joonise a-osa), siis märkis ajateenija kõigi nelja
eesmärgi keskmisest suurema olulisuse poo-
lele (joonisel paremale). Kui väljaõppe oli harva
huvitav või ei huvitanud mitte kunagi, siis ar-
vestatakse eesmärgid väheoluliseks. Suuremad
on vahed riigikaitseliste ja enesearenduslike
eesmärkide puhul (eesmärgi olulisuse kirjel-
dusastmed väljaõppe huvitavuse kaudu vasta-
valt 15% ja 16%). Füüsilise vormi ja praktiliste
eesmärkide olulisus varieerub sarnaselt (kirjel-
dusastmed vastavalt 4% ja 5%, väljaõppe hui-
tavuse kaudu saame nõrga prognoosi).

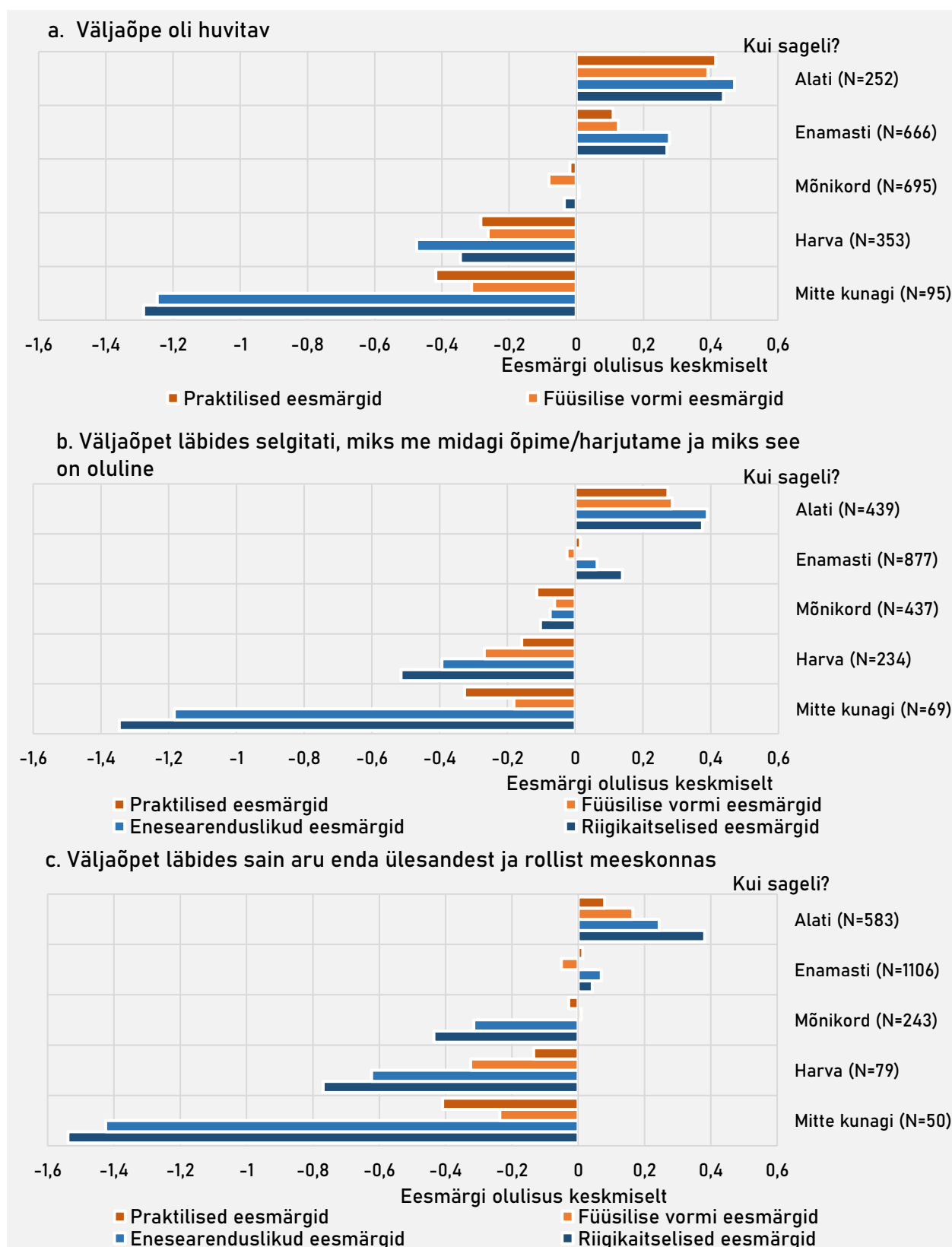
Väljaõppe eesmärkide seletamise määra järgi
(joonise b-osa) eralduvad teistest eesmärkide

suurema keskmise olulisuse poolel vastuse
„alati“ andjad ja väiksema olulisuse poolel vas-
tuste „harva“ ning „mitte kunagi“ andjad. Üle-
jäänud vastustega „enamasti“ ja „mõnikord“
ollakse keskmisel positsioonil. Taas on vahed
riigikaitseliste ja enesearenduslike eesmärkide
järgi teravamad (kirjeldusaste vastavalt 14% ja
10%) võrreldes füüsilise vormi ja praktiliste
eesmärkidega (mõlemad 3%, nõrk prognoos).

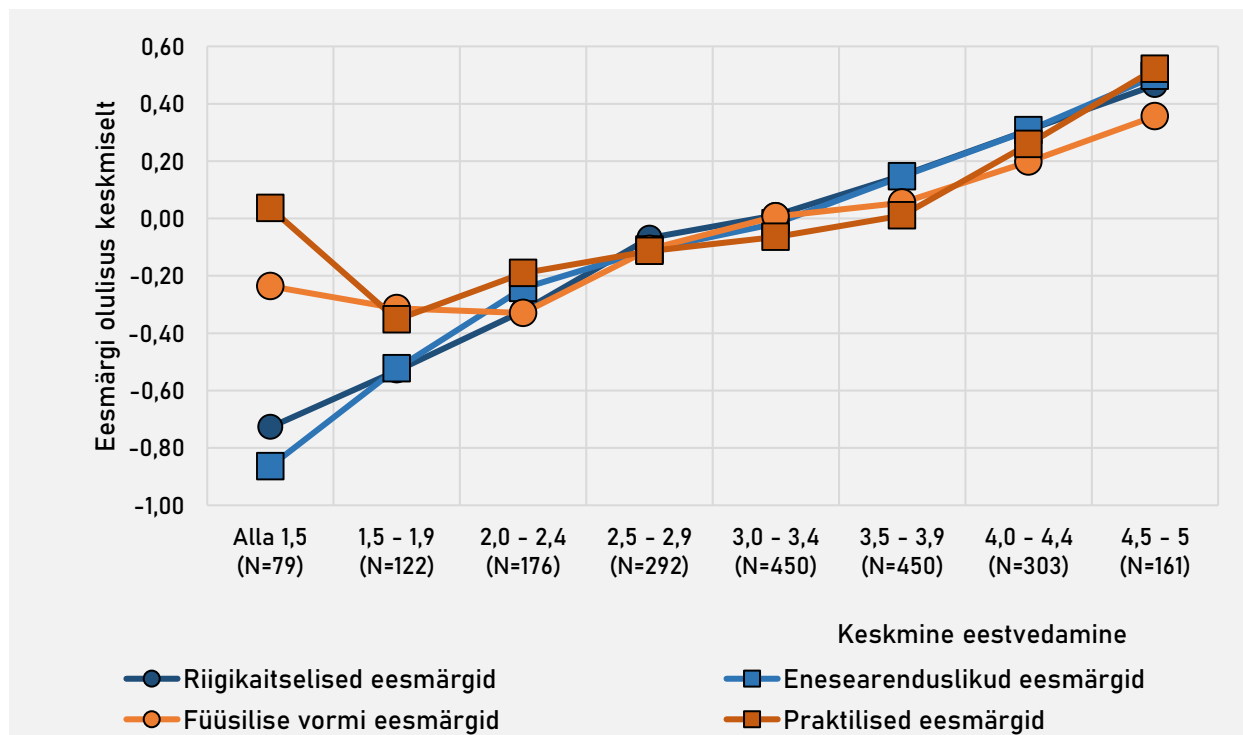
Oma teenistuslike ülesannete ja rolli mõistmi-
sega seotud näitaja puhul (joonise c-osa) on
eesmärkide olulisuse variatiivsus sarnane eel-
toodutega: oma ülesannete ja rolli sageda-
sema mõistmisega kaasnevad keskmiselt oluli-
semana tajutud eesmärgid (eesmärkide kirjel-
dusaste selle tunnuse kaudu: riigikaitselised
eesmärgid – 15%, enesearenduse eesmärgid –
10%, füüsilise vormi eesmärgid – 2% ja prakti-
lised eesmärgid 1%; kaks viimast seega väga
vähe).

²⁶ Väljaõppe huvitavust ei ole põhjust pidada mee-
lelahutuslikkuse mõõdikuks, sest see näitaja on
positiivselt korreleeritud väljaõppe mitmete tun-

nustega, mis peegeldavad väljaõppe sisu (nt siin-
vaadeldavas tunnuste kolmikus korrelatsiooni-
kordajad 0,45-0,57).

Joonis 4.8. Ajateenistuses saavutatud eesmärkide keskmine olulisus ja hinnangud väljaõppele

Joonis 4.9. Eesmärkide olulisus keskmise eestvedamise kaudu

Keskmise eestvedamise ja eesmärkide olulisuse vahelise seose selgitamiseks on joonisel 4.9 esile toodud keskmine eesmärgi olulisus eestvedamise klassideks jagatud skaalal. Üldine tendents on selge: eestvedamise parema hinnanguga kaasneb ka eesmärgi suurem subjektiivne olulisus. Diagrammi joone tõus on riigikaitse eesmärkidel ja enesearenduse eesmärkidel sarnane, ülejäänud kahel eesmärgil veidi laugem (kirjeldusaste eestvedamise kaudu vastavalt 9% ja 10% ning 3% ja 3%).

Nende kokkuvõtetega lõpetame ootuste ja eesmärkide teema ja siirdume selle küsimuse juurde, kuidas eesmärkide saavutamise subjektiivne hinnang seostub riigikaitse hoiakutega, sh kaitsevalmiduse ja reservkaitseväe suhtes.

4.4. Eesmärkide subjektiivne olulisus ja riigikaitse hoiakud

Selles alaosas vaatleme, kuidas seostuvad ajateenija kui tulevase reservväelase hoiakutega riigikaitse suhtes ja oma osa nägemisega riigikaitse süsteemis ootused, millega ta tuli teenistusse, ja saavutatud eesmärgid, nagu ta neid ise väärtustab.

Alustame ootustest. Tulevikus reservkaitseväelasena **õppekogunemisele tuleku tõepärasus** osutub seda suuremaks, mida tugevamad (olulisemad) olid ajateenija ootused (tabel 4.5 vasakpoolne plokk). Kahest ajateenijast, kelle riigikaitse ootused erinevad ühiku (st, standardhälbe) võrra, on tugevamate riigikaitse ootustega ajateenija suhteline tõenäosus (šansid) heameelega tulla õppekogunemisele või oma kohuse täitmiseks tulekuks valmis

olla 1,9 korda suuremad kui väiksemate ootustega ajateenijal (kui neil ülejäänud mudelisse võetud tunnused on samad; selline klausel ikka jälle). Enesearenduse ja füüsilise vormi ootuste kaudu on šansside suhe veidi väiksem (1,2-1,3). Tugevamad praktilised ootused tähendavad väiksemat valmidust tulla õppekogunemisele meelsasti (meenutame, et nende ootuste tähenduseks on tsiviilelus kasulik - soov õppida autojuhtimist, arendada end IT alal, rakendada

tsiviilelu oskusi ja neid arendada). Riigikaitse- sed ja enesearenduse, samuti füüsilise vormi suured ootused ajateenistuse alguses tähenda- vad nende andmete valguses muude ees- märkide kõrval valmidust läbida ajateenistus selle põhieesmärgi – reservkaitseväe etteval- mistamise – nimel ja olla avatud selleks vajalike teenistusülesannete suhtes ka peale ajateenis- tust.

Tabel 4.6. Milliste tunnetega Te tuleksite õppekogunemisele? Logistilise regressiooni mudel väite „tuleksin hea meelega või oleksin valmis oma kohust täitma“ prognoosimiseks väite „võimaluse korral jätkaksin tulemata või tuleksin täiesti vastumeelselt“ suhtes

Ootused			Eesmärgid		
Mõjutegur	Riskisuhe exp(b)	Usaldusvahemik, 95%	Mõjutegur	Riskisuhe exp(b)	Usaldusvahemik, 95%
Riigikaitse- lised ootused	1,86	1,68 - 2,06	Riigikaitse- lised eesmärgid	2,40	2,12 – 2,71
Enesearendus- likud ootused	1,33	1,20 – 1,47	Enesearendus- likud eesmärgid	2,32	2,07 – 2,62
Füüsilise vormi ootused	1,22	1,11 – 1,35	Füüsilise vormi eesmärgid	1,41	1,27 – 1,56
Praktilised ootused	0,86	0,78 -0,94	Praktilised eesmä- rgid	1,35	1,21 – 1,50
N	2083		N	1952	
Hii-ruut-statistik ¹	203		Hii-ruut-statistik ¹	518	

¹ Vabadusastmete arv 4; kui andmeid kokkuleppeliselt tõlgendada valimina, siis on nii mudelid tervikuna kui ka kõik esile toodud mõjud statistiliselt olulised olulisuse nivool 0,05 (enamasti ka väiksema korral).

Teenistuses saavutatud eesmärkide olulisus prognoosib õppekogunemisele tulekut terava- malt kui ootuste olulisus (tabeli 4.6 parem- poolne plokk): ühikuline eesmärkide olulisuse vahe tähendab riigikaitseliste ja enesearendus- like eesmärkide puhul 2,3-2,4-kordset tuleku šansside erinevust (mida olulisemad eesmä- rgid saavutatud, seda tõenäosem tulekuvalmi- dus). Füüsilise vormi ja praktiliste eesmärkide puhul on šansside suhe 1,3-1,4-kordne (ka praktiliste eesmärkide olulisus on tulekuvalmi- duse positiivne tegur). Ajateenistuse kogemus teravdab hoiakut õppekogunemise suhtes di- ferentseerides seda teenistuses saavutatud

eesmärkide kaudu tugevamalt kui ootuste kaudu.

Osutus, et eesmärkide seadmine (ootused) ja nende saavutamine kujundab **rahulolu aja- teenistusega** (vastused küsimusele, kuivõrd rahul olite ajateenistuses kogu teenistusega, skaala „1 – ei olnud üldse rahul“ kuni „5 – väga rahul“). Ootused prognoosivad nõrgemalt (kir- jeldusaste 8%, lõviosa sellest riigikaitseliste ja enesearenduse ootuste arvelt) üldist rahulolu ja eesmärkide saavutamine väga tugevalt (kir- jeldusaste 41%), mis tähendab, et rahulolu ja

eesmärkideni jõudmine ajateenijate tõlgenduses suures osas kattuvad. Enesearenduse eesmärkide olulisus on seejuures tugevam rahulolu mõjur kui riigikaitse eesmärkide olulisus (regressioonikordajad vastavalt $0,49 \pm 0,04$ ja $0,40 \pm 0,04$; näitavad keskmist rahulolu muutust, kui eesmärgi olulisus muutub ühiku võrra). Füüsilise vormi eesmärkide olulisus ja praktiliste eesmärkide olulisus on nõrgemad rahulolu tegurid (kordajad mõlemal $0,25 \pm 0,04$; mudeli konstant 3,23). Kokkuvõtteks: niihästi ootuste kasvatamine teenistuse eel kui ka saavutatud eesmärkide kõrge subjektiivne väärtustamine on hea lähtekoht naasta tsiviil- ja jätkata ajateenistusega rahul olevana reservväelase kohustustega.

Ajateenija **riigikaitse alaste arvamuste** teada- saamiseks esitati nii teenistuse alguses kui ka lõpus neli vastandlike väidete paari skaalal 1 kuni 10, millel ajateenijal tuli osutada oma seisukoht (vastus küsimusele „Kus paikneb Teie

arvamus?“; metoodika Kasearu ja Lillemäe 2022²⁷). Skaala väiksemate numbrite poolel on riigikaitse seisukohalt positiivsemad ja paremal poolel negatiivsemad arvamused.

Analüüs näitas, et ajateenija riigikaitsealaseid seisukohti ajateenistuse alguses saab teatud ulatuses prognoosida teenistuse alguses väljendatud ootuste kaudu. Samuti osutub, et teenistuse lõpus ajateenistuse „tulemuslikkusele“ antud subjektiivne hinnang saavutatud eesmärkide kaudu on teenistuse lõpu arvamuste oluline prediktor. Kasutasime selleks riigikaitse väidete skaala jaotust kaheks, positiivseks ja negatiivseks pooleks (tabel 4.7, samas näha väidete kokkuleppelised nimed) ning koostasime logistilise regressioonimudeli arvamus skaalal positiivse poole valiku suhtelise tõenäosuse prognoosimiseks²⁸.

Tabel 4.7. Riigikaitsealaste arvamuste skaala

	Positiivne, vastused 1 - 5	Negatiivne, vastused 6 - 10
Arvamus ajateenistuse kohta (A)	1 - Läbin ajateenistuse, et panustada reservväelasena riigikaitse	10 - Läbin ajateenistuse, kuid ei näe oma pikemaajalist rolli riigikaitse
Arvamus reservõppekogunemiste kohta (B)	1 - Reservõppekogunemised tagavad reservväelaste väljaõppe taseme säilimise ja tugevdavad riigi kaitsevõimet	10 - Reservõppekogunemised on reservväelaste jaoks aja ja riigi jaoks raha raiskamine
Arvamus reservarmee kohta (C)	1 - Mulle tundub õige, et Eestis on kohustuslik ajateenistus ja reservarmeel põhinev riigikaitse	10 - Minu arvates võiks Eesti loobuda kohustuslikust ajateenistusest ja reservarmeel põhinevast riigikaitsest
Arvamus kaitsevalmiduse kohta (D)	1 - Kui Eestile tungitaks kallale, oleksin valmis osalema kaitsetegevuses	10 - Kui Eestile tungitaks kallale, hoiaksin kaitsetegevusest pigem kõrvale

²⁷ Kasearu, K., Lillemäe, E. (2022). Kaitsetahe: Ajateenijate ja reservväelaste vaade. Ettekanne Kaitseväge Akadeemia juhtimine ja pedagoogika konverentsil „Kaitsetahe 2022“, Tartu, 09.11.2022.

²⁸ Vastuste statistiline jaotus osutus ebasümmeetriliselt kallutatuks kas skaala ühe või ka mõlema otsa poole (U-kujuline) ja seetõttu keskmisel põhinevaid prognoosimudeleid ei saanud kasutada.

Tähtis on lisada, et mudeli koostamisel valisime ootuste-eesmärkide ja hoiakute seose ühe kindla suuna: ootused-eesmärgid kujundavad hoiakuid. Mõeldav on ka vastupidine: riigikaitseelistest hoiakutest teenistuse alguses tulenevad soovid ja kavatsused teenistuse suhtes ja hoiakutest teenistuse lõpus eesmärkide arvestamiseks oluliseks-ebaoluliseks. Meil ei ole andmeid (ajateenija mõtete ajateljel) kummagi suuna õigsuse kinnituseks. Kui siinkohal tehtud valik näitab veenvaid mõjutusi ootuste-eesmärkide poolt hoiakutele, siis võime selgelt kinnitada vähemalt seda, et ootuste-eesmärkide ja hoiakute puhul esineb koosvarieeruvus – üks muut toob kaasa teise muudu. Allpool on sõnastus esitatud siiski meie poolt valitud suunas, kus hoiakud on ajateenistuses kujunenud saavutuste „tulemuseks” ja ootused need sisemiselt läbitunnetatud seisukohad, mis meie poolt ette antud raamides väljenduvad teenistuse alguses riigikaitseliste arvamustena

Vaatleme esmalt ajateenistuse alguses avaldatud arvamuste prognoosimudeleid ootuste kaudu (tabel 4.8, ülemine plokk). Arvamust ajateenistuse kohta kallutavad positiivsele poolele suuremad riigikaitselistes, enesearenduse ja füüsilise vormi ootused. Ühiku (standardhälbe) võrra mingist antud tasemest suuremate riigikaitseliste ootuste korral on šansid ajateenija paiknemiseks pigem väite „läbin ajateenistuse, et panustada reservväelasena riigikaitsele” poolel üle kahe korra suuremad kui sellele vastandliku väite poolel paiknemiseks.

Enesearenduse ootuste puhul on see suhe (riskisuhe ehk šansside suhe) 1,5-kordne ja füüsilise vormi ootuste korral 1,3-kordne. Praktiliste ootuste suurem tähtsus kallutab pigem väite „läbin ajateenistuse, kuid ei näe oma pikemaajalist rolli riigikaitsele” suunas.

Analoogilist ootuste tähendust arvamustele näeme ka ülejäänud väitepaaride korral. Arvamustes õppekogunemiste ja reservarmee kohta näeme enesearenduse ootuste veidi tugevamat mõju „poole” valikule kui arvamustes ajateenistuse ja kaitsevalmiduse kohta, st enesearenduse ootusi seotakse reservkaitsevälase staatuses arvatavalt avanevate võimalustega. Teisalt võib seda tõlgendada ka teadmisega, et reservväelase tegevus nõuab head füüsilist ja vaimset toimetulekut. Praktilistele (tsiviilelu eesmärkidele) tugevamalt orienteeritud ajateenijad kalduvad teenistuse alguses kõigis väidetes pigem eitavale poolele (šansside suhe väiksem kui 1).

Arvestades eespool esile toodud seoseid ootuste ja eesmärkide vahel (tõsi küll, nõrgapoolseid) on arvata, et teenistuse lõpu riigikaitseliste arvamuste kujunemine eesmärkide kaudu kulgeb üldjoontes sarnaselt ootuste mõjumehhanismile (tabel 4.8, alumine plokk). Võtsime eesmärkide kaudu koostatud mudelis arvesse ka teenistuse alguses avaldatud vastavat riigikaitselist arvamust (taas kaheks jagatuna – positiivsel ja negatiivsel poolel). See osutus küll tugevaimaks lõpus avaldatud arvamuse prediktoriks, kuid ei kustutanud mudelis eesmärkide tähtsust seletavate tunnustena.

Tabel 4.8. Kus paikneb Teie arvamus? Logistilise regressiooni mudel positiivsel poolel paiknemise suhtelise tõenäosuse prognoosimiseks negatiivsel poolel paiknemise suhtes

Arvamus								
	ajateenistuse kohta		õppekogunemise kohta		reservarmee kohta		kaitsevalmiduse kohta	
	Riski-suhe exp(b)	Usaldus-vahemik, 95%	Riski-suhe exp(b)	Usaldus-vahemik, 95%	Riski-suhe exp(b)	Usaldus-vahemik, 95%	Riski-suhe exp(b)	Usaldus-vahemik, 95%
Mudel ootuste kaudu								
Riigikaitse ootused	2,17	1,96 – 2,40	2,21	1,99 – 2,46	2,16	1,96 – 2,38	2,10	1,91 – 2,31
Enesearenduslikud ootused	1,51	1,37 – 1,67	1,76	1,59 – 1,95	1,83	1,66 – 2,02	1,49	1,36 – 1,63
Füüsilise vormi ootused	1,32	1,20 – 1,44	1,22	1,11 – 1,35	1,26	1,14 – 1,38	1,20	1,10 – 1,32
Praktilised ootused	0,85	0,78 – 0,92	0,88	0,79 – 0,98	0,85	0,77 – 0,93	0,86	0,78 – 0,94
N	2657		2586		2578		2561	
Hii-ruut-statistik ¹	359		402		457		361	
Mudel eesmärkide olulisuse ja teenistuse alguse arvamuse kaudu								
Riigikaitse eesmärgid	1,92	1,69 – 2,18	2,22	1,95 – 2,53	2,04	1,78 – 2,34	1,79	1,58 – 2,03
Enesearenduslikud eesmärgid	1,73	1,53 – 1,95	1,66	1,47 – 1,87	1,87	1,64 – 2,13	1,61	1,43 – 1,82
Füüsilise vormi eesmärgid	1,21	1,09 – 1,35	1,19	1,05 – 1,34	(1,02)	0,90 – 1,17	1,15	1,02 – 1,30
Praktilised eesmärgid	1,27	1,14 – 1,43	1,13	1,00 – 1,28	(1,14)	1,00 – 1,30	1,26	1,11 – 1,42
Ajateenistuse alguses positiivne arvamus ²	4,02	3,22 – 5,01	3,62	2,76 – 4,76	6,62	5,09 – 8,62	5,53	4,32 – 7,07
N	1781		1729		1698		1675	
Hii-ruut-statistik ³	472		431		566		466	

¹ Vabadusastmete arv on 4.

² Arvestus negatiivse arvamuse suhtes.

³ Vabadusastmete arv on 5.

Kui teenistuse alguses on arvamus ajateenistuse suhtes positiivne, siis on lõpus positiivse arvamuse šansid neljakordsed võrreldes sellega, kui algul oleks olnud positsioon negatiivsel poolel (meenutame lisaklauslit: kui mudelisse kaasatud ülejäänud näitajad on samad). Arvamuse puhul õppekogunemise kohta kehtib ligikaudu sama, kuid reservarmee ja kaitsevalmiduse kohta avaldatud arvamuses peegeldub teenistuse alguse positiivse-negatiivse vahe veel teravamalt: šanside suhe 6-7-

kordne (st, siin alguse arvamus kujundab arvamust lõpus tugevamalt kui õppekogunemise suhtumise puhul).

Riigikaitse ja enesearenduse eesmärgid on ühevõrra tugevad riigikaitse arvamuste prediktorid, välja arvatud arvamus õppekogunemise kohta, kus enesearenduse eesmärkide olulisus prediktorina jääb alla riigikaitse eesmärkidele (riskisuhted vastavalt 2,2 ja 1,7, usaldusvahemikud ei kattu). See, kui ajateenija

teenistuse lõpus subjektiivselt väärtustab kõrgelt neid saavutatud eesmärke, mis on seotud sõjaliste oskuste arendamise, riigi kaitsestrateegia tundmise ja reservväe mobilisatsiooniks ettevalmistamisega, kallutab teda reservkaitseväge suhtes tugevamalt positiivsete arvamuste poole võrreldes ajateenijaga, kes neid eesmärke väärtustab madalamalt.

Enesearenduse eesmärke kõrgelt hinnates väärtustab ajateenija teenistuses tekkinud sotsiaalseid oskusi ja teenistusrühma sidususe saavutamist, aga samuti füüsilise ja vaimse vastupidavuse teket. See, et vaadeldavas mudelis subjektiivselt suuremate (olulisemate) enesearenduse eesmärkide korral võrreldes väiksematega võib kinnitada positiivsemat riigikaitse hoiakut, annab tunnistust ka selle, ajateenistuse indiviidikesksema tahu tulemuslikkusest.

Füüsilise vormi ja praktiliste eesmärkide saavutamise olulisus on suuremat-väiksemat subjektiivset olulisust kõrvutades samuti positiivse poole kallutavad tegurid (va arvamuses reservarmee kohta, kus šansid eesmärgi olulisuse muutudes jäävad samaks, šansside suhte usaldusvahemik katab arvu 1 ehk võrdsete šanside juhtu; sulud kordaja ümber sellele osutamiseks). Siiski ei ole riigikaitse alaste arvamuste jaoks füüsilise vormi saavutamise ja praktiliste eesmärkide realiseerumine kuigi tugevad prediktorid – riskisuhete usaldusvahemik on mitmel juhul otspunktiga lähedal arvule 1.

Kokkuvõtteks võiksime lühidalt öelda ka nii, et põhilisteks positiivseteks mõjuriteks jäävad ajateenija riigikaitse arvamuste kujunemisel kõik need saavutatud eesmärgid, mis on otseselt seotud heaks sõduriks saamisega.

Kokkuvõte

Ajateenistuse alguses on ajateenijad oma ootustelt suhteliselt enam orienteeritud iseenda individuaalsele arengule, kuid ajateenistuse läbides mõistetakse, et olulisemad eesmärgid, mida saavutati, on seotud reservväelaseks kujunemisega. Ootuste seadmine ja juhtimine on seotud teenistusse tulemise meeleoluga: heal meelel teenistusse tulijate puhul on riigikaitse ja enesearendus ootused kõrgemad kui vastumeelselt teenistust alustanutel, väiksem on varieeruvus aga praktiliste ootuste puhul.

Seda seost võib tõlgendada ka nii, et ajateenijad, kelle jaoks on teenistuse riigikaitse funktsioon selgem, tulevad ka meelsamini teenistusse. Sellist tõlgendust toetab ka asjaolu, et ootused on kujundatud eelneva riigikaitse kogemuse ja etnilise tausta alusel ning hea subjektiivne tervis ja füüsiline vorm toetavad nii ootuste püstitamist kui nende täitmist.

Ootuspäraselt tuli esile, et motivatsioon on seotud nii ootuste kui eesmärkide saavutamisega. Kui ajateenija motivatsioon panustada on tugev, siis kaasnevad sellega ka kõrged ootused teenistuse suhtes. Samuti hindavad ajateenistuse lõpus motiveeritumad ajateenijad ja ka need, kelle motivatsioon võrreldes ajateenistuse algusega tõusis, eesmärkide täitmist olulisemaks. Individuaalset motivatsiooni toetavad, ühelt poolt kaitseväge ühtekuuluvustunne, rühmakaaslaste ja ülematega sidusus, kuid teisest küljest panustab ka see ise sidususe tekkesse ja alalhoidmisesse.

Selgelt tuli esile riigikaitse eesmärkide ja kaitseväge ühtekuuluvustunde (organisatsiooniline sidus) seos. Samas üldist teenistu-

sega rahulolu kujundab enesearenduse eesmärkide oluliseks pidamine rohkem kui riigikaitseliste eesmärkide olulisus. Seega võib nentida, et ootuste kasvatamine niihästi teenistuse eel kui ka saavutatud eesmärkide kõrge subjektiivne väärtustamine on hea lähtekoht naasta tsiviilellu ja jätkata ajateenistusega rahul olevana reservväelase kohustustega. Kui ajateenija teenistuse lõpus subjektiivselt väärtustab kõrgelt neid saavutatud eesmärke, mis on seotud sõjaliste oskuste arendamise, riigikaitsestrateegia tundmise ja reservväe mobilisatsiooniks ettevalmistamisega, on ta reservkaitseväe suhtes positiivsemal arvamusel.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et ootused teenistuse suhtes saavad alguse ajateenistusele eelneval perioodil. Teenistuskogemuse käigus ootuste olulisus muutub, kuid selges seoses nii teenistusega rahulolu, sidususe kui ka reservteenistuse mõtestamisega. Seega on tulevaste ajateenijate ootuste juhtimine ning ajateenistuse ja reservteenistuse tähenduse selgitamine potentsiaalsed teenistuskogemuse võimendajad ja kanduvad selle kaudu edasi valmidusse panustada reservväelasena riigikaitse.

5. NAISED AJATEENISTUSES: MOTIVATSIOON, HOIAKUD JA KAASAJATEENIJATE SUHTUMINE NAISTE TEENISTUSSE

Elen Lina, Marii-Liis Tulk, Sigrid Aas

Sissejuhatus

Tänapäeva riigikaitstes on järjest olulisemaks muutunud naiste kaasamine, kuna see võimaldab laiendada üldist organisatsiooni kompetentsi ja oskusi ning võimaldab paremini saavutada julgeoleku tagamise eesmäärke²⁹. Nii aja- kui tegevteenistuse värbamisväljale laiemalt lähenemine võimaldab Kaitseväel haarata rohkem ühiskonnas saada olevat inimressurssi. Eestil väikeriigina on oluline iga inimese panus riigikaitseesse ning stereotüüpsed uskumused ja hirmud ning nendest tulenevad nii institutsionaalsed kui ka mitteformaalsed barjäärid võiva olla takistuseks organisatsiooni tõhususele.

Eesti kaitsevägi alustas naiste kaasamise ja värbamise tõhustamist pärast 2017. aastat kui Kaitseministeerium (KMIN) kinnitas poliitika naiste enamaks kaasamiseks kaitseväeteenistusse. Varasemad värbamiskampaaniad olid enamjaolt ühe soogrupi suunalised, ühe erandina oli siinkohal Kaitseväe Akadeemia (KVA) hakates naisi kõrgharidusõppesse värbama koheselt pärast 2013. aasta seadusmuudatust, mis lubas naistel ametlikult ajateenistust läbida.

Eestis lähtutakse naiste riigikaitseesse kaasamisel alljärgnevatest põhimõtetest: 1) riigikaitse on kõikide kodanike ja terve ühiskonna ühine jõupingutus, mistõttu on riigikaitseesse oodatud panustama nii mehed kui naised võrdselt;

²⁹ Egnell, R. (2016). Gender Perspectives and Military Effectiveness. – *PRISM* Vol 6 No 1.

2) ühiskond laiemalt peab võrdselt toetama ja tunnustama nii meeste kui naiste panust ühiskondlikku ellu ja tagama soost sõltumata võrdsed karjäärivõimalused; 3) Kaitseväes ja Kaitseliidus ei ole erialasid ega ametikohti, kus naiste osalemine on soost tulenevalt piiratud või eelistatud³⁰.

Naiste värbamine nii aja- kui tegevteenistusse ühtib laiemalt ka 2022.–2031. aasta Riigikaitse arengukavas püstitatud inimvara osakaalu kasvu eesmärgiga. Kuigi Eestis on naiste osalus ajateenistuses endiselt väga väike, siis on näha aasta-aastalt teenistusse astuvate naiste arvu suurenemist (ajateenistusse astunud naiste arv): 2017–34; 2018–27; 2019–38; 2020–40; 2021–60; 2022–50)³¹, mistõttu on oluline pöörata rohkem tähelepanu sellele, millistel põhjustel naised ajateenistusse astuvad, kuidas nad teenistusega kohanevad, kuidas organisatsioon naiste osalemisse suhtub ja kuidas on ajateenijate koosseisu mitmekesistumisega kohanetud.

Kaitseväge soov läheneda värbamisväljale laiemalt ning kaasata ajateenistusse senisest enam naisi ning leida nende seast tegevväelasi oli põhjus, miks antud teema 2022.–2023. aasta ajateenijate kompleksuuringusse lisati. Küsitluse tulemused aitavad paremini mõtestada naissoost ajateenijate motivatsiooni, kohanemist ja rahulolu ajateenistusega ning olulise punktina ka teiste kaasajateenijate suhtumist naiste teenistusse. Analüüsi piiranguks on naissoost ajateenijate vähesus.

Kompleksuuringu raames ajateenistuse alguses läbiviidavas küsitluses selgitati välja, mis kaalutlustel tulid naised vabatahtlikult ajateenistusse ning millised tegurid motiveerivad neid ajateenistusse panustama. Lisaks selgitati välja kogu ajateenijate grupi üldised hoiakud naiste ajateenistuse kohta ning hinnangud naiste sobivuse kohta kaitseväeteenistusse.

Hoiakuid uuriti ka ajateenistuse lõpus, et selgitada välja, mil määral on tegeliku ajateenistuskogemuse mõjul hoiakud naiste sobivuse kohta muutunud. Lisaks üldisele rahulolule ajateenistusega uuriti eraldi naisajateenijate puhul ka mõningaid spetsiifilisi teenistusega seotud kogemusi, näiteks võimaliku ebavõrdse kohtlemise või ahistamise kohta, selleks, et teada saada kas ja kuidas taoline kogemus mõjutab nende üldist rahulolu teenistusega ja edasisi karjääriplane riigikaitstes. Hoiakute uurimine naiste ajateenistuses osalemise osas on vajalik, et saada teada, kuidas naiste osalust ajateenistuses tajutakse ning mil määral võib märgata soostereotüüpseid hoiakuid ja suhtumist. Stereotüüpsed uskumused ja suhtumine võivad raskendada ja takistada naiste (kes on riigikaitse mõistes vähemusgrupp) edukat integreerimist.

Peatüki eesmärgiks on välja selgitada:

- naissoost ajateenijate vabatahtlikult ajateenistusse tuleku põhjused ja ajateenistusse panustamise motivaatorid;

³⁰ Kaitseministeerium (2017) Poliitika naiste kaitseväeteenistuses osalemise võimaluste suurendamiseks https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/sisulehed/struktuur/politika_naiste_kasatuse_suurendamiseks_2017_0.pdf

³¹ Uuringud ja aruanded (25.05.2023). Kaitseressursside amet. <https://kra.ee/kodanik-ja-riigi-kaitse/uuringud-ja-aruaanded/>

- meessoost ajateenijate hoiakud naiste ajateenistuse kohta;
- naissoost ajateenijate rahulolu ajateenistusega ja seda mõjutanud faktorid;
- hinnangud teenistussuhetele ja -atmosfäärile;
- kuidas muutusid ajateenijate hoiakud naiste ajateenistuse osas võrreldes ajateenistuse alguses väljendatud hoiakutega;
- kas meeste hoiakuid naiste ajateenistuses osalemise osas mõjutas naisajateenijatega või -tegevvälastega kokkupuude.

Peatükk on jaotatud kaheks osaks, kus esimene osa analüüsib naiste kogemust ajateenistuses ning teine osa üldisi kaasajateenijate hoiakuid ja suhtumist naiste osalemisele ajateenistuses.

5.1. Naissoost ajateenijate ajateenistusse tuleku põhjused, motiveerivad tegurid ning hinnang läbitud ajateenistusele

Alapeatükk pakub sissevaadet naisajateenijate ajateenistuskogemusele. Oleme kaardistanud naisajateenijate teenistusse tuleku põhjused ja ajateenistusse panustama motiveerivad tegurid. Vaatame, kuidas naissoost ajateenijate kogemus mõjutab nende rahulolu ajateenistusega ning edasisi karjääriplaane. Kuna naissoost ajateenijaid on vähe, ei ole naistele ning nende teenistuskogemusele kompleksuuringu raames varasemalt eraldi keskendutud.

sega ning edasisi karjääriplaane. Kuna naissoost ajateenijaid on vähe, ei ole naistele ning nende teenistuskogemusele kompleksuuringu raames varasemalt eraldi keskendutud.

Naissoost ajateenijate rühma väiksus (2022.-23. aastal osales ajateenijate kompleksuuringus 47 naist, vt tabel 5.1) seab andmeanalüüsile väljakutseid, mida tuleb silmas pidada, nagu:

- väikeste rühmade puhul on statistilised testid vähemtundlikud, mistõttu võib juhtuda, et analüüs ei tuvasta olulist mõju, kuigi see on olemas.
- väikesed rühmad on erindite osas tundlikumad ehk juba üksik teistest märkimisväärselt erinev vastus võib mõjutada oluliselt kogu rühma keskmist väärtust.

Joonistel on naisi kujutades kasutatud läbivalt indiviidide arvu ja keskmisi väärtusi, kuna naiste rühma väiksearvulisuse tõttu võivad protsentuaalsed väärtused olla eksitavad. Tekstis oleme võrdluseks toonud välja ka protsente, et väljendada lugejale mõistetavamalt proportsioone eri rühmade vahel (näiteks mehed ja naised), kuid naiste rühma väiksearvulisuse tõttu palume neid võtta väga üldistavatenä.

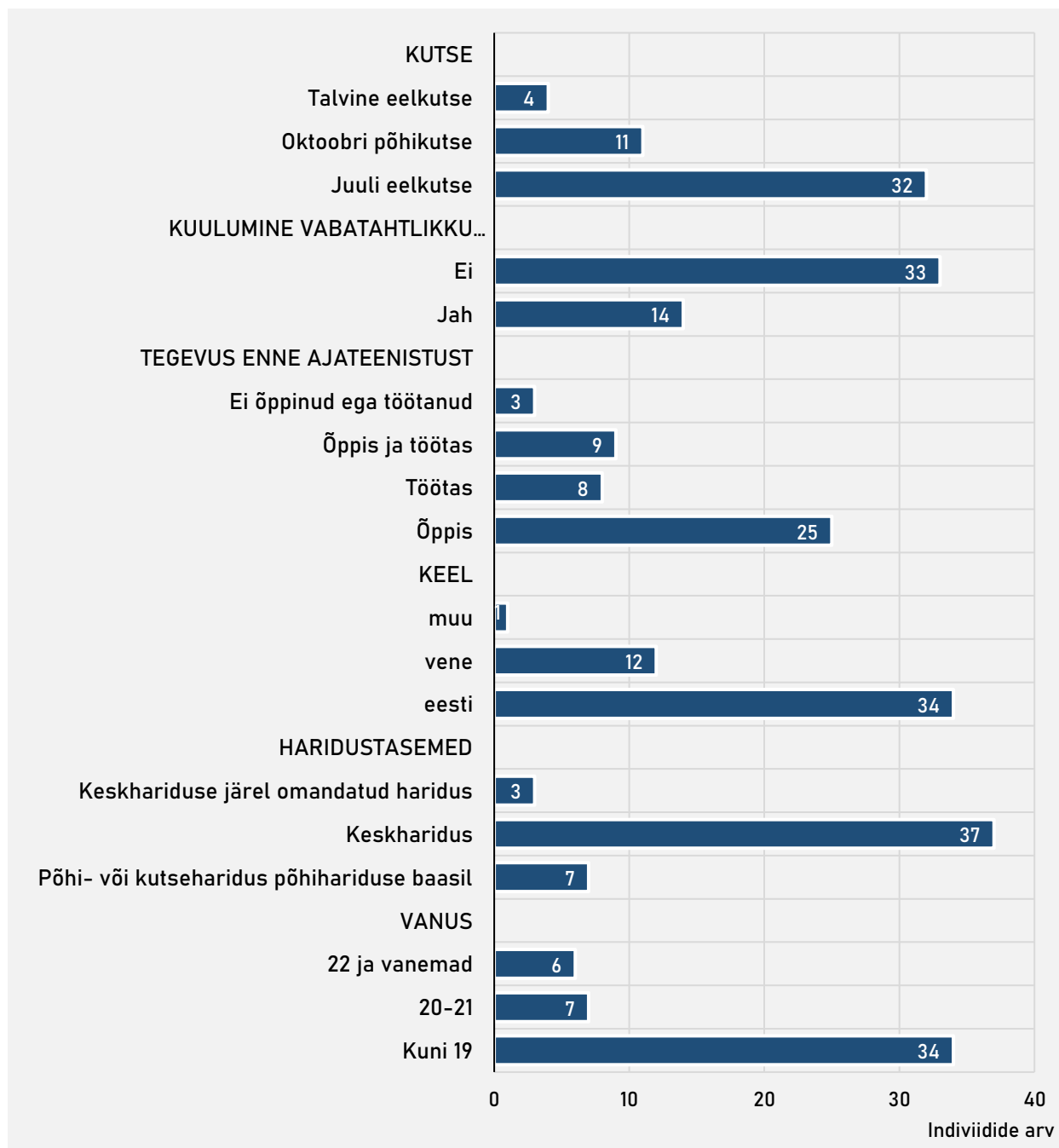
Tabel 5.1. Ajateenijate kompleksuuringus osalejad

Sugu	I küsitlusetapil osalejad		II küsitlusetapil osalejad		Mõlemas küsitlusetapis osalejad		KOKKU 7. küsitluslaines osalejaid	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Mees või määramata	3030	98,5	2681	98,9	2464	98,8	3247	98,6
Naine	45	1,5	31	1,1	29	1,2	47	1,4
KOKKU	3075	100	2712	100	2493	100	3294	100

5.1.1. Naiste sotsiaaldemograafiline taust

Ligikaudu kolmveerand 2022.-23. aastal ajateenijate kompleksuuringus osalenud naistest olid kuni 19-aastased, keskharidusega ning kõnelesid koduse keelena eesti keelt (vt joonis

5.1). Võrreldes meesajateenijatega (arvud joonisel esitamata) on naisajateenijate seas proportsionaalselt rohkem kuni 19-aastaseid, keskharidusega ja vene keelt koduse keelena kõnelevaid ajateenijaid, kes vahetult enne ajateenistust õppisid.

Joonis 5.1. Naisajateenijate sotsiaaldemograafiline profiil

2/3 naistest läbis ajateenistuse juuli eelkutses, järgnes oktoobri põhikutse ja talvine eelkutse (vt joonis 5.1). 1/3 naistest oli varem kuulunud mõnda vabatahtlikku riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooni³². Naised kinnitasid meestest ca kümnendiku võrra enam varasemat kuulumist vabatahtlikku organisatsiooni.

Kui naistest on läbinud riigikaitseõpetuse 64%, siis meessoost ajateenijatest 48%. Selgelt tuleb esile aga riigikaitseõpetuse positiivne mõju naissoost ajateenijate hulgas – kõik riigikaitseõpetuse läbinud hindasid riigikaitseõpetuse pigem meeldivaks või väga meeldivaks ja 86% jaoks tekitas riigikaitseõpetuse läbimine soovi panustada riigikaitse, meessoost ajateenijate puhul oli samal arvamusel 29%. Kui võtame võrdlusgrupiks meessoost aktiivsed vabatahtlikud³³, oli nende seast riigikaitseõpetuse läbinuid 59% ning 87% hindas riigikaitseõpetuse pigem meeldivaks või väga meeldivaks ning 60% jaoks tekitas riigikaitseõpetuse läbimine soovi panustada riigikaitse. Kokkuvõtvalt võib öelda, et naisajateenijate kõrvutamisel meesajateenijatest aktiivsete vabatahtlikega ei ole käärid naiste- ja meeste vahel niivõrd suured, kuid riigikaitseõpetuse läbinud naiste seas on meestega võrreldes rohkem neid, kes tunnevad, et aine läbimine suurendas nende soovi panustada riigikaitse.

5.1.2. Naiste vabatahtlikult ajateenistusse astumise põhjused

Järgnevalt vaatame põhjuseid, mis panid naisi kaalutlema vabatahtlikult ajateenistusse astuma. Tegemist on küsimuste plokiga, mis sisaldas 13 erinevat väidet, mida respondent sai hinnata skaalal 1–„ei ole üldse oluline“ kuni 4–„jah, see on väga oluline“. Lisaks oli võimalik valida vastusevariant „ei oska öelda“, mida kasutas olenevalt väitest 0–20% vastanud naistest ja 2–29% vastanud meestest. Naiste puhul oli kõige vähem valitud vastusevarianti „ei oska öelda“ nende väidete puhul, mis olid seotud enese proovile panekuga ja huviga militaarvaldkonna vastu. Kõige rohkem valiti vastusevarianti „ei oska öelda“ nende väidete puhul, mis olid seotud lähedaste soovitusel järgimisega ajateenistusse astumisel ning praegu heas füüsilises vormis olekuga – mõlemal juhul vastas viiendik naistest „ei oska öelda“. Isikliku avalduse alusel teenistusse tulnud meesajateenijad valisid vastusevarianti „ei oska öelda“ vähim väidete puhul, mis olid seotud tahtmisega läbida ajateenistus enne, kui tekivad muud kohustused ning sooviga omandada praktilisi oskusi (2% „ei oska öelda“). Samal ajal ei osanud 29% meestest öelda, kas omal algatusel ajateenistusse astumisele avaldas mõju soov tulevikus Kaitseväes tööle asuda ning 11% ei osanud öelda, kas teenistusse tulekule aitas kaasa kindla sihi puudumine, mida oma eluga edasi teha.

³² Näiteks Kodutütred, Noored Kotkad, Naiskodukaitse, Kaitseliit, abipolitseinikud, vabatahtlikud päästjad.

³³ SJKK uurimisrühma poolt välja töötatud ajateenija tüüp, kes tuli ajateenistusse oma avalduse alusel ja tuleks ajateenistusse ka vabatahtliku teenistuse korral.

Käesolevale küsimusele on andnud vastuseid vaid need meesajateenijad, kes tulid teenistusse isikliku avalduse alusel. Kuna naistele on ajateenistus vabatahtlik, on sellele küsimuseplokile vastanud kõik küsitluses osalenud naised. Meeste puhul oleme isikliku avalduse alusel ajateenistusse astujad jaganud varasemalt SJKK uurimisrühma poolt välja töötatud ajateenija tüübi alusel kaheks – juba eelpool mainitud aktiivsed vabatahtlikud ja kohustuste ajastajad³⁴. Naistega sarnasemaid vastuseid annavad aktiivsed vabatahtlikud ehk need ajateenijad, kes on tulnud ajateenistusse isikliku avalduse alusel ja tuleksid ka vabatahtliku teenistuse korral. Naistest (ja ka aktiivsetest vabatahtlikest) erinevad märkimisväärselt kohustuste ajastajad, kes tulid ajateenistusse küll isikliku avalduse alusel, kuid ei oleks tulnud, kui teenistus oleks vabatahtlik.

Jooniselt 5.2 näeme, et naised on ajateenistusse vabatahtlikult tulema enim ajendanud soov panna ennast uues olukorras proovile, soov omandada praktilisi oskusi ja soov panustada Eesti kaitsevõime tagamisse. Samu põhjuseid on olulisemateks pidanud ka aktiivsetest vabatahtlikest meesajateenijad. Küll aga näeme, et meesajateenijate seas (seda nii aktiivsete vabatahtlike kui ka kohustuste ajastajate puhul) on kõige tähtsamaks ajendiks teenistuse läbimine enne muude kohustuste tekkimist ning samuti peetakse väga oluliseks soovi läbida ajateenistus enne õppima asumist. Mõlemad eeltoodud põhjused jäävad naiste olulisuse hinnangutes pingerea tagumisse poole. Eeltoodud põhjused on meeste puhul selgelt seotud asjaoluga,

et nende jaoks on ajateenistuse näol tegemist siiski kohustusega, mida on omal algatusel tulekuga võimalus eluteel ajastada. Meesajateenijate jaoks on märkimisväärselt olulisem ka sõprade/klassiga ajateenistusse tulek, seda eriti kohustuste ajastajate seas.

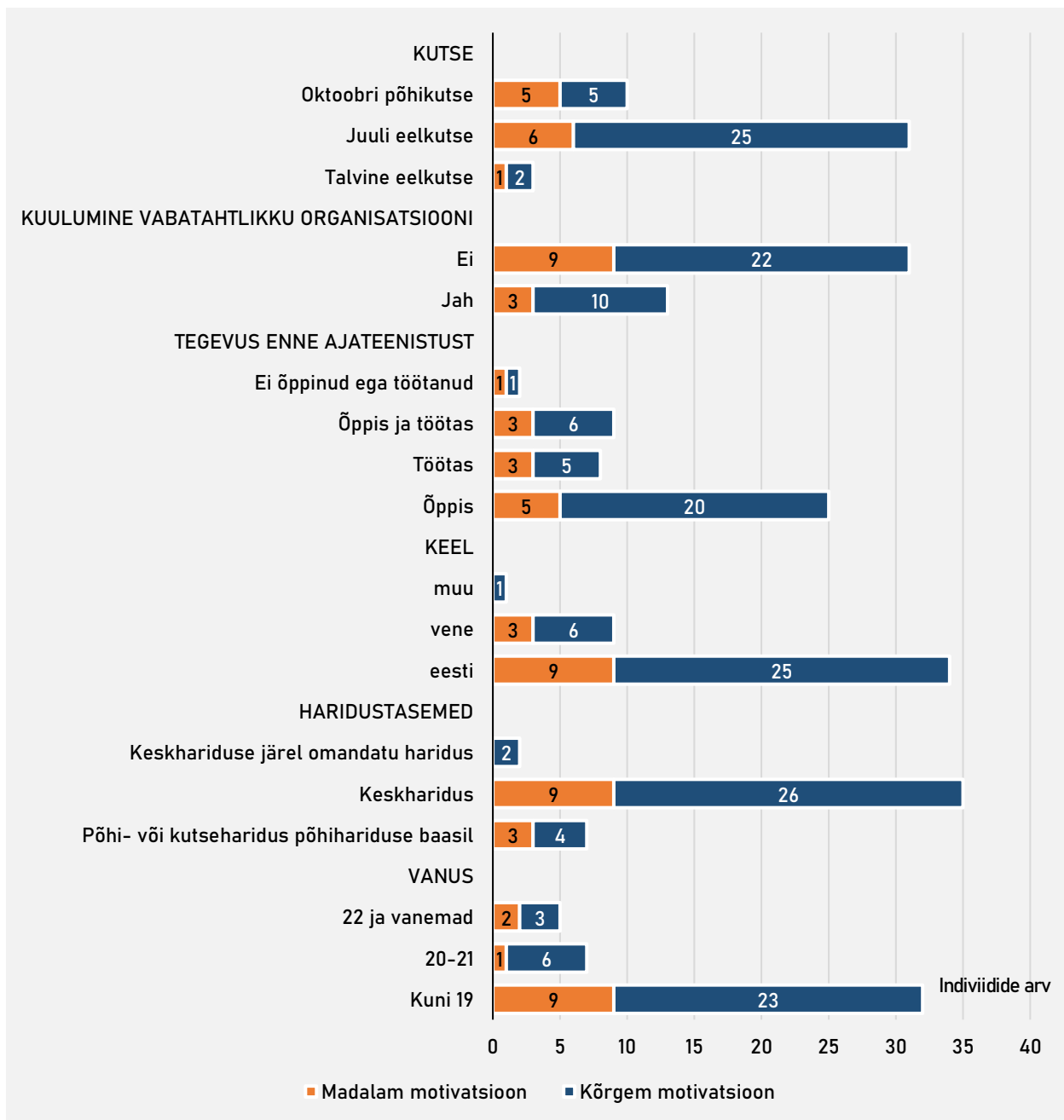
5.1.3. Naisajateenijate rühmad motivatsioonitunnuste kaudu

Selleks, et mõista paremini, mis motiveerib erinevaid naisajateenijaid vähem või rohkem ajateenistusse ja kaitseväge panustama, rühmitasime naised kahte erinevasse rühma ehk klasterisse. Selleks kasutasime klasteranalüüsi keskmete meetodil. Klasteranalüüs on statistilise andmeanalüüsi tehnika, mille alusel jagatakse sarnased liikmed rühmadesse. Liigituse aluseks on võetud ajateenistuse algusküsitluses küsitud motivatsiooni teemaplokk, mis koosnes 10 tegurist ning tegureid tuli hinnata skaalal 1-„ei motiveeri üldse“ kuni 5-„motiveerib väga tugevalt“. Klasterite arvaks on võetud 2, mis on saadud 2–4-klasterliste liigituste analüüsi käigus. Tekkinud klasterite alusel saab naissoost ajateenijaid jagada kahte erineva motivatsioonitasemega rühma: 1/3 madalama ja 2/3 kõrgema motivatsiooniga naisajateenijaid. Rühmade sotsiaaldemograafilist profiili põhjal saab välja tuua, et kõrgema motivatsiooniga naisajateenijad asusid enam teenima juulikutsetes: madalama motivatsiooniga naisajateenijatest asusid juulikutsetesse teenima pooled (6/12st), kõrgema motivatsiooniga naisajateenijatest aga üle kolmveerandi (25/32st) (vt joonis 5.3).

³⁴ siia kuuluvad ajateenijad, kes tulid teenistusse oma avalduse alusel, kuid jätaaksid tulemata, kui ajateenistus oleks vabatahtlik.

Joonis 5.2. Keskmised hinnangud vabatahtlikult ajateenistusse astumise kaalutlemisel skaalal 1–„ei ole üldse oluline“ kuni 4–„jah, see on väga oluline“

Joonis 5.3. Motivatsiooniklastritesse jaotunud naiste sotsiaaldemograafiline profiil

Kõrgema motivatsiooniga naisajateenijatest õppis vahetult enne ajateenistusse astumist ca 2/3 (20/32st), madalama motivatsiooniga naistest aga alla poolte (5/12st). Ülejäänud taustatunnuste puhul jagunesid naised madalama ja kõrgema motivatsiooni lõikes sarnasemalt. Vabatahtlikku riigikaitse või sisejulgeolekuga

seotud organisatsiooni kuulus varasemalt veerand (3/12st) madalama motivatsiooniga naistest ja kolmandik (10/32st) kõrgema motivatsiooniga naist. Ligi kolmveerand nii madalama kui ka kõrgema motivatsiooniga naistest kõneles põhilise koduse keelena eesti keelt, olid kuni 19 aasta vanused ja keskharidusega.

Valdav enamus nii kõrgema kui ka madalama motivatsiooniga naistest tuli ajateenistusse hea meelega: madalama motivatsiooni puhul 9/12st ning kõrgema motivatsiooni puhul 26/32st. Vastumeelselt või võimaluse korral tulemata vastusevarianti ei kasutanud ükski naine, mis on ka ootuspärane naiste vabatahtlikult teenistusse tulekut arvestades. Pooled kõrgema ja veerand madalama motivatsiooniga naistest olid teenistuse alguses kindlad, et läbivad ajateenistuse. Selgelt tulevad motivatsiooniklastrite lõikes välja naiste kursuse eelistused peale sõduri baaskursuse läbimist – kui kõrgema motivatsiooniga naistest eelistaks ligi pooled (15/32st) nooremallohvitseride kursust (NAK), siis madalama motivatsiooniga naiste puhul eelistaks NAK-i vaid kaks 12-st. Samuti saab välja tuua kõrgema motivatsiooniga naiste puhul kindla kursuse eelistuse olemasolu. Madalama motivatsiooniga naiste puhul ei oska kursuse eelistust öelda ligi pooled (5/12st) vastajatest, kõrgema motivatsiooniga naiste puhul ei oska kursuse eelistust välja tuua alla viiendiku (5/32st). Muud kursust pakutavatest eelistas üks madalama ja seitse kõrgema motivatsiooniga naist. Selgelt tuleb välja, et muu kursusena eelistaks naised parameedikursust (kokku maininud kaheksast naisest seitse).

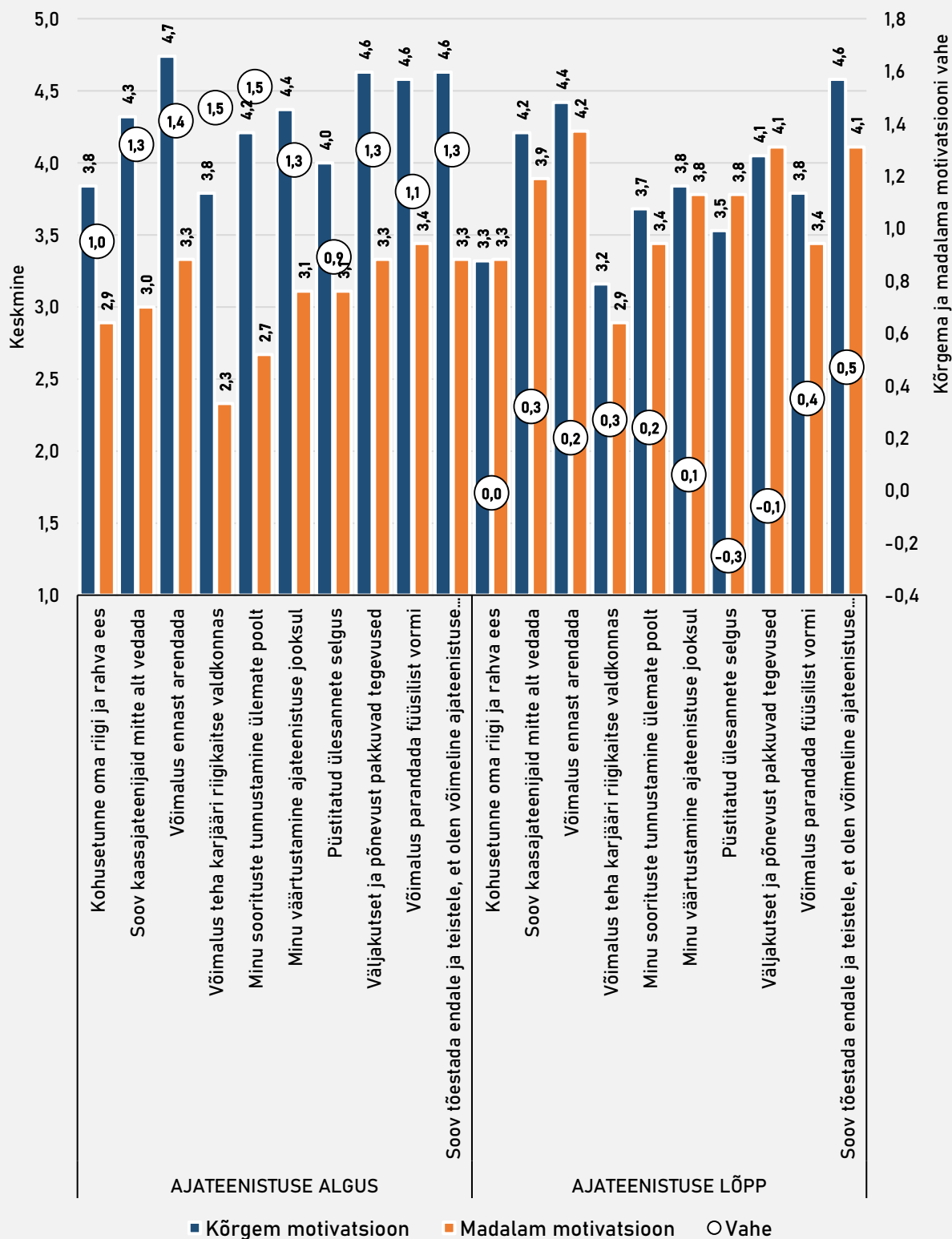
5.1.4. Naisajateenijaid motiveerivad tegurid

Järgnevalt võtsime vaatluse alla naisajateenijaid motiveerivad tegurid, kasutades selleks motivatsiooni teemaplokki, mille alusel jagsime naisajateenijad rühmadesse (kõrgem ja madalam motivatsioon). Eelneva rühmituse aluseks võtsime ajateenistuse alguses antud hinnangud tegurite olulisusele, kuid sama tee-

maplokk oli sees ka ajateenistuse lõpuküsitluses, mis annab võimaluse võrrelda mõlemas küsitlusetapis osalenud naiste hinnangute muutust. Vastajatel paluti hinnata 5-pallisel skaalal, kuivõrd tugevalt motiveerib (algusküsitlus) või kuivõrd tugevalt motiveeris (lõpuküsitlus) tegur neid kaitseväge/ajateenistusse panustama.

Näeme, et ajateenistuse alguses hindasid kõrgema motivatsiooniga naised kaheksat tegurit kümnest keskmise hinnanguga 4 või kõrgem (vt joonis 5.4). Kõige tugevamaks motivaatoriks teenistuse alguses oli võimalus ennast arendada, järgnesid soov tõestada endale ja teistele, et ollakse võimeline ajateenistus läbima, väljakutset ja põnevust pakkuvad tegevused ning võimalus parandada füüsilist vormi. Kõige vähem motiveerivamaks peeti võimalust teha karjääri riigikaitse valdkonnas ja kohusetunnet oma riigi ja rahva ees.

Madalama motivatsiooniga naiste hinnangud olid võrreldes kõrgema motivatsiooniga naiste hinnangutega ajateenistuse alguses märkimisväärselt madalamad (mis selgitab ka asjaolu, miks nad klasterdamisega eeltoodud rühma sattusid). Motiveerivate tegurite esinelik on nii kõrgema kui ka madalama motivaatoriga naistel sarnane, ent hinnangute keskmised erinevad 1,4–1,3 palli võrra (joonisel 5.4 kujutatud paremal teljel valgete ringidega kõrgema ja madalama motivatsiooni vahe). Kõige suurem erinevus ajateenistuse alguses esines kõrgema ja madalama motivatsiooniga naiste hinnangutes soorituste tunnustamises ülemate poolt ning võimaluses teha karjääri riigikaitse valdkonnas, mis olid kõrgema motivatsiooniga naiste jaoks 1,5 palli võrra tugevamateks motivaatoriteks kui madalama motivatsiooniga naiste puhul.

Joonis 5.4. Motivatsiooniklastritesse kuuluvate naiste keskmised hinnangud kaitsevække/ajateenistusse panustamisel motiveerivatele teguritele skaalal 1–„ei motiveeri üldse“ kuni 5–„motiveerib väga tugevalt“ (kaasatud ainult mõlemas küsitlusetapis osalejad), vasakul teljel keskmised hinnangud ja paremal teljel kõrgema ja madalama motivatsiooniga naiste hinnangute vahe

Ajateenistuse lõpuks oli naisajateenijaid motiveerivate tegurite näitajad ühtlustunud ning vahe kõrgema ja madalama motivatsiooniga ajateenijate vahel ei olnud enam niivõrd suur, kui see oli teenistuse alguses ning mõne tunnuse raames oli see madalama motivatsiooniga naistel sama või isegi kõrgem kui kõrgema motivatsiooniga naistel. Kõrgema motivatsiooniga naised hindasid teenistuse lõpus vähem motiveerivateks kui alguses kümnest tegurist üheksat. Suurim langus esines võimaluses parandada füüsilist vormi, kus näitaja vähenes -0,8 palli (vahe 0,4) ja võimaluses teha karjääri riigikaitse valdkonnas, kus näitaja langes -0,6 palli (vahe 0,3 palli). Sama tugevaks motivaatoriks hinnati nii alguses kui ka lõpus soovi tõestada endale ja teistele, et ollakse võimeline ajateenistust läbima.

Madalama motivatsiooniga naised hindasid teenistuse lõpus aga kümnest tegurist üheksat tugevamalt motiveerivamaks kui alguses. 0,9 palli võrra tugevamaks motivaatoriks hinnati soovi kaasajateenijaid mitte alt vedada ning võimalus ennast arendada, 0,8 palli võrra tugevamaks hinnati väljakutset ja põnevust pakkuvaid tegevusi ning soovi tõestada endale ja teistele, et ollakse võimeline ajateenistus läbima.

5.1.5. Eelarvamused ja uskumused seoses naiste osalusega ajateenistuses

2022.-2023. aasta kompleksuuringu raames oli küsitlusse lisatud eriplokk selgitamaks välja ajateenijate üldiseid hoiakuid naiste ajateenistuses osalemise kohta ning naiste sobivuse kohta kaitseväeteenistusse. Käesolevad küsimused olid suunatud eelkõige meesajateenijatele, kelle hoiakud kujundavad samuti naiste edukust ja motivatsiooni säilimist ajateenistuses. Antud teemaplokkile oli võimalus vastata ka

naistel, mistõttu vaatame mõlemas küsitluseetapis osalenud naiste hinnanguid, et näha kas ja kuidas on need teenistuse jooksul muutunud. Ühtlasi lisame analüüsi juurde motivatsiooni dimensiooni selgitamiseks välja, kas madalama ja kõrgema motivatsiooniga naistel on erinevad hoiakud seoses naiste osalusega ajateenistuses.

Tunnuste plokk sisaldas seitset väidet, mida mõõdeti skaalal 1–4, kus 1 tähistas väitega üldse mitte nõustumist ja 4 täielikku nõustumist. Lisaks oli võimalik valida vastusevariant „ei oska öelda“, mida kasutas olenevalt küsimusest 1–4 naist moodustades küsimusele vastajatest 4–14%.

Vaadates madalama motivatsiooniga naiste hinnanguid väidetele ajateenistuse alguses ja lõpus, saame välja tuua, et teenistuse alguses nõustuti oluliselt enam väitega, et ühise ajateenistuse puhul võib tekkida ebavõrdse kohtlemise oht kui teenistuse lõpus – nõustumise langus -1 palli (vt tabel 5.2). Mõnevõrra vähem nõustuti teenistuse lõpuks ka väitega, et naiste ajateenistuses osalemine suurendab meesajateenijate motivatsiooni – näitaja langes -0,5 palli.

Kõrgema motivatsiooniga naiste hinnangutes võib täheldada teenistuse jooksul rohkemaid muutusi. Ajateenistuse alguses nõustuti 0,7 palli võrra enam kui teenistuse lõpus, et ühine ajateenistus parandab ajateenijate omavaheolist suhtluskultuuri ning ühise ajateenistusega võib tekkida ebavõrdse kohtlemise oht. Samuti nõustuti teenistuse alguses enam, et naiste osalemine parandab meesajateenijate motivatsiooni (0,6 palli), riigikaitseesse panustamine ei sõltu isiku soost (0,4 palli) ja ühine ajateenistus tekitab probleeme igapäevastes elukorraldustes (0,3 palli).

Võrreldes madalama ja kõrgema motivatsiooniga naiste hinnanguid ajateenistuse alguses, saame öelda, et hoiakud on sarnased ning märkimisväärsed erinevusi ei saa esile tuua. Ajateenistuse lõpuks näeme, et madalama motivatsiooniga naiste hoiak seoses asjaoluga, et ühine teenistus tekitab probleeme igapäevases elukorralduses, ei ole algusega võrreldes muutunud, ent kõrgema motivatsiooniga naiste puhul on nõustumine väitega võrreldes teenistuse algusega vähenenud. Seetõttu on väitega nõustumise vahe kahe rühma puhul suurenenud (kõrgema ja madalama motivatsiooniga naiste vahe 0,7 palli).

Vaadates kõiki mõlemas küsitlusetapis osalenud naisi koos ning nende hoiakute muutust, saab öelda, et ajateenistuse lõpuks nõustuvad naised vähem, et ühise ajateenistuse korral võib tekkida ebavõrdse kohtlemise oht ja et naiste osalemine teenistuses suurendab meesajateenijate motivatsiooni. Tegemist on positiivsete muutustega. Isenesest ei peakski naiste kaasamine meesajateenijate motivatsiooni kuidagi suurendama, vaid naised peaksid olema sama loomulik osa ajateenistusest nagu mehed ehk sool ei tohiks olla tähtsust. Seega saab meesajateenijate motivatsiooni langust tõlgendada pigem heana. Samuti on positiivne, et ebavõrdse kohtlemise ohu tajumine teenistuse lõpuks väheneb.

Tabel 5.2. Motivatsiooniklastritesse kuuluvate naisajateenijate keskmised hinnangud ja nende muutus eelarvamuste ja uskumustega seotud väidete osas skaalal 1–„ei nõustu üldse“ kuni 4–„nõustun täielikult“ (kaasatud ainult mõlemas küsitlusetapis osalejad)

	MADALAM MOTIVATSIOON			KÕRGEM MOTIVATSIOON		
	Algus (N=7-9)	Lõpp (N=7-8)	Muutus	Algus (N=16-18)	Lõpp (N=16-19)	Muutus
Naiste osalemine suurendab meesajateenijate motivatsiooni	2,6	2,1	-0,5	2,8	2,2	-0,6
Naiste osalemine muudab väljaõppe keerulisemaks	1,6	1,7	0,1	1,5	1,5	0,0
Ühine ajateenistus tekitab probleeme igapäevases elukorralduses	1,9	1,9	0,0	1,5	1,2	-0,3
Ühine ajateenistus tekitab probleeme omavahelistes suhetes	1,4	1,4	0,0	1,4	1,5	0,1
Parandab üksuses ajateenijate omavahelist suhtluskultuuri	2,8	2,9	0,1	3,2	2,5	-0,7
Ühise ajateenistuse puhul võib tekkida ebavõrdse kohtlemise oht	2,6	1,6	-1	2,3	1,6	-0,7
Riigikaitseesse panustamise tõhusus ei sõltu isiku soost	3,8	3,8	0,0	3,8	3,4	-0,4

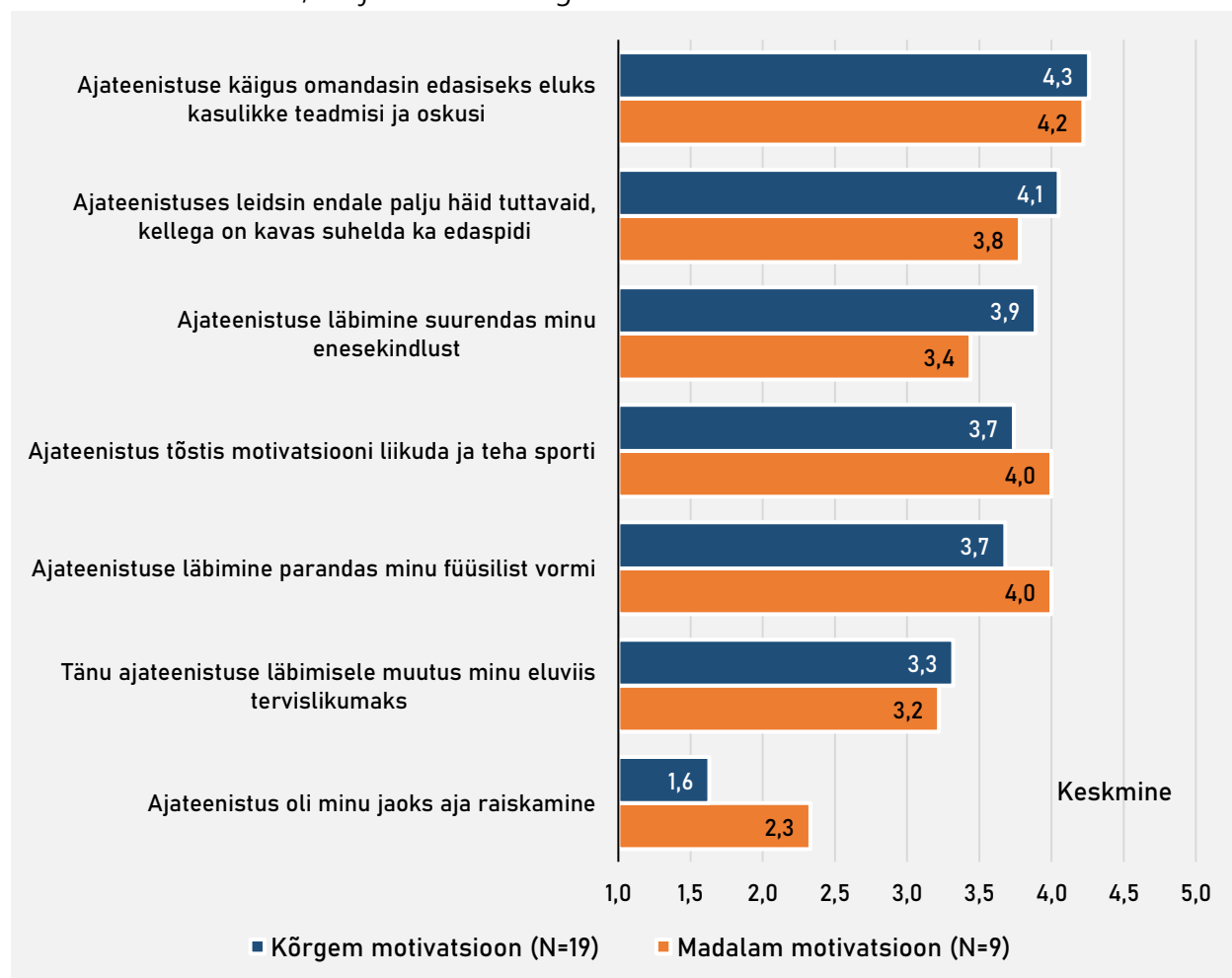
5.1.6. Hinnangud ajateenistusele

Edasi vaatasime, kas ja kuidas erinevad ajateenistuse lõpus kõrgema ja madalama motivatsiooniga naiste hinnangud ajateenistuse kasulikkusele, ajateenistuse vajalikkusele nii isikliku arengu kui ka Eesti riigi julgeoleku jaoks ning väljaõppele.

Ajateenistuse kasulikkuse hindamiseks oli esitatud seitse väidet, mida hinnati skaalal 1-„ei ole üldse nõus“ kuni 5-„olen täiesti nõus“.

Nii kõrgema kui ka madalama motivatsiooniga naised nõustusid enam, et ajateenistuse käigus

omandati edasiseks eluks kasulikke teadmisi ja oskusi (vt joonis 5.5). Teise ja kolmandana kasulikuks pidasid kõrgema motivatsiooniga naised asjaolu, et ajateenistuses leiti endale palju häid tuttavaid, kellega soovitakse ka edaspidi suhelda ning enesekindluse tõusu. Madalama motivatsiooniga naised seadsid kasulikkuse poolest võrdselt teisele ja kolmandale kohale spordi ja füüsilise vormiga seotud väited. Sellega, et ajateenistuse läbimise näol oli tegemist aja raiskamisega, nõustusid oluliselt enam madalama motivatsiooniga naised.

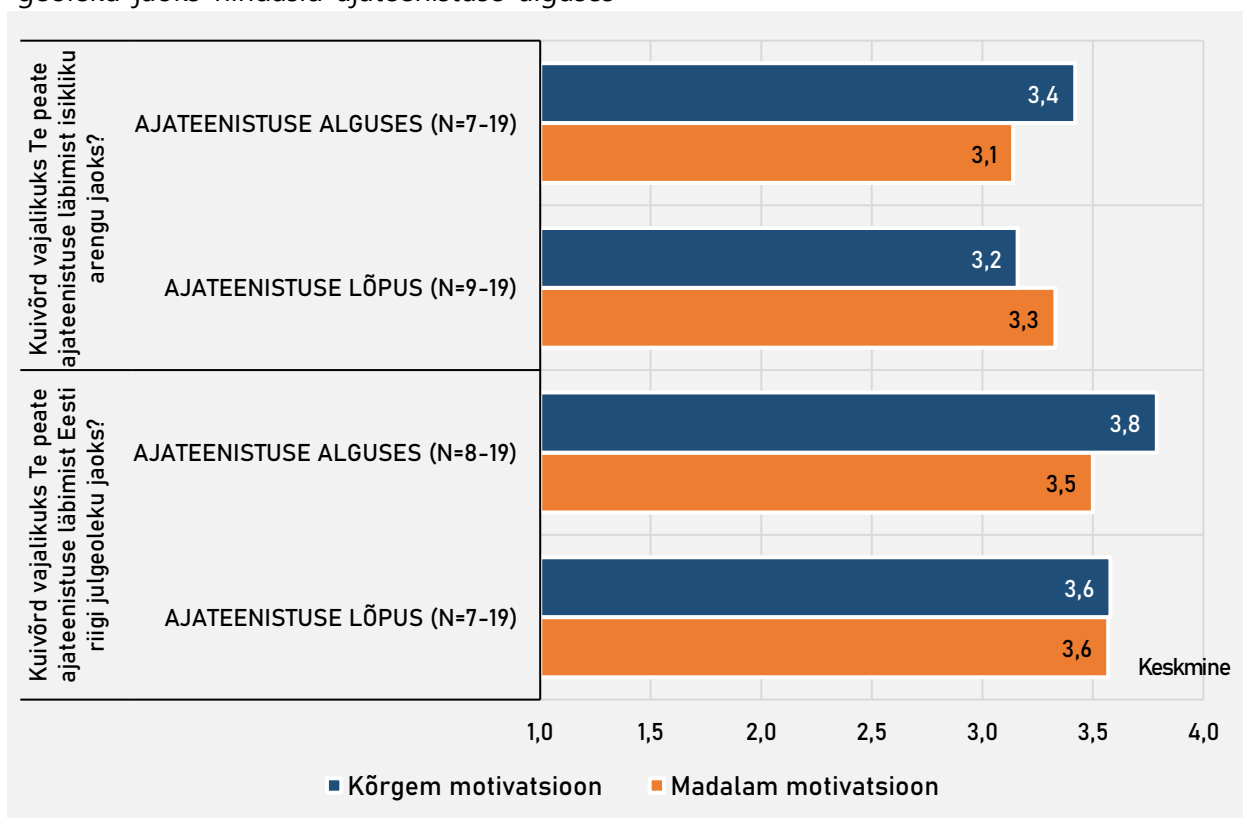
Joonis 5.5. Motivatsiooniklastritesse kuuluvate naiste keskmised hinnangud ajateenistuse kasulikkusele endale skaalal 1-„ei ole üldse nõus“ kuni 5-„olen täiesti nõus“

Seda, kui vajalikuks peetakse ajateenistust isikliku arengu ja Eesti riigi julgeoleku jaoks küsitakse ajateenijatelt nii teenistuse alguses kui ka lõpus. Vajalikkust mõõdeti skaalal 1–„täiesti mittevajalik“ kuni 4–„kindlasti vajalik“. Selleks, et näha, kas kõrgema ja madalama motivatsiooniga naistel on käesolevate küsimuste osas sarnane või erinev hinnang ning kas see teenistuse jooksul muutus, kaasasime analüüsi vaid mõlemas küsitlusetapis osalenud naised.

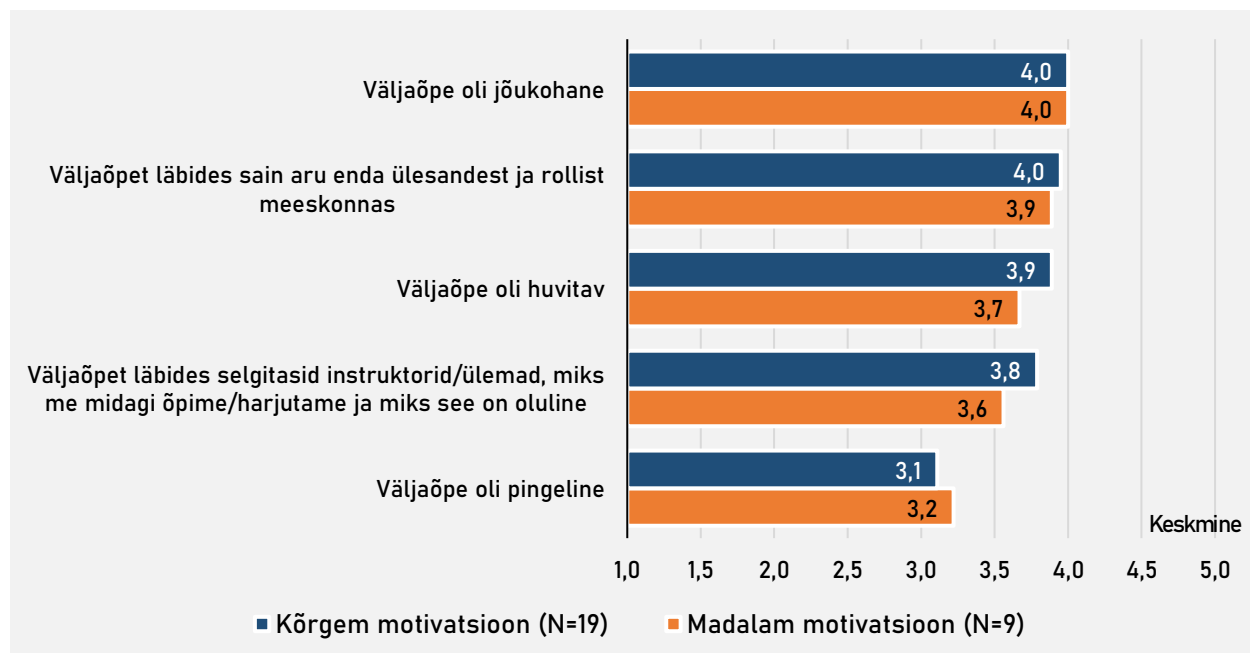
Näeme, et ajateenistuse alguses hindasid kõrgema motivatsiooniga naised ajateenistuse isikliku arengu seisukohast vajalikumaks kui madalama motivatsiooniga naised, ent teenistuse lõpuks oli olukord vastupidine (vt joonis 5.6). Ajateenistuse vajalikkust Eesti riigi julgeoleku jaoks hindasid ajateenistuse alguses

vajalikumaks kõrgema motivatsiooniga naised, ent teenistuse lõpuks olid vajalikkuse hinnangud mõlema motivatsioonirühma naistel ühtlustunud.

Hinnanguid väljaõppele anti sagedusskaalal 1–„mitte kunagi“ kuni 5–„alati“ ning hindamiseks oli viis väljaõppega seotud väidet. Hinnangud väljaõppele olid nii kõrgema kui ka madalama motivatsiooniga naiste seas väga sarnased, erinedes kas üldse mitte või 0,1–0,2 palli võrra (vt joonis 5.7). Kõrgeimalt hinnati väljaõppe jõukohasust – keskmine hinnang mõlema rühma naistel 4. Madalaimalt hinnati väljaõppe pingelisust – keskmine kõrgema motivatsiooniga naistel 3,1 ja madalama motivatsiooniga naistel 3,2.

Joonis 5.6. Motivatsiooniklastritesse kuuluvate naiste keskmised hinnangud ajateenistuse vajalikkusele isikliku arengu ja Eesti riigi julgeoleku jaoks saakalal 1–„täiesti mittevajalik“ kuni 4–„kindlasti vajalik“, (kaasatud ainult mõlemas küsitlusetapis osalejad)

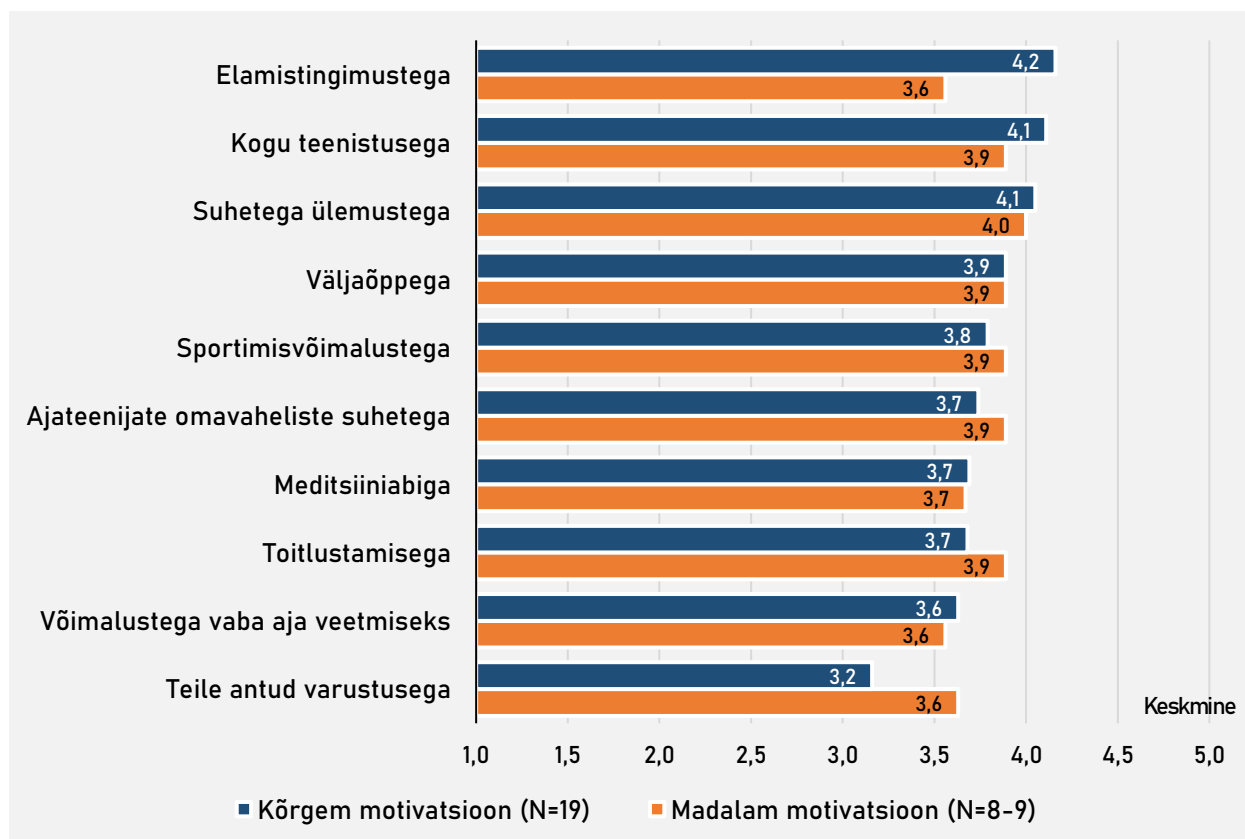
Joonis 5.7. Motivatsiooniklastritesse kuulunud naiste keskmised hinnangud väljaõppele skaalal 1–„mitte kunagi“ kuni 5–„alati“

5.1.7. Rahulolu ajateenistusega

Rahulolu ajateenistusega hinnati viiepallilisel skaalal, kus 1 tähistas madalat rahulolu ja 5 kõrget rahulolu. Kokku oli hindamiseks 13 tegurit, millest naistega seotud analüüsi kaasisime 10, kuna lisaks hinnangu andmisele oli võimaliku vastusevariandina valikus „ei oska öelda“ ning kolme küsimuse raames kasutas seda 61–82% naistest. Enim valiti „ei oska öelda“ vastuseid väidete puhul, mis olid seotud sotsiaaltöö ja psühholoogi tugiteenuste ning kaplaniteenistusega, mida saab pidada ootuspäraseks, sest kõigil ei ole teenistuse jooksul eelpool nimetatud teenustega kokkupuudet.

Ka ajateenistusega rahulolu puhul olid naiste hinnangud üpriski sarnased (vt joonis 5.8).

Suuremad erinevused esinesid elamistingimustele ning varustusele antud hinnangutes. Elamistingimustega olid rahulolevamad kõrgema motivatsiooniga naised. Varustusega olid rahulolevamad aga madalama motivatsiooniga naised. Selline rahulolu varieeruvus võib tuleneda ootuste erinevusest ehk kõrgema motivatsiooniga naisajateenijate ootused varustusele on kõrgemad, nad on varustuse suhtes kõrgendatud ootustega, samas elamistingimuste osas neil ilmselt ei ole nii suuri illusioone kui seda madalama motivatsiooniga naistega. Antud tulemuste tõlgendamisel peame võtma siiski arvesse seda, et tegemist on väga väikese arvu indiviididega ja tegemist võib olla juhusliku erinevusega.

Joonis 5.8. Motivatsiooniklastritesse kuuluvate naiste keskmised hinnangud ajateenistusega rahulolule skaalal 1–„ei olnud üldse rahul“ kuni 5–„väga rahul“

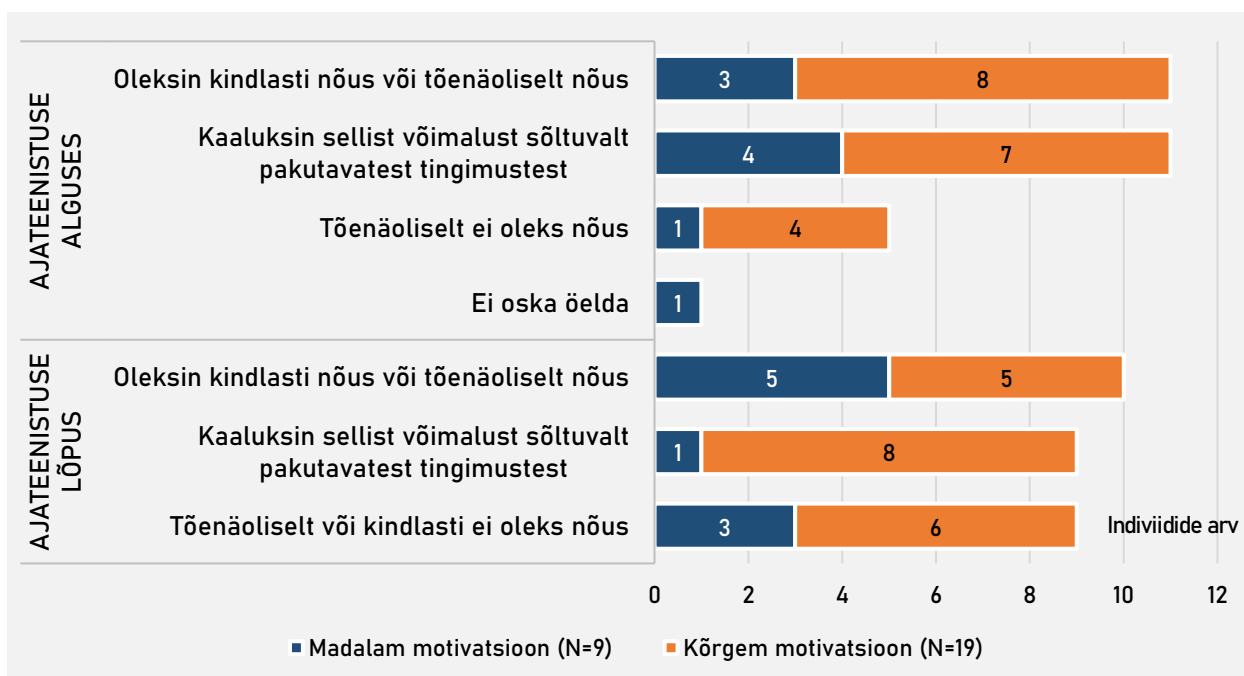
5.1.8. Ajateenistuse kogemus ja edasine teenistusmotivatsioon

Järgnevalt vaatame, kuidas ajateenistuses kogetu kujundab edasist teenistusmotivatsiooni ehk õppekogunemistel (edasi ÕK) osalemist ja soovi tulla tegevteenistusse. Lisaks uurime, kas soost tuleneva erineva kohtlemise tajumine (kergemad ülesanded, tähelepanu jne) mõjutab edasist teenistusmotivatsiooni.

Alustuseks vaatame motivatsioonirühmade lõikes, kuidas mõlemas küsitlusetapis osalenud naised suhtusid tegevteenistusse tulekusse ajateenistuse alguses ja lõpus ning kas teenistuse jooksul suhtumine muutus. Tegevteenistuseks valmisoleku tõenäosust mõõdetakse viie vastusevariandiga, mis käesolevas analüü-

sis on kokku koondatud kolmeks vastusevariandiks – kindlasti või tõenäoliselt tegevväelaseks tulijad, kaalujad (sõltub pakutavatest tingimustest) ja tõenäoliselt või kindlasti mittetulijad.

Kui ajateenistuse alguses nõustusid pea pooled (8/19st) kõrgema motivatsiooniga naised, et oleksid kindlasti või tõenäoliselt valmis astuma teenistusse tegevväelasena, siis teenistuse lõpuks näitas valmisolekut veerand kõrgema motivatsiooniga naistest (5/19st) (vt joonis 5.9). Kui ajateenistuse alguses kinnitas 1/3 madalama motivatsiooniga naistest (3/9st) valmisolekut tegevteenistuseks, siis ajateenistuse lõpuks oli valmisolekut tegevteenistuseks olemas üle poolte (5/9st) madalama motivatsiooniga naistest.

Joonis 5.9. Tegevteenistusse tuleku tõenäosus motivatsiooniklastrite lõikes (kaasatud ainult mõlemas küsitlusetapis osalejad)

Edasi vaatame, kas ajateenistusega rahulolu mõjutab tegevteenistuseks valmisolekut. Oleme koondanud küsimuse „*Kuivõrd rahul Te olite ajateenistuses kogu teenistusega?*“, mida mõõdeti skaalal 1–„ei olnud üldse rahul“ kuni 5–„väga rahul“ vastused kaheks – ajateenistusega rahul (väga rahul või pigem rahul valijad) ja ajateenistusega mitterahul (ei rahul ega mitterahul ja pigem ei olnud rahul valijad). Kogu teenistusega täiesti rahulolematuid naiste seas ei olnud.

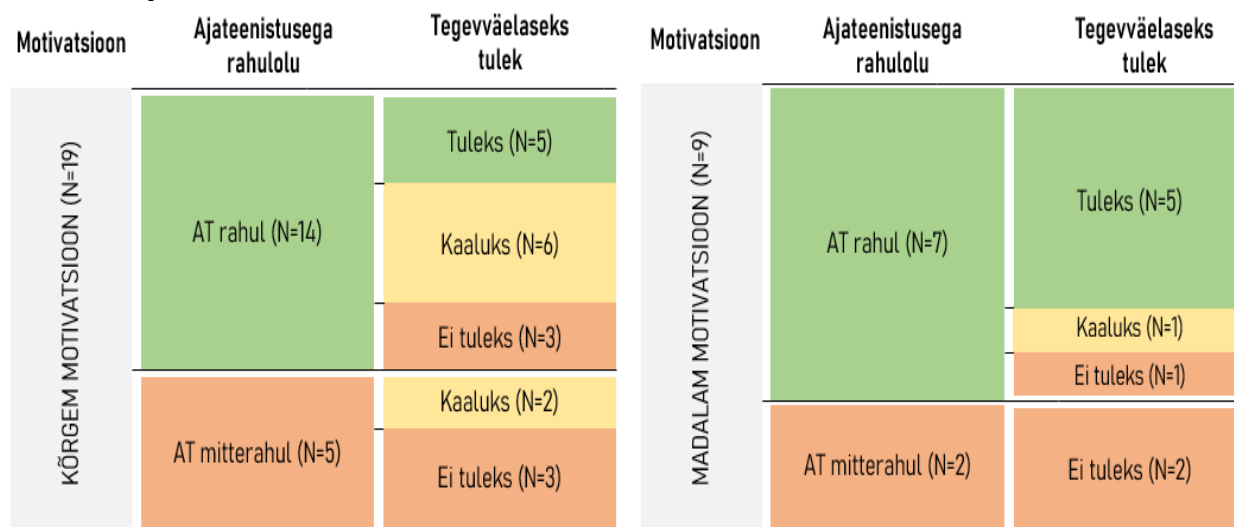
Näeme, et naiste teenistusega rahulolu jaguneb mõlemas motivatsiooniklastris sarnaselt: ligi 3/4 naistest on kogu teenistusega rahul ja ligikaudu veerand mitterahul (joonis 5.10). Küll aga näeme, et kui kõrgema motivatsiooniga naistest on teenistusega rahulolijatest valmis jätkama tegevteenistuses 1/3 (5/14st), siis madalama motivatsiooniga naistest pea kolmveerand (5/7st). Kui kõrgema motivatsiooniga

naiste seas on veidi alla poolte (2/5st) ajateenistusega mitterahulolijatest valmis tegevvalamiseks tulemist kaaluma, siis madalama motivatsiooniga naiste seas ei ole kumbki mitterahulolijatest valmis seda tegema. Seega võime eeldada, et kõrgema motivatsiooniga teenistust alustanud naiste puhul ei mängi teenistusega rahulolu nii suurt rolli tegevteenistusse tuleku puhul madalama motivatsiooniga alustanud naistega võrreldes.

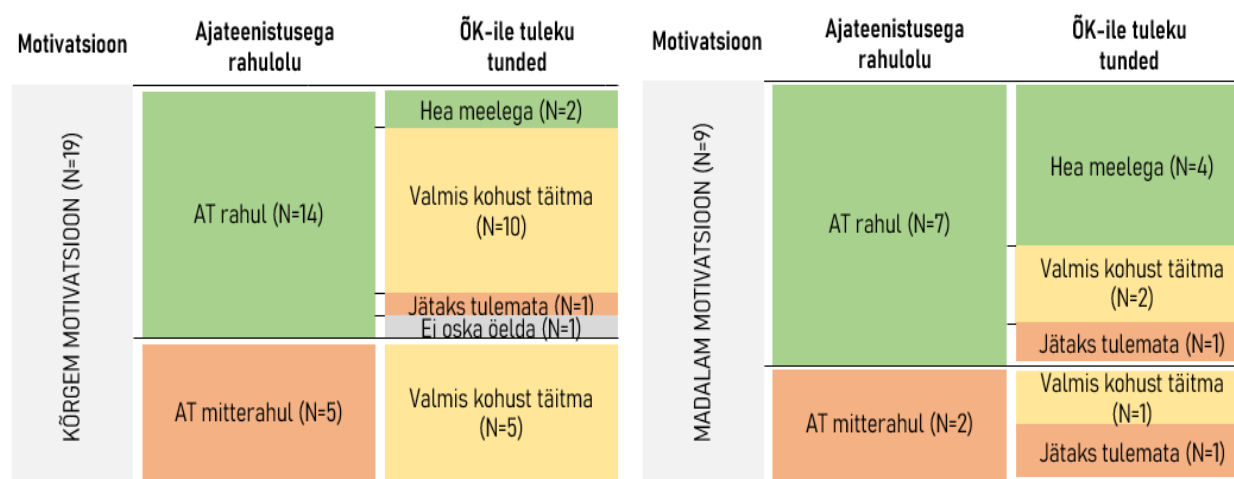
Uurime, kas ajateenistusega rahulolul ning ÕK-il osalemise tunnetel on omavaheline seos. Näeme, et kõrgema motivatsiooniga naiste seast tuleks hoolimata ajateenistusega rahulolele hea meelega ÕK-ile vaid alla viiendiku (2/14st) (vt joonis 5.11). Madalama motivatsiooniga naiste seast tulevad ajateenistusega rahulolijatest ÕK-ile üle poolte (4/7st). ÕK-ile jätkaks tulemata alla kümnendiku (1/14st) kõrgema motivatsiooniga ajateenistusega rahu-

lolevatest naistest, mitterahulolijate seas tulemata jätkajaid ei ole. Madalama motivatsiooniga naiste seas jätkaks ÕK-ile tulemata alla viiendiku

(1/7st) ajateenistusega rahulolijatest ja pooled (1/2st) mitterahulolijatest.

Joonis 5.10. Rahulolu ajateenistusega ja valmisolek tegevteenistuseks motivatsiooniklastrite lõikes, kasti suurus on võrdeline indiviidide arvuga alarühmas

Joonis 5.11. Rahulolu ajateenistusega ja õppekogunemisele tuleku tunded motivatsiooniklastrite lõikes, kasti suurus on võrdeline indiviidide arvuga alarühmas

2022.-23. aasta ajateenijate kompleksuuringus oli eraldi temaatiline küsimusteplokk vaid naistele, mis sisaldas väiteid naissoost ajateenijate ebavõrdse kohtlemise ning ahistamise kohta. Esimese nelja väitega selgitati välja ebavõrdse kohtlemise kogemine ja sagedus. Küsiti, kas naised on tundnud soost tulenevalt erinevat

kohtlemist, kas neile on antud kergemaid ülesandeid, kas meesajateenijad pidid naiste tõttu rohkem pingutama ning kas eeldati, et nad ei saa hakkama. Väiteid sai hinnata skaalal 1- „üldse mitte“ kuni 4- „pidevalt“.

Järgmised kolm väidet olid seotud negatiivse kogemuse ning ahistamisega. Naistelt küsiti, kas neile on tehtud solvavaid märkusi, osutatud ebameeldivat tähelepanu ning tehtud vastumeelseid lähenemiskatseid. Nendele küsimustele tuli vastata, kelle poolt ebameeldiv kogemus oli tulnud (ajateenijad või ülemad). Kui kogemus puudus, oli selle jaoks variant „ei ole kogenud“. Järgnevalt lõime eeltoodud seitsme tunnuse põhjal koondtunnuse, kuhu märkisime, kui mitu korda on naisajateenija märkinud ebavõrdset kohtlemist või ahistamist. Siinkohal ei ole me arvesse võtnud kogemuse sagedust, vaid üldise esinemise, kuna kogemuse sagedus ei pruugi peegeldada kogemuse intensiivsust. Vastusevariandid jäid vahe-

mikku null (mitte ühtegi ebavõrdset kohtlemist) kuni 7 (märkinud iga küsimuse puhul, et on seda ajateenistuse jooksul kogenud).

Vaatame, kuidas ajateenistuses kogetud soost tulenevad negatiivsed kogemused ja erinevate kogemuste rohkus mõjutab naiste tegevteenistusse astumist. Kui kõrgema motivatsiooniga naiste seast oli valmis tegevteenistuses jätkama kolmandik (3/8st) naistest, kes olid kogenud ajateenistuses 1-3 erinevat liiki ebameeldivat kogemust, siis madalama motivatsiooniga naiste seas oli neid üle kolmveerandi (4/5st) (vt joonis 5.12). Rohkemate ebameeldivate kogemuste korral tegevteenistuse mittetulemist kinnitavad pooled madalama motivatsiooniga (2/4st) ja kolmandik (3/9st) kõrgema motivatsiooniga naistest.

Motivatsioon	Kogenud	Tegevvälaseks tulek	Motivatsioon	Kogenud	Tegevvälaseks tulek
KÕRGEA MOTIVATSIOON (N=19)	Ei ole kogenud (N=2)	Tuleks (N=1) Kaaluks (N=1)	MADALAMA MOTIVATSIOON (N=9)	1-3 erinevat ebameeldivat kogemust (N=5)	Tuleks (N=4)
	1-3 erinevat ebameeldivat kogemust (N=8)	Tuleks (N=3)			Ei tuleks (N=1)
		Kaaluks (N=2)		4 või enam erinevat ebameeldivat kogemust (N=4)	Tuleks (N=1)
		Ei tuleks (N=3)			Kaaluks (N=1)
	4 või enam erinevat ebameeldivat kogemust (N=9)	Tuleks (N=1)			Ei tuleks (N=2)
		Kaaluks (N=5)			
		Ei tuleks (N=3)			

Joonis 5.12. Ebameeldiva kogemuse olemasolu ja valmisolek tegevteenistuseks motivatsiooniklastrite lõikes, kasti suurus on võrdeline indiviidide arvuga alarühmas

Selles alapeatükis selgitasime välja naiste ajateenistusse tuleku põhjused ja ajateenistusse panustama motiveerivad tegurid. Analüüsi käigus selgus, et naisi on enim ajendanud ajateenistusse vabatahtlikult tulema soov panna ennast uues olukorras proovile, omandada praktilisi oskusi, panustada Eesti kaitsevõime tagamisse ning sobiv aeg elumuutuseks. Leidsime, et naised on võimalik jagada kahte rühma – 2/3 naisi, kes on ajateenistuse alguses kõrgema

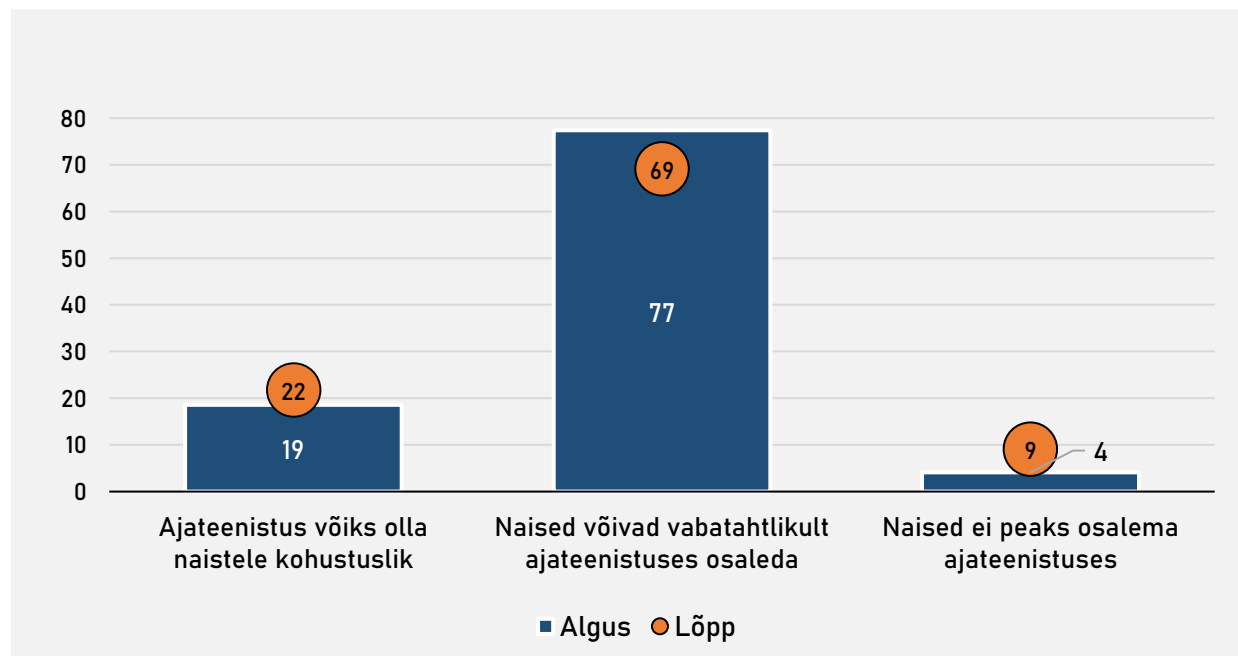
motivatsiooniga ja 1/3, kes on madalama motivatsiooniga. Selgus, et edasisel tegevteenistusse astumisel ei mängi niivõrd suurt rolli ajateenistusega rahulolu kui motivatsioon – kuigi rahulolu ajateenistusega oli nii kõrgema kui madalama motivatsiooniga naistel sarnane, siis tegevvälaseks on altimad astuma need naised, kes teenistuse alguses olid madalama motivatsiooniga, kuid teenistuse lõpuks nende motivatsioon tõusis (vt osa 5.1.8).

5.2. Meessoost ajateenijate hoiakud ja suhtumine naiste osalemisesse ajateenistuses

Järgnevalt antakse ülevaade sellest, missugused on meesajateenijate hoiakud naiste osalemise kohta ajateenistuses. Analüüsi on kaasaanud ainult meesajateenijad, kes vastasid küsitlusele nii teenistuse alguses kui ka lõpus, et saada parem ülevaade hoiakute muutustest. Tulenevalt sellest on järgmises peatükis analüüsitud 2460 osalejat. Vaatluse alla on võetud noormeeste hoiakud, mis puudutavad naiste osalemist ajateenistuses, kuidas on hoiakud teenistuse jooksul muutunud ning kuidas mõjutab hoiakuid ja hoiakute muutust kokkupuude naistega ajateenistuses.

2.1. Meeste suhtumine, eelarvamused ja uskumused seoses naiste osalusega ajateenistuses

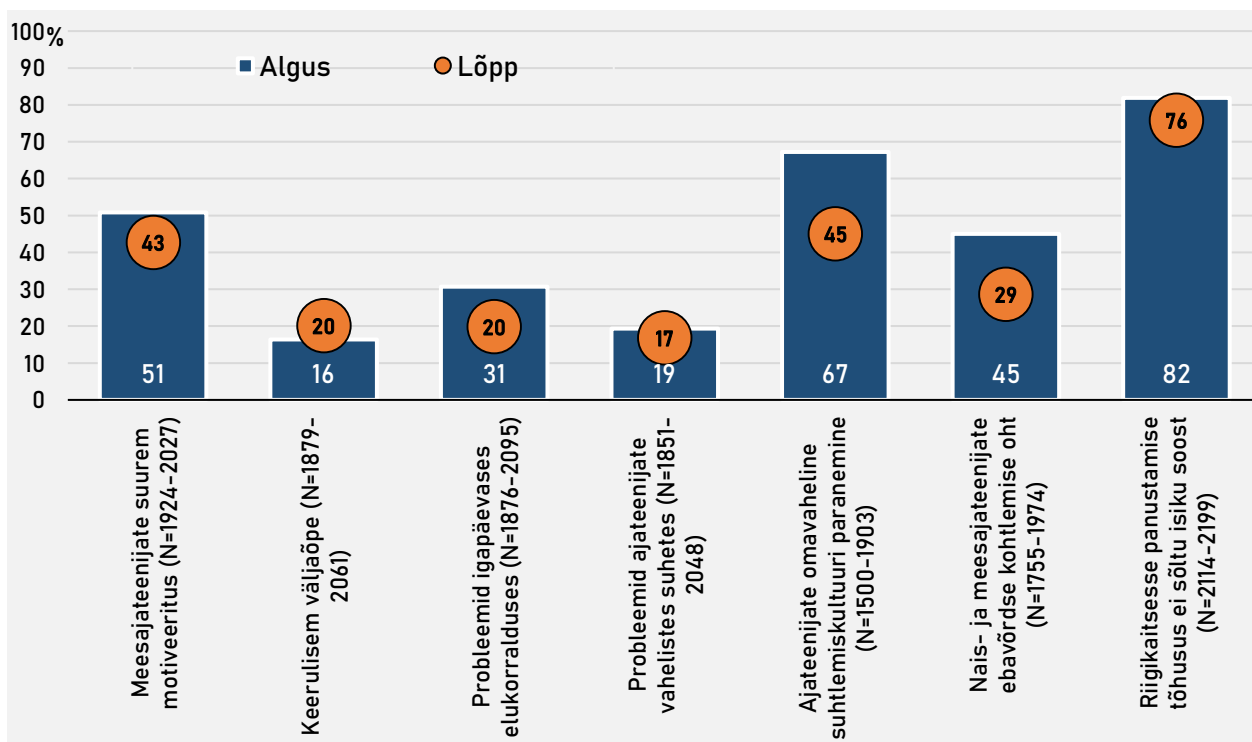
Esmalt on antud ülevaade noormeeste hoiakute suhtes ajateenistuses ning kuidas suhtumine teenistuse jooksul muutus. Siinkohal tuleb märkida, et enne ajateenistust mõõdetakse ajateenijate eelhoiakut ning teenistuse lõpuks on neil arvamus kujunenud kogemuse pealt. Ajateenistuse alguses uskus 77% noormehi, et naised võiksid osaleda ajateenistuses vabatahtlikult (vt joonis 5.13). Teenistuse lõpus, kui ajateenijatel oli teenistuskogemus, langes antud arvamus 8% võrra. Teenistuse lõpus tõusis aga suhtumine, et ajateenistus võiks olla naistele kohustuslik (3% võrra 22%-le) ning naised ei peaks üldse ajateenistuses osalema (5% võrra 9%-le).

Joonis 5.13. Meesajateenijate suhtumise muutus naiste osalemise suhtes ajateenistuses teenistuse jooksul (%)

Võib öelda, et ajateenistuse käigus hoiakud muutusid. Ajateenistuse alguses pooldas 71% meesajateenijatest naiste võrdset teenimist kõikides üksustes ja ametikohtadel ning 29% uskus, et naised võiksid teenida tagalas ja teistes toetavates funktsioonides. Ajateenistuse lõpus langes võrdset suhtumist pooldav hoiak 14% võrra, mis tõstis hinnangut, et naised peaksid teenima pigem tagalas ja toetavates funktsioonides

Joonisel 5.14 on välja toodud eelarvamuste ja uskumuste väited teenistuse alguses ja lõpus. Ajateenistuse alguses nõustus üle poole vastajatest järgnevate väidetega: 51% uskus, et tõuseb meessoost ajateenijate motiveeritus, 67% arvas, et paraneb ajateenijate omavaheline suhtlemiskultuur ning 82% arvas, et riigikaitseesse panustamine ei sõltu isiku soost. Ajateenistuse lõpus langesid eeltoodud näitajad 6%-22% võrra. Lisaks langesid teenistuse lõpuks näitajad teiste väidete suhtes, välja arvatud keerulisem väljaõpe, mis tõusis 4% võrra.

Joonis 5.14. Meesajateenijate osakaal, kes nõustus järgnevate eelarvamuste ja uskumuste väidetega (%)

Kui ajateenistuse alguses arvas 31% noormehi, et naiste osalemine teenistuses toob kaasa probleeme igapäevaelu korralduses, siis teenistuse lõpus tõdes vaid 20%, et see oli probleemiks. Samuti tundis 29% noormeestest, et naiste osalus ajateenistuses tekitas nais- ja meesajateenijate ebavõrdse kohtlemise ohu, mida oli 16% vähem kui esialgu arvati. Oluline

on tähelepanu pöörata asjaolule, et langus ei pruugi täheldada pildi halvenemist, kuna tulemusi saab mitme väite osas tõlgendada kaheti. Näiteks võime küsida, kas naiste osalemine ajateenistuses peaks tingimata tõstma meesajateenijate motiveeritust või parandama ajateenijate omavahelist suhtlemiskultuuri? Või olekski ideaalpilt see, kui naiste osalemine

oleks loomulik ning ei muudaks motivatsiooni ega suhtlemiskultuuri? Eeltoodud näitajate langus võib peegeldada olukorda, kus meesajateenijad ei tajunud, et naisajateenijad oleks teatava positiivse muutuse esile kutsunud, vaid et naised olid samasugused sõdurid kui mehed. Seega oleks nende väidete puhul nõustujate osakaalu langus justkui suurenenud võrdse kohtlemise indikaator.

Tabelis 5.3 on välja toodud eelarvamuste ja hoiakute muutused teenistuse jooksul. Suurem osa meesajateenijaid on jäänud oma hoiakutele kindlaks ning vastasid nii ajateenistuse alguses kui lõpus ühtemoodi. Kõige rohkem

muudeti arvamust ebavõrdse kohtlemise ohu (42%), suhtlemiskultuuri paranemise (39%) ning meesajateenijate suurema motiveerituse (32%) suhtes. 28% noormehi, kes uskus, et naiste osalemine toob kaasa ebavõrdse kohtlemise ohu, tundis ajateenistuse lõpus, et ebavõrdse kohtlemise ohtu ei olnud. 31% ajateenijatest, kes algselt uskus, et suhtlemiskultuur paraneb naistega koos teenides, tõdesid, et suhtlemiskultuur ei paranenud. 20% vastanuist muutis oma arvamust teenistuse lõpus, et meesajateenijate motiveeritus ei tõuse naiste osalemise tõttu ajateenistuses.

Tabel 5.3. Meesajateenijate hoiakute muutus teenistuse jooksul (%)

Väited naiste osalemise kohta ajateenistuses	Püsivalt nõustuv	Alguses nõustus, lõpus mitte	Alguses ei nõustunud, lõpus nõustus	Püsivalt mitte-nõustuv
Meesajateenijate suurem motiveeritus (N=656)	30	20	12	38
Keerulisem väljaõpe (N=706)	7	8	14	71
Probleemid igapäevases elukorralduses (N=759)	9	17	10	65
Probleemid ajateenijate vahelistes suhetes (N=722)	5	9	13	72
Ajateenijate omavaheline suhtlemiskultuuri paranemine (N=568)	40	31	8	22
Nais- ja meesajateenijate ebavõrdse kohtlemise oht (N=672)	16	28	14	43
Riigikaitseesse panustamise tõhusus ei sõltu isiku soost (N=780)	68	15	9	8

5.2.2. Meesajateenijate hoiakute muutus ja kokkupuuted naisajateenijatega

Teenistuse jooksul tekkinud hoiakute muutuse põhjustena võib esile tuua mitu tegurit. Järgnevalt on vaadatud, kuidas muutusid teenistuse jooksul meesajateenijate hoiakud ning kas muutused on seotud naistega koos teenimisega. Kokkupuute tunnuseid on kaks: „Kas tee-

nistuse jooksul teenisite ühes jaos või meeskonnas koos naissoost ajateenija(te)ga?“ ja „Kas ajateenistuse jooksul oli Teie ülemate või instruktorite hulgas naissoost tegevväelasi?“. Noormeeste suhtumist naiste ajateenistuses osalemisse analüüsid on antud tunnused koondatud üheks tunnuseks: „Teenistusalane kokkupuude naissoost ajateenija/ülemaga“.

Analüüsidest usumuste ja eelarvamuste väiteid, on analüüsi jäetud ainult kokkupuude naisajateenijatega. 39% meesajateenijatest teenisid samas jaos või meeskonnas naisajateenijatega ning 55% noormeestest oli ülemate või instruktorite seas naisi.

Suurem osa meesajateenijaid ei muutnud oma hoiakuid naiste ajateenistusse kaasamise

kohta ajateenistuse jooksul (vt tabel 5.4a). Ligi kolmveerand ajateenijatest jäid oma seisukohale kindlaks vaatama sellele, kas neil oli teenistusalaseid kokkupuuteid naistega või mitte. Tabel 5.4b annab detailsema ülevaate hoiakute muutustest teenistuse jooksul vastavalt naissoost ajateenijate/ülematega kokkupuutele.

Tabel 5.4a. Meesajateenijate suhtumise muutus naiste ajateenistusse kokkupuutel naistega (%)

Ajateenistuse alguses	Suhtumise muutus	Teenistusalane kokkupuude naissoost ajateenija/ülemaga olemas %	Teenistusalane kokkupuude naissoost ajateenija/ülemaga puudus %
Suhtumine naiste ajateenistusse (kohustuslik, vabatahtlik, ei peaks osalema)	Suhtumine jäi samaks	75	75
	Suhtumine muutus	25	25
Suhtumine naiste ametikohtadesse (võrdselt meestega kõikides üksustes ja ametikohtadel, pigem tagalas ja toetavates funktsioonides)	Suhtumine jäi samaks	73	71
	Suhtumine muutus	27	29

Tabel 5.4b. Meesajateenijate suhtumise muutus naiste ajateenistusse kokkupuutel naistega %

Ajateenistuse alguses	Ajateenistuse lõpus	Teenistusalane kokkupuude naissoost ajateenija/ülemaga olemas %	Teenistusalane kokkupuude naissoost ajateenija/ülemaga puudus %	Erinevus %
Kohustuslik ajateenistus naistele	Kohustuslik	12	9	3
	Vabatahtlik	7	7	0
	Ei peaks osalema	1	1	0
Vabatahtlik ajateenistus naistele	Kohustuslik	11	10	1
	Vabatahtlik	61	63	-2
	Ei peaks osalema	6	6	0
Naised ei peaks osalema ajateenistuses	Kohustuslik	<1 (N=1)	<1 (N=3)	0
	Vabatahtlik	2	1	1
	Ei peaks osalema	2	3	-1
Kõikides üksustes ja ametikohtadel	Kõikides üksustes ja ametikohtadel	53	48	5
	Tagalas	20	22	-2
Tagalas	Kõikides üksustes ja ametikohtadel	7	7	0
	Tagalas	20	23	-3

Üldiselt võib öelda, et naissoost ajateenijatega koos teenimine või naissoost ülema all teenimine muudab väga vähe meessoost ajateenijate hoiakuid naiste ajateenistuses osalemise ning teenistus- ja ametikoha suhtes. Seega ei saa kinnitada eeldust, et naistega koos teenimise kogemus muudaks meessoost ajateenijate suhtumist naiste osalemisesse ajateenistuses. Täheldatavad on küll suhtumise muutumine teenistuse jooksul, kuid see ei tulene kokkupuutest naissoost ajateenijate või ülema-
tega.

Kui võrrelda teenistuses alguses ja lõpus küsitud arvamusi naiste osalemise mõju kohta ajateenistuse erinevatele aspektidele, siis tuleb

esile, et naissoost ajateenijatega koosteenimise kogemusel ei ole eraldiseisvat efekti meessoost ajateenijate hoiakutele. (vt tabel 5.5). Statistiliselt oluline erinevus tuli esile ainult seoses probleemidega ajateenijate vahelistes suhetes, kus 22% noormeestest muutsid teenistuse jooksul oma arvamust ning see erines vastavalt kokkupuute olemasolule naissoost ajateenijatega. Nende noormeeste hulgas, kes teenisid koos naissoost ajateenijatega, suurenes nende osakaal, kes jõudsid teenistuse jooksul järeldusele, et naiste osalemine tekitab probleeme ajateenijate omavahelistes suhetes. Seevastus noormeeste hulgas, kes ei teeninud koos naistega, kasvas nende osakaal, kes jõudsid teenistuse jooksul järeldusele, et naiste osalus pigem ei tekita probleeme.

Tabel 5.5. Meesajateenijate hoiakute muutus teenistuse jooksul kokkupuutel naistega (%)

Eelarvamused ja uskumused	Naistega koos teenimine	Nõustus alguses ja lõpus	Nõustus alguses, ei nõustunud lõpus	Ei nõustunud alguses, nõustus lõpus	Ei nõustunud alguses, ei nõustunud lõpus
Meesajateenijate suurem motiveeritus	Teenis koos naistega	30	20	12	38
	Ei teeninud naistega	32	18	13	37
Keerulisem väljaõpe	Teenis koos naistega	7	8	14	71
	Ei teeninud naistega	6	10	12	73
Probleemid igapäevases elukorralduses	Teenis koos naistega	9	17	10	65
	Ei teeninud naistega	11	19	10	60
Probleemid ajateenijate vahelistes suhetes*	Teenis koos naistega	5	9	13	72
	Ei teeninud naistega	6	13	9	72
Ajateenijate omavaheline suhtlemiskultuuri parandamine	Teenis koos naistega	40	31	8	22
	Ei teeninud naistega	37	29	11	23
Nais- ja meesajateenijate ebavõrdse kohtlemise oht	Teenis koos naistega	16	28	14	43
	Ei teeninud naistega	16	28	11	45
Riigikaitse panustamise tõhusus ei sõltu isiku soost	Teenis koos naistega	68	15	9	8
	Ei teeninud naistega	70	13	8	9

Aruande selles osas otsiti vastust küsimustele, millised on meesajateenijate hoiakud naiste ajateenistuse kohta ning kas ja kuidas need ajateenistuse jooksul muutuvad. Lisaks uuriti, kas meeste hoiakuid naiste ajateenistuses osalemise osas on mõjutanud naisajateenijatega või -tegeväelastega kokkupuude.

Teenistuse alguses uskus üle kolmveerandi noormeestest, et naised võiksid vabatahtlikult ajateenistuses teenida. Teenistuse lõpuks naiste vabatahtliku teenistuse pooldajate osakaal langes ning leiti, et ajateenistus võiks olla naistele kohustuslik või naised ei peaks üldse ajateenistuses osalema. Kui ajateenistuse alguses pooldas enam mehi naistega ajateenistuses võrdset teenimist kõikides üksustes ja ametikohtadel, siis teenistuse lõpuks hakkas vähem mehi võrdset suhtumist pooldama ning süvenes hoiak, et naised peaksid teenima pigem tagalas ja toetavates funktsioonides (vt alapeatükk 5.2.1).

Kokkuvõte

2022.-2023. aasta kompleksuuringus võeti lähemalt uurimise alla naiste osalus ajateenistuses. Naiste kaasamise edendamise riigikaitse hõlmab endast erinevaid aspekte ja põhjendusi. Demograafiliste tegurite osas laiendab see kaitseväelaste värbamisbaasi, mis on eriti oluline väiksema rahvaarvuga riikides. Sotsiaalse võrdsuse seisukohalt edendab see soolist võrdõiguslikkust ja näitab, et kõik ühiskonnaliikmed saavad panustada riigikaitse. Samuti on tõestatud, et mitmekesisemad meeskonnad, mis hõlmavad nii

mehi kui naisi, on sageli loovamad ja tõhusamad, aidates kaasa sõjalise efektiivsuse tõstmisele, seda eriti keerulistes julgeolekuolekuolukordades, kus on vaja kiiresti kohaneda ja leida innovaatilisi lahendusi³⁵.

Kui varasemalt on uuritud naistesse suhtumist riigikaitstes laiemas kontekstis, siis eraldi naistega koos teeninud kaasajateenijate suhtumist naisajateenijatesse uuritud ei ole. Siplase (2017³⁶) uuringust selgus, et keskmine tegeväelane suhtub soosivamalt naiste teenistusse kui keskmine Eesti (tsiviil)kodanik. Sama uuring tõi veel esile, et naiste sooritusvõime hinnang on kõrgem nendel vastajatel, kes on ise naistega teenistuses kokku puutunud.

Lisaks eelnevale, on varasemad ajateenijate kompleksuuringud näidanud, et keskmine naissoost ajateenija on kõrgemalt motiveeritud kui meessoost ajateenija, mistõttu otsustasime vaadata lähemalt naisi motiveerivaid tegureid ning kuidas need on seotud ajateenistuse rahuloluga ning edasiste plaanidega jätkata riigikaitse valdkonnas. Selgus, et naiste edasisel tegevteenistusse astumisel ei mängi niivõrd suurt rolli ajateenistusega rahulolu, vaid pigem motivatsioon — kuigi rahulolu ajateenistusega oli nii kõrgema kui madalama motivatsiooniga naistel sarnane, siis tegeväelaseks on altimad astuma need naised, kes teenistuse alguses olid madalama motivatsiooniga, kuid teenistuse lõpuks nende motivatsioon tõusis (vt alapeatükk 5.1.7).

Lisaks motivatsioonile uurisime naistega seotud eelarvamuste ja hoiakute kohta, eristades

³⁵ Egnell, R. (2016). Gender Perspectives and Military Effectiveness. – *PRISM* Vol 6 No 1.

³⁶ Siplane, A (2017). *Naised Eesti Kaitseväes: motivatsioon, suhtumine, kogemused ja väljakutsed. Raport.* Rahvusvaheline Kaitseuuringute Keskus.

mees-, ja naissoost ajateenijate hinnangud. Peale selle vaatasime meessoost ajateenijate suhtumist naisajateenijatesse ning analüüsisime, kas ja kuidas suhtumine ajateenistuse jooksul muutus.

Oluline on siinkohal mainida, et naissoost ajateenijate keskmine protsent on alates 2013. aastast olnud 1% (kui tegevväelaste hulgas on naised veidike alla 10%). Seetõttu on meesajateenijal teenistuse jooksul naistega kokkupuutumine üldjuhul marginaalne. Vaatamata sellele, et naised on riigikaitstes ja sealhulgas ka ajateenistuses vähemusgrupp, on oluline uurida erinevate vähemusgruppide integreerimise tahke (sh suhtumist) organisatsioonis. See annab võimaluse erinevaid grappe paremini mõista, toetada mitmekesisust, edendada võrdseid võimalusi ning tugevdada kogu organisatsiooni ühtsust ja tõhusust.

Naistega seotud eelarvamuste ja uskumuste osas langesid meesajateenijate näitajad peaaegu kõigi esitatud väidete osas. Ainult keerulisemat väljaõpet puudutava väitega nõustuti 4% võrra enam kui teenistuse alguses (vt alapeatükk 5.2.1). Mehed nõustusid vähem, et naisajateenijate osalus ajateenistuses suurendab meesajateenijate motiveeritust, tekitab probleeme igapäevaelus ja ajateenijate omavahelistes suhetes, parandab ajateenijate omavahelist suhtluskultuuri, tekitab ebavõrdse kohtlemise ohu ning riigikaitsele panustamise tõhusus ei sõltu isiku soost.

Oluline on tähelepanu pöörata asjaolule, et näitajate langus ei pruugi alati olla halb, kuna tulemusi võib tõlgendada kaheti. See võib peegeldada ka olukorda, kus meesajateenijad ei tajunud, et naisajateenijad oleks teatava positiivse muutuse esile kutsunud, vaid

et naised olid samasugused sõdurid kui mehed.

Kolmveerand meesajateenijatest jäid seoses naiste ajateenistuses osalemisega oma uskumuste juurde ning seda ei muutunud märkimisväärselt ka naistega teenistusaegne kokkupuude (vt alapeatükk 5.2.2). Naiste ametikohtade ning naiste ajateenistuse kohustuslikkusega seotud küsimuste osas kinnistus naisajateenijate/-ülematega kokkupuutujatel arvamus, et naised võiksid teenida meestega võrdselt samadel ametikohtadel ning ajateenistus võiks olla naistele kohustuslik.

Esmakordselt oli 2022.-2023. aasta uuringus temaatiline küsimusteplokk ainult naistele, mis käsitles soost tulenevaid negatiivseid olukordi, ebameeldivat tähelepanu ja vastu-meelseid lähenemiskatseid. Enamus küsitluses osalenud naised olid ajateenistuse jooksul kogenud soost tulenevaid ebameeldivaid olukordi. Olukorra esinemine ei ilmesta iseenesest selle intensiivsust või tõsidust, ega seda, kui häiritud naine sellest oli. Seega tuleb ka järeldustesse suhtuda reservatsioonidega ja teemat lähemalt uurida.

Analüüs kinnitab, et nende naiste seas, kes on kogenud enam soost tulenevaid erinevaid negatiivseid olukordi, on vähem kindlal meelel tegevteenistusse astujaid (vt alapeatükk 5.1.7). Vähemusgrupi integreerimisel ja turvalise väljaõppe keskkonna loomisel tasub organisatsioonil edendada kultuurilist muutust, mis hõlmab soolise stereotüüpiseerimise vältimist ja naissõdurite võrdset kohtlemist. Kultuurilise muutuse edendamine nõuab sageli laialdast koolitust ja üleüldist teadlikkuse tõstmist.

6. AJATEENIJA KEHALINE VÕIMEKUS, TERVIS JA SPORTIMINE SEITSME UURIMISAASTA AEGREAS

Liina-Mai Tooding

Ajateenija kehaline võimekus ja füüsiline vorm, tervis ning sportimisharjumused on Kompleksuuringu kõikidel uuringuaastatel olnud analüüsi all kui reservväelase ettevalmistuse oluline osa. Varasemalt oleme analüüsinud ajateenijate füüsilise vormi ja sportimisharjumise vahelist seost^{37,38}, kehalise võimekuse kontrolltesti tulemusi³⁹, rühmakuuluvuse ja sidususe mõju individuaalse treeningu tõhususele⁴⁰ ning füüsilise võimekuse muutuse ja teenistusega rahulolu vahelist

seost⁴¹. See peatükk võtab vaatluse alla aga ajas toimunud muutused. Kehalise võimekuse arendamine ajateenistuses on ka ajateenija üks olulistest ootustest teenistusele (ptk 2). Selles raportis on neid teemasid vaadeldud lühidalt ja kirjeldavalt, kuid juurde toodud aja kulg ning andmed esitatud seitsme uurimisaasta 2016-2023 aegridades⁴². Ajamõõtme kaasamise üheks põhjuseks on ka vajadus esile tuua kehalise võimekuse ja tervise enesehinnangute ning

³⁷ Kasearu, K., Sarik, M., Tooding, L-M. (2021). Ajateenijate füüsiline vorm ehk sportimisest kaitsevääs. *Sõdur* nr 4, lk 46-51.

³⁸ Tooding, L-M. (2022). Ajateenijate füüsilise vormi muutus teenistuses. *Kompleksuuringu ajateenijate 2020-2021 küsitluse aruanne*, lk 70-87.

³⁹ Tooding, L-M. (2022). Kehalise võimekuse kontrolltesti tulemused ajateenistuse erinevatel etappidel. *Kompleksuuringu ajateenijate 2020-2021 küsitluse aruanne*, lk 88-94.

⁴⁰ Kasearu, K., Tooding, L-M. (2023). Teenistusrühma roll kehalise võimekuse ja füüsilise vormi

kujunemisel ajateenistuses. *EMA Occasional Papers*, 16, lk 76-107.

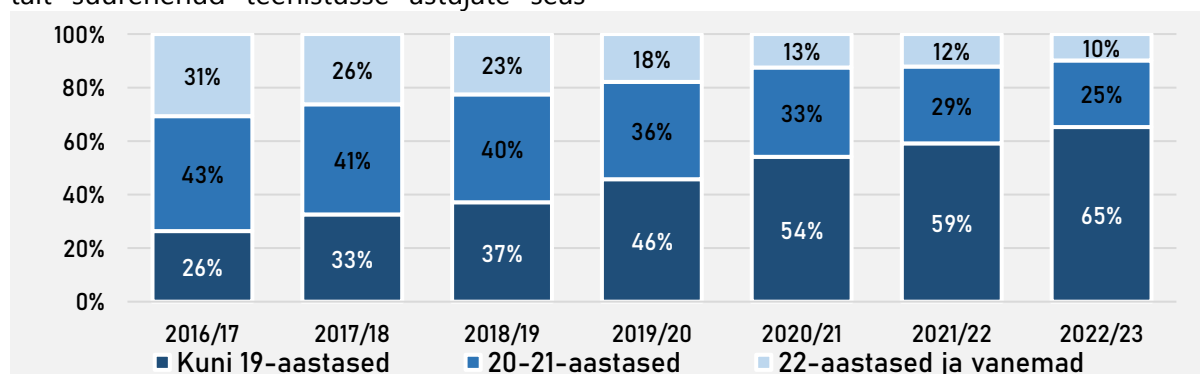
⁴¹ Kasearu, K., Tooding, L-M. (2023). Satisfaction with service and self-estimated physical fitness of conscripts. *Sõjateadlane (Estonian Journal of Military Studies)*, 22, 123-146

⁴² Ajateenijate arv (suurusjärg) siin vaadeldavatel tunnustel vastavalt alguses ja lõpus: 2016/17 – 2700 ja 1200; 2017/18 – 2700 ja 2000; 2018/19 – 2500 ja 1600; 2019/20 – 3000 ja 2400; 2020/21 – 3200 ja 2700; 2021/22 – 3000 ja 2500; 2022/23 – 3100 ja 2700. Alates 2019/20. a on kaasatud ka talvise kutse ajateenijate andmed.

sportimisharjumuste tagasilangus vahepealsetel pandeemia-aastatel ja mõned taastumise märgid käesoleva raporti aluseks olevates 2022.-2023. aasta andmetes.

Kehaline võimekus, tervis ja sportimisaktiivsus on omavahel seotud nähtused ning ajas küllaltki sarnase käiguga, mille tõlgendamisel on oluline võtta arvesse muutusi ajateenijate vanuselises koosseisus. Nimelt on aasta-aastalt suurenenud teenistusse astujate seas

kuni 19-aastaste osatähtsus, mis vaadeldaval seitsmeaastasel perioodil kasvas veerandist peaaegu 2/3-ni. (joonis 6.1). Et siinvaadeldavad näitajad on nooremaealiste seas suhteliselt paremad (nad on enesehinnangu kohaselt tervemad, kehaliselt võimekamad, treenitumad), siis võivad muutused ajas olla osaliselt tingitud „heade“ näitajatega ajateenijate osatähtsuse suurenemisest, seega selektsioonimehhanismist.

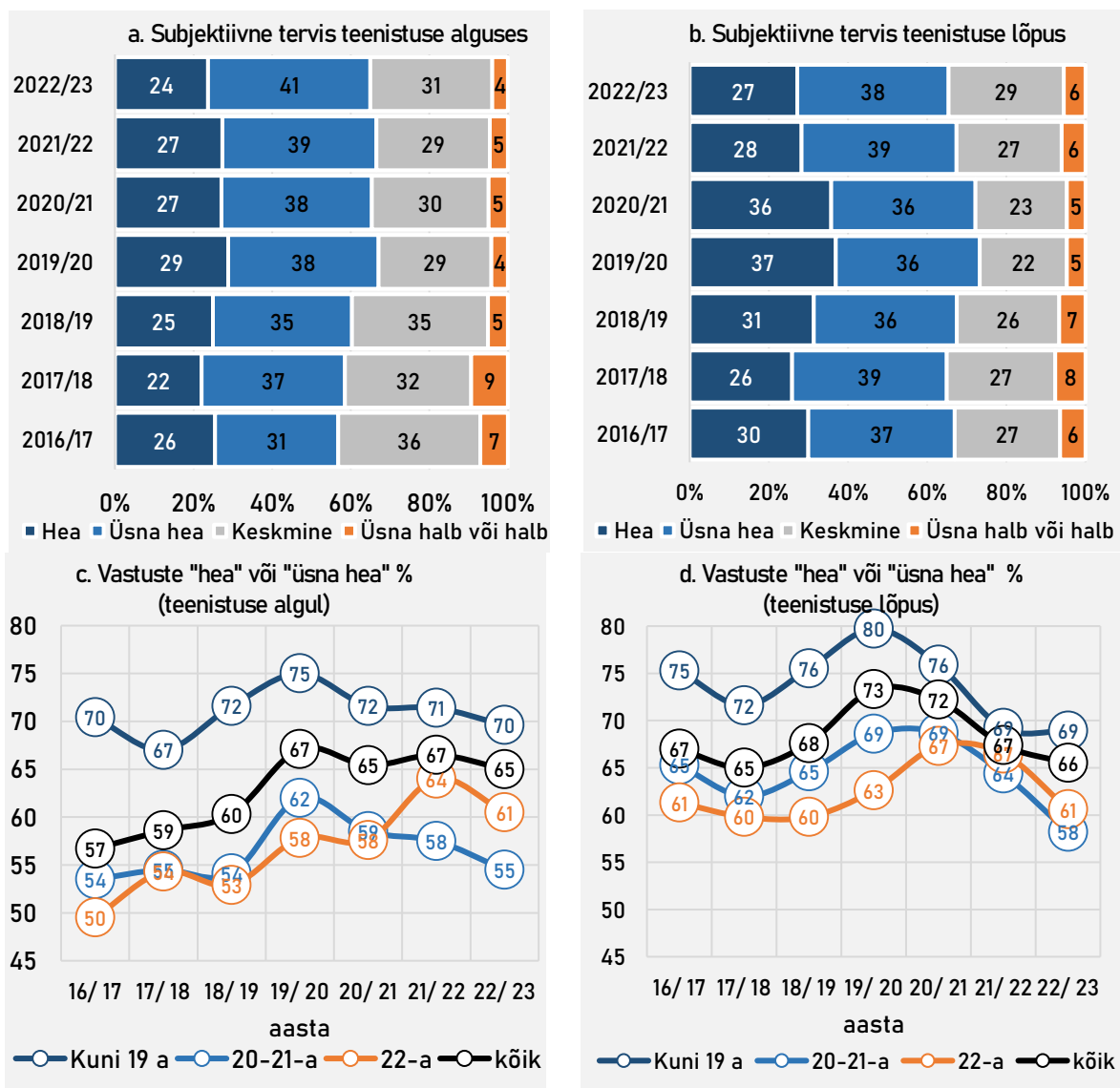
Joonis 6.1. Ajateenijate vanuseline jaotus

6.1. Subjektiivne tervis

Oma tervise seisundit (subjektiivset tervist) hindas ajateenija teenistuse alguses ja lõpus vastuseks küsimusele „*Milliseks hindate oma tervist üldiselt?*“ valides viie variandi seast: hea, üsna hea, keskmine, üsna halb, halb (kaks viimast võtsime allpool nende väikesearvulisuse tõttu kokku üheks). Subjektiivne tervis on osalt meditsiinilise külje peegeldus, osalt ka subjektiivse heaolu näitaja ning seetõttu pandeemiaaegsete piirangute suhtes tundlik. Joonise 6.2 ruudus a on näha teenistuse alguses antud hinnangute vähest järjepidevat paranemist: hea või üsna hea tervise osatähtsus on perioodi alguses 56% ja lõpus 65%. Viimasel neljal uurimisaastal on hinnangud suhteliselt püsivad. Ruudus c on näidatud hea või üsna hea tervise protsendiline osatähtsus vanuserühmades ja see on viimastel aastatel kahes nooremas rühmas pi-

gem langev kui tõusev. Et noorima vanuserühma tervisehinnangud on paremad kui ülejäänud rühmades ja nende osatähtsus aja jooksul on kasvanud, siis jääbki üldine hinnang ligikaudu endiseks.

Ajateenistuse lõpus antud hinnangud (ruut b) paranesid kuni 2019/20. aastani ja on seejärel tagasi läinud (eriti vanuserühmi vaadeldes, ruut d). Et langus võib peatuda, sellele viitab noorima (suurima) vanuserühma heade ja üsna heade hinnangute osatähtsuse püsivus kahel viimasel aasta. Vanuserühmade vahelised subjektiivse tervise erinevused hea ja üsna hea hinnangu osatähtsuse järgi on viimastel aastatel väiksemad kui perioodi alguses, kas püsivalt või pandeemiaaastate tõttu, näitab aeg, sest 2022/23. aastal erinevus suureneb taas. Silma jääb, et teenistuse lõpus on sagedamini kui alguses valitud vastusevarianti „hea“.

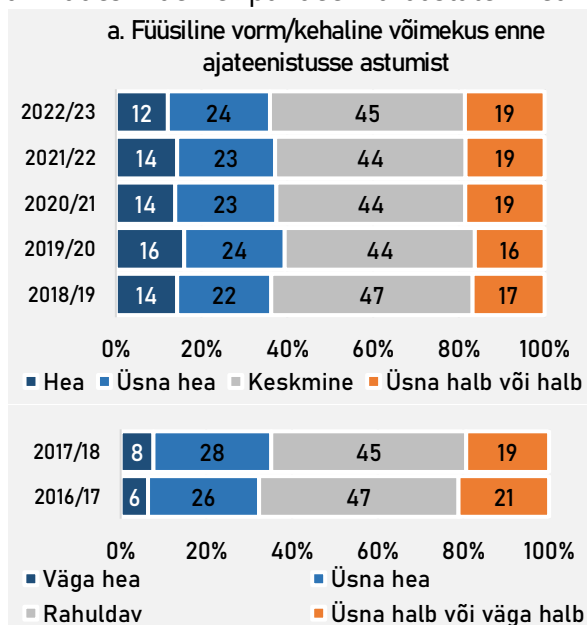
Joonis 6.2. Ajateenijate subjektiivne tervis aegreas teenistuse alguses ja lõpus

6.2. Füüsiline vorm/keheline võimekus

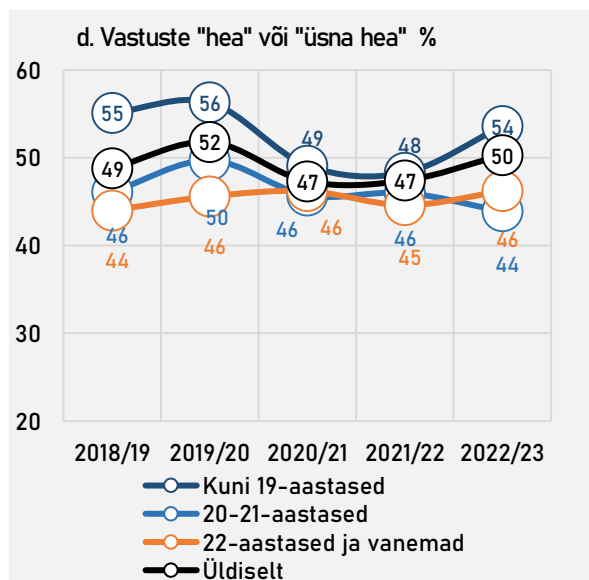
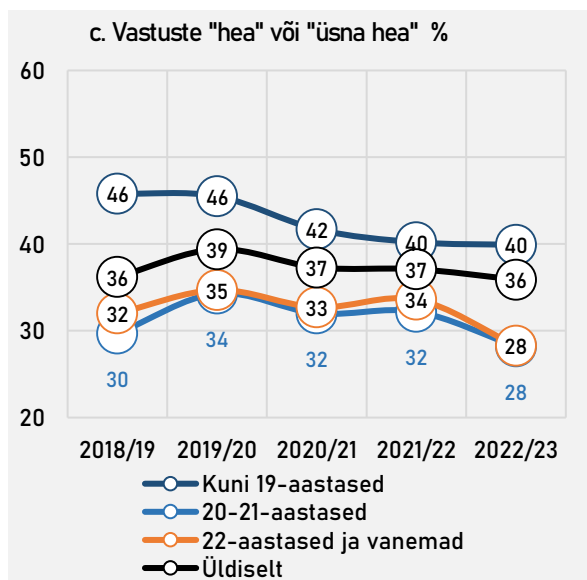
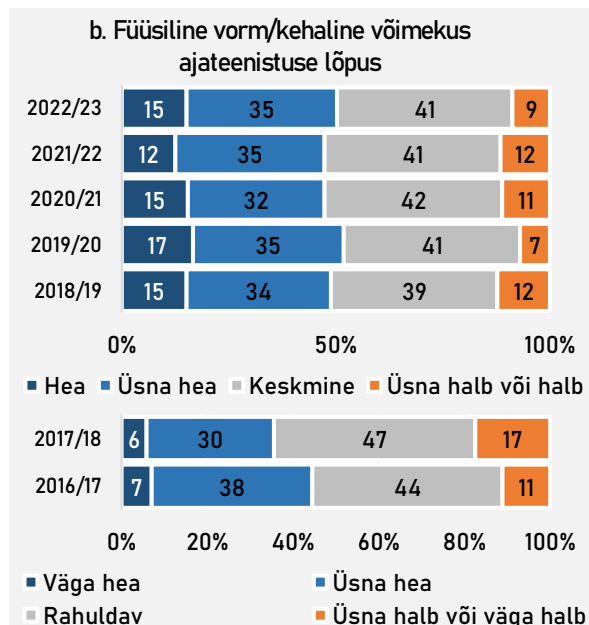
Kehalise võimekuse enesehinnang anti teenistuse alguses vastuseks küsimusele „*Milliseks hindate oma füüsilist vormi/kehalist võimekust enne ajateenistusse astumist?*” ja teenistuse lõpus sarnaselt sellega „*käesoleva aja*” kohta. Vastusevariandid olid samad mis subjektiivse tervise korral, uurimuse kahel algusaastal väikese erinevusega järgnevatest aastatest (joonis 6.3).

Teenistuseelse füüsilise vormi enesehinnangud on küllaltki stabiilsed ja kordavad subjektiivse tervise muutusi ajas: 2019.-2020. aastal parimad hinnangud ja seejärel pigem püsiv seis. Vanuserühmade kaupa võrreldes väheneb kõigis kolmes vanuserühmas subjektiivsele tervisele sarnaselt hea või üsna hea hinnangu osatähtsus (ruut c). Noorima vanuserühma kui parima kehalise võimekusega rühma osatähtsuse kasvu tõttu näeme üldiselt küllalt püsival tasemel kehalist võimekust.

Teenistuse lõpus antakse kõigil uuringuaastail paremad kehalise võimekuse enesehinnangud keskmise ja halva või üsna halva hinnangu väiksema osatähtsuse tõttu kui alguses. Parim aeg oli taas 2019/20, aga viimane senine uuring jõuab selle lähedale. Vanuserühmades näeme pandeemia-aastatel hea

või üsna hea hinnangu osatähtsuse lähene-mist ja viimasel aastal taas noorima rühma esile kerkimist. Noorima rühma hinnangute tõus nähtavasti on ka üldise väikese paranemise taga.

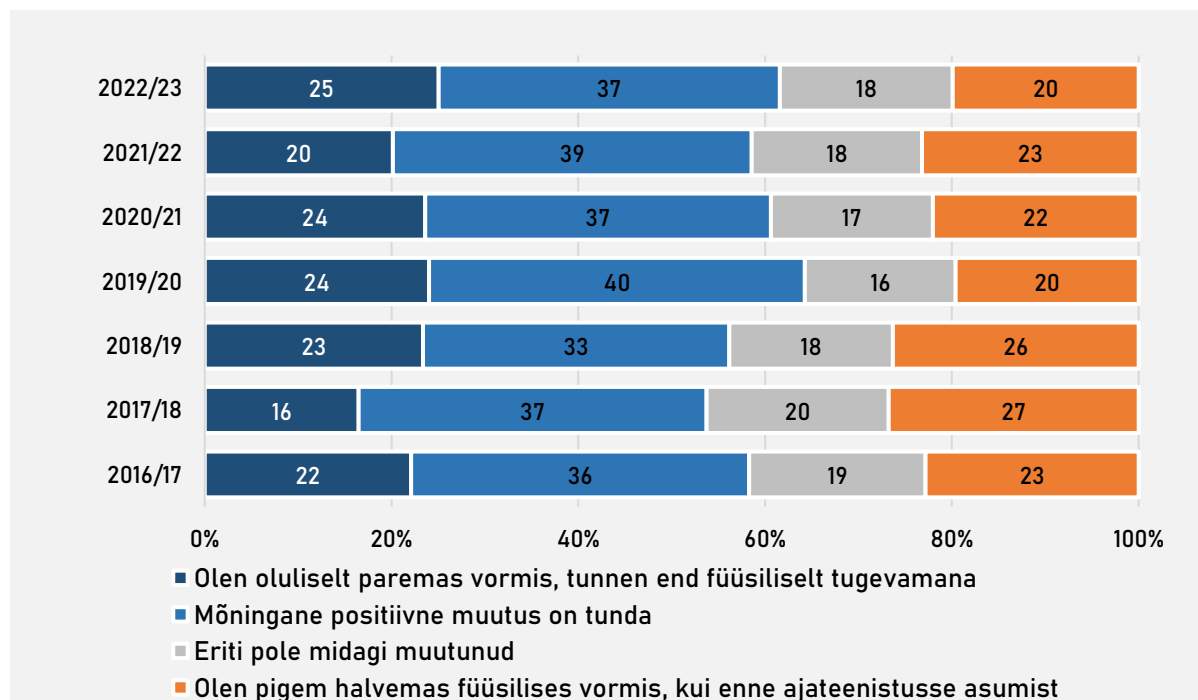
Joonis 6.3. Füüsilise vormi/kehalise võimekuse enesehinnangud aegreas teenistuse alguses ja lõpus

Lisame füüsilise vormi andmete kinnituseks veel ka kokkuvõtte selle kohta, kuidas ajateenija ise teenistuse lõpus hindab füüsilise vormi muutust ajateenistuses. Vastates küsimusele „Kuidas hindate oma füüsilist vormi

võrreldes ajateenistuse eelse ajaga?“ kinnitati selgelt füüsilise vormi paranemist või positiivseid muutusi (joonis 6.4). Aegrida füüsilise vormi paranemise enesetunde kaudu on

oma käigu poolest küll hüplikum kui eelnevad aegread, aga nendega sarnane: „parim“

aastakäik 2019/20 ja seejärel tagasilangus suunaga taastumisele 2022/23. aastal.

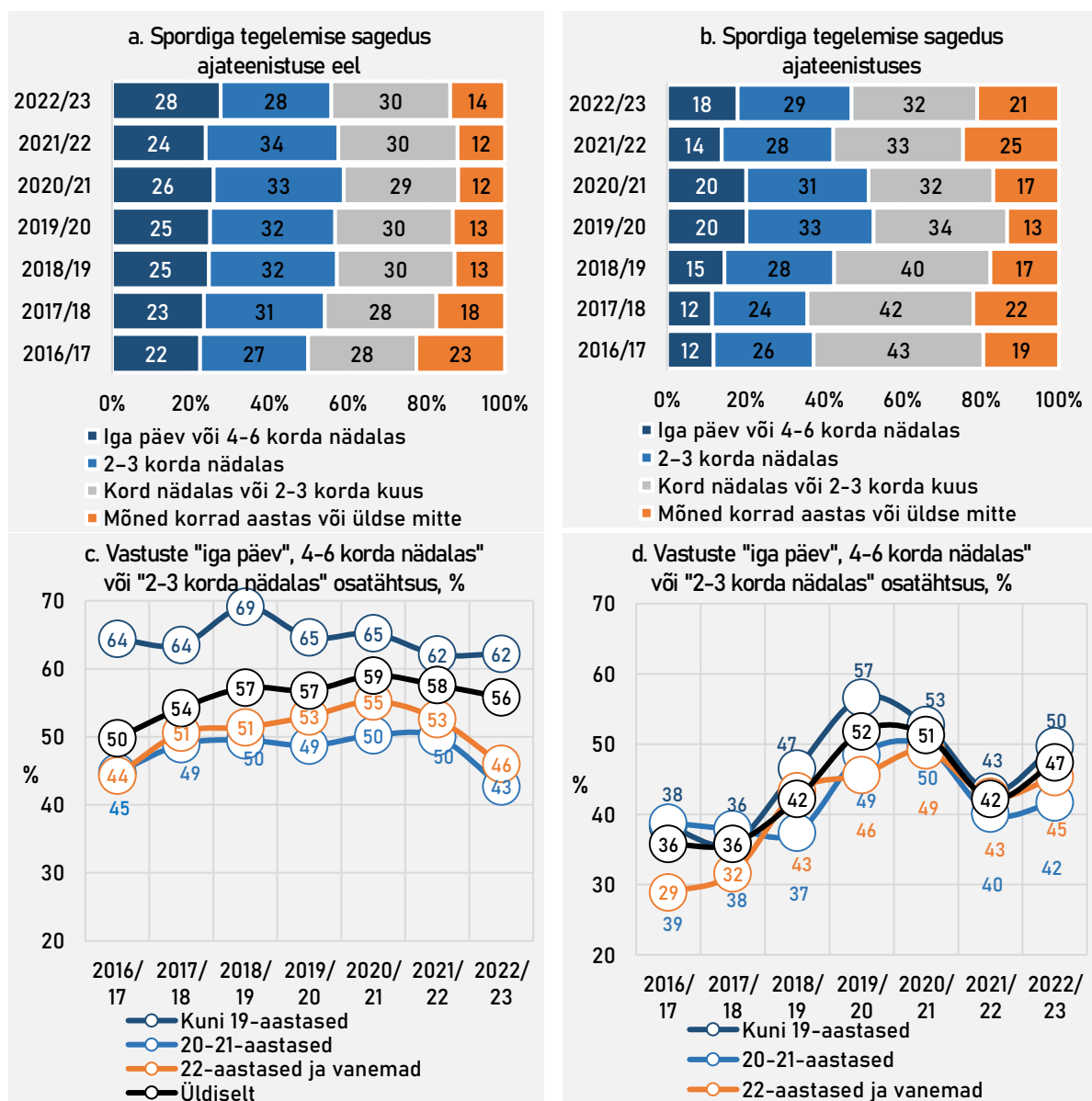
Joonis 6.4. Kuidas hindate oma füüsilist vormi võrreldes ajateenistuse eelse ajaga?

6.3. Spordiharrastus ajateenistuse eel ja ajal

Vaadeldaval seitsmeaastasel perioodil näeme teenistusse tulijate sportimisharjumuste kasvu (joonis 6.5, ruut a). Vastates küsimusele „Kui sageli harrastasite enne ajateenistusse astumist vabal ajal tervisesporti (iseisev treening korraga vähemalt poole tunni vältel, nii et hakkasite hingeldama ja higistama)?“ kinnitas 2016.-2017. aasta uuringus alla poole vastanuist, et 2-3 korda nädalas või sagedamini, ja järgnevatel aastatel juba üle poole (oleme siinkohal esialgset vastamiseks antud skaalat väikeste alagruppide vältimiseks „tihendanud“). Aastate jooksul on vähenenud nende osa, kes praktiliselt üldse ei tegele spordiga, kuid samas näeme perioodi lõpuaastail väikest sportimisaktiivsuse tagasilangust. Vaadeldes vanuserühmiti vähemalt 2-3 korda nädalas spordiga tegelejate osakaalu paistab tagasimineku selgem (ruut c),

aga seda pehmendavad üldises pildis teistest sportlikumad aasta-aastalt suureneva osakaaluga kuni 19-aastased teenistusse tulijad. Ajateenistuse eelse sportimise andmeis ei ole teravalt näha pandeemia mõju.

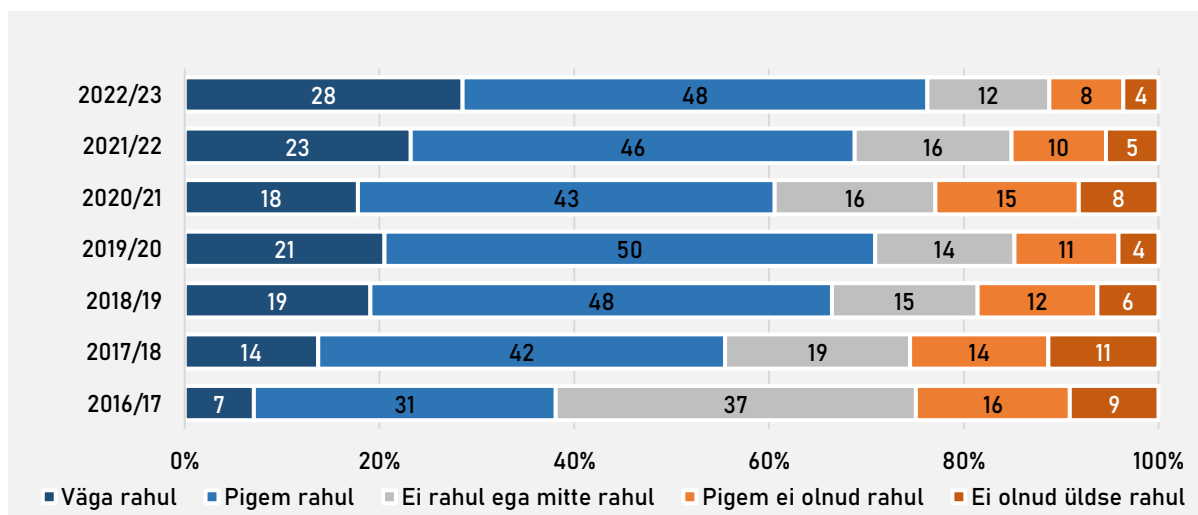
Sportimine ajateenistuses vabal ajal (esitati teenistuseelsele ajale sarnane küsimus) kulgeb 2019/20. aastani tõusvas joones, mille katkestab pandeemia. Taastumist ei ole veel näha. Vanuserühmade erinevused vähemalt 2-3 korda nädalas spordiga tegelejate osakaalu alusel on väikesed ja kõikuvad (ruut d). Selgelt on näha, et ajateenistuses sportimisel on vanuserühmade vahed väiksemad kui teenistuseelsel ajal (ühtlustumine: väga sagedaseks sportimiseks on aega vähem kui varem; varem väga harva spordiga tegelnud isikuid võis avaneda sportima kutsuvaid võimalusi). Samuti on selgelt näha, et kõigil aastail on spordiharrastus ajateenistuse eel elavam kui teenistuses.

Joonis 6.5. Vaba aja spordiharrastus ajateenistuseel ja ajateenistuses

Kuidas on muutunud ajateenistuses spordiga tegelemise tingimused? Küsimuse „Kuivõrd rahul olite ajateenistuses sportimisvõimalustega?” vastustes ulatus 2022.-2023. aastal väga või pigem rahul olijate osa üle kolmvee-

randi vastanuist ja ka pandeemia ajal ei langenud hinnangud uurimisperioodi alguse tasemeni (mil oli rahul vähem kui 40% küsitlenuist; joonis 6.6). Seega peegelduvad ajateenijate hinnangutes selgelt viimaste aastate investeeringud sporditaristu arendamisse.

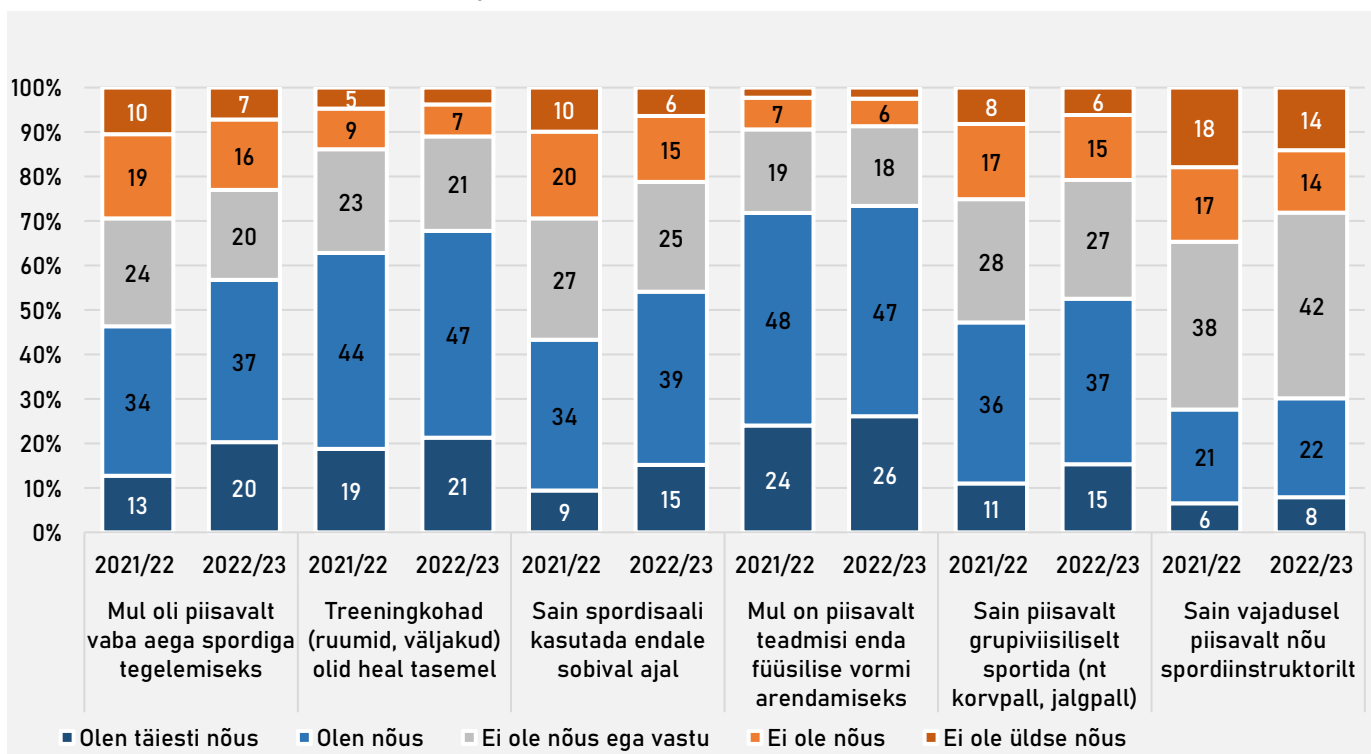

Joonis 6.6. Kuivõrd rahul olite ajateenistuses sortimisvõimalustega?

Viimastel uuringuaastatel oleme rahulolu sportimistingimustega uurinud veel ka täpsemalt. Selle raporti aasta, 2022/23. a ja sellele eelnenud uurimisaasta võrdluses on ajateenijad kinnitanud edasiminekut teenistuses vabal ajal sportimise võimalustes (joonis 6.7).

Sportimisvõimalusi positiivselt kirjeldavate väidetega nõus olivate („täiesti nõus“ või „nõus“ kokku) osatähtsus vastajate seas on

aastaga kasvanud kõigi väidete puhul, seejuures väite „sain spordisaali kasutada endale sobival ajal“ puhul 11% võrra ja väite „Mul oli piisavalt vaba aega spordiga tegelemiseks“ puhul 10% võrra. Kõigis aspektides, välja arvatud spordiinstruktorigi tugi, on positiivsete väidetega sportimisvõimaluste kohta viimase uurimisaasta andmeil nõus või täiesti nõus üle poole vastanutest (52% - 73%).

Joonis 6.7. Rahulolu sportimisvõimalustega ajateenistuses: nõusolek väidetega (%)

Kokkuvõtteks

Ajateenijate tervise- ja füüsilise võimekuse näitajad teenistuse alguses on paranenud, kuid seda peamiselt ajateenijate keskmise vanuse languse tõttu. Seega ajateenistusse tulevad võrreldes varasemate aastatega keskmiselt nooremad noormehed ja neiud, enamus neist otse koolipingist. Kuni 19-aastased hindavad oma tervist stabiilselt suhteliselt heaks, siis oma füüsilist vormi heaks või üsna heaks hindavate osakaal on antud vanusrühmas pigem langeva trendiga. Seega me ei saa nende andmete alusel rääkida

noorte üldisest tervise paranemisest. Oluline teadmine on aga see, et pandeemia aastatel küll tervise ja füüsilise võimekuse hinnangud üldiselt langesid, siis samas pandeemia periood ühtlustas vanuserühmade füüsilise võimekuse enesehinnangut ajateenistuse jooksul.

Sportimisvõimalused on ajateenijate hinnangul paranenud ja rahulolu sportimistingimustega kasvanud, kuid see ei paista otseselt välja ajateenijate aktiivsusest vabal ajal sportimisel ajateenistuses. Antud küsimus jääb edasiseks uurimisteemaks.

7. KOHAKONFLIKTI MÕJU ÕPPUSEL USSISÕNAD 2023

Kadri Kallip, Eleri Lillemäe

Iga-aastaselt korraldab Kaitsevägi reservväelastele erinevaid õppekogunemisi, millest kõige suuremad oma mahult on kevadised suurõppekogunemised Kevadtorm ja Siil ning lisaõppekogunemised Okas. Kui varasemalt oli õppekogunemiste peamiseks sihtgrupiks reservväelased ja nende oskuste värskendamine, siis Ukraina täiemahulise agressiooni algusest 2022. aastal on üha sagedamini kaasatud õppekogunemistele ka kaitseliitlased. Ukraina sõja algus tingis vajaduse ka Eesti kaitsevõimet ja kaitsjate arvu kiiresti tõsta, mistõttu määrati Kaitseväge sõjaaja koosseisu kuuluvate maakaitseüksuste koosseisu 10 000 reservväelast. Kui varem kuulusid maakaitse kaitseliitlased, siis selle muudatuse tulemusena kuuluvad maakaitse nüüd ka need reservväelased, kes ei kuulu enam kiirreageerimisreservi koosseisu. Uute maakaitse lisandunud reservväelaste väljaõpetamiseks korraldasid Kaitsevägi ja Kaitseliit 2023. aasta sügisel Eesti ajaloo suurima õppuse nimega Ussisõnad⁴³.

Maakaitseüksuste üheks eripäraks on see, et kriisi ja sõja korral ei muutu nende vastutusalast vastavalt lahinguplaanidele. Eelduseks on, et maakaitseüksuste liikmed tunnevad või õpivad tundma ühte kindlat piirkonda üksikasjalikult, elades või harjutades just selles kindlas piirkonnas. Kriisis või sõjas annab eelise, kui üksuse liikmed tunnevad väga hästi kohalikke looduslikke eripärasid ja teavad, milliseid kohalikke ressursse on võimalik oma tegevuseks mobiliseerida. Ka võib eeldada, et oma kodukohas paiknemine võib tõsta reservväelaste valmidust panustada riigikaitse.

Arusaadavalt on aga Eesti eri piirkonnad erineva asustustihedusega, koondudes tugevalt pealinna ümber, mistõttu mitte kõikidel reservväelastel ei ole võimalik teenida oma kodulähedases maakaitseringkonnas (MKR). Selles peatükis võtamegi lähemalt vaatluse alla olukorra, kus õppusel osaleja peamine elukoht ei langenud kokku elukohale vastava MKR-ga ja nimetame seda kokkuleppeliselt *kohakonfliktiks*. Kohakonflikti tuvastamiseks

⁴³ Täpsemalt saab maakaitse ja õppuse Ussisõnad kohta lugeda Kaitseväge koduleheküljelt: <https://mil.ee/reserv/maakaitse/>

kasutasime kahte küsimust, millest üks peegeldas maakonda, mille vastaja märkis oma püsivaks elukohaks ja teine MKR-i, mille koosseisus osalejaks vastaja end märkis. Seega tähistab kohakonflikt elukoha ja MKR-i mittevastavust, kuid see ei pruugi tingimata viidata nähtuse negatiivsele iseloomule.

Peatükis uurimegi lähemalt, millisel määral kohakonflikti esines ning kas ja milline oli selle mõju õppusega rahulolule ja reservväelaste valmidusele panustada riigikaitseks. Analüüsis kasutame vahetult pärast Ussisõnade õppust elektrooniliselt läbiviidud ankeetküsitluse tulemusi. Kuna käesolevas peatükis keskendutakse kohakonflikti mõjule, siis võetakse arvesse ainult nende isikute vastused, kes olid ankeedis märkinud nii oma peamise elukoha maakonna kui ka õppusel osalemise MKR-i (N=1654). Seega on analüüsist välja jäetud kõik need, kes olid märkinud oma elukohaks „väljaspool Eestit“ (N=37) või kes olid oma elukoha maakonna ja/või maakaitseringkonna jätnud märkimata.

Siinjuures on oluline märkida, et tulemused ei ole üldistatavad laiemalt kõikidele maakaitseks kuuluvatele reservväelastele, vaid ilmestavad õppusel osalenute ja küsitlusele vastanute arvamusi ja kogemusi. Õppusel osalenute andmed võimaldavad siiski avada õppuse erinevate tahkude ja reservväelaste edasise osalemisvalmiduse vahelisi seoseid.

7.1. Kohakonflikti ulatus ja olemus

Esmalt uurime, mil määral kohakonflikti Ussisõnade küsitluse andmetel esineb. Andmetest selgub, et püsiva elukoha maakond ja MKR, mille koosseisus vastaja osales, langeb

kokku 69% (N=1149) ja erineb 31% (N=505) vastajatest.

Vaadates elukoha maakonna ja õppuse üksuse kokkulangevust lähemalt, selgub, et Kirde MKR-s oli kõige enam neid, kes ei olnud samast piirkonnast pärit ning suisa 75% olid pärit mujalt (vt tabel 7.1). Sealjuures 65% olid pärit Harjumaalt. Kuna Harjumaal elab ligi pool Eesti elanikest, siis on arusaadav, et osa Harjumaal elavatest reservväelastest suunati teistesse piirkondadesse. Näiteks näeme, et ka Lääne MKR-s tuli veerand vastajatest Harjumaalt, kuid samas suurema rahvaarvuga Põhja ja Lõuna MKR-des olid vastajad valdavalt ka samast piirkonnast pärit.

Antud andmeid võib vaadata aga ka teistpidi ning uurida, millistest maakondadest jagunesid õppusel osalejad kõige enam oma peamisest elukohast erinevasse MKR-i. Tabelist 7.2 võib näha, et kõige rohkem sattusid oma kodukohast erinevasse piirkonda Harjumaal (56%) elavad vastajad. Suur enamus kohakonfliktiga Harjumaa vastajatest läbis õppuse Kirde MKR-i koosseisus (tabel 7.1). Kuigi ka Raplamaa paistab silma justkui suure kohakonfliktiga vastajate osakaaluga, tasub panna tähele, et Raplamaa vastajaid on vaid 23 ning kohakonflikt oli olemas vaid seitsmel vastajal. Samal ajal said nii Järvamaal, Põlva maal, Valgamaal kui ka Võrumaal elavad küsitluses osalenud reservväelased paikneda kõik enda kodukoha piirkonnas. Siinjuures tasub rõhutada, et 15% õppusel osalenud vastanutest jättis märkimata oma elukoha maakonna ja/või MKR-i, mistõttu võis ankeedile vastanute seas olla ka neid, kelle elukoht võis asuda eelnevalt mainitud piirkondades, kuid kes olid õppuse ajal sattunud siiski mujale.

Tabel 7.1. Ülevaade õppusel osalejate paiknemisest MKR-des maa- ja piirkondade lõikes (N=1654)*

MKR	Põhja MKR		Kirde MKR		Lääne MKR		Lõuna MKR	
Maa- ja piirkond	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Põhja piirkond</i>								
Harjumaa	331	91%	336	65%	54	21%	31	6%
Raplamaa	16	4%	5	1%	2	1%	0	0%
<i>Kirde piirkond</i>								
Ida-Virumaa	1	0%	14	3%	0	0%	1	0%
Jõgevamaa	0	0%	29	6%	0	0%	2	0%
Järvamaa	0	0%	27	5%	0	0%	0	0%
Lääne-Virumaa	3	1%	59	11%	0	0%	0	0%
<i>Lääne piirkond</i>								
Hiiumaa	1	0%	1	0%	14	5%	0	0%
Läänemaa	1	0%	2	0%	25	10%	0	0%
Pärnumaa	3	1%	2	0%	94	37%	3	1%
Saaremaa	1	0%	0	0%	59	23%	2	0%
<i>Lõuna piirkond</i>								
Põlvamaa	0	0%	0	0%	0	0%	31	6%
Tartumaa	5	1%	40	8%	6	2%	308	59%
Valgamaa	0	0%	0	0%	0	0%	31	6%
Viljandimaa	0	0%	1	0%	2	1%	54	10%
Võrumaa	0	0%	0	0%	0	0%	57	11%
KOKKU	362	100%	516	100%	256	100%	520	100%

*sinise taustaga tähistatud andmed viitavad kohakonflikti puudumisele, oranžiga tähistatud andmed kohakonflikti olemasolule

Tabel 7.2. Ülevaade õppusel osalejate paiknemisest maakondade lõikes kohakonflikti järgi (N=1654)

	Kohakonflikt puudub		Kohakonflikt olemas		KOKKU	
Maa- ja piirkond	N	%	N	%	N	%
<i>Põhja piirkond</i>						
Harjumaa	331	44%	421	56%	752	100%
Raplamaa	16	70%	7	30%	23	100%
<i>Kirde piirkond</i>						
Ida-Virumaa	14	88%	2	13%	16	100%
Jõgevamaa	29	94%	2	6%	31	100%
Järvamaa	27	100%	0	0%	27	100%
Lääne-Virumaa	59	95%	3	5%	62	100%
<i>Lääne piirkond</i>						
Hiiumaa	14	88%	2	13%	16	100%
Läänemaa	25	89%	3	11%	28	100%
Pärnumaa	94	92%	8	8%	102	100%
Saaremaa	59	95%	3	5%	62	100%
<i>Lõuna piirkond</i>						
Põlvamaa	31	100%	0	0%	31	100%
Tartumaa	308	86%	51	14%	359	100%
Valgamaa	31	100%	0	0%	31	100%
Viljandimaa	54	95%	3	5%	57	100%
Võrumaa	57	100%	0	0%	57	100%
KOKKU	1149	69%	505	31%	1654	100%

Eeltoodu põhjal saab tuua välja, et küsitlusele vastanud reservväelastest olid oma püsielukoha maakonnast erinevas piirkonnas ligi kolmandik ning kõige enam tekkis killustatus Harju- ja Raplamaa vastajate seas, kes toetasid oma elukohast erinevate MKR-ide mehitatust.

Kohakonflikti lähemaks uurimiseks võeti aga vaatluse alla ka kolm avatud küsimust, millele vastajad said anda vastuse vabatekstina. Nendeks olid:

- Mis õppekogunemisel kogetust võib suurendas ja/või vähendas Teie soovi osaleda järgmisel õppekogunemisel?" (N=339)
- „Kui soovite õppekogunemise kohta veel mõtteid jagada või ettepanekuid teha, siis tehke seda siin.“ (N=209)
- „Palun hinnake, milliseid eesmärke peaks Teie arvates täitma õppekogunemine?“ vastusevariant „Muu, palun kirjutage...“ (N=61)

Läbi töötati ainult need avatud küsimuste vastused, mis olid asjakohased kohakonflikti teema uurimiseks. Andmetest selgus, et nendest vastanutest, kelle elukoht ja MKR ankeedis ei kattunud, viitas otseselt kohakonfliktile vaid üheksa inimest. Sealjuures kirjeldas enamus neist võõrasse malevasse sattumist pigem negatiivses võtmes. Näiteks mainisid mitmed õppusel osalejad, et nad oleksid soovinud olla enda kodukoha malevas, kuna siis oleks piirkond nende jaoks tuttav olnud. Lisaks toodi välja, et võõrasse malevasse sattumine vähendas oluliselt nende motivatsiooni õppusel osaleda. Ka leiti, et malevasse jagamisel oleks pidanud tegema suuremat eeltööd, et reservväelastel oleks olnud võimalus osaleda õppusel enda kodu lähedal ja vastajatele jäi kohati arusaamatuks, miks oli paigutatud neid just sellesse kindlasse

malevasse. Veel tõi üks vastanu välja, et soovib tulevikus oma üksust vahetada, et sattuda piirkonda, mis on tema jaoks tuttav.

„Muigama pani meile ette loetud tutvustus, kus Maakaitse idee on selles et inimesed kaitsevad kiirelt enda kodukohti või piirkondi mida nad tunnevad - meie rühmas polnud praktiliselt mitte ühtegi inimest kellel oleks mingi side /.../ [asukoht], või kes neist piirkondadest kuhu meid saadeti, tunneks.“

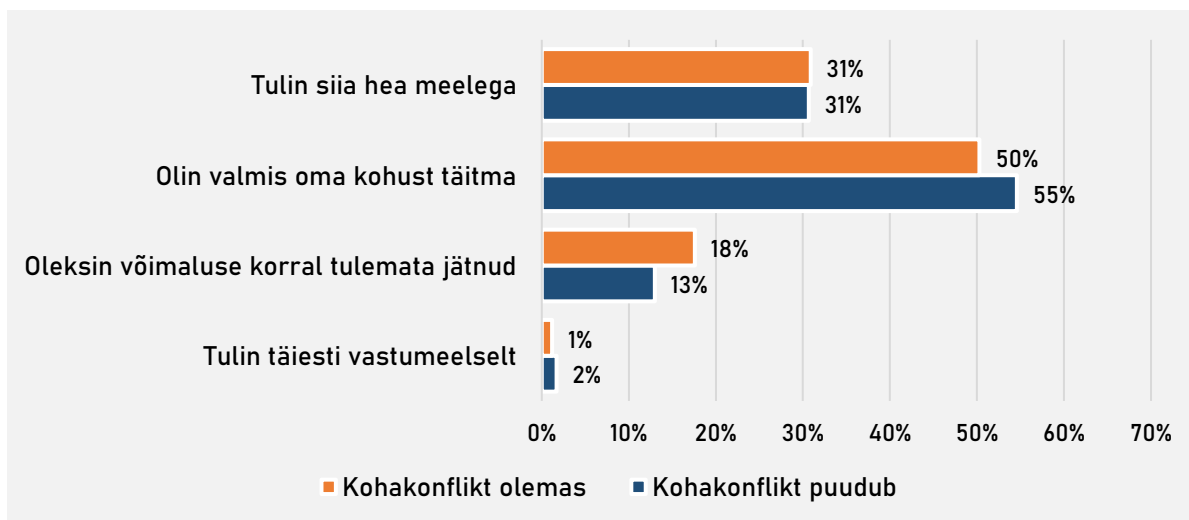
„Arvatavasti sooviks üksust muuta. Olin määratud kohta kus ei olnud ühtegi tuttavat ja asukoht oli võõras. Oleks huvitatud kodukohas olemast, kuna olen seal ka jahimees siis kõik metsad hästi selged ja hea meelega oleksin teises piirkonnas.“

Huvitava leiuna saab esile tuua ühe vastaja, kes oli küsimustiku alusel küll oma põhilisest elukohast erinevas maakaitseringkonnas, kuid kes tõi vabades vastustes esile, et ta oli sellega rahul, kuna sattus sellesse piirkonda, kust ta tegelikult pärit oli. See viitab kohakonflikti mitmekesisele palgele. Püsiva elukoha erinevus osaleja maakaitseringkonnast ei pruugi tingimata tähendada, et määratud piirkond on reservväelasele võõras. Reservväelastel võib olla hoopis püsivam ja tugevam side selle kohaga, kus ollakse üles kasvanud või kus asub näiteks perekonna suvila.

Järgnevalt vaatame ka kvantitatiivselt, kas õppusele tuleku meelsus erineb nende vastajate seas, kellel esines kohakonflikt ja kellel mitte. Selgub, et nii nendest, kellel esines kohakonflikt kui ka nendest, kellel mitte, tuli hea meelega õppusele ca 1/3 ning ligikaudu pooled olid valmis oma kohust täitma (joonis 7.1). Kuigi võib esile tuua, et veidi enam kohakonfliktiga reservväelastest oleks võimaluse korral tulemata jätnud, ei võimalda statistilised testid selle erinevuse statistilist olu-

lisust kinnitada. Seega tuleku meeleolu kujundamist kohakonflikti poolt ei saa kvantitatiivsete andmete põhjal esile tuua.

Küll aga võib püstitada hüpoteesi, et peamisest elukohast kaugemas piirkonnas õppusel osalemine võib mõjutada õppusega rahulolu. Sellele ka järgnevalt oma tähelepanu pöörame.

Joonis 7.1. Õppusele tuleku meeleolu kohakonflikti esinemise lõikes (N=1646)

7.2. Kohakonflikt ja õppusega rahulolu

Nagu eelnevalt mainitud, näitas avatud küsimuste analüüs, et reservväelased ei viidanud oma vastustes ainult otseselt võõras piirkonnas asumisele, vaid nad tõid välja ka asjaolusid, mida oli võimalik kaudselt seostada kohakonfliktiga. Sellised vastused olid seotud näiteks transpordiprobleemidega kodukoha ja õppuse asukoha vahel ning neid oli vabade vastuste seas kaheksa. Näiteks mainisid enamik kaudsele kohakonfliktile viitavatest reservväelastest, et transporti kogunemiskohta ja õppuselt tagasi ei olnud üldse korraldatud või oli see halvasti korraldatud. Sealjuures tõid mitu vastanut välja, et kuigi paljud tulid õppusele kaugemast piirkonnast, siis ei olnud arvestatud sellega, kuidas osalejad tegelikult õppusele jõuavad ning sealt lahkuvad. Ka kirjeldas mitu vastajat, et transpordikorralduse tõttu raisati pikkade vahemaade tõttu väga palju aega, mistõttu jäi õppusest lõppkokkuvõttes halb mulje.

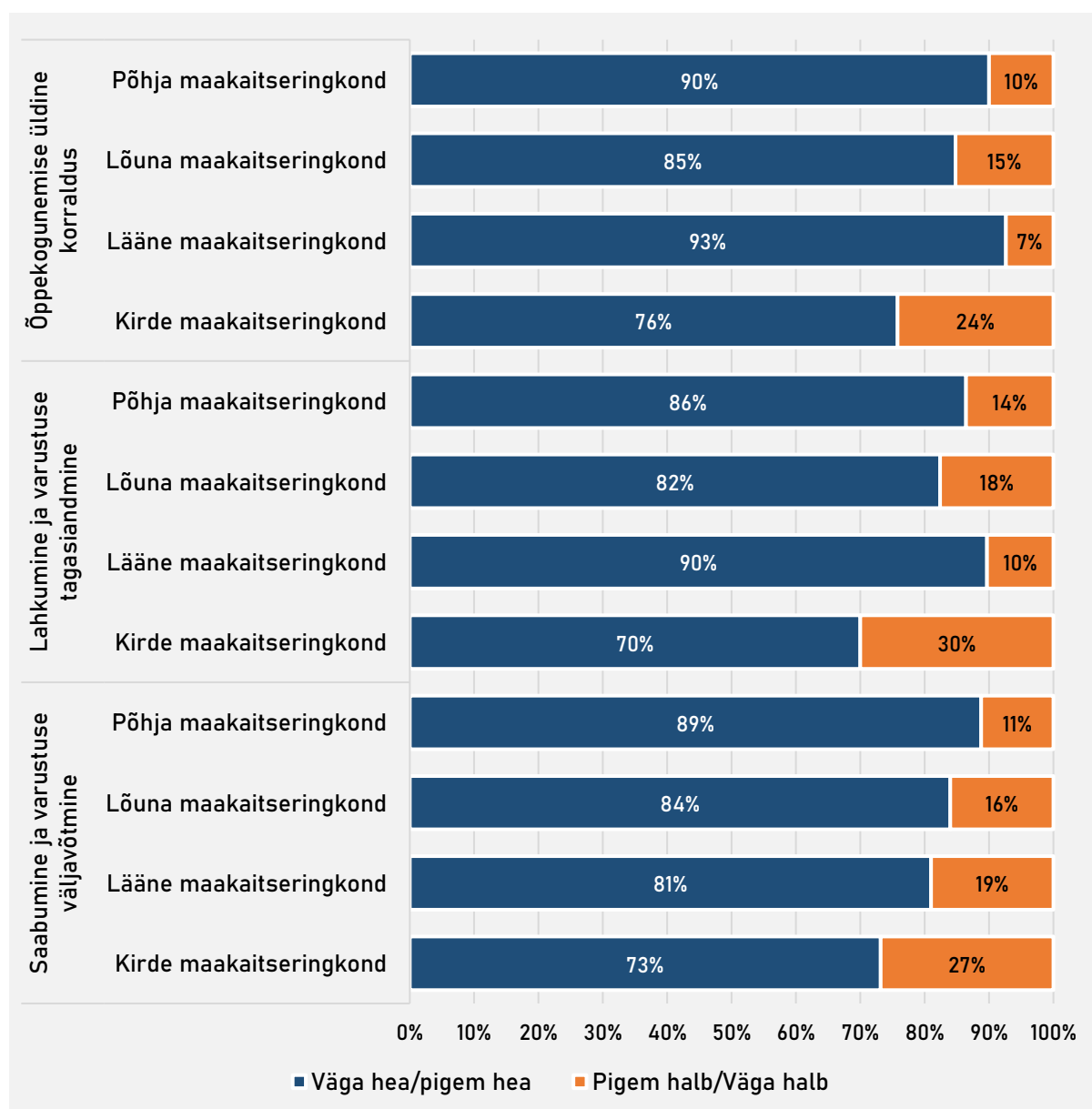
Andmete kvantitatiivne analüüs näitab, et need vastajad, kellel esines kohakonflikt, on õppuse üldise korralduse suhtes tõepoolest kriitilisemad. Kui kohakonfliktita vastajatest oli õppuse üldise korralduse osas kriitilised (väga halb ja pigem halb) 13%, siis kohakonfliktiga vastajatest 21%. See erinevus on ka statistiliselt oluline. Eeltoodud vastustest lähtuvalt vaatame lisaks, kuidas erinevad kohakonflikti esinemise alusel saabumisele ja varustuse väljavõtmisele ning lahkumisele ja varustuse tagasiandmisele antud hinnangud. Ka selles osas selgub, et statistiliselt olulisel määral saab mõlemas aspektis kinnitada kohakonfliktiga vastajate kõrgemat kriitilisuse astet. Kui nendest vastajatest, kellel kohakonflikt puudus, jäi saabumise ja varustuse väljavõtmisega rahule 85%, siis kohakonfliktiga vastajatest jäi rahule 73%. Sarnased osakaalud saab esile tuua ka lahkumise ja varustuse tagasiandmise puhul (vastavalt 85% ja 71%).

Õppuse korraldus ja sellega rahulolu võib sõltuda aga ka konkreetsest MKR-ist. Kui

vaadata lähemalt õppekogunemisega üldist rahulolu ja rahulolu saabumise ning lahkumise, siis selgub, et kuigi kõikides MKR-ides on antud õppuse korraldusele väga kõrgeid hinnanguid, eristuvad teistest madalamate hinnangute poolest Kirde MKR-i vastajad (joonis 7.2).

Analüüsides kohakonflikti seost õppusega korraldusele antud hinnangutega MKR-ide lõikes, siis selgub, et enam ei saa kohakonflikti efekti statistiliselt olulisel määral esile tuua. Tulemus on ka igati loogiline, kuna

Kirde MKR-is oli kõige enam kohakonfliktiga vastajaid, mis lõi esialgse kuvandi kohakonflikti efektist. Seda järeldust võimaldab kinnitada ka regressioonanalüüs (detailsemad tulemused ei ole siinkohal näidatud). Nimelt kui võtta regressioonanalüüsi mudelis üheaegselt kontrolli alla kohakonflikt ja MKR, siis ei ole seos kohakonflikti ja õppekogunemise üldise korraldusega rahulolu vahel statistiliselt oluline, vaid oluliseks muutub hoopis MKR, mille koosseisus vastaja õppusel osales.

Joonis 7.2. Õppekogunemise korraldusele antud hinnangud MKR-ide lõikes (N=1632-1644)

Avatud vastustest ilmnas veel, et kaudselt viitasid kohakonfliktile ka need õppusel osalejad, kes mainisid, et nende jaoks olid teised rühmaliikmed täiesti võõrad. Selliseid vastuseid oli andmestikus seitse. Kusjuures, õppuse sihtrühm oli varasematest õppustest erinev, kuna õppusel osalesid ka need reservväelased, kes ei olnud üldse õppustel käinud ja/või olid ajateenistuse läbinud pikka aega tagasi. Seega oli õppuse puhul ootuspärane, et teatud hulk või kõik rühmaliikmed ei tundnud teineteist. Sealjuures viitas enamus reservväelastest, kelle elukoht ja MKR ei kattunud ankeedis, et nende rühmas ei olnud mitte ühtegi tuttavat isikut. Üks vastanu kirjeldas, et ta tundis enda rühmast ühte kaast, mistõttu oli õppus tema jaoks palju meeldivam, sest oli võimalik meenutada kunagist ajateenistuse aega.

Need vastanud, kes tõid välja, et nende jaoks olid rühmaliikmed võõrad, pidasid väga oluliseks, et nad saaksid jätkata edaspidi samade rühmakaastatega.

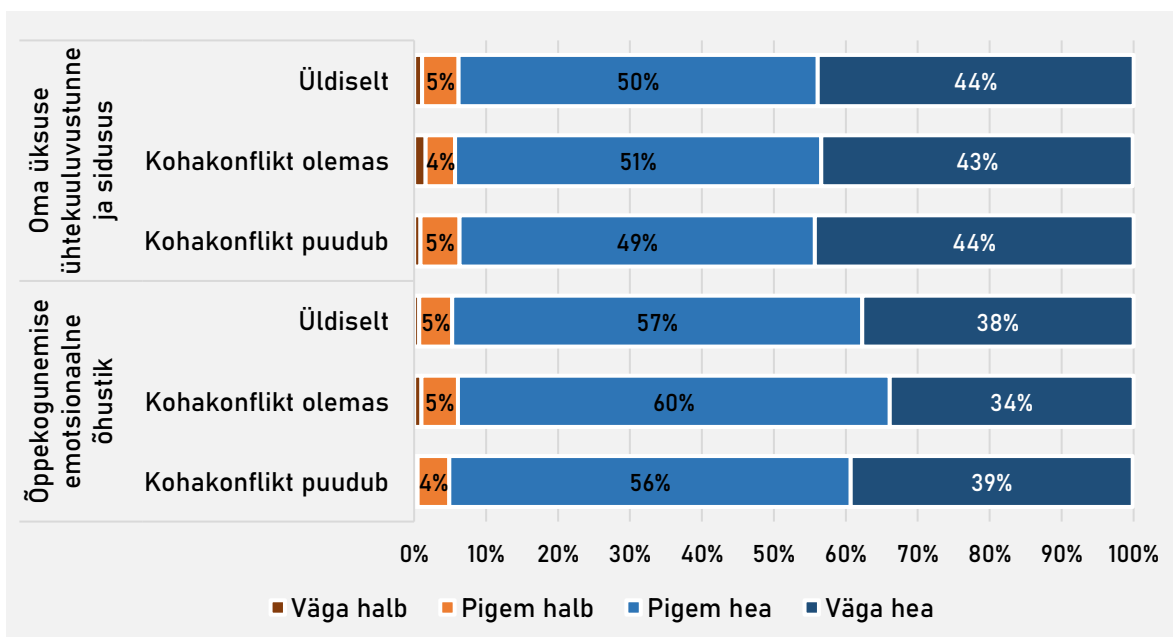
“Ma ei kohanud kogu õppuse vältel ühtki inimest, kellega koos aega teenisin ja peaaegu kõik teised minu jao- ja rühmakaastased nägid teineteist samuti esimest korda. Eks ta nii vist saab olema ka sõja ajal, aga usun, et õppustel tekkinud kamraadlus kindlasti aitaks tulevikus õppustele sisseelamise protsessi lihtsustada ja sel juhul oleks rühma ühtsus- ja meeskonnatunde tekkimine oluliselt kiirem.”

Rõhutamist väärib asjaolu, et paljud reservväelased pidasid oma avatud vastustes õppusel osalemise üheks peamiseks motivaatoriks ühtekuuluvustunnet, mis oli seotud tuttavate isikutega ühes üksuses olemisega.

Võrreldes varasemate õppustega tõid õppuse Ussisõnad küsitlusuuringus osalenud reservväelased aga vähem esile seda, et nende jaoks oli õppusele tulekut soodustavaks teguriks üksuse ühtekuuluvustunne ja võimalus saada kokku oma teenistuskaastatega. Võib eeldada, et üheks põhjuseks oli just see, et rühmad koosnesid inimestest, kes olid teineteise jaoks alguses võõrad.

Kui vaadata aga lähemalt õppusega rahulolu üksusega seonduvatest aspektidest lähtuvalt (joonis 7.3), siis näeme, et olenemata kohakonflikti olemasolust, andsid vastajad nii õppuse emotsionaalsele õhustikule kui ka üksuse ühtekuuluvustunnele ja sidususele õppusejärgselt võrdselt kõrgeid positiivseid hinnanguid. Sealjuures on oluline asjaolu, et üleüldiselt anti õppekogunemisele osalejate poolt nendes tahkudes väga kõrgeid hinnanguid ja sestap on nendes tunnustes ka varieeruvust vähe. See ühtib hästi eelpool esitatud vastaja kirjeldusega ning viitab sellele, et kuigi õppusele tulles ei olnud üksuse koosseis tuttav ja seetõttu ei tõusnud see esile ka tavapäraselt tugeva motiveeriva tegurina, oldi õppuse lõpuks omavahel tutvaks saadud ning oli tekkinud ühtsustunne.

Sealjuures on oluline aga märkida, et mitmed vastajad tõid välja, kuidas võõraste rühmakaastatega õppusel osalemine tekitas negatiivseid emotsioone ning muuhulgas vähendas ka motivatsiooni, et osaleda nii Ussisõnadel kui ka järgnevatel õppustel. Järgnevalt pööramegi tähelepanu kohakonflikti ja riigikaitseesse panustamisvalmiduse omavahelisele seosele.

Joonis 7.3. Õppekogunemise emotsionaalse õhustiku ja oma üksuse ühtekuuluvustundele antud hinnangud kohakonflikti esinemise lõikes, tärniga tähistatud statistiliselt olulised erinevused (N=1607-1625)

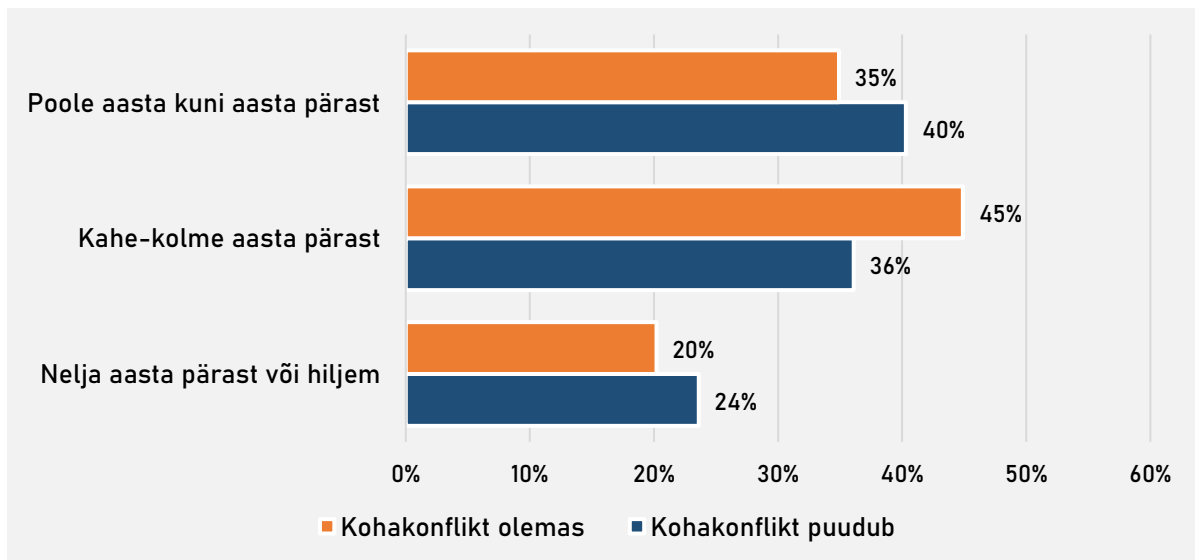
7.3. Valmisolek panustada riigikaitsetesse

Esmalt võtame vaatluse alla vastanute valmisoleku osaleda järgmisel õppekogunemisel, kuna õppekogunemiste näol on tegemist ettevalmistusega vajaduse korral riigikaitstes ja sõjategevuses osaleda. Andmetest selgub, et õppusele tuleku valmiduses ei saa kohakonflikti alusel erinevust kinnitada. Mõlemal juhul jääb valmidus osaleda järgmisel õppekogunemisel 80% ringi. Küll aga on statistiliselt olulisel määral võimalik tuua esile erinevus selles, kui kiiresti ollakse valmis järgmisel õppekogunemisel osalema. Nimelt need vastajad, kellel kohakonflikt puudus, on valmis tulema järgmisele õppekogunemisele veidi varem ja selle tulemuse puhul saab kinnitada ka statistiliselt olulist erinevust (joonis 7.4).

Vaatame, kas kohakonflikti olemasolu mõjutab ka kaitsetahet ehk valmidust osaleda kaitsetegevuses relvastatud vastupanu osu-

tades. Andmetest selgub, et kui nendest, kellel kohakonflikt puudub, on valmis relvastatud vastupanu osalema 85%, siis kohakonflikti olemasolul on see osakaal vaid marginaalselt väiksem – 83%. Erinevust ei võimalda kinnitada ka statistilised testid.

Riigikaitselisi hoiakuid ilmestavad küsitluses veel neli väidete paari, kus vastajal on palutud skaala vastandotsades asuvate väidete puhul indikeerida, millise väite poolega nad rohkem nõustuvad. Samu väidete paare on lähemalt analüüsitud ka peatükis 3. Väidete paarid iseloomustavad valmisolekut osaleda kaitsetegevuses, toetust Eesti riigikaitsemudelile, arvamust õppekogunemiste kohta ja oma pikemaajalise rolli nägemist riigikaitstes. Kõikide väidete puhul on väidete keskmine väärtus kohakonflikti olemasolul ja selle puudumisel väga sarnane ja ka statistilised testid ei võimalda erisust siin sisse tuua. Seega võib tuua esile, et kohakonflikti ja kaitsetahte vahelist seost ei ole võimalik meie andmete põhjal välja tuua.

Joonis 7.4. Järgmisele õppekogunemisele tuleku eelistatav aeg kohakonflikti esinemise lõikes (N=1116)

Kokkuvõte

Selles peatükis vaadeldi, millises ulatuses kohakonflikt Ussisõnade õppuse küsitlusuuringul osalejate vastuste põhjal esines ja millist mõju avaldas see vastajate õppusega rahulolule ja valmisolekule panustada riigikaitse.

Tulemustest selgus, et vastajad peavad oluliselt üksuse ühtekuuluvustunde kujunemist ning kuigi sel korral tuldi kokku suuresti võõraste teenistuskaaslastega ja ühtekuuluvustunde ei olnud õppusel osalemist soodustavate tegurite seas esirinnas, anti ühtekuuluvustundele õppuse lõpus siiski kõrgeid hinnanguid. Ka vabades vastustes peegeldasid reservväelased soovi edaspidistel õppustel sama koosseisuga kokku tulla. Kohakonflikti teiseks tahuks oli rahulolematust transportiga. Kuivõrd kohakonflikti puhul tuli liikuda oma elukohast kaugemale kogunemispunkti, kerkisid esile logistilised probleemkohad, mis andsid omakorda tunda ka õppusele saabumisele ja lahkumisele antud hinnangutes.

Ka väärrib rõhutamist asjaolu, et isegi kui andmed võivad viidata kohakonfliktile, siis tegelikkuses ei pruukinud õppusel osalemise MKR-i piirkond olla reservväelaste jaoks võõras. Näiteks võidi sattuda piirkonda, kus asus lapsepõlvkodu või teine elukoht. Lisaks ei pruukinud reservväelased mujale MKR-i satumist pidada ka probleemiks, kui ennast ei identifitseeritud piirkonnaga, kus elati või ei peetud õppusel osalemise asukohta probleemseks, sest see ei asunud Eesti väiksuse tõttu elukohast väga kaugel.

Võib eeldada, et Eesti väiksus mängib rolli ka selles, et kohakonflikt kaitsetahet ei kujunda – Eesti suuruses väikeriigis on kõik piirkonnad lähedased ning ei ole oluline, kas Eesti kaitsmisesse panustatakse konkreetselt oma kodukandis või mõnes muus piirkonnas. Siiski võib sisulise kaitsetegevuse puhul olla oluline, et kaitstakse endale hästi teada-tuntud piirkonda, mille erinevaid ressursse on kohaliku elanikuna lihtsam ja kiirem mobiiliseerida.

LISA 1

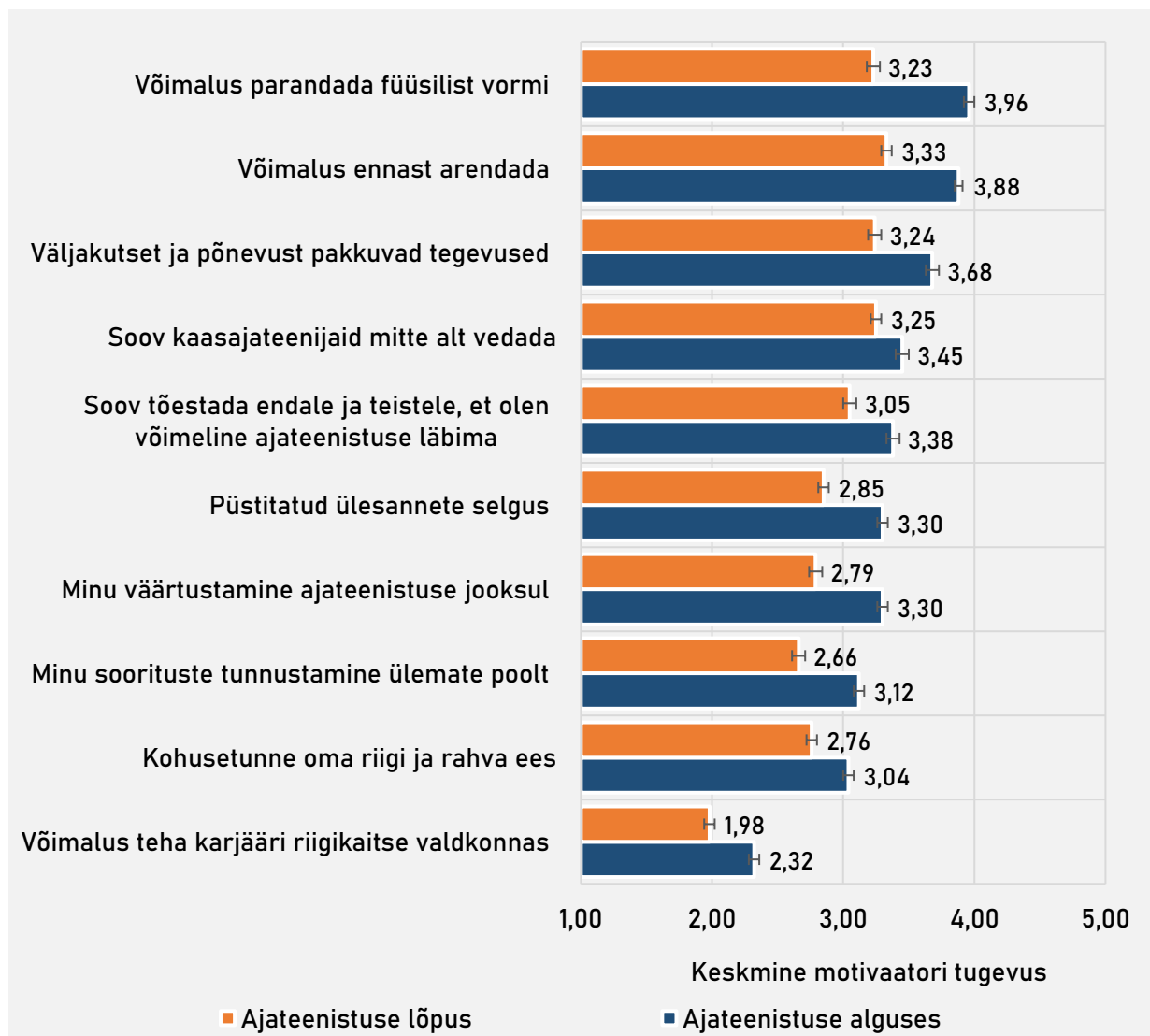
Lisa 1 tabel 1. Eesmärkide prognoos ootuste kaudu: lineaarse regressioonimudeli kordajad usaldusvahemikuga usaldusnivool 95% (N=1761)

Proгноositav tunnus Seletav tunnus	Riigikaitselised eesmärgid	Enesearenduse eesmärgid	Füüsilise vormi eesmärgid	Praktilised eesmärgid
Riigikaitselised ootused	0,33±0,04	0,20±0,05	(0,03±0,05) ¹	0,07±0,05
Enesearenduse ootused	0,16±0,04	0,15±0,05	(0,03±0,05)	(-0,01±0,05)
Füüsilise vormi ootused	0,08±0,04	0,05±0,05	0,10±0,05	(-0,01±0,05)
Praktilised ootused	-0,07±0,04	(0,01±0,05)	0,06±0,05	0,18±0,05
Mudeli konstant	(0,02±0,04)	(0,02±0,05)	(-0,01±0,05)	(0,02±0,05)
Mudeli kirjeldusaste	14%	6%	2%	4%

¹ Sulgudesse võetud kordaja oleks statistiliselt null (p=0,05), kui andmestikku tõlgendada valimina; usaldusvahemik katab nulli.

Lisa 1 tabel 2. Rühma sidususe mõõdikud

	Vertikaalne sidusus	Positiivne horisontaalne sidusus	Organisatsiooniline sidusus	Negatiivne horisontaalne sidusus	Tunnuse kirjeldusaste
Ma tunnen väga tugevat sidet oma rühma liikmetega	0,19	0,79	0,19	-0,03	0,70
Minu põhiväärtused sarnanevad Kaitseväge väärtustega	0,12	0,45	0,58	0,06	0,56
Rühmas on isikuid, kes lükkavad enda ülesandeid teiste kaela	-0,03	0,10	-0,17	0,81	0,70
Suhtlen paljude rühma liikmetega ka väljaspool teenistust	0,12	0,70	0,14	0,04	0,52
Rühma liikmed hoiavad kokku kui nad peavad meeskonnana tegutsema	0,34	0,72	0,15	-0,12	0,67
Rühmas on isikuid, kes üritavad ülemate käske mitte täita	-0,04	0,03	-0,08	0,82	0,68
Seoses Kaitseväega on mul valdavalt positiivsed emotsioonid	0,33	0,32	0,70	-0,09	0,71
Ma võin enamuse oma rühma liikmete peale kindel olla	0,35	0,58	0,36	-0,23	0,64
Tunnen uhkust, et olen osa Kaitseväest	0,26	0,35	0,73	-0,04	0,73
Rühmas on teiste suhtes vägivaldseid inimesi	-0,12	-0,36	0,40	0,46	0,52
Ma usaldan oma ülemat	0,89	0,22	0,19	-0,06	0,87
Ülem saab enda tööga hästi hakkama	0,91	0,13	0,14	-0,05	0,86
Tunnen, et Kaitseväge on osa minu tulevases elust	0,13	0,02	0,80	-0,04	0,66
Kriisilukorras teeniksin meelsasti oma ülema alluvuses	0,78	0,20	0,32	-0,06	0,76
Rühmas on isikuid, kes norivad (nt teevad pahatahtlikku nalja) teistega	-0,05	-0,39	0,21	0,63	0,60
Ma olen rahul oma ülemaga	0,86	0,25	0,05	-0,02	0,81
Kirjeldusaste, %	22	18	16	13	69

Lisa 1 joonis 1. Motivaatorite keskmine tugevus teenistuse alguses ja lõpus, usaldusvahemik usaldusnivool 95%